Anı

Literatür®

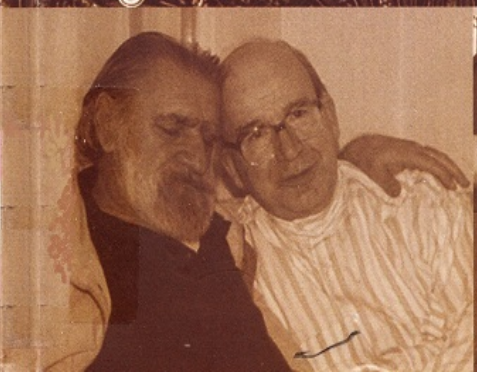

BİR ÖMRÜN KIYILARINDA

ORHAN SUDA

Bir Ömrün Kıyılarında

Bir Ömrün Kıyılarında

Orhan Suda

LİTERATÜR YAYINLARI: 625
Biyografi - Otobiyografi - Anı: 09

Bir Ömrün Kıyılarında

Orhan Suda

Birinci Basım, Eylül 2004
Literatür Yayınları'ndan Birinci Basım, Haziran 2011

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Kapak Tasarım
Tansel Baybara

Uygulama
Emel Atik

Baskı ve Cilt
Şefik Basım ve Yayıncılık Ltd. Şti. – Tel.: (0212) 549 62 62

ISBN: 978-975-04-0584-6

© Copyright 2011, **Literatür:** Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları **Literatür:** Yayıncılık Dağıtım Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Sertifika No: 10843

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, Emgen Han, No: 47 Kat: 4
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

Orhan Suda 1973'te Suda Yayınları'nı kurdu. 1974'te *Yeni Adımlar* dergisini yönetti ve iki yıl üst üste düzenlediği Sabahattin Ali Öykü Yarışması Seçici Kurulu'nun başkanlığını yaptı. İlk çevirisi *Kadın Nedir?* 1962'de Aziz Nesin'in Düşün Yayınevi'nden çıktı. 1978'de Fransa'ya gitti. 1983'te BBC Türkçe Bölümü'nde yardımcı program yapımcısı oldu.

Çevirileri: Karl Marx'dan *Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı* (May Yayınları), Georges Amado'dan *Sonsuz Topraklar* (Yar Yayınları), Lenin'den *İki Taktik* (Suda Yayınları), Robert Sabatier'den *İsveç Kibritleri* (Suda Yayınları), E. H. Carr'dan *Bolşevik Devrimi* (iki cilt, Metis Yayınları), Jacques Prévert'den *Sözler* (YKY), Luan Starova'dan *Keçiler Dönemi, Babamın Kitapları, Tanrıtanımazlık Müzesi* (YKY), Jean Bottéro'dan *Gılgamış Destanı* (YKY), Alain Vircondelet'den *Balthus Anılar* (K Yayınları), Ernest Mandel'den *Marksist Ekonomi El Kitabı* (Özgür Üniversite Yayınları).

Telif eseri: *Bir Ömrün Kıyılarında* (Literatür Yayıncılık). *Orhan Suda-Halim Spatar Mektuplar: Yurtdışından-İstanbul'dan* (Literatür Yayıncılık). *Nezihe Meriç-Orhan Suda, Aix-Londra-İstanbul Mektupları* (YKY). *Dost* dergisinde, haftalık *Sosyal Adalet* gazetesinde, *Yeni Adımlar* ve *Kitaplık* dergilerinde çeşitli yazıları. Halen Londra'da yaşıyor. Sevgi Suda ile evli. Bir oğlu var (Mehmet Suda), iki de kız torunu (Melis ve Özgün).

Faika annemin:
annelerin en güzelinin
unutulmaz anısına

Otuz iki yıllık beraberliğimizin
alçakgönüllü payandası
uzun yol arkadaşım
Sevgi SUDA'ya

ve

doktor Bingür SÖNMEZ'e,
kalplerimizin en büyük dostu
o harikulade insana...

Orhan Suda

Hâlâ oturuyorsa da parkta
Kendi hep uzaklarda.
Zaman bir eski tren şimdi,
Gerilere giden:
Sarsıldıkça
Tozlu hatıralar
Dökülüyor pencerelerinden...

Ve başlıyor sökün etmeye
Göğsündeki soluk resimlerden
Aşina yüzler,
Bir de
Puslu gecelerden
Ve çok uzak bir sorgudan
Arta kalmış
Kırık dökük sözler...

André Chervel olmasaydı Korsika'ya gidemeyecek, başımdan geçenleri ve yüzlerce aşina yüzü bu on beş günlük tatilde bana, yeniden yaşatırcasına hatırlatan *Dar Kapı*'nın o güzelim ilk baskısını göremeyecek, Aix'te akşam sekizden sabah sekize kadar tam on iki saat uyumaksızın çalıştığım saray bozuntusu otelde: Hôtel du Casino'da kimbilir daha kaç yıl ömür tüketmekten kurtulamayacaktım.

Dil bilgini profesör André Chervel: Eşiyle birlikte bize dostluğunu sunan, sanki bir Fransız değilmiş de, bir dünya vatandaşıymış gibi halden anlayan o güleç dost,

– Monsieur Suda, Korsika'ya tatile gitmek istemez misiniz? diye sorduğunda duralamış, sonra da,

– İstemez olur muyum? Sadece Korsika'ya değil, başka ülkelere de gitmeye can atıyoruz. Ama biliyorsunuz, maddi imkânlarımız elvermiyor, demiştim.

Yüzüme gülümseyerek bakmış, ağır ağır konuşmuştu.

– Dinlenmeye ihtiyacınız var. Seveceğinizden eminim. Vaktiyle bir ev satın almıştık Rogliano'da. Biz her yıl gidip bir-iki ay kalıyoruz. On ay bomboş duruyor. Zaman zaman dostlarımız da gidiyor oraya. Eylül ayı uygunsa, siz de kalın bizim o eski evde. Büyük bir değişiklik olur sizler için. En azından, on beş gün geçirirsiniz.

Yüzüm ışımış, bir sevinç sarmalamıştı beni. Gözleri parlamıştı Sevgi'nin.

– Büyük bir mutluluk olur bizim için. Sağ olun. Böyle bir tatile can kurban, demiştim.

Chervel bir hafta sonra bize uğradığında evle ilgili tüm bilgileri ve de bir kroki içeren büyükçe bir zarfla evin anahtarını uzatarak,

– Güle güle gidin. Dönüşte görüşmek üzere, deyip ayrılmıştı.

Yıldızların parladığı bir andı bu. Bir yol parasına gidiyorduk Korsika'ya. Napolyon adlı kocaman gemi akşamüzeri limandan ağır ağır ayrılırken güverteden seyrine doyum olmuyordu Marsilya'nın.

Dar Kapı'dan geçmeye gidiyormuşuz meğer. Her şeyi birer birer hatırlayacak ve yazabilecektim artık.

1

Sabah altıda salonun ışıklarını ben yaktım. Yolcular ışığın etkisiyle kıpırdandılar. Uykulu gözler yarı-bilinçsiz. Bıraksan Kıyamet'e kadar kapalı kalacak.

Birer ikişer helalara akın başladı. Bazıları uyku sersemliği ile sağa sola çarparak yürüyor. Hostes sabah kahvaltısına çağırıyor. Teypten gitar sesleri geliyor. Flamenko'lar bütün hüznüyle yayılıyor salona.

Dağınık saçlara, düğmeleri çözülmüş gömleklere, buruşmuş çoraplara çeki düzen veriliyor. Kazaklar, hırkalar bavullara yerleştiriliyor.

Sevgi kabanını çıkardı. Son iki günün yorgunluğu ile sızıp kalmıştı. Şimdi top gibi. İlk öpücük yanağıma kondu. "Attalara geldik" diyor, boynuma sarılıyor.

Bastia'da ısının 20 derece olduğu duyuruluyor. Gemi limana yanaşmak üzere. Çıkış kapısına doluşuyoruz. Sarışın delişmen kız, bir gecelik sevgilisi Deniz Harp Okulu öğrencisini öpüyor. Denizciler Korsikaca konuşuyor. Köpekler bölümünde bütün gece sahibinden ayrı kalmış uyuntu bir köpek yakınırcasına havlıyor. Sahibinin ellerini, yüzünü yalıyor. Arabalılar arabalarına seğirtiyorlar.

Limana çıkıyoruz. Bavullarımız da bir ağır ki. Sanki yük taşımaya gelmişiz dünyaya.

Limanı geride bıraktık. Trafik polisine Rogliano otobüsünü soruyoruz. Bilemiyor. "Turizm Bürosu'na gidin. İlerde, sağdadır. 8'de açılır" diyor. Elimizdeki kâğıda bakarak Café Baptiste'e yollanıyoruz sormak için. Kapı duvar. İçerisi bomboş. Belli ki kapatılmış. Yandaki café'ye giriyoruz. Sahibi kahvelerimizi getirdiğinde, "Perşembeleri Rogliano'ya otobüs kalkmaz. Posta arabası birazdan geçer. Ona binebilirsiniz" diyor.

Hava güzel. Deniz masmavi. Gökyüzü de masmavi. Yolculuk mesleklerin en iyisi. Dünyayla kaynaşıyorsun. Bir kapı tokmağı gibi, yüzyıllarca kalmıyorsun bulunduğun yerde. Unutulmuş, kay-

bolmuş bir çit, kurumuş bir ağaç gövdesi olmaktan çıkıyorsun. Yıkanıp yunuyorsun adeta. Güneşlerle, rüzgârlarla sarmaş dolaş, yollarda, dere kıyılarında, dağ yamaçlarında hora tepiyorsun. Çiçeklere, bitkilere bürünüyorsun. Kapı yoldaşın oluyor börtü böcek. Bilinmedik, buz gibi sulardan içiyorsun...

Posta arabası yanaştı. Hemen fırlıyoruz yerimizden. "Atlayın" diyor şoför. Café sahibine teşekkür edip hesabı ödüyoruz. Bavulları arkaya posta çuvallarının bulunduğu yere koyuyoruz. Kaptıkaçtıya benziyor posta arabası. Yanımızda yaşlı bir kadın. Şoförün yanında bıçkın bir deniz subayı. Daracık asfalt yolda adım başı bir viraj. Sağ yanımız deniz, sol yanımız silme yeşillik. Karşıdan gelen araçlara aldırmadan hızla sürüyor şoför. Kendince belli yerlerde durup posta çuvalını bırakıyor.

Rogliano 40 kilometre. Ama virajlar çabuk varılmasını engelliyor. Deniz subayı Macinaggio'da iniyor. Yaşlı kadın tedirgin. Dualar mırıldanıyor bir kaza olmasın diye.

Rogliano'ya ulaştık nihayet: Korsika'nın kuzeyinde yamaçlara yaslanmış, 50-60 evlik bir köy. Sevgi, André Chervel'in verdiği anahtarı çıkarıyor çantasından: Çocukluğumun Hisarönü'ndeki evlerinin sokak kapılarını açan kocaman anahtarlara benziyor.

Evi dolanıp kolaçan ediyoruz. Anahtar ön taraftaki kapının kilidini açıyor. Ağır bir küf kokusu karşılıyor bizi. İçerisi loş. Üstü brandayla örtülü tek kişilik iki somya ile kırık dökük raflardan ibaret bir hol.

Tahta bir merdivenden üst kata çıkılıyor. Bavulları sırtlanıp yukarı taşıyoruz. Daracık bir koridor üzerinde iki yatak odası, bir banyo-tuvalet. İnip şalteri açıyorum. Işıklar yanınca, evin rutubetli, sıvasız duvarları biraz ürkütüyor bizi. Ama pencereleri, pancurları açtığımızda büyülenmiş gibi oluyoruz: Rosa Luxembourg'un anlattığı sarp kayalıklar, adı-türü duyulmadık çiçekler, eski zaman evleri ve pırıl pırıl bir deniz bize bakıyor bütün ihtişamıyla.

Zaman durmuş burada. Her şey kendi özbenliğinde direniyor. Kaybolmuş bir cennete ulaşmanın sevinci var içimizde. Yeşillikler ortasında patika bir yoldan adımlayabileceğiz GEÇMİŞ ZAMAN'ı.

Bir kertenkele hızla geçiyor pencere pervazının önünden. Örümcekler salıncaklarını kurmuşlar, pusuda bekliyorlar.

Üst katın bir köşesi mutfak. Tahtadan upuzun bir yemek masası. Duvarda hasır bir kadın şapkası asılı. Camlı bir kapıdan terasa çıkılıyor: Önü demir parmaklıklı, geniş bir teras. Köyün kilisesi, karşı yamaçlar, Macinaggio ve deniz, elini uzatsan tutacakmışsın

gibi yakın görünüyor. Güneşin konumuna, bulutların geçişine göre manzara her an renk değiştiriyor. Terasın kenarında kertenkeleler cirit atıyor. Arkada incecik bir yol. Ve terasa kadar uzanan asmalar...

Terastan ayrılamıyoruz. Rüzgâr hafiften esiyor. Güneş, bembeyaz bulutların arasından bir görünüp bir kayboluyor.

Zeytinliklerde, yabani çileklerde, kaktüslerde, kestane ağaçlarında, üvezlerde, fesleğenlerde bütün bir geçmiş zaman yansıyor. Yüzlerce fatihten arta kalmış Korsika'nın bu köyünde dünyanın ilk yaratılışını görür gibi oluyoruz.

İyi ki gelmişiz buralara. Asi bir doğayı tüm çıplaklığı ile görmek, kentlerin dağdağasını, sözde uygar ilişkilerin boğucu havasını, insansızlığı, acımasızlığı birden unutturuveriyor.

Terastan gördüğümüz Rogliano'lular öyle bir günaydın diyorlar ki birbirlerine, toprak ve dağ insanlarının o sıcak duyarlığını iliklerimizde hissediyoruz. Yıllardır aradığımız, hasret kaldığımız bu sıcaklığı bulmanın sevinciyle sımsıkı sarılıyoruz birbirimize. Tıpkı Kutsal Kitap'taki gibi, "IŞIK OLSUN!" diyoruz. IŞIK oluyor. Ve başlıyor birinci gün...

2

"Hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes
Hâlâ beşik gıcırtısı, hâlâ o tozlu ses".

Tevfik Fikret

Toz bürümüş rafın bir köşesinde duran DAR KAPI'dan giriyorum içeri. Aslında DAR KAPI değil, DAR GEÇİT bu: Hoyratça harcanmış bir zamana açılıyor sararmış sayfaları. Pancurları sımsıkı kapatılmış bu odada GIDE'le birlikteyim. On beş gün kalacağız burada.

Anlatılmaz bir lezzet var bu küf kokusunda: Ahşap evlere, çeyiz sandıklarına, topaçlarla, çemberlerle çevrili bir dünyaya götürüyor beni. Dolu dizgin gidiyorum tahta atının terkisinde. Ezanlar okunuyor çifte minarelerden. Nar içi bahçelerden geçerken görüyorum kendimi. Gülhatmiler ortasındayım. Omuzlarımda saka kuşları:

Önce attarlar bölüyor geceyi
Açılıyor tahta kepenkler...
Birden,
Geçmiş zaman kokularıyla
Doluyor bütün evler.
Sanki binlerce yıldan beri duruyor
Kararmış raflarda
Karanfiller, ıtırlar, zencefiller.

İyi değerlendirmek gerek bu on beş günü. Seni düşünmek bile istemiyorum on altıncı gün. Saray bozuntusu o hantal OTEL'e dönüş seninle başlayacak çünkü.

Bir kuyumcunun üvey oğluyum ben. Altın bir çağdan geliyorum. Bileziklerle, elmaslarla çevrili yanım yörem. Çelik kalemler işledikçe, kıvılcım gibi sıçrıyor altın parçacıkları muşamba döşeli odada.

Öz babam Nizamettin Bey karlı bir kış günü hastalandığında sekiz aylıkmışım. Annem çamaşıra ara verip emzirirmiş beni. Nizamettin Bey şimdi yırtık bir fotoğraftan bakıyor bana: Cumhuriyet sonrası Türkiyesi'nden arta kalmış bir kalem efendisi.

Ölüler evindeki anacığımın büyülü sesi bölüyor uykularımı gece yarıları. Serin rüzgârı gömleğime doldurarak, akşamları "hücre toplantıları"na giderdim pupa yelken. Eve döndüğümde saat ikiyi vururdu. Anacığım pencere kenarında beklerdi hep. Bilirdi ki, hemen yatağı boylamayacağım. Bekçi, annem ve ben sahiplik ederdik geceye. Annem sigarasını tüttürür, günü bir de benden öğrenip yorumlardı. Sonra yanaklarımdan öper, usulca çekilirdi odasına. Bense kitaplarıma gömülürdüm. Dördü bulurdu kendimi uykunun kollarına bırakışım.

O erişilmez kadının yanında olmak istiyorum şimdi ya da o, benim yanımda olsun istiyorum. Başucuma oturtuyorum onu. Sigarasını yakıp eline veriyorum. Upuzun saçlarını tarıyorum parmaklarımla. Bahçemizdeki zerdali ağaçlarında yankılanıyor sesi. Sensin en büyük SEVGİLİ diyorum.

Gece ağarıncaya dek sessizce duruyor yanımda. Ve gün ışıyınca kayboluyor taflanlar, yaseminler arasında. Kulaklarımda uğulduyor:

"Sabah oldu uyansana
Gül yastığa dayansana"

Gündüzleri bu sesi arıyorum boyuna. Gül yastığı soruyorum gelip geçenlere: hepsi birer ölü sanki. Donuk gözlerle bakıyorlar bana. İlk kez bir parkta bulur gibi olmuştum onu. Ama şimdi daha iyi anlıyorum ki, benim asude çocukluğumdu gül yastık:

Dönüyor
"Sahibinin Sesi" gramafonda
78'lik plak:
"MAZİ KALBİMDE BİR YARADIR"
Annem, bu yarayı dinliyor.
Üvey babam,
Kuyumcu ustalarının şahı,
Altın işliyor.
"VAHŞİ BİR KIZ SEVDİM" diyor erkek,
Ablamın elindeki romanda.

Ben, çocukluğumu oynuyorum
Serin sularla yıkanmış balkonda.
Alt katta komşu kızlar
Ellerinde örgüleri.
Ne varsa
Kederden ve acıdan yana,
Altında sapasağlam duruyor bedenleri.
Karşıda Hacıbayram camii.
Ölüler gelip ölüler gidiyor.
Bir dünya son buluyor
Tabutlarda.
YAŞAMAK
Sessiz bir tören oluyor
Cansız bedenleri taşıyan
Omuzlarda.

Kokularını duyuyorum bütün sevdiklerimin: Anneannem, annem, üvey babam, "arabî zilhicce mahının yirmi sekizinci günü dünyaya gelen" Şeref dayım, ablam, kardeşlerim, yengem, yeğenlerim, Ulucanlar, tahta tokmaklarıyla kışı yazdan hazırlayan sobacılar, tahin-pekmezciler, buram buram tüten salepleriyle cümle üşümüşleri ısıtan salepçiler, iftar sofraları, "bir maniniz yoksa babamgiller akşama size gelecekler"i bir solukta söyleyen komşu çocukları, Cebeci, Hamamönü, Samanpazarı, Çıkrıkçılar Yokuşu, Atpazarı, arabacılar, urgancılar, manifaturacılar, ketenhelvacılar, renk renk pazenler, köşe başlarında heybeler dolusu köylüler, ahşap evlerdeki yastık yüzlerinde kanaviçelerin yansıttığı gelinlik kızlar, daracık sokaklarda çiçek gemilerin yalpa vurduğu balkonlar, Taşmektep, Halkevi, Dikmen bağları, tangolar, fokstrotlar, valsler, sabah ezanlarıyla uyanıp ruhlarını Allah'a adayanlar, kolları hasır bileziklerle örülü iyi yürekli teyzeler, babacan amcalar el ele verip çevreliyor beni. Gitme kal, ayrılma bizden diyorlar.

Annem çıkageliyor: Saçları gene öyle uzun. Kendi gene öyle güzel.

– Altın parçacıkları topladım. Tozlarından ayıkladım. Bileziklerle birlikte tarttım. Firesiz tam iki kilo. Baban gece yarısına dek çalıştı. Uyanınca sevinecek. Benim altın Faikam diyecek.

Gülüyor. "Çay içelim mi?" diyor. Mutfağa seğirtiyor. Su çoktan kaynamış. Çaydanlık bir güzel ovulmuş. İnce belli bardaklar pırıl pırıl. Şekerlik ve çay kaşıkları gümüşten. Kaynar suyun çaydanlığa

dökülüşü, çayların suda yayılışı, annemin tepside yansıyan yüzü, peksimetler, çaydanlığı sarmalayan nakışlı yün bez. Çayın demlenmesini bekleyen ben ve Lütfiye ablam...

Annem, ablam ve benden oluşan çay üçlüsü yerini alıyor. Dekor tamamlanıyor. İlk yudum. Sonra bir yudum daha. Ablam sabahçı. Okula yetişecek. Çarçabuk içiyor çayını. Gözleri parlıyor. Yanaklarımızdan öpüyor. Hoşça kalın diyor.

Annem ikinci çayını yudumluyor. Kocasının uyanmasını bekliyor. Altınların işlendiği oda akşama gene ustalarla dolacak. Onlara ayrı sofra kurulacak. Çantalar dolusu kilolarca bilezikler malafalara geçirilecek. Malafaların uçları masalara çakılı tahta dillere dayanacak. Çelik kalemler bilezikler üstünde işledikçe, altın parçacıklar sarı ateş böcekleri gibi yayılacak muşamba döşeli odaya. İşlenen bileziklerin kenarları pomzaya batırılmış yuvarlak yassı uçlu çelik kalemle parlatılacak.

Parlattığım her bilezik başına 25 kuruş almanın sevinciyle ben de kendimi ustalar arasına katılmış sayacağım. "Aferin"ler çoşturacak beni. "Baba, tam 20 bilezik parlattım" diyeceğim. Hak ettiğim 5 lira, yatmadan önce avucuma konacak.

Kocası uyanıyor Faika'nın. Aynalı pirinç karyola gıcırdıyor. Yorgan aralanıyor. Önce sol ayak basıyor halıya, ardından sağ ayak. Dirsekler dizlere dayanıyor. Yatağın kenarında bir süre duralıyor Çerkez babam. Yüzü avuçlarına gömülü. 24 saatte en az 18 saat uyanık kalabilen bir yüz bu. Kayseri'nin Pınarbaşı'ndan 19 yaşında Ankara'ya getirdiği bu yüzü öpmeye doyamayan annem, "erkeğim benim" derken, üst üste kimbilir kaç defa tatmin olmanın sevinciyle odadan mutfağa seğirtiyor. Çayı yeniden demliyor. Babam sofraya geliyor.

Günün en güzel vaktidir bu. Çay hızla içilecek. Geceden ütülenmiş pantolon bir çırpıda giyilecek. Faika annem kucaklanacak, iki yanağıma iki öpücük konacak. Sokak kapısına kadar uğurlanan Hamit baba yola koyulacak. Bilezikler âlemine yolculuk başlayacak. Adliye'yi geçerken dükkân dükkân esnafa selamlar verilecek, selamlar alınacak. Kuyumcu mağazasının vitrini önünde hayal kuran kadınların her geçen gün daha da artacağını düşünen Hamit baba, mağazanın dip tarafındaki atölyesinin sürme kapısından içeri dalacak. Arnavut ustalara, Ermeni kalfalara "hayırlı sabahlar" diyecek. Ceketi fora edip siyah kolluklarını takarak masasının başına geçecek. Yedi ustanın yedisi birden çelik kalemleri bilezikler üzerinde gezdirecek.

Daracık merdivenden inilen alt katta silindirler arasında inceltilen altın çubuklar, süsleme silindirinde çiçek ve hasır işlemelerle bezenecek. İşlemeli altın çubuklar demir makaslarla kesilip bilezikler halinde bükülecek. Bükülü bilezikler uç uca kaynatılarak zaç yağına batırılacak, sarı renkli tel fırçayla fırçalanarak talaş kutusuna atılıp kurutulacak. Kuruyan bilezikler malafalarda çelik kalemlerle işlendikten sonra kuyumcu terazisinde tartılıp etiketlenecek. Kaç ayar oldukları, fiyatları etiketlerde yazılı bilezikler vitrine sıra sıra dizilecek.

Silindir atölyesindeki Arnavut Ramazan usta ve çırakları, vitrindeki bilezikleri seyreden kadınların bacaklarını, edep yerlerini, atölyenin vitrine bakan penceresinden dikizleyecek. Eller pantolon ceplerinde hareketlenecek, yapış yapış bir ıslaklık donlara yayılacak...

Ay sonuysa eğer, akşam Hamit babayla hamama gidilecek. Havra'nın ordan sağa kıvrılan sokağa sapılacak, yol üstündeki kadınlar hamamını geçtikten sonra Şengül Hamamı'na varılacak. Buğulu, sımsıcak bir dünyaya ayak basmanın sevinciyle koşar adım çıkılan merdivenlerden özel soyunma odasına girilecek.

Altınlara belenmiş Hamit ustanın terli avuçlara bırakacağı bol bahşişi düşleyerek yatak üstüne bir ikinci yatak seren, kullanılmamış havlu takımlarını mermer kaplı konsolun üstüne özenle koyan yardımcı, Kastamonu'dan Ankara'ya niçin geldiğini bir kez daha anlatacak; hayatın zorluğundan, geçim sıkıntısından dem vuracak, "kapınızı ben kilitleyeceğim, merak etmeyin, yıkandıktan sonra bir güzel dinlenin" deyip babamla beni yalnız bırakacak. Ardından, soyunma faslı başlayacak. Ceketler, pantolonlar, gömlekler, fanilalar birer birer çıkarılacak, bedenler sol alt köşesi kararmış boy aynasında kısa bir süre seyredildikten sonra, peştamallar bellere sarılacak, sıra donları çıkarmaya gelecek; hafiflemiş olmanın rahatlığı içinde "baba bıcı bıcı yapacağız" denilecek. Terlikler ayaklara geçirilecek, tırabzanlara tutuna tutuna hamamın avlusuna inilecek. Ortadaki fıskiyeli havuzun çevresine sıralanmış tellaklar "Hoş gelmişsiniz Hamit Bey" diyerek seğirtecekler. Takunyalar buyur edilecek.

Kaygan mermerler üzerinde ayağımız sürçüp düşmemek için birbirimizin elinden tutarak dikkatle yürünecek. Demir tokmaklı tahta kapıdan geçerek göbek taşına varıldığında başka bir âlem başlayacak. Yağlı börekleri, tepsi tepsi baklavaları gövdeye indirip her gün biraz daha semiren ve fazla kilolarını atmak için göbek taşına

yüzükoyun ya da sırtüstü yatmış müşterilerden artakalan bir yere baba-oğul yan yana uzanacak.

Kızgın göbek taşından hamamın kubbesi seyredilirken vücutlar iyice gevşeyecek... Renk renk yuvarlak camlarla kaplı kubbeden buhar olup süzülen küçük Orhan, Çocuk Esirgeme Kurumu bahçesindeki dönme dolaba binmenin, salıncaklarda kolan vurmanın heyecanıyla kendinden geçecek. Yedi buçuk kuruşa üç film seyredilen, yağmurlu havalarda küfeli hamal çocukların barınağı Sümer Sineması'na gidecek, film bittikten sonra, sinema çıkışının solundaki merdivenlerden Sus Sineması'nın önüne gelecek; leblebi, çekirdek, gazoz şişeleri yüklü dört tekerlekli tahta arabaların orda, karşıdaki kız ortaokulundan evlerine dağılan siyah önlüklü, beyaz yakalı, saçları örgülü körpecik kızları, boyu yetmediği için zıplayarak öperken, seyyar satıcılar "Yaşaaaa küçük!" diye bağıracaklar, kızlar çığlık çığlığa kaçışacaklar. Kısa pantolonlu şövalye, seyyar satıcı abilerden gördüğü destekle onları merdivenlerin alt basamaklarına kadar kovalayacak. Sonra, elleri cebinde, ıslık çala çala Leblebici Mahallesi'nin yan sokaklarından eve dönerken, tellak onu hafifçe dürterek "Küçük bey kurnaya buyur" diyecek...

Bütün bunlar aklımdan geçerken seyyar satıcılar, eskiciler, sokağı şenlendirecek.

"Patlıcan var, domates varrr..."ı gür sesleriyle cümle aleme duyuran satıcılar, "eskiler alırım, eskici"yi, "... si ...ki...ci.." diye uzatarak dul kadınlara, kocası askere gitmiş taze gelinlere selam çakan eskiciler, çubuk çubuk horoz şekerlerini ballandıra ballandıra anlatan şekerciler, Kurşunlu Cami karşısındaki bu Yahudi mahallesinin Marika'ları, Yasef'leri, Aron'ları, sekiz çocuklu Nezihe Hanım'ın Kars'tan getirdiği baba yadigârı semaverin gün boyu dinmeyen fokurtusu, bardak bardak içilen tavşan kanı kıtlama çaylar, halı kilim silkelenirken pencerelerden apaçık görünen gül memeler, körelmiş bıçakları kıldan ince kılıçtan keskin yapmanın mutluluğunu yaşayan bileyciler, damdan dama atlayan cambaz kediler, kapı önlerinde ay çekirdeği çitleyerek pörsük bedenlerini, incelmiş kemiklerini güneşe seren ihtiyarcıklar, kocaları işe giden ev kadınlarının sabah sohbetleri, yemek tarifleri, dedikoduları, bekçi Bekir'in gramafonundan dört bir yana yayılan "Nisan Mayıs ayları/ gevşer gönül yayları", hahambaşı havraya giderken yol üstünde ceketlerini ilikleyen Yahudi çocuklar, toz toprak içinde bilye oynayan yumurcaklar, her şeyi eksiksiz yapmanın huzuru içinde sigara-

sını tellendiren Faika annem, bir geçmiş zaman tablosunun figürlerini oluşturacaklar.

Zamanla binlerce aşina yüz kaplayacaktı bu tabloyu. Hepsinin ayrı bir yeri olacaktı. Onların gözleri, sesleri, jestleri, yürüyüşleri, konuşmaları, gülüşleri, aşkları, kederleri, sevinçleri bir bir işlenecekti belleğime. Benimle birlikte geleceklerdi gittiğim yerlere.

Sonraları daha iyi anlayacaktım benliğimi nasıl sarmaladıklarını. Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde okurken, Klasik Diller Bölümü'nde Latince öğrenirken, bisikletimle Ankara'yı bir baştan bir başa dolaşırken, karanlık sokaklardaki hücre toplantılarında, kimseler duymasın diye usul usul konuşurken, Sansaryan Hanı'nda el ayak çekildiğinde sorgulama başlarken, Harbiye Askeri Cezaevi'nde ranzama sırt üstü uzanıp günleri sayarken hiç yalnız bırakmayacaklardı beni.

Unutmak ölüm demekti benim için. Küpler dolusu altınını gece gündüz tekrar tekrar sayan Ortaçağ zenginleri gibi, ben de onları sayacaktım bir bir. Nabzım onlarla atacaktı.

Korsika'nın kuzey bölgesinde bir köy evinin pancurları sımsıkı kapatılmış odasında onları birdenbire görüyormuş, kucaklıyormuş gibi olmanın ürpertisiyle çeviriyorum sararmış sayfalarını DAR KAPI'nın.

İnce saplı gözlüğünden gülümseyerek bakıyor bana GIDE. Bir bilgelik var soluk yüzünde. "Çok uzun yıllar önce beni ilk okuduğunda küçümsemiştin" diyor. Hafifçe kızarıyor yüzüm.

Pancurları açıyorum. Deniz bütün serinliği ile doluyor içeri. Martıların çığlıklarında savruluyor ilk gençliğim. Bir hapishanenin daracık avlusunda bakakalmıştım gökyüzüne. GIDE çok gerilerdeydi o zaman: Bir mum aleviydi benim için. Başka ışıklarım vardı benim: Uzaklarda yanıp sönen.

3

Kadifeden mi kesesi?
Sesi kahveden mi gelir?
Kâtip midir?
Telgraf tellerine
Konan kuşlar
Nerdedir şimdi?
Hisarönü, Ulucanlar
Nalbantlar, urgancılar
Kolları, ak gerdanları
Altınlarla donatan
Şah ustalar,
Çocukları göklere
Uçuran baloncular
Nerdedir?
Nerdedir şimdi?

Özbabam Nizamettin'den devredildim ona. Onun hünerli ellerinin izi var kalem tutan ellerimde. Bileziklerin işlendiği odasında onu seyrederdim gözlerim uykudan kapanıncaya dek. Küçük prenstim düşlerimin altın köşkünde. Çocukluğumun on üç yılı boyunca bir masal dünyasında yaşattı bizi. Kuyumcu Hamit ustanın gözde çocuklarıydık ben ve Lütfiye ablam.

Geniş zamanlarda yaşıyorduk. Günler daha uzun, geceler daha güvenliydi. Sabahın yedisinde fırlıyorduk sokaklara: Kısa pantalonların cepleri bilyalarla dolu. Ellerimizde kamçılı topaçlar, boş arsalar bizim ülkelerimiz. Arabaların altında ezilmek korkusu yok. Çocukları kaçıranlar, ihtiyarları bıçaklayanlar yeryüzüne uğramamışlardı henüz. Bahçelerde, bağlarda ağaçlara tırmanmanın, dut silkelemenin, can erik cambaz erikleri dallarından koparmanın, bostanlarda karpuzlara, kavunlara bıçak sallamanın olağan; enginarların haysiyetli, domateslerin kıpkırmızı, patlıcanların çekirdeksiz, sütlerin su katılmamış, kızların mahçup, balların halis bal oldu-

ğu zamanlarda kolan vuruyorduk. Tam anlamıyla içindeydik ZAMAN'ın. Henüz koşturmaca değildi günlük hayat. Yüreklerde çöreklenmemişti GELECEK korkusu.

Anneler erkenden uyanıyorlar, güneşin ilk ışıklarını gülümseyerek devşiriyorlar, çarşaflar, yorganlar ağır ağır silkeleniyor pencerelerden, usul usul hazırlanıyordu sabah sofraları. Telaşsız, dupduru bir akış içinde geçiyordu ZAMAN. Kışsa, pencerelerde yankılanıyordu "ekşiii... tatlıı... bozalarrr...". Odun sobalarının alevlerinde yansıyordu masallar. Yazsa, "mehtaplı gecelerde öpülüyordu" genç kızlar. Ömrü uzundu aşkların... Güven duygusu sarmalıyordu çocuk yüreklerimizi. Sokaklar gece yarılarına kadar bizlerindi. Hep çocuk kalacakmışız gibi yaşıyorduk. Su birikintilerine basa basa geçiyor, duvarlardan, çitlerden atlıyor, ayakkabılarımızı bir an önce eskitmek için ne gerekiyorsa yapıyorduk. Mahalle arkadaşlarımızla birlikte ta BARAJ'a kadar yürüye yürüye gidiyor, çıplak ayaklarımızın kızgın asfalttaki izlerine bakıp gülüşüyor, yol boyundaki bağlara baskın veriyor, kirazlar, vişneler aşırıyor, bağ bekçileriyle kovalamaca oynuyorduk. En büyük hünerimizdi yakalanmamak. Yorulmak nedir bilmezdik. Akşama saklambaç oynayacağımızı düşünmenin sevinciyle dönerdik evlerimize. Yaz bitmesin ister, "elma dersem çık, armut dersem çıkma" derdik. Yıldızlara ulaşırdı gülüşlerimiz.

Bazen dirseklerini pervaza dayayıp biz çocukları, en çok da beni seyrederdi penceresinden, çalışmasına ara verdiği anlar. Bileziklere işlediği bir nakışmışım gibi düşünürdü beni. Onu yakalardım komşu kadınların bakışlarında, ama en çok da annemin bakışlarında. Öylesine derin bir sevdaydı ki bu, hiçbir güç ayıramazdı annemi ondan. Bambaşka bir güzelliği vardı babamın: İşlediği bileziklere yansıyan bir güzellik.

– Çelik kalemi öyle tutma, demişti bana, incecik ellerimle bilezik işlemeye koyulduğum gün.

Bir ucunu masanın tahta diline, öbür ucunu göğsüme dayadığım malafayı sol elimle sıkıca tutuyor, sağ elimle de çelik kalemi bileziğin üzerinde gezdirmeye çalışıyordum. Beceremediğimi görünce elimi avucunun içine alıp kalemi nasıl bastırmam gerektiğini anlatmıştı.

– Altın, demir gibi değildir Orhan. Fazla bastırırsan bileziği delersin. Okşar gibi değdirmelisin çelik kalemi. Art arda, kıvılcım gibi yayılmalı altın parçacıklar. Bileziğin kendisiyle parçacıkları bir bütün oluşturur. İşlenmeden önce 70 gram gelen bir bilezik, işlendikten sonra altın parçacıklarla birlikte tartıldığında gene 70 gram

gelmelidir. Fire vermeyi kaldırmaz bizim zanaat. Yaptığın işe boylu boyunca vereceksin kendini.

Yıllar sonra, yurtdışına gittiğimde kavrayacaktım fire vermemenin önemini ve onun eşsiz bir sanatçı olduğunu. Benim ilk büyük sanatçımdı o. Çok sonraları anladım bunu. Siyah kolluklarını kollarına geçirip tahta saplı çelik kalemi eline aldığında bir dua okur gibiydi. Onun ayrılmaz bir parçası oluyordu çelik kalem. Sanki gizli bir anlaşma vardı sağ eliyle çelik kalem arasında. Başka ustaların elinde sıradan bir araç olan şey, bir amaçtı onun elinde. Bu amacı gerçekleştirmek için yaratılmıştı. Günde otuz bileziğe can vermek, onların vitrine yerleşmiş olduğunu görmek, vitrine bakan kadınların gözlerindeki özlemleri okumak, sonra da bu özlemleri daha zengin motiflerle başka bileziklere aktarmak ona vergiydi.

Bir romanı altın harflerle işler gibiydi. Külçe altın düz bir kanavasıydı romanın. Önce haddeden geçiriyordu onu: İncecik yapraklara ayrılıyordu merdaneler arasında. Sonra, bir başka merdaneden geçirdiği bu altın yapraklar figürlerle bezeniyordu. Romanın kişilerini oluşturuyordu bu figürler. Hiçbir Ekol'e sığdırılamazdı onun romancılığı. İlk çağlarda mağara duvarlarına yapılmış resimlerden kaynaklanan bir uygulamanın devam ettiricisiydi. Kadınlardı onun okurları.

Kollarında taşıyorlardı onu. Onlarla birlikte geziyor, onlarla birlikte yataklara giriyordu. Birbirlerine gösteriyorlardı onu. Kuyumcu Hamit Bey'den satın aldım, demek en büyük bir övünçtü onlar için. Babamı baştan çıkarmıyordu her geçen gün artan bu ilgi.

Nice yıllar, nice mevsimler geçti onsuz. Onu hep özledim, hep özleyeceğim. Öz babam gibi bellediğim o, sonunda onulmaz bir yara oldu içimde. Bir kuyruklu yıldız gibi geçti hayatımızdan. Gerilim romanları okurdum ona. Karşımda diz çöker, can kulağı ile dinlerdi beni. Öylesine kendini verirdi ki, yorulduğum halde, tek satırını atlamadan okurdum. Annem de kulak kabartırdı ben okurken.

"Hadi, Orman Çiftliği'ne gidiyoruz" derdi bazı pazar günleri. Taksilerin parmakla sayılacak kadar az olduğu o dönemde, hepimizi bir taksiye bindirir, Bira Bahçesi'nin karşısındaki o pahalı lokantaya götürürdü. Daha kapıdan girerken patronun "Safalar getirdiniz Hamit Bey" diye bizi karşılaması, garsonların etrafımızda dört dönmesi, hemen upuzun bir masa donatmaları, anneme "Yenge sen böyle buyur" deyişleri coştururdu beni.

Hep böyle tasasız yaşayacakmışız, babamla annem bizleri hiç yalnız bırakmıyacaklarmış gibi hoş bir duyguya kapılır, sarılıp sarılıp öperdim ikisini de. Ondan olan küçük kardeşlerim İlknur'la Kadir bahçede sere serpe oynamanın, sağa sola koşturmanın tadını çıkarırlardı. Akşama gene taksiyle dönerdik eve.

Kazandığını su gibi harcayan, bizleri sevindirmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan bir babanın çocukları olmanın ayrıcalığını yaşardık.

Beni Paris'e "tahsile" yollayacağını söylerdi eşe dosta. Kendimi büyük adam hissederdim o böyle konuşurken. "Hele bir liseyi bitirsin, o zaman, ne gerekiyorsa yapacağım orada okuyup büyük adam olması için" dediğinde, Paris'i ışıklarla donatılmış uçsuz bucaksız bir şehirmiş gibi düşünürdüm.

Üveydi, özdü diye bir ayrım gözetmezdi çocukları arasında. "Ben okuyamadım, bari sen gider bendeki bu eksikliği" derdi. Gönenirdim o böyle konuştukça.

Orta üçe geçtiğimde, yaz tatilinde kuyumculuk öğrenmek istediğimi söylemiştim. Onun gibi olabilmeye can atıyordum. Beni çırak almıştı yanına. Bilezikleri işlemenin dışında, her şeyi öğrenmiştim kısa zamanda. Bana da diğer çıraklara davrandığı gibi davranırdı. Bir yandan kâtiplik de yapardım. Bileziklerin gramını, ayarını, fiyatını etiketlerin üstüne mürekkep kalemiyle yazardım. Ortağı Zeynel Abidin, günün birinde, benden mavi hokkayla mürekkep kalemini istediğinde, "Ben sana kırmızı hokkayı getir demedim" diye hokkayı eliyle iterek, mürekkep kalemini hırsla yüzüme fırlatmıştı. Kapının pervazına saplanan kalemin ucu, başımı eğmeseydim gözüme batabilirdi. Çılgına dönmüştüm. Kırmızı hokkayı kaptığım gibi patronun üzerine boca etmiş, sonra da, cam tezgâhın üzerinden atlayarak ok gibi fırlamıştım dışarı. Atlarken de cam kırılmıştı. Hırsımdan ağlıyordum. Bütün gün sokaklarda dolaşmış, gece geç vakit gelmiştim eve. Telaşlanmış, karakola haber vermişti. Boynuma sarılmıştı beni karşısında görünce. "Sen üzülme, ben ağzının payını verdim onun" demişti.

Bir daha da gitmemiştim dükkâna, Zeynel Abidin'in ve onun bütün ısrarlarına rağmen. Devam etseydim orada çalışmaya, ben de onun gibi eşsiz bir usta olurdum herhalde diye düşünmüştüm çok sonraları. Ama gülmüştüm kendime. Mümkün değildi onun kâbına erişmem.

Köşemde oturaydı 100 yaşında bile olsa. Gene kitaplar okusaydım ona. Beraber gülseydik Mankafa Poldi'nin serüvenlerine.

Kimselerde görmedim onun kazaska oynayışını. Lütfiye ablamın düğününde su dolu bardağı, elini 360 derece döndürürcesine yere düşürmeden alnına koyuşunu, sonra da ok gibi fırlayıp çevik adımlarla oradan oraya sıçrayışını coşkunca alkışlayan davetliler arasında "Yaşa, varol baba!" diye bağıran ben, Yahudi mahallesinin geniş merdivenlerinden koşar adım çıkarken görüyorum kendimi. Yolun başına varınca sağdaki muhallebiciye yöneliyorum. Kuyumcu Hamit Bey'in oğlu Orhan'ı hatırlı bir müşteri gibi karşılıyor tatlıcı Muharrem.

– Baban nasıl? diye soruyor Faika yengem, afiyettedir inşallah.

– Hepsi iyiler. Muharrem amcanın sütlacından yersen çok güçlü olursun dediler.

Gevrek gevrek gülüyor.

– Doğru söylemişler. Sadece güçlü değil, daha da akıllı olur, sınıflarını birincilikle geçersin.

– Arkadaşlarıma ballandıra ballandıra anlatıyorum senin sütlacın tadını. O sütlaç başka sütlaç, bir kâse yedim mi gözlerim parlıyor, bütün derslerden pek iyi alıyorum, diyorum.

Çarçabuk atıştırıyorum sütlacı. Dana gözü 25 kuruşu mermer masanın üstüne bırakıp fırlıyorum Muharrem amcanın dükkânından. Biraz ilerde sağa kıvrılıp Numune Hastanesi'nin oraya yollanıyorum. Halkevi'yle Etnografya Müzesi'ne paralel caddeden geçiyor, Kız Lisesi'nin bahçesinde bıcır bıcır konuşan, vara gülen, yoğa gülen kızları seyrediyorum bir süre. Onlara maniler düzüyorum içimden. Ayva tüylü enselerinden teker teker öpesim geliyor hepsini. Sütlaç etkisini gösterdi, diyorum kendi kendime.

Daha fazla gecikmeden, Taşmektep'in Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin arka bahçesine kadar uzanan geniş alanında buluyorum kendimi. Yüksek tavanlı, kocaman pencereli sınıflarında öğretmen derse girinceye kadar kovalamaca oynadığımız, teneffüslerde geniş koridorlarında bağıra çağıra konuştuğumuz Taşmektep'te öğrenci olmanın ayrıcalığını yaşıyoruz.

Ortaokul üçüncü sınıfta 129 numaralı küçük Orhan'ım. Türkçe öğretmenimiz Müjgan Hanım ders kitabımızdaki seçme yazıları bana okutuyor daima. Müjgan öğretmen hepimizi büyüleyen bir ses tonuyla ders anlatırken gözlerimi ondan ayıramıyorum. Dalgalı gür sarı saçları, pembe beyaz teni beni bir başka âleme götürüyor. Göz göze geldiğimizde tatlı bir ürperti kaplıyor vücudumu. Her fırsattan yararlanıyorum ona yakın olabilmek için. Komşumuz Nezihe Hanım'ın küçük kızında da gözüm var, ama hep Müjgan öğretmeni sayıklıyorum. Okuduğum hikâyeler, romanlar hakkında

görüşlerini almak bahanesiyle, okul çıkışı Müjgan öğretmenin yanında Samanpazarı'na kadar yürürken bazen saçlarımı okşadığında dünyalar benim oluyor. Uçar gibi varıyorum eve. İçim sevinçlerle doluyor. Bir an önce büyümek istiyorum.

– Karnın aç mı? diye soruyor annem. Zeytinyağlı biber dolması yaptım akşama. Karışık ızgaranın üstüne pek güzel gider.

– Ellerine sağlık, ama henüz acıkmadım. Bugün öğretmenlerim ev ödevi vermedi. İshaklar'a gideceğim, bahçelerinde dinlenirim biraz, diyorum.

Kapıdan fırladığım gibi İshaklar'ın bir sokak ötemizdeki evine varıyorum. Üst üste üç kere basıyorum zile. İshak anlıyor benim geldiğimi. Hızla iniyor merdivenlerden.

– Ben de sana uğrayacaktım. Bir haftadır hiç görünmedin. Annem de merak etti, diyor.

Merdiven başında annesi Raşel karşılıyor bizi. Eğilip yanaklarımdan öpüyor. "Moiz, bak benim kibar oğlum Orhan geldi" diyor arka odaya seslenerek. Baba Moiz kapıdan el ediyor bana.

Pencerenin yanındaki sedire kuruluyoruz. İshak o kadar candan bir arkadaş ki, onu bizlerden biri gibi düşünüyorum. Türkçe derslerine yardım ediyor, kompozisyon ödevlerinin birçoğunu ben yazıyorum. Hakiki bir kardeşliği yaşıyoruz birlikte. Irk, din, mezhep ayrılığı yok aramızda. Çoğu zaman imreniyorum onların kendi aralarındaki dayanışmaya ve çalışkanlıklarına.

Ağzımızda eriyor Raşel teyzenin yaptığı kurabiyeler. Kızmabirader oynuyoruz hep beraber. Gene ben yeniliyorum.

– Hadi bahçeye çıkalım, diyor İshak.

Babil'in asma bahçelerini andıran bir bahçe bu. Leylaklar, sümbüller, güller, karanfiller, sardunyalar, mimozalar arasında geziniyoruz bir süre.

Raşel teyzenin annene götür dediği bir demet mimozayla dönüyorum eve.

– Ah, bizim de bir bahçemiz olsaydı, diyor annem, mimozaları derin derin koklarken.

Mutfağa gidiyor, elinde büyükçe bir vazoyla dönüyor odaya. Özenle yerleştiriyor onları. Odamıza siniyor mimozaların kokusu. Orion marka radyomuzun düğmesini çeviriyorum. Vivaldi'nin Mevsimler'ini seslendiriyor Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası.

Annem sofrayı hazırlıyor bir yandan. Salatalık, marul, domates mis gibi kokuyor. Karışık ızgara, zeytinyağlı dolma, mısır ekmeği, kayısı hoşafı pek güzel görünüyor gözüme.

Elinde içi bilezik dolu bir çanta ve yanı sıra iki ustayla kapıdan giriyor babam. Ustanın biri Arnavut, biri Ermeni. İkisi de orta yaşlı.

– Hayırlı akşamlar yenge, diyorlar.

Çantalar atölye-odaya bırakılıyor. Eller yıkanıyor. Radyoyu kapatıyorum. Hep beraber kuruluyoruz sofraya.

– Bu gece çok işimiz var, diyor babam.

Annem cevaplıyor:

– Allah eksikliğini göstermesin, sağlığınız iyi olduktan sonra, iş mi dayanır sizlere.

Izgara etler, zeytinyağlı dolmalar iştahla yeniyor. Köpüklü kahveler de içildikten sonra, atölye-odaya geçiyor babamla ustalar. Bir köşeye çekilip Turgeniev'in *İlk Aşk*'ını okumaya başlıyorum, kaldığım yerden.

– Ben Nezihe teyzenlere gidiyorum, diyor annem.

Savaş yılları sona eriyor. Çayı üzümle içmekten, ekmeği, kömürü, gömleklik kumaşları karneyle almaktan kurtuluyoruz. Hitler hayranlığı tavsıyor. "Büyük Almanya"yı her fırsatta övmeye kalkışan coğrafyacı Kâzım'ın Elazığ Ortaokulu'na atandığı haberi hızla yayılıyor sınıflara. Almanya mutlaka yenilecek öğretmenim, dedim diye beni düşman bellemiş bu öğretmenden kurtulduğumuza en çok ben seviniyorum. Arkadaşlarımı güldürüyorum teneffüste mani düzerek:

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Kâzım'ın karısı
Kaçtı gece yarısı
Soktu Kâzım'ı
Uykusunda
Eşek arısı.

Yazın, hafta sonlarını yakın akrabalarımızın bağlarında geçiriyorum çoğu zaman. Meyve ağaçları, çiçekler arasında dolaşmak, dut, erik silkelemek, kiraz devşirmek, evin önüne serilmiş yatakta, geç vakit serin serin uyumak, sabah gün ağarırken kuş sesleriyle uyanmak derin izler bırakıyor ruhumda. Çocukluk hiç bitmesin, bu geniş zamanlarda hep yaşayayım istiyorum. Ama büyüdüğümü de

hissediyorum. Tek başıma yıkanıyorum. İçin için seviniyorum annem koca adam oldun, dedikçe.

Bazı geceler şarkılar söylüyor annem. Beş oktavlık sesi pesten tize yükselince, "okşasam saçlarını bu gece ta fecre kadar" komşu evlerin açık pencerelerinden sofalara yayılınca, anneciğim sen bir tanesin diyerek boynuna sarılıyorum. Bilmiyorum neden, ağlamaklı oluyorum. Derste, caddelerde, bağlarda hep kulaklarımda yankılanıyor o bir eşini bir daha kimselerde duymadığım sesi.

Hafide teyzelere gittiğimiz uzun kış gecelerinde, birlikte söyledikleri,

"Ne haber var, ne gelen,
Gün uzun, yollar uzak.
Bekledim kaç geceler
Böyle içim sızlayarak"

sebebini açıklayamadığım bir hüzünle sarmalıyor beni.

Seslerden oluşan bir dünya kuruyorum kendime. Müzisyen bir aileden gelmenin sağladığı yatkınlık, nerede olursam olayım, seslere yöneltiyor beni. Sesler biriktiriyorum belleğimde. Bir eski zaman şarkısına dönüşüyor. "Yoğurtçuuu... koyun sütüne kaymak", "simitçi... taze taze gevrek simitler", "otuz iki dişe keman çaldırıyor buz gibi limonata", "kürkünü giy, a benim canım kürkünü giy..."

Kıyı bucak tek başıma dolaşıyorum Ankara'yı. Ulucanlar'a dalıyorum. Demircilerin oradan geçiyorum. Çıkrıkçılar yokuşundan At Pazarı'na çıkınca, yemeniler, pazenler, basmalar, fistanlar, kaytanlar, kemerler, mes-lastikler, leblebi şekerleri, kayısı, erik pestilleri arasında buluyorum kendimi.

İç Hisar'a varıyorum. Eski evimize uzaktan bakıp Ankara Kalesi'ne yol alıyorum. Yücelerden seyre dalıyorum Ankara'yı. Tüm heybetiyle görünüyor Ulus Meydanı, Çankaya, Kavaklıdere. Serin rüzgâra salıyorum bedenimi. Otların üzerinde yürüyorum çıplak ayakla. Sonra, ta Sıhhiye'ye kadar uzanıyorum. Kızılay'dan Cebeci'ye sapıyorum. Yeniyetme bir gezginim artık. Tadını çıkarıyorum yaya dolaşmanın.

Tatlı bir yorgunluk çöküyor üzerime. Alacakaranlıkta varıyorum eve. Ana kokulu sofraya kuruluyorum. Yemekten sonra Arsen Lüpen'in *Oyuk İğne*'sini okuyorum babama. Annem de can kulağı ile dinliyor. *Oyuk İğne* o kadar sürükleyici ki, gece yarısı oluyor. Ertesi akşam Sarı *Odanın Esrarı*'nı okumak üzere iyi geceler diyorum annemle babama.

Onlar pirinç karyolada, ben öbür odada yer yatağında derin bir uykuya dalıyoruz...

Uykuya doymuş olmanın rahatlığı okunuyor yüzümde. Annemin sorusundan anlıyorum bunu:

– Ne rüya gördün?

– Rüyamda bir güzel uyurken gördüm kendimi.

– Anlaşıldı, hınzırlığın üstünde, diyor annem.

– Sen ne rüya gördün?

– Altından bir sarayın bahçesinde rengârenk çiçekler arasında dolaşıyordum. Baban saray kuyumcularının şahıymış. Sen vezir olmuşsun...

– Sade benim değil, senin de hınzırlığın üstünde anneciğim. En iyisi, sen rafadan yumurta pişir. Canım çekti bu sabah. Bir güzel kahvaltı edelim birlikte.

Annem kahvaltı sofrasını donatıyor. Karşılıklı kuruluyoruz masanın başına. Kızarmış ekmek, çerkez peyniri, yeşil zeytin, çilek reçeli, tereyağ, rafadan yumurta iştahımı kabartıyor. Sabah güneşi vuruyor annemin yüzüne. Çenemi ellerime dayayıp güneşin aydınlattığı saçlarını, ışıl ışıl gözlerini seyrediyorum bir süre. Böyle cevahir bir annenin oğlu olmanın sevincini yaşıyorum çayımı yudumlarken.

Küçük kardeşlerim İlknur'la Kadir de geliyor masaya gözlerini oğuştura oğuştura. Uykuya doyamamışlar. Önce annemi, sonra da beni öpüyorlar. Kadir'in yüzü gülüyor çilek reçelini görünce. İlknur zeytine yumuluyor...

Nezihe Hanım sokak kapısını tıklatıyor. Annem açıyor kapıyı.

– Hoş geldin, kaynanan çok seviyormuş seni, diyor. Gülüşüyorlar.

Günün mutluluğunu yaşıyoruz beşimiz birden.

– Size doyum olmaz, okula geç kalmayım, diyorum, kahvaltıdan sonra.

Her seferinde bir başka yoldan varıyorum okula. Hoşuma gidiyor değişik sokaklardan geçmek, kapı önlerini süpüren, sulayan teyzelere "Günaydın, hayırlı sabahlar" demek. Karış karış biliyorum Ankara'yı. Kadastrosunu çıkarabilirim. Başka hiçbir şehirde kendimi bu kadar rahat hissetmem herhalde, diyorum içimden.

Olmadık düşler kuruyorum sokaklardan geçerken: Savaşlara, silahlanmaya, yoksulluğa son veriyorum. Tüm sınırları kaldırıyorum yeryüzünden. Hastaneleri çiçeklerle donatıyorum. Yunmuş yıkanmış, her türlü pislikten arınmış, yoksulluktan kurtulmuş bir dünya yaratıyorum.

Bu hızla giriyorum Taşmektep'ten içeri. Matematikten sözlüye kalkıyorum. Yerlerine yerleştiriyorum x'leri, y'leri.

– Aferin, iyi çalışmışsın, diyor öğretmenimiz.

Her şey güzel görünüyor gözüme. Her zaman böyle yaşayacakmışız gibi geliyor bana...

Ders yılı sona eriyor. Ortaokuldan liseye geçmiş olmanın sevinci bürüyor içimi. Dikmen'e, Baraj'a kadar yürüyoruz, her gün bir başka semte gidiyoruz mahalle arkadaşlarımla. Akşamları geç vakit dönüyoruz evlerimize. Ne yapsak hoş görüyor büyüklerimiz sınıflarımızı geçtiğimiz için.

Halkevinin yüksek tavanlı kitaplığında geçiriyorum çoğu günlerimi. Orada tanışıyorum büyük yazarlarla. Romeo ve Juliette'in hazin sonlarına üzülüyorum. *Sefiller*, haksızlıklara karşı derin bir öfke uyandırıyor yüreğimde. Ayaktakımı'yla yüz yüze geliyorum Gorki'yi okurken. Bambaşka bir aleme salıyor beni *Vadideki Zambak*, *Ölü Canlar*, *Kırmızı ve Siyah*. Kömür madenlerine iniyor, maden işçileriyle tanışıyorum; onların nelere katlanmak zorunda kaldıkları bir daha hiç silinmemecesine kazımyor belleğime, Zola'nın *Jerminal*'ini okurken...

Atatürk Lisesi'nin Latince bölümüne kaydoluyorum ders yılı başında. Latince uzmanlığına ilk adımı atmış oluyorum böylece. Okul içi etkinliklere de katılıyorum. Latinceyi o kadar seviyorum ki, çekimleri ve kuralları renkli kalemlerle yazıyorum çizgili kocaman bir deftere. Eve uçarcasına geliyor, liseye koşar adım gidiyorum.

Kutsal bir tapınak gibi Atatürk Lisesi. Geniş tiyatro sahnesi, kitaplığı ve o dönemin en yetkin öğretmenleriyle bir bütün oluşturuyor. Felsefe öğretmeni Hayrünisa Köni, fizikçi Abdullah Evrenos, psikoloji derslerine gelen Adnan Cemgil, edebiyat öğretmeni Cevdet Kudret Solok eşsiz bir hazine biz öğrencilere. Gerçek bir mutluluk orada okumak.

Henüz hayatın sillesini yememiş olmanın rahatlığı içinde deviriyorum günleri ve takıntısız geçiyorum onuncu sınıfa.

Babam gene gece yarılarına kadar çalışıyor. Ustalara ayrı sofra kuruluyor her akşam. Annem, içinden gelince, Yesari Asım'ın şarkısını söylüyor genç: "Aşkım Yeniköy Sahili Deryasını Sardı", komşu evlere yayılıyor evimizin penceresinden

Merkez Postane Caddesi'nin sonuna varmadan sağa sapıyor, karşı sol köşenin biraz ilerisinde yükselen üç katlı, koyu yeşil binanın merdivenlerinden çıkıyorum koşar adım. Kaybolmuş bir cennette, M. E. B. Tercüme Bürosu'ndayım. Büro'nun genel sekreteri tiyatro eleştirmeni Lütfi Ay'ın kuzeni ben, orada çalışıyorum. On altı yaşımdayım. Tüm dillerden çeviriler yapılan bu kültür merkezinde dünyanın en mutlu genci sayıyorum kendimi. Yanım yörem yazar, çevirmen abilerle dolu.

Yayımlanan çevirilerin hem düzeltmeni, hem de ilk okuruyum. Çaycının getirdiği tavşan kanı demli çaylar eşliğinde yapıyorum bu işi. Lütfi abim pürosunu tüttürüyor. Altın çerçeveli gözlüğünün ardından cin gibi bakıyor Oğuz Peltek. Bulgarca, Rusça, Fransızca bilen bu göçmen aydının geniş çalışma masasında bana da bir yer var. İmla ve dil yanlışlarını sektirmeden yakalıyor Türkçenin, düzeltmenlerin piri Oğuz Peltek. Dört kişi karşılıklı okuduğumuz provaları ona beğendirmek için, tek bir yanlışı atlamamaya can atıyoruz.

– Oğuz Bey, dördümüz birden baştan sona iki defa okuduk, size yanlışsız bir düzeltme sunalım diye, buyurun bakın, diyorum.

– Tamam mı?

– Evet.

– Bu ne, diyor kısa bir süre sonra.

Telaşla bakıyorum. Çevirinin başlığını es geçmişiz: "Eski Yunan'da Fikir Hareketleri", "Eski Yunan'da Kikir Hareketleri" olmuş. O engin hoşgörüsüyle gülümsüyor Oğuz Bey. Apışıp kalıyorum.

Dil kumkuması Erol Güney, üçgenimsi yüzünde hiç eksilmeyen gülümsemeyle takılıyor Orhan Veli'ye:

– Galiba yanlış anlamışsın bu cümleyi.

– Sen de olmasan, halimiz harap, diyor Orhan Veli.

Sadece Orhan Veli değil, Nurullah Ataç, Lütfi Ay da nasibini alıyor Erol Güney'den. Ve hiç yüksünmeden herkesin yardımına koşuyor. Orhan Veli, "Bir kere de Erol baksın çevirimize" diyor her zaman.

İmreniyorum Erol Güney'e. Bana öz kardeşiymişim gibi davranıyor. Fransızcamla ilgileniyor. Paha biçilmez gözlemlerde bulunuyor.

– Bak, bu çok güzel bir eser. Fransızcası bir yudum su, bunu da oku, diye öğütlüyor.

İstanbul'a Beyaz Rusya'dan gelmiş, Musevi kökenli bir aydın o. Türkçeyi, Rusçayı, Fransızcayı, İngilizceyi edebiyatıyla, tarihiyle, felsefesiyle sular seller gibi bilen, İspanyolcası da caba, bu çokdilli kültür adamını hayranlıkla izliyorum, Mahmut Makal'ın yeni yayımlanmış *Bizim Köy*'ünü Tass Ajansı'na özetleyerek Rusça aktarırken. Hiç teklemeksizin çeviriyor yerel deyişleri, yerel konuşmaları elindeki kitaptan. Tercüme Dergisi'nin "Ecnebi mecmualar" bölümünü de o kotarıyor. Her gün France Presse'e, Tass Ajansı'na haberler aktarıyor. Yanı sıra, klasik eserler çeviriyor, Büro'da tüm çevirmenlerin yardımına o koşuyor. O kadar ki, sevgilimle buluşmam için evinin anahtarını bile veriyor bana. Ama sevgilim gelmiyor, hevesim kursağımda kalıyor.

Günler hızla geçiyor. İnanılmaz bir zenginlik benimkisi. Tercüme Bürosu'nda birlikte çalıştığımız Nurullah Ataç, Atatürk Lisesi'nde edebiyat öğretmenim oluyor aynı zamanda. Edebiyat derslerimiz tam anlamıyla bir nefaset. Alışılagelmiş bir öğretmen değil Nurullah Ataç. Dersleri bir sohbet havası içinde geçiyor. Edebiyata tutkun bizleri yönlendiriyor. Türk ve dünya edebiyatının dehlizlerinde dolaştırıyor öğrencilerini. *Leyla ile Mecnun*'u bölüm bölüm ezbere okurken, ağzımız açık hayran hayran dinliyoruz onu. Şiir okurken hiç teklemiyor, dizeler su gibi akıyor dilinden.

Ataç'dan sonra, Cevdet Kudret Solok edebiyat öğretmenimiz oluyor. Öğrettiğini çok iyi öğreten, kılı kırk yaran, öğrencilerini yöntemli okumaya ve düşünmeye alıştıran eşi bulunmaz bir öğretmen. Ondan dokuz-on numara alabilmek başarıların en büyüğü.

Tercüme Bürosu'ndakilerin hepsi benimle ilgileniyor, hepsi bana yardımcı oluyor. Aralarındaki sohbetlere katılıyorum. Zenginlikten de öte bir şey bu benim için: Sabahattin Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday, Orhan Veli, Oktay Rifat, Nusret Hızır, Azra Erhat, Bedrettin Tuncel, Lütfi Ay, Yaşar Nabi Nayır daima yol gösterici oluyorlar bana.

Nusret Hızır bir derya. Felsefe, mantık onun dilinde ve yazılarında apayrı bir lezzet kazanıyor. Matematik ve fizik alanında da yetkin. Müzik onun ruhunun gıdası. Ünlü senfonilerin, konçertoların, kantatların en iyi yorumları hangileridir, ondan soruluyor. Doğu Berlin Operası şeflerinden Hermann Sherhen'in Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi salonunda Beethoven ve eserleri konusunda verdiği dizi konferansların Almancadan Türkçeye çevirisini cline yüzüne bulaştıran Hamdi Ragıp Atademir, dinleyicilerin "Nusret Hızır, Nusret Hızır" diye sürekli tempo tutmaları üzerine, kürsü-

den inmek zorunda kalınca, Şef'in ana temalardan örneklerle bezeyerek yaptığı konuşmayı, ellerini göbeğinin üzerinde kavuşturup o inanılmaz güzel sesiyle de aynen tekrarlayarak dinleyicilere aktardığında salon alkıştan yıkılacak gibi oluyor, gözlerine ve kulaklarına inanamayan dev cüsseli Sherhen, Nusret Hızır'ı kucakladığı gibi havaya kaldırarak yanaklarından öpüyor...

Suut Kemal Yetkin'le Lütfi Ay'ın birlikte çıkardıkları *Sanat ve Edebiyat* dergisinde de çalışıyorum. Sıhhiye'nin ordaki bir apartımanın alt katında hazırlıyoruz gazete boyutundaki bu dergiyi. Yayımlanan yazıların dışında, derginin hemen her işini ben yapıyorum, provaları matbaaya ulaştırıyorum, abone işlerine bakıyorum.

Halide Edip Adıvar'ın hiç hoşlanmadığım yazılarına makale başına otuz lira telif ücreti ödenmesine ve paranın bir zarf içinde kendisine takdim edilmesine gıcık oluyorum. Bu yazılara para verenin aklına tırp suyu sıkayım diye yüksek sesle söyleniyorum. Lütfi abim, bir gün beni bir köşeye çekip,

- Orhancım, Suut Kemal senin hakkında iyi şeyler düşünüyor. Bu Orhan çok zeki ve akıllı bir çocuk. Liseyi bitirince üniversiteyi Halk Partisi adına Fransa'da okutalım diyor. Oysa sen onun dergisini ulu orta çekiştiriyorsun, ileri geri laflar ediyorsun. Kendi geleceğinle oynuyorsun. İlerici düşüncelerini kendine sakla. Bu fırsattan yararlanmaya bak, diyor.

Bense büsbütün azıtıyorum işi. Serde gençlik, gözüpeklik var. Umurumda değil Suut Kemal Yetkin.

Bir yandan da, Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü sınavına hazırlanıyorum. İsmet İnönü'nün, Hasan Ali Yücel'in çok büyük bir önem verdikleri bu sanat yuvasına girmeyi, tiyatro alanında saygın bir eleştirmen olmayı düşlüyorum. Lütfi abiye söz ediyorum bu niyetimden. Çok iyi olur, diyor. Sınava hazırlanmaya başlıyorum. Molière'in Cimri'sinden Harpagon'un ünlü tiradını ezberleyip oynamaya çalışıyorum. Bu çabamı yüreklendiren Melih Cevdet Anday yan odada beni sınıyor. İlk ona oynuyorum o uzun tiradı.

– Bir daha tekrarla, diyor.

Hiç aksatmadan tekrar oynuyorum.

– Aferin, mutlaka kazanırsın sınavı, diyor, yanaklarımdan öpüyor, başarılar diliyor. Uçuyorum sevincimden.

Karl Ebert'in başkanlığındaki sınav kurulunun önünde "icra ediyorum" tiradı. Dünyalar benim oluyor sınav sonucunu öğrendiğimde. On numara almışım. Yatılı okuyacağım Konservatuvar'da.

Konservatuvar yepyeni bir dünya oluyor bana. Karl Ebert, Mahir Canova eğitiyor bizleri. Hafta sonları evci çıkıyoruz. Büyük bir özen gösteriliyor yakın geleceğin sanatçıları bizlere.

Yemeklerimizi dört kişilik masalarda yiyoruz yemek salonunda. Garsonlar hizmet ediyor. Yatakhanemiz tertemiz. Karyolalarımızın baş ucundaki dolaplarda saklıyoruz eşyamızı ve kitaplarımızı.

Tiyatro Bölümü'nde Kemal Bekir (Öz)manav, Aclan Sayılgan, Ekmel Hürol, Heyecan Başaran'la birlikteyim. Kemal'le hemen dost oluyoruz. İkimiz de edebiyat ve sanat tutkunuyuz. Latin atasözüne vurulmuşuz: "Sanat uzun, hayat kısa" diyoruz. Tiyatro çalışmalarımızın yanı sıra Çehov, Dostoyevski, Gogol, Puşkin, Turgeniev, Tolstoy, Balzac, Stendhal, Maupassant okuyoruz.

Kemal hikâyeler yazıyor. Yazdıklarını bana okuyor ilkin. Büyük bir ilgiyle dinliyorum. Geleceğin usta bir hikâyecisini görüyorum onun hikâyelerinde. Cumartesi, Pazar genellikle bizim eve geliyor. Annem Kemal'i pek seviyor. Opera bölümünden Nevzat Çıdamlı ile de pekişiyor dostluğumuz. Kardeşi Necat Çıdamlı da katılıyor aramıza. Nevzat'ın anacığı Dikimevi'nde çalışıyor oğullarına destek olmak için. Evimiz arkadaşlarımın uğrak yeri. Annem onların biricik Faika Teyzesi.

Dolu dolu geçiyor günler. Oyunlar, konserler, operalar gırla gidiyor. Ortaokuldan sınıf arkadaşım Ayhan Baran, Konservatuvar Şan Bölümü'nde öğrenci. Tiyatro derslerine, sahne çalışmalarına Karl Ebert, Mahir Canova, Saim Alpago geliyor. Rüyada yaşıyor gibiyim.

Şubatta yapılacak ara sınavına hazırlanıyorum. Bu sınavı başaramayanların okulla ilişiği kesiliyor. Sınava hazırlananlar, öğretmenlerinin görüşlerine, önerilerine göre çalışıyor. Bense, kendi kendime, kimseye danışmadan hazırlanmak istiyorum. Aslında tiyatro oyunculuğunu değil, tiyatro yazarlığını, tiyatro eleştirmenliğini seviyorum. Ve bu sevgimden sık sık söz ediyorum arkadaşlarıma, öğretmenlerime, en çok da Mahir Canova'ya.

Şubat sınavına giriyorum. Sonuç hemen bildirilmiyor. Merakla bekliyoruz. Merakım gideriliyor yirmi gün sonra: Başaramamışım. Lütfi abime söylüyorum, o da konservatuvar müdürüyle konuşuyor. Niye daha önce söylemediniz Lütfi Bey, Orhan Suda'nın kuzeniniz olduğunu, sınavı kazanabilirdi, sevilen, çalışkan ve çok okuyan bir öğrencimizdir, diyor Müdür.

Konservatuvar'daki bütün arkadaşlarım gerçekten üzülüyor okuldan ayrıldığıma. Hepsiyle ve de öğretmenlerimle vedalaşıyorum.

– Sen dram sanatını, tiyatro yazarlığını daha çok sevdiğini, bunu amaçladığını dile getirirdin, diyor Mahir Canova. Bizim bölüm

sadece tiyatro oyunculuğu içindir. Aradığını bizde bulamayacağını düşündüğümüz için gerekli görmedik senin tiyatro bölümünde okumanı. Özlediğine ancak yurtdışında kavuşabilirsin. Sana iyi şanslar dilerim, diyor.

Anlıyorum sınavı niye kazanamadığımı: Çalışmalarım sırasında, diğer öğrenciler gibi, Mahir Canova'ya danışmadan kendi kendime hazırlanmış olmam nedeniyle. Belli ki, Canova alınmış bundan.

Tekrar Latince bölümüne dönüyorum. Edebiyat ve Latince ağırlıklı bu bölümün sınıflarında on-on beş öğrenci var. Türkiye'de ilk defa Atatürk Lisesi'nde deneniyor böyle bir şey. En seçkin öğretmenler giriyor derslere; Latince'nin yanı sıra, Fransızca, İngilizce, Almanca derslerine gelen öğretmenler de kendi dallarında yetkin kişiler.

Fransızcayı ilkokuldan itibaren Fransız okulunda okumuş öğretmenimiz Barika Sirmen özellikle ilgileniyor benim Fransızcamla. Okul dışında, kendi evinde de, Fransızcamın gelişmesine yardımcı oluyor, tek kuruş almadan.

Fransızcayı Galatasaray'da birkaç yıl okumuş Gürbüz Tüfekçi de bizim sınıfta. O da yararlanıyor Barika öğretmenin evindeki derslerden. Yakışıklı, bıçkın bir delikanlı Gürbüz. Kızların, kadınların gözdesi. Akşamları Gar Gazinosu'ndan çıkmıyor. Yabancı sanatçılarla ahbap oluyor. Dansözlerle dans ediyor.

Gürbüz, Şaziye Moral'ın da sevgilisi. Ayda bir-iki defa hafta sonları yataklıyla onun İstanbul'daki evine gidiyor. Yol paraları, tüm masraflar, hediyeler Şaziye Moral'dan. Kadın adamakıllı tutkun Gürbüz'e. Yolladığı aşk mektupları bizim adrese geliyor, Gürbüz'ün ailesi durumdan şüphelenmesin diye.

Aman Allahım ne mektuplar onlar! Şaziye Moral Gürbüz'ün erkekliğine doyamadığını, onu canı gibi sevdiğini anlatıyor sayfalar dolusu.

Gürbüz'le Barika öğretmenin evine gittiğimiz bir gün, erkek kardeşinin arkadaşı Alaeddin Bilgi de çıka geliyor. Orada tanışıyorum kendisiyle.

Bir ara, Nâzım'dan şiirler okuyorum. Alaeddin büyük bir dikkatle dinliyor beni. O günden sonra güzel bir dostluk gelişiyor aramızda. İkimiz de has müzik tutkunuyuz. Onun Hacıbayram'daki evinde, Keçiören'deki bağlarında bir araya geliyoruz zaman

zaman. Klasik müzik dinliyoruz, Marko Paşa'ları okuyup katıla katıla gülüyoruz. Sevecen ve aydın bir dost edinmiş olmak mutlu ediyor beni.

Ders yılı ortasında, Molière'in Cimri'sini oynuyoruz bizim lisenin kocaman tiyatro salonunda. Ben Harpagon'u, Gürbüz Kont Anselme'i, Günseli Akol çöpçatan kadını canlandırıyoruz. Salon tıklım tıklım dolu. Oyun dakikalarca ve ayakta alkışlanıyor.

Günseli Akol'la provalar sırasında gelişen yakınlığımız tenhalarda buluşmalara dönüşüyor. Evlerine bile gidiyorum. Günseli o kadar duyarlı ki, Lalo'nun İspanyol Senfonisi'ni dinlerken gözyaşlarını tutamıyor. Bu duyarlılık beni kendisine büsbütün bağlıyor. Annemle babamla tanıştırıyorum onu. Ama çok uzun sürmüyor bu ilk gençlik sevdası...

Latince bölümünden arkadaşım Baki Kurtuluş'dan öğreniyorum eski kitapçılığı. Onun sahaflığı da kendinden menkul. Aileme yük olmadan geçimimi sağlayayım diye kalkışmış bu işe. İlk çocukluk yılları Yugoslavya'nın Struga şehrinde geçen Baki sıskacık. Bir deri bir kemik adeta. Bu yüzden katılmıyor lisenin bahçesindeki beden eğitimi uygulamalarına. Ama sınıfımızın en çalışkanı olduğu, tüm derslerden on numara aldığı için beden eğitiminden de tam numara veriyor öğretmenimiz.

Baki'yle güzel bir arkadaşlık gelişiyor aramızda.

Yaz aylarında Denizciler Caddesi'ndeki barakasında "icra" ediyor mesleğini. Kaya Yeşim, ben ve sevdiği kızın ailesi Çankırı'ya yerleşince aşk mektupları döktüren Aydın Sami Güneyçal çoğu günler birlikte oluyoruz Baki'yle.

Değişik katmanlardan kitapseverlerle yakın ilişkiler kurmamıza, ünlü sanatçılarla tanışmamıza vesile oluyor eski kitapçılık. Birikmiş kitaplarını satmak isteyenlerin evlerine gidiyor, götürü bir fiyata sırtlayıp hep beraber taşıyoruz Baki'nin barakasına. Nusret Hızır, Melih Cevdet Anday da eski kitaplarını Baki'ye satanlardan. Kitapları ucuza kapatmasını çok iyi biliyor Baki.

Öğlenleri köfte ve ekmek Baki'den. Ara sıra harçlık verdiği de oluyor bizlere. Sohbeti koyulandırıyoruz gün boyu. Tezgâhı kapattıktan sonra gece yarılarına kadar tur atıyoruz Ankara'da. Bazen bize, bazen Kayalara gidiyoruz. Annelerimiz bayılıyor birlikte yeşerttiğimiz bu dostluğa...

Konservatuvar'dan ayrılmış olmama rağmen, oradaki arkadaşlarla da dostluğumuz devam ediyor. Kızılay'da, Milka'da beraber oluyoruz bazı hafta sonları.

Dayımın oğlu Harp Okulu öğrencisi Ercan Tura tanıştırıyor beni Doğan Görsev'le. Bir ömür boyu dost kalacağımız Doğan, bir umut kaynağı oluyor benim için. Çevresine ışık saçan bir yanı var. O da Harbiyeli, ama her yönüyle sivil bir Harbiyeli. Konuşurken gözlerinin içi gülen, düşündüklerini karşısındakini hiç incitmeden dile getiren, herkese yardımcı olan, müthiş bir müzik tutkunu. Harb Okulu'nda da arkadaşlarının gözdesi.

Hemen hemen her hafta sonu buluşuyorum Doğan'la. Beyaz elbisesi içinde dizlerini hafifçe kırararak yürüyor. Birlikte arşınlıyoruz Ankara'nın caddelerini. Şiirler okuyoruz birbirimize yol boyun-

ca. Her seferinde elinde başka bir kitapla geliyor. Mutlaka kalkacak bu sömürü düzeni, "bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine" yaşayacağız derken gözleri parlıyor. Aynı inancı paylaşıyoruz ikimiz de. Gizli Türkiye Komünist Partisi'nden söz ediyorum ona. İlerde, saflarımızda senin gibi bir generalimiz de olacak dediğimde katıla katıla gülüyor. "Prolétaires de tous les pays unissez-vous" diyor, büyük bir coşkuyla. Kemal Bekir'e söz ediyorum ondan. Gözümüz gibi korumalıyız onu diyorum.

Çok uzun yıllar sonra saygın bir şiir eleştirmeni olacak Mehmet Doğan'la tanıştırıyor beni Doğan. Birlikte Dikmen sırtlarında buluşup edebiyat, sanat, politika konuşuyoruz. Bu olağanüstü iki Harbiyeliyle dostluğum derin bir iz bırakıyor bende.

Her gün değişik bir motif yaratmaktan başka hiçbir şey düşünmeyen babamın iş hayatında beklenmedik bir değişiklik tüm yaşantımızı allak bullak ediyor. "Hamit Usta"yı a'ları uzatarak söyleyen kuyumcu Şişko Kemal, Anafartalar Caddesi'nde ortak bir kuyumcu dükkânı açmaya ikna ediyor onu.

Zeynel Abidin'den ayrılıp Kemal'le ortak iş kurduğunda çok kazanmanın yolları açılmış oluyordu gerçekten, ama çok kazanmak ve Kemal'le işbirliği, bir yıl sonra olumsuz etkilerini göstermeye başlamıştı. Günde on altı saat çalışan, içki, kumar nedir bilmeyen babam Kemal'e uyup içkiye, barlara, orospulara dadandı. Bazen bar bile kapattığı oluyordu. Gündüzleri, çoğu zaman, dükkânı kalfalara bırakıp Kemal'le birlikte meyhanelere gidiyor, har vurup harman savuruyordu. Asalak dostlar doluşmuştu çevresine.

Geceleri yıkıla yıkıla gelmeye başladı eve. Kardeşlerim Kadir'le İlknur'u kan uykularından uyandırıp yavrularım diye kucaklarken, onu bu gece hayatından, bu boşluktan kurtarmak için bir başka çare bulmak gerektiğini, sonumuzun kötüye gittiğini düşünmekten gözüme uyku girmiyordu.

Sabahleyin üzgün kalkan babam annemi, bizleri kucaklıyor, bir daha içmeyeceğine yeminler ediyor, sizler benim canlarımsınız, diyordu. Annem inanmak istiyordu onun söylediklerine. Babamı seviyordu çünkü. Gözünün içine bakıyordu.

– Akşama vaktinde geliyorsun eve, di mi? diye sorduğunda,

– Tamam, hiç merak etme. Erken gelir, birlikte sinemaya gideriz, derdi.

O kadar inandırıcı konuşurdu ki, yarına bayram var sanırdık.

Akşamlar babamı beklemekle geçerdi gene. Sanki babam değil, bir başka adam gelirdi eve. Annem kendini tutamayıp bağırmaya başlardı:

– Sinemaya gitmeye gerek yok, film bizim evde oynanıyor. Utanmıyorsun, di mi, böyle yıkıla yakıla gelmekten. İçmesen olmaz mı şu zıkkımı? Hadi beni bırak, çocuklarını da mı düşünmüyorsun?

– Ne bağırıyorsun be! N'olmuş içmişsem yani! Senin paranla içiyor değilim a... Bu akşam biraz fazla kaçırdım, hepsi bu kadar. Bağırmayı bırak da, bir sade kahve yap bana. Bir bardak da soğuk su ver, içim yanıyor.

– İçin yansa böyle içmezsin. Kendini de bizi de ele güle maskara etmezsin. Asalak adamların, orospuların arasında can vereceksin bir gün.

– Çok dırlanma. Kahve yap dedim sana.

Yataktan kalkıp yatıştırmaya çalışırdım için için ağlayan annemi:

– Gecenin bu saatinde bağırmanın, tartışmanın bir yararı yok anneciğim. Sabah ola, hayır ola. Gel birlikte yatıralım babamı yatağa, derdim.

Koluna girerdik oturduğu yerde uyuklamaya başlayan babamın. Zar zor taşırdık onu karyolaya kadar. Battaniyenin üzerine yatırırdık. Horlamaya başlardı üstündekileri çıkarmaya vakit kalmadan. Annem bir başka battaniye örterdi üstüne. Yoğun bir rakı kokusu yayılırdı odaya o horuldadıkça.

– Gel beraber yatalım anneciğim, derdim.

Dediğimi yapar, sırt sırta uzanırdık benim tek kişilik yatağa.

Sabahın sahibi bendim galiba. Öperek uyandırırdım annemi. Günaydın, derdi. Yaz güneşinin ilk ışıklarıyla aydınlanırdı evimiz. Kardeşlerim de uyanırdı. Karyolaya yanaşıp babamı gıdıklayarak uyandırırlardı. Gülerek doğrulurdu babam. İkisine birden sarılırken,

– Gel benim güzel Faikam, bir tanem, derdi.

Annem istemeye istemeye giderdi yanına. Babam sımsıkı kucaklar onu, dil dökerdi:

– Sen benim altın Faikam'sın, evimizin direğisin. Üzme kendini. Her şey gene eskisi gibi olacak. Bugünlerde efkârlıyım biraz. O yüzden içiyorum. Kalfalara, Kemal'e içerliyorum. İstediğim gibi çalışmıyorlar. Kaytarıyorlar hep. Her işe ben yetişiyorum, parsayı Kemal topluyor.

Annem sitem ederdi usuldan:

– Ne diye ayrıldın Zeynel Abidin'den? Gül gibi geçiniyorduk. Herkes imreniyordu bize. Az tamah çok zarar getirir. Bütün bunlar o Allahın belası Kemal yüzünden geldi başımıza.

– Tasalanma, her şey yoluna girecek. Şu ayı da atlatayım, senin aslan kocan olacağım yeniden. Bende bu altın bilek varken, evvel Allah, kimse yarışamaz benimle...

– İnşallah dediğin gibi olur, deyip mutfağa seğirtirdi annem, kahvaltıyı hazırlamak için.

Babam ayak üstü bir bardak çay içip dükkâna yollanırdı.

Sabırlı olmasını, mutlaka bir çare bulunacağını söylerdim anneme, ama kendim de inanmazdım söylediğime.

Sonunda şişko Kemal yüzüstü bırakıyor babamı. Bu durum kendini kaybedercesine içmeye yöneltiyor onu.

Bütün hayallerim yıkılıyor. Geçim derdi ağır basıyor. Evin kirasını bile ödeyemez hale geliyoruz çoğu zaman. Annem her şeyi idareli kullanmanın gayreti içinde.

Babamın iyi gün dostları batan geminin fareleri gibi kaçışıyorlar. Sarmalandığı yalnızlık çemberinde debeleniyor babam. Çıkamıyor bu çemberin dışına. Debelendikçe büsbütün batıyor. Kendisiyle birlikte annemi ve kardeşlerimi de bir bilinmezliğe sürüklüyor. Bir ara, kendi yetiştirmesi bir kuyumcunun yanında çalışmak zorunda kalıyor altı ay kadar. Fakat sarhoşluğu yüzünden orada da tutunamıyor.

Anneannem, ablam, eniştem yol yakınken ayrıl bu adamdan diyorlar anneme. Onun yapamayacağı bir şey bu. Babamı savunmakta ayak diriyor. Göreceksiniz her şey düzelecek, diyor.

Günün birinde babam sevinç içinde geliyor eve.

– Kuyumcu Zekâi birlikte çalışmamı teklif etti. Yol parasını da verdi avans olarak. İzmir'e gideceğiz. İçkiyi bırakmaya kesin kararlıyım. Yeni bir hayat başlayacak bizim için, diyor.

Annem ister istemez babamın peşine takılıp küçük kardeşlerimle birlikte İzmir'e yollanıyor. Ben de Kemal Bekir'le, Nevzat Çıdamlı'yla ve diğer arkadaşlarımla vedalaşıp son sınıfı Kastamonu Lisesi'nde okumak üzere, dayımın yanına gidiyorum.

Yıl 1949. Dayım Gölköy Köy Enstitüsü'nde müzik öğretmeni. Kiralık evleri kocaman ve yüksek tavanlı. Yüklükler elma dolu. Evin her yanına sinmiş elma kokusu. Çevre yemyeşil. Tertemiz bir havayı soluyorum her gün. Büyük şehirden uzakta yaşamanın verdiği bir rahatlık çöküyor üzerime.

Liseye dayımla birlikte gidip kaydımı yaptırıyorum. Her sabah Enstitü'nün önünden kalkan minübüsle gidiyorum liseye. Başka öğrenciler de var. Akşamüzeri gene aynı minübüsle dönüyoruz Gölköy'e, yol boyunca şarkılar, türküler söyleyerek.

Kastamonu Lisesi en eski liselerden biri ve serkeş öğrencileriyle ünlü. Başka liselerde dikiş tutturamayan öğrenciler kapağı buraya atıyor. Adı palas liseye çıkmış. Kendini fazla sıkıntıya sokmadan mezun olmak işten bile değil.

Sınıfımızın en azılısı topal Hasan. 23 yaşında. Gözüne kestirdiği kadın öğretmene derste laf atmaktan çekinmiyor. Penisini dikleştirip tak tak vuruyor sıraya. Kadıncağız alı al, moru mor fırlıyor sınıftan. Öğrenciler gülüşüyor. Büyük bir marifet yapmışçasına sırıtıyor topal Hasan.

Öğretmenlerin bazısı allahlık, bazısı alışılmadık türden. Ve bir kısmı gerici. Pehlivan denilen Fransızca öğretmeni adını, yaşını Fransızca söyleyebilen her öğrenciye 10 numara veriyor. Jeoloji öğretmeni bir başka âlem. Üstelik kafiyeye meraklı.

"Dersimiz denizlerrrr
Masmavi denizlerrrr.
Denizlerde dalgalarrrr.
Uyanın ey
Arka sıralarda uyuyanlar!"

diye başladığı dersi kısa cümlelerle özetleyerek bitiriveriyor ve geri kalan zamanı pencereden köprüyü seyretmekle geçiriyor.

Kız Necmi ile birlikte gidiyoruz okula. Sesi incecik. Kız sesi gibi. Ama son derece kibar ve mahçup bir delikanlı. Sınıfta alay konusu. Ona arka çıkıyor, alay edenleri tersliyorum. Düpedüz koruyorum kız Necmi'yi. En iyi ve tek arkadaşı benim. Evlerinin bahçesinde dalından kopardığı elmaları bana getiriyor çantasında. Pazar günleri beraber dolaşıyoruz Gölköy'ün çevresini.

Dayım pek hoşnut benden. Annemden, babamın içine düştüğü durumdan söz ediyoruz zaman zaman. Mümkün olsa anneni ve küçük kardeşlerini yanıma aldırırdım, hiç hak etmediği bir hayat yaşamak zorunda kalmasına çok üzülüyorum, diyor.

Lisenin havasını değiştiriyor Rauf Mutluay'ın gelişi. Bu gencecik, yakışıklı edebiyat öğretmenimiz, daha ilk günden büyülüyor öğrencilerini. Çok etkileyici ses tonu, ciddiyeti, Orhan Veli'den, Oktay Rıfat'tan, M. Cevdet Anday'dan şiirler okuması, anlattığı konuyu çarpıcı örneklerle bezemesi bütün öğrencilerine sevdiriyor edebiyatı.

Kızlar fısıl fısıl konuşuyorlar kendi aralarında, pek de yakışıklı, diyorlar. Onun bu laçka liseye atanmış olması en çok beni sevindiriyor. Birkaç dersten sonra öğrenci-öğretmen ilişkisini aşan bir dostluk kuruluyor aramızda. Okulu daha çok sever oluyorum onun sayesinde.

Ama her gün Gölköy'den gelmek akşamları gene oraya dönmek vaktimi böldüğü, derslere yeterince hazırlanmamı engellediği için, yatılı okumamı öneriyor dayım. Okul taksitlerini karşılarım, diyor. Böylece, ben de karışıyorum yatılı öğrencilerin arasına. Sadece on beş günde bir gidiyorum Gölköy'e.

Yatılı öğrenci olmaktan hoşlanıyorum. Daha bağımsız hissediyorum kendimi. Değişik yörelerden gelmiş öğrencilerin bazılarıyla çok iyi anlaşıyoruz.

Bir ay sonra dayım Milli Eğitim Müdür Muavinliği'ne atanıyor. "İltimaslı" öğrenci oluyorum birdenbire. Geleceğe umutla bakıyorum.

Ne var ki, çok uzun sürmüyor bu durum. Bir gece, okulun duvarlarına komünizmi öven sloganlar yazılıyor öğrenciler uykudayken. Sabahleyin ortalık karışıyor. Polisler geliyor. Öğrencileri bahçeye çıkarıyorlar. Yatakhanedeki dolaplarımız didik didik aranıyor. Ardından bahçede bizler de aramadan geçiriliyoruz. Şüpheli görülen ve aralarında benim de bulunduğum beş öğrenci Emniyet Müdürlüğü'ne götürülüyoruz. İfadelerimiz alındıktan sonra serbest bırakılıyoruz.

Bu arada, dayıma haber veriliyor. Nejat Çıdamlı'run dolabımda bulunan mektubunda *Gazap Üzümleri* romanından, işçilerin, köylülerin sömürülmesinden, yoksulluktan söz edildiği için, duvarlara sloganları benim yazmış olabileceğim söyleniyor kendisine. Böyle bir ihtimal üzerinde durulması derinden yaralıyor dayımı.

Hafta sonunda Gölköy'e gittiğimde dayımın üzgün ve kaygılı hali beni adamakıllı sarsıyor.

– Dayıcığım, nasıl ihtimal verebilirsiniz böyle bir şey yapacağıma? Okulda gerici, komünizm düşmanı öğretmenler ve onların kışkırttığı öğrenciler var. Mutlaka onlardan birine yaptırmışlardır bu işi. Göreceksiniz, kısa zamanda anlaşılacak durum. Boşuna kaygılanıyorsunuz, diyorum.

Ama onu inandırmanın mümkün olmadığını sezinliyorum. Her şeyden önce, kendi itibarına leke sürüldüğü inancında. Bu da benim kanıma dokunuyor. Ve birden bir öneride bulunuyorum.

– Sizi asla üzmüş olmak, tedirgin kılmak istemem. Öyle anlaşılıyor ki, asıl suçlu ortaya çıkarılana kadar siz ağır bir yük altında hissedeceksiniz kendinizi. Bari ben İzmir'e gidip orada bitireyim son sınıfı, diyorum.

Dayım sanki böyle bir şey bekliyormuş gibi,

– Evet, bence de daha iyi olur. Sana her ay belirli bir para gönderirim, diyor.

Ve ben Şubat başında İzmir'e, ömrümün en acılı, en umutsuz günlerini geçireceğim bu şehre varıyorum.

Asansörüstü'nde tek odalı, yok yoksul bir evde karşılıyor beni annem. Ağlayarak sarılıyor boynuma. Kardeşlerim çok seviniyor.

Babamı soruyorum, dükkâna gitti, diyor. Durum içler acısı. Akşama kadar dertleşiyoruz annemle.

Elinde yarım kilo kıymayla eve gelen babam beni görünce sevincinden ne yapacağını bilemiyor Ben de çok seviniyorum. Ama onun pejmürde hali, çökük avurtları, bir karış uzamış sakalı, kesik kesik konuşması yüreğimi dağlıyor.

Ertesi gün İnönü Lisesi Edebiyat Bölümü'ne kaydoluyorum, ne işe yarayacaksa. Nasıl ders çalışabilirim ki bu şartlarda.

Dayımın her ay yolladığı otuz beş lira neye yeter ki. O parayı da anneme veriyorum. O bahtsız kadın, babamın, günün birinde içkiyi bırakacağını, işine yeni baştan dört elle sarılacağını umuyor hâlâ. Suyu sokak başındaki çeşmeden dolduruyor, evi gaz ocağı ile ısıtmaya çalışıyor, yavrularını gıdasız bırakmamak için çırpınıyor.

Sureta gidiyorum İnönü Lisesi'ne. Dayısı üzülmesin diye kendini kurban etmiş bir gencim. Zaten, sonunda liseyi boşluyorum. Sabah erkenden çıkıyor İzmir'i dolaşıyor, kahvelerde vakit öldürüyorum. Sonradan birlikte hapis yatacağımız Saim Altıneş'le temas kuruyor, avukat Nurullah'la tanışıyorum. İkisi de benim solculuğumu seviyorlar daha çok. Bazı akşamlar onlarla birlikte oluyor, yurt ve dünya sorunlarından söz ediyoruz.

Hamit babamı, o derbeder, sarhoş haline rağmen yanında çalıştıran Zekâi, altın taklidi şövalye yüzükler yaptırıyor ona. Sonra da, bu yüzükleri İzmir'e yeni gelmiş, paralı ama saf insanlara hakiki altından şövalye yüzük diye yutturuyor. Büyük bir çöküntü içinde yaşıyoruz.

Babam her gece yeminler ediyor içkiyi bırakacağına, ama her gece yıkıla yıkıla geliyor eve. Annem nasıl katlanabiliyor bu hayata, akıl erdiremiyorum.

Bütün bunlardan haberi yoktu dayımın. Çaresizdim. Bir çıkış yolu arıyordum kendimize. İzmir'in yabancısıydık. O şartlarda orada yaşamak bir çılgınlık olurdu. Babama yalvardım bir gün. Durma buralarda, Ankara'ya dön bir an önce. Kendini toparlamaya çalış, aksi halde hepimize yazık olacak, dedim. Anneme de başka çaremiz kalmadığını anlattım.

– Ablamlar, anneannem orada. Yalnızlık çekmeyiz. İş bulur çalışırım. Liseyi sonra da bitirsem olur, birkaç yıl yitirmek o kadar önemli değil, dedim.

Sonunda Ankara'ya dönüyoruz. Hacıbayram'da, Anafartalar Karakolu karşısında bir eve yerleşiyoruz. Babam içkiyi azaltıyor biraz. Gene bir kuyumcunun yanında çalışmaya başlıyor. "Ankara,

Ankara, güzel Ankara/Seni görmek ister her bahtı kara" diyorum içimden.

Arkadaşlarıma, kendi çevreme kavuşmak büyük bir güç veriyor bana. Dostu ve oturduğu evin sahibi İstatistik Genel Müdürü Şefik Bilkur'a benden söz eden ve yardımcı olmasını isteyen Erol Güney sayesinde kapılar açılıyor. İstatistik Genel Müdürlüğü aylık bülten bölümünde grup şefi olarak çalışmaya başlıyorum. Annemin yüzünü güldürüyorum artık. Evimiz beşimize birden dar geldiği için ablamlarda kalıyorum. İki yıla yakın çalışıyorum orada. Bir süre sonra İvedik yolu üzerinde bir eve taşınıyoruz. Birgün Erol Güney, Şefik Bilkur'un, İstatistik Genel Müdürlüğü hesabına İsviçre'ye tahsile gönderilmemin düşünüldüğünden söz ettiğini iletiyor bana. Umutlarla doluyor içim. Ama bunun gerçekleşmesine fırsat kalmadan 1952 Eylül'ünde tutuklanıyorum...

4

Tutuklanma

Neden başka bir eser değil de DAR KAPI? Çözebilmiş değilim. Belki de uzun yıllardan sonra bir boşalma bu. İçimde birikenlerin dışa vurması. Dalgaların kıyıları dövmesi. Belki de martıların dinmeyen sesleri...

Hüzünle karışık bir burukluk sarmalıyor yaralı ruhumu. Tam otuz yıl geçmiş aradan: İstatistik Genel Müdürlüğü'nün gencecik grup şefi ben, işe gidiyorum sabahın sekizinde. Uçarcasına sürüyorum Raleigh marka bisikletimi. İsviçre'ye istatistik eğitimine gönderecekler beni iki ay sonra. Başka bir dünyaya kavuşmanın hayaliyle çevirirken pedalleri karşıdan gelen bir polis cipi kesiyor önümü. Cipten inen iki sivil polisin biri bisikleti, diğeri beni derdest ediyor. Cipte ablamın kocası Şevket eniştemi görmenin şaşkınlığı. Adamcağız sapsarı. Korku bürümüş gözlerini. Taş gibi duruyor cipin içinde. Anlaşılan, polisler ablamın evini basmış sabaha karşı. Didik didik aramışlar her yanı. Anneannem, ablam, iki yeğenim ve o sırada orada bulunan dayım neye uğradıklarını şaşırmışlar. Polisler beni soruyor:

– Nerede?

– Burada değil, diyor eniştem.

– Nerede peki?

– Annesinin İvedik yolundaki evinde kalıyor.

– Hadi, götür bizi oraya.

Eniştem yol gösterici. Cip eve yaklaşırken beni görüyor bisiklet üzerinde. İşte o diyor, şaşkınlığından. Böyle demese, sesini çıkarmasa, belki de yurtdışına kaçabilirim. Kör talih işte.

Annemin evine gidiyoruz hep beraber. Orası da köşe bucak aranıyor. Gözlerine kestirdikleri kitapları alıyorlar. Doğru 1. Şube'ye. Boş bir odada bir sandalye üzerinde bekletiliyorum İsviçre yolcusu ben.

Niçin tutuklandığımı soruyorum.

– Bilmiyoruz, diyorlar. Gün boyunca diğer partililer de getiriliyor 1. Şube'ye. Her biri ayrı bir odaya tıkılıyor.

Bir masa ve bir iskemleden ibaret odanın eşyası. Kapı zaman zaman açılıyor. Meraklı bir polisin sert ve sinsi bakışları geziniyor üzerimde. Soğukkanlı görünmeye çalışıyorum. Bir şey söyleyecek oluyor. Sonra vazgeçiyor, kapıyı kapatıp gidiyor.

Nöbetçi sivil polis içeri dalıyor öğle üzeri. Dışardan yiyecek bir şey ister misin, diye soruyor. Zeytin ekmek, helva, şişe su aldırıyorum parasını verip. Ağır ağır çiğniyorum getirdiklerini. Lokmalar boğazıma diziliyor.

Tutuklanıp birer ikişer getirilenlerin kimler olduğunu tahmin etmeye çalışıyorum. Kâmuran Baştuji, Kemal Bekir (Öz)manav, Aclan Sayılgan, Turan Tuna, Demir Kandemir de tutuklanmıştır diyorum içimden. Sabahattin Özbay'ı da tutukladılar mı acaba? Kapıyı tıklatıyorum,

– Ne var? diye soruyor boğuk bir ses.

– Tuvalete gitmek istiyorum.

– Düş önüme, diyor.

Koridorun sonundaki tuvalette işimi gördükten sonra oyalanıyorum biraz. Hiçbir şey görünmüyor helanın penceresinden. Elimi yüzümü yıkıyorum.

– Çabuk ol, diyor beni götüren.

İskemlenin üzerinde buluyorum kendimi. Beklemekten başka çare yok. Vakit geçmiyor bir türlü. Ezberimdeki şiirleri okuyorum içimden. Nâzım Hikmet'ten güç alıyorum: "Kararmasın yeter ki, sol memenin altındaki cevahir".

Hani Ankara grubu bilinmiyordu, hani bizi ele geçiremezlerdi, diyorum kendi kendime.

Akşam yediye doğru ayrı ciplerde götürülüyoruz istasyona. İstanbul yolcusuyuz anlaşılan. Kompartımanda iki sivil polisin arasındayım. Biri ortaokuldan arkadaşım. Komiser olmuş sonradan. Gene de üzgün bir hali var.

– Merak etme, sen öyle biri değilsindir, göreceksin, hemen bırakırlar seni, diyor.

Uyur gibi yapıyorum bir süre sonra. Düşünmenin en güzel yolu bu. Tren yolculuklarında hep böyle yaparım, kompartımandakilerle konuşmak zorunda kalmamak için. Gerçekten uyuduğumu sanırlar. Sapanca'ya kadar açmam gözlerimi. Amma da uykucuymuş derler birbirlerine karşı sıradaki yolcular. Kıs kıs gülerim içimden.

Oysa gülemiyorum artık. Belli ki Emniyet Müdürlüğü'nün bulunduğu Sansaryan Hanı'na götürülüyoruz. İzmit'e doğru açıyorum gözlerimi. Tuvalete gitmek istediğimi söylüyorum. Koridordan geçerken kompartımanlara göz atıyorum çaktırmadan. Storları indirmişler. İçerdeki arkadaşlarımı göremiyorum. Polis bekliyor helanın önünde. Hela da bir pis ki, kokudan daha fazla kalamıyorum. Dar atıyorum kendimi dışarı.

Koridorun pencerelerinden denizi görmek ferahlatıyor içimi. Kapı tarafına yakın oturuyorum kompartımanda. Okul arkadaşım komiser tedirgin. Bağışla beni, der gibi bakıyor yüzüme. Ağır bir sessizlik sürüyor aramızda...

Tren Haydarpaşa Garı'na girdiğinde, üzerinden bir yük kalkmışcasına rahatlıyor. Garın karakoluna götürülüyoruz. Oradan bir ciple Harem'e, Harem'den Kabataş'a, Kabataş'dan Sansaryan Hanı'na gidiyoruz. Beni götüren iki polis koluma giriyor, en üst kata, Siyasi Şube'ye çıkıyoruz merdivenlerden. Dikkat kesiliyorum, en küçük ayrıntıyı bile unutmayım diye. Alçacık bir kapıdan içeri giriyoruz. Bir koridordan geçip ensiz bir masanın önüne geliyoruz.

– Ceplerini boşalt, diyor masadaki görevli.

Ne varsa ceplerimde masanın üstüne koyuyorum: Tırnak makası, tarak ve kırk beş lira. Hepsi bu, diyorum.

– Kayışınla kıravatını da çıkar.

Önce kıravatımı, sonra kayışımı çıkarıyorum. Paranı alabilirsin, diyor. Zabıt tutuyor. Sonra, 7 numaralı hücreye koyun, diyor beni getiren polise.

Sten tabancalı nöbetçi jandarma yerinden doğruluyor, hücrenin kapısını açıp beni içeri itiyor. Kapıyı kapatırken kendi kendine söyleniyor. Kestiremiyorum ne dediğini. Kapıyı kilitliyor.

Daracık bir hücre bu: Alçacık bir tavan, çaprazlama iki telli tek kişilik bir somya ve yalınkat, beylik bir battaniye. Somya ile duvar arasında adım atacak yer yok. Kapıda, dışardan sürgülü, el kadar dikdörtgen bir yarık. Kapının üzerindeki duvarda küçük bir tel kafes. Havalandırma buradan sağlanıyor. Karşı duvardan bir lağım borusu sarkıtılmış. Yan duvarda yazılar: "pilavdan dönenin kaşığı kırılsın", "memleket çok güzel, ama falaka da güzel", "aldırma, dayanmaya bak", "ölmek var, dönmek yok". Ve duvara çizilmiş çizgiler. Saymaya başlıyorum: Yüz doksan yedi. Demek, yüz doksan yedi gün kalmış buraya kapattıkları siyasilerden biri. Bakalım beni kaç gün alıkoyacaklar!

Battaniyeyi çaprazlama gerilmiş kalınca iki telden ibaret somya nın üzerine seriyorum, yatak niyetine. Kapıyı tıklatıyorum. Sürgülü yarık açılıyor:

– Ne var?

– Bir battaniye daha istiyorum, üzerime örtmek için. Yarık kapanıyor. Bekliyorum. Kapı açılıyor, bir süre sonra.

– Al, diyor nöbetçi jandarma ve ekliyor:

– Unutma, üç kere tıklatacaksın kapıyı, helaya gitmek istersen. Günde üç kere gidebilirsin. Ona göre ayarla çişini.

Hiç düşünmemiştim çişimi ayarlamak gerektiğini. Ayarı tuttu ramazsam n'olacak?

Battaniyeyi üzerime çekip somyaya uzanıyorum. Yatmak değil, cambazlık bu. Gövdemi öyle ayarlamalıyım ki, yere düşmeyeyim. Tavan kirden simsiyah. Birden hücre arkadaşımı farkediyorum: Bir lağım faresi. Yalnız değilim. Fareden de olsa, bir arkadaşım var. Pis sular sızıyor lağım borusundan. Benim gibi burnu hassas birine en isabetli bir işkence bu pis koku. Uyumaya çalışıyorum, ama ne mümkün. Doğruluyorum. Somyanın kenarına basıp tel kafesten dışarısını görmeye çalışıyorum: U biçiminde küçük bir avlunun etrafına sıralanmış daracık hücreler. Tam sayamıyorum kaç hücre olduğunu. Yirmi kadar herhalde. Yirmisi de dolu mu? Sorgu ne zaman başlayacak?

Sorgu hemen başlar mı ki? Bilinmezlikler içinde bırakacaklar beni. Kimsesizim hücre denen bu daracık dünyada. Daha sorgu başlamadan kırmayı deniyorlar direncimi. İşkence görenlerin feryatlarını dinletecekler gece yarıları. Sinirlerimi laçka edecekler. Ne kadar dayanacak bakalım, diyecekler. Ama unutmamalıyım: Sadece ben değilim hücreye tıkılan. En ağır işkencelere rağmen çözülmeyen, onurunu yitirmeyen binlerce devrimci geçti bu hücrelerden. Düzenin gönüllü kulları olduğunu aklımdan çıkarmamalıyım beni yıldırmaya çalışanların. Yeşillikleri, akarsuları, altın sarısı buğday başaklarını, rengârenk çiçekleri, okuduğum kitapları, insanlığın baş tacı o yüce yazarları, o büyük bestecileri, beni el bebek, gül bebek büyütmüş, bana bel bağlamış anacığımı düşünmeliyim. "Sabahın sahibi vardır, her hal ilerdedir yaşanacak günlerin en güzelleri". Kulaklarımda çınlamalı Bach'lar, Bethoven'ler, Vivaldi'ler.

Dalmışım. Kapı açılıyor birden. Sıçrayarak uyanıyorum. Sivil polis bana bakıyor:

– Dışardan bir şey aldırmak ister misin?

– Evet. Peynir, yoğurt, sucuk, reçel, ekmek.

– Ekmeğe gerek yok. Her gün bir tayın hakkın var. Kızılay'dan, yemek de verirler öğle ve akşam. Ama tabak ve kaşık aldırmalısın bunun için.

– Tabakla kaşık da alın öyleyse.

Bir onluk tutuşturuyorum polisin eline. Gidiyor. Kapıyı tıklatıyorum üç kere. Jandarma açıyor: Cılız bir gün ışığı vuruyor yüzüme.

– Tuvalete gideceğim.

– Hela desene şuna.

Ben önde, o arkada ağır ağır gidiyoruz.

İşimi gördükten sonra, ellerimi yüzümü yıkıyorum. Demir parmaklıklı bir penceresi var helanın. El kadar bir gökyüzü görünüyor parmaklıklar arasından: "Gök mavisi, dal demeti, kuştüyü/alıştığımız bir şeydi yaşamak", geliyor aklıma. Jandarma kolumdan tutarak götürüyor hücreme.

Kapı açılıyor gene. Getirdiklerini, tabakla kaşığı ve paranın üstünü uzatıyor polis. Teşekkür ediyorum. Kapı kilitleniyor.

Acıkmışım. Yoğurttan başlıyorum. Ardından sucuk ve reçel. İyice doyuruyorum karnımı. Fareden saklamak için başucuma koyuyorum geri kalanı.

Somyanın kenarına basıp karşı hücreyi gözlüyorum gene. Aclan Sayılgan'ı görüyorum iki polisin arasında. Yüzü kireç gibi. Kapı üzerine kapanır kapanmaz tıklatıp sesleniyor. Polisin biri soruyor:

– Ne istiyorsun?

– Memur bey, tutuklanmadan önce bir filmde rolüm vardı, yarım kaldı şimdi. Müsaade etseniz de rolümü tamamlayıp geri gelsem. Film aksamasın.

Polis sırıtıyor:

– Vaktiniz var, daha çok film çevirirsiniz burada, deyip kapıyı yüzüne kapatıyor.

Zor tutuyorum gülmemi. Bu kadar saf olduğunu bilmezdim Aclan, diyorum içimden. Somyanın kenarına oturduğumda şiddetli bir sancı başlıyor karnımda. Kıvranıyorum. Kapıyı üç kere tıklatıyorum. Jandarma açıyor,

– Daha demin gittin helaya, diyor.

– Amel olmuşum.

– Yürü!

Dar atıyorum kendimi helaya. Reçelle yoğurt bozdu herhalde bağırsaklarımı. Biraz ferahlar gibi oluyorum. Hücreme dönüyo-

rum. Ama on beş dakika geçmeden gene burkuluyor karnım. Kapıyı tıklatıyorum. Sert bir sesle soruyor jandarma.

– Gene mi helaya?

– Evet, dayanamıyorum.

Gidip gelmemle kapıyı tıklatmam bir oluyor. Jandarma tersliyor,

– Bak, bu son hakkın, diyor.

Dinmek bilmiyor mübarek. Dayanmak mümkün değil. Kapıyı tıklatıyorum

"Yasak, gidemezsin"i bastırıyor jandarma.

– Ama donuma edeceğim.

– Sen okumuş adamsın, ne çok sıçıyon, diyor.

Ve gene yollanıyorum helaya...

Sekizinci gün, farklı bir gün. Polis kapıyı açıyor,

– Sorguya, diyor.

Seviniyorum adeta. Yedi gündür bekleyiş sona eriyor galiba. Polis basık tavanlı bir odaya sokuyor beni. Masada cakalı bir binbaşı. Karşısında sivil bir kâtip: Daktilo başında hazır bekliyor. Bir tabancayla oynuyor binbaşı. Mermileri şarjöre koyup boşaltıyor. Otur diye işaret ediyor eliyle.

Ağırdan alıyor. Sert, emreder bir sesle soruyor:

– Türkiye Komünist Partisi'ne ne zaman üye oldunuz, ne kadar aidat verdiniz, kimlerle hücre kurdunuz?

Sakin bir halim var. Binbaşının cakasına aldırmıyorum.

– Böyle bir partiye ne üye oldum, ne aidat verdim, ne de hücre kurdum.

Yüzünde hiçbir kıpırtı yok. İfademi zapta geçirtip imzalattıktan sonra,

– T. C. K'nun ... ilgili maddesine göre sizi tutukluyorum. Tutukluluğunuza itiraz edebilirsiniz. Ama pişman olmak istemiyorsanız iyi düşünün. Beklemesini biliriz biz. Çıkabilirsiniz.

Hücreme götürülüyorum. Sırtüstü uzanıyorum somyaya. Bu başlangıç henüz, diyorum kendi kendime. Fareyle göz göze geliyorum duvarın köşesine baktığımda. Fareden korkarım aslında, daha doğrusu, tiksinirim. Ama seviniyorum onu gördüğüme. Bana güç veriyor sanki. Yalnızlığımı unutturuyor. Garip düşünceler üşüşüyor beynime. Hayvanlara imreniyorum bir bakıma. Kendilerinden güçlü bir başka hayvana yem oluncaya ya da ölünceye kadar dile-

dikleri gibi yaşıyorlar. Birbirlerini sömürmüyorlar, sorguya çekmiyorlar, hücreye kapatıp falakaya yatırmıyorlar, işkence etmiyorlar. Vergi ödemiyorlar, kışın odun kömür derdine düşmüyorlar, birbirlerinin kuyusunu kazmıyorlar, hastane kapılarında günlerce sürünmüyorlar, boğaz tokluğuna ömürlerini fabrikalarda tüketmiyorlar, silah üretmiyorlar, ülkeleri talan etmeye kalkışmıyorlar... Yaşasın hayvanlar! diye olanca sesimle bağırmak geliyor içimden.

Ayak sesleri duyuyorum. Doğruluyorum yerimden. Kapı açılıyor. Görevli polis ince bir yatakla, işlemeli bir yorganı somyanın üstüne bırakıyor:

– Anneniz getirmiş, ama görüşmenize izin yok. 50 lira ile bir de mektup bıraktı, deyip elime tutuşturuyor. Teslim aldığıma dair bir pusula imzalatıyor.

Kapı üzerime kapanıyor. Bir solukta okuyorum anacığımın mektubunu:

"Yavrum, bir tanem, biricik Orhanım. Seni görebilmek umuduyla geldim İstanbul'a. Ellerim böğrümde kaldı oysa. Görüştürmek, şimdilik yasakmış. Sağlığının iyi olduğunu, merak etmememi söylediler. Merak etmez olur muyum Orhanım. Ama bu felaketi atlatacağına, aklanacağına, en kısa zamanda evimize döneceğine inancım tamdır. Baban, anneannen, ablan gözlerinden, kardeşlerin ellerinden öpüyor. Bisikletini gözüm gibi saklıyorum. Gece gündüz dua ediyorum senin için. Hasretle kucaklıyorum seni. Annen Faika".

İçin için ağlayarak seriyorum yatağı somyanın üstüne. Yorgan yasemin kokuyor. Birden cennete dönüşüyor bu Allahın belası hücre. Raleigh marka, göbekten dinamolu, kız gibi bisikletimin üstünde Ankara'yı bir baştan bir başa dolaşırken görüyorum kendimi. Ellerimi iki yana sarkıtıp uçarcasına yol alıyorum. Ta Orman Çiftliği'ne kadar sürüyorum bisikleti, oradan Etlik'e sapıyor, amcamlara uğramadan Keçiören'e yöneliyorum. Akşam oluyor. Karanlığın koynuna sapsarı yayılıyor fenerinin ışığı. Hızla çeviriyorum pedalleri. Evimize ulaşıyorum. Zili çalıyorum. Annem açıyor. Kalbi duracak gibi oluyor beni görünce. Sonra sevinçle sarılıyor boynuma. İçeriye sesleniyor, koşun abiniz geldi, Orhanım geldi, diyor. Boynuma atılıyor kardeşlerim. Hamit babam kocaman kucaklıyor beni, gözyaşları içinde. Sanki hiç ayrılmamış gibiyim onlardan. Oturma odasına doluşuyoruz. Annem komşulara haber

salıyor. Duyan geliyor. Öpüp kucaklıyorlar beni. Çaylar demleniyor. Bayram sevinci esiyor evimizde. Gece yarısına kadar konuşuyoruz. Kardeşlerim uyukluyorlar. Annem yatağımı hazırlıyor, yorganı aralayıp uykunun kollarına bırakıyorum kendimi...

Gözlerimi açtığımda hücremde olduğumu görüyorum. Yorgan kaymış üzerimden. Vapur düdükleri duyuluyor.

Biri ayaklarını sürüyerek yürüyor avluda. Tel kafesten baktığımda elinde maşrapa, saçı sakalı uzamış bir tutuklunun helaya yöneldiğini görüyorum jandarma gözetiminde. Harbiye Cezaevi'nde, Enver Gökçe olduğunu öğreneceğim helaya gidenin. Sıramı bekliyorum, ihtiyacımı gidermek, elimi yüzümü yıkamak için.

Günün nasıl geçeceğini biliyorum artık. Her gün aynı şey. Bir yavanlığı, insansızlığı tüketiyorum gün boyu. Çığlık çığlığa başlıyor geceler. İşkence görenlerin çığlıkları seni ürkütmesin Orhan, diyorum içimden. Alıştırıyorum kendimi başıma geleceklere. Dayanıklı olmalıyım, sorguda yıkılmamalıyım.

Parti'nin İstanbul teşkilatı çökertildiğinde, Ankara'dakilerin polisçe bilinmediği haberi ulaştırılmıştı bizlere. Bilinmemek buysa, vay halimize. Bizleri uyutmuşlar anlaşılan. Olan oldu, yüzümün akıyla geçmeliyim sorgudan. Aklımı kullanmalıyım. Yirmi üç yaşındayım. Gençliğim en büyük servetim.

Yorganı kokluyorum: Ankara sokak satıcılarıyla doluşuyor hücreme: "Sucuuuu..." diye bağırıyor palabıyıklısı. İnce, uzun boylu karpuzcu çın çın çınlatıyor sokağımızı. "Kan kırmızı, kesmece bunlar, kesmece..." Koyun sütüne kaymaaaak'ı alabildiğine uzatarak pencerelere bakına bakma geçiyor yoğurtçu. "Domates var, patlıcan var, biber var" dört bir yana yayılıyor Arnavut zerzavatçının ağzından. Çanak-çömlekçiler, süpürgeciler, eskiciler, elma şekerciler art arda geçiyor. Kapıların önüne çıkıyor anneler, teyzeler, ablalar.

– Patlıcan kaça oğlum?

– Kilosu üç kuruşa hanım teyze.

– Taze mi, çekirdeksiz mi?

– Ayıp ettin, bostandan yeni koparıldı hepsi.

– Hadi, iki buçuk kuruşa ver de iki kilo alayım.

– Seni kıran kırılsın, anacığım.

– Köy tavuklarının yumurtaları bunlar, köy tavuklarının!... Günlük ablacığım günlük. Bir düzine mi dedin? İstersen iki düzine vereyim. Çoluk çocuk bayram etsin.

Üstü bezle kapatılmış teknelerde kehribar sarısı halis ballar. Kokuları mis gibi yayılıyor sokağa. Derken, kalaycılar sökün ediyor. "Pamuk attıran, pamuk attıran!" diye bağırıyor hallaç.

Bayram yerine dönüyor ortalık. Sokaklara can veriyor satıcılar. Birdir bir, "benden baş", bilye oynuyor, çember, topaç çeviriyor, kaynamış yumurta tokuşturuyor mahalle çocukları; ip atlıyor, sek sek oynuyor küçük kızlar.

Yaşamak bir sevinç oluyor. Çamaşırlar balkonlara seriliyor güneş vurdukça evlere. "Sarı kurdelem sarı, dağlara saldım yari", "Ben esmeri kuş sütüyle beslerim", "Yanık Ömer köyden döner, köylü kızı bayram eder" yayılıyor gramafonlardan.

Birden Polatlı'ya kayıyor aklım. Süleyman Eviner amcamın kundura mağazasındayım. Kitap, gazete, Milli Piyango bileti de satıyor amcam. Ortaokul öğrencisi ben, yaz tatilimin bir kısmını Polatlı'da Süleyman amcamın evinde geçiriyorum. Cin gibi, cıva gibiyim. Amcama yardım ediyorum. Gazete, piyango bileti satıyorum sokaklarda, tren istasyonunda. "Cumhuriyet, Hürriyet, Son Posta, Akşam, Karagöz!.." gürül gürül akıyor ağzımdan. "Memeleri yazıyooo Ulus" diye bağırıyorum yezitliğim tutunca. Tam anlaşılmaması için yutar gibi söylüyorum heceleri. Ne yazıyor oğlum dediklerinde, "Memleket havadislerini yazıyor amca"yı bastırıyorum.

Topçu Atış Okulu'na uzanıyorum istasyondan. Gazete ulaştırıyorum subaylara, başçavuşlara. Milli Piyango bileti de satıyorum. Maskotu gibiyim Topçu Atış Okulu'nun. Kısa zamanda tükeniyor gazeteler, biletler. Bozuk paralarla, liralarla doluyor ceplerim. İlginç geliyorum onlara, sorular soruyorlar bana.

– İlerde büyük adam olur bu küçük, diyor subay abiler.

Büyük adam kendini avutuyor şimdi Sansaryan Hanı'ndaki hücresinde. Kimsenin iplediği yok büyük adam Orhan'ı. O da büyük adam olmak istemiyor zaten. Hep çocuk kalabilmeyi, insanca yaşayabilmeyi özlüyor sadece.

Sorguya çekilmeyi bekliyorum günlerce. Ne arayan var, ne soran. Sabrımı deniyorlar herhalde. Belirsizliğin çelik kıskacında kıvranayım istiyorlar. Fare kardeşten başka konuşabileceğim kimse yok. O da iyice alıştı bana. İki ayağı üzerinde dikelip gözümün içine bakıyor bazen. Sana öykünerek lağım borusundan geçip dışarıya çıkamam, diyorum, ne söylediğimi anlayacakmış gibi. "Farelere ve İnsanlara Dair", Camus'nün "Veba"sı geliyor aklıma. Moral veriyorum kendime. Parmak çocuk olacak halin yok. Sakin olmaya çalış her şeye rağmen, diyorum. Sorguya çekildi mi hücre arkadaşlarım?

Onlar ne durumda? Gelmeyen bir treni bekleyen yolcular gibiyiz. Kızılay'ın sağladığı mercimeğe, nohuta, bulgura talim etmekten karnım şişiyor. Helanın aynasında görüyorum yüzümün her geçen gün biraz daha solduğunu. Bok kokulu sular sızıyor hücremin karşı duvarından. Genzimi yakıyor rutubet kokusu. Çentikler atıyorum yan duvara kaşığın sapıyla: Otuz iki gün olmuş ben tutuklanalı.

– Boklarını yiyeyim komser bey, diye yalvarıyor alt katta falakaya yatırılan.

Derin bir çöküntüye de uğrasa, böyle bir söz çıkmaz bir devrimcinin ağzından. Herhalde, adi suçlulardan biri bu adam, diyorum içimden. Yorganı başıma çekip uyumaya başlıyorum. Gece yarısı uyandırılıyorum:

– Şişşt! Kalkın diyor bir ses. Uykuyla uyanıklık arasında irkilerek doğruluyorum. Soyunmadan yatmışım. Polis üsteliyor, omuzumdan sarsarak.

Toparlanın, sorguya çağrılıyorsunuz.

Ben önde, o arkada ilerleyip soldaki koridora sapıyoruz. Tabutlukların önünden geçtikten sonra soldaki birinci kapının önüne geliyoruz.

– Girin içeri, diyor polis.

Işıktan gözlerim kamaşıyor. Temiz giyimli, yaşlıca biri oturuyor karşımdaki masada. Yavaş adımlarla ilerleyerek masasının önüne dikiliyorum.

– Ben başkomiser Rüştü, diye tanıtıyor kendini. İçimden geçiriyorum: Demek buymuş Rüştü dedikleri... Yumuşak bir sesle konuşmayı deniyor:

– Gece yarılarına kadar çalışıyoruz, sorgularınızı bir an önce bitirelim diye.

– Bir an önce, yani otuz iki gün sonra mı?

Cevabıma sinirlendiğini belli etmeksizin, ağırdan alıyor:

– Bizi uğraştırmayın. İyi bir aile çocuğu olduğunuz yüzünüzden belli. Sizin gibi biri bu işlere kalkışmamalıydı.

– Hangi işlere?

Sesini yükseltiyor:

– Komünistçilik oynamaya, boyunuzdan büyük işlere soyunmaya, Gizli Komünist Partisi'ne üye olup mevcut nizamı devirmeye...

– Siz beni Komünist Partisi'ne üye olmakla suçluyorsunuz. Yani siz bana, bakkala girdiniz ve yumurta çaldınız demek istiyorsunuz. Oysa ben çok iyi biliyorum ki, bakkala girmedim. Girmediğim için de, yumurta çalmadım.

Ok gibi fırlıyor yerinden. Okkalı bir tokat atıyor suratıma ve öfkeyle bağırıyor:

– Aristo mantığı ile kurtulacağını sanıyorsan buradan, çok yanılıyorsun. Yarın gece görürsün gününü! Zile basıyor.

– Al götür bunu, diyor beni getiren polise.

Polis hiç konuşmaksızın, kolurndan tutarak götürüyor beni hücreme. Ölgün lamba ışığında ilişiyorum somyanın kenarına. Bir gece sonra falakaya yatıracakları kesin diye düşünüyorum. Ne kadar dayanabilirim, bilmiyorum. Tabanlarım şehir çocuğunun tabanları. Taşlı topraklı arazide, keçi yollarında nasırlaşmış tabanlardan değil. İman gücüyle dayanacağım falakaya. Sinirlerim gergin. Saatler sonra uyuyabiliyorum ancak.

Uyandığımda öğle karavanası dağıtılıyor. Gene aynı nohut. Katır kutur ediyor yerken. Simsiyah etler yüzüyor içinde. Sen çok yaşa Kızılay, diyorum yerken. Helada yıkıyorum bulaşık tabakla kaşığı. Derin derin içime çekiyorum demirli pencereden giren havayı.

Hücreme dönüyorum. Gece yarısına kadar tetikte bekliyorum. Sorguya çağıran yok. Günler geçmek bilmiyor...

Kırk üçüncü gün, gecenin geç vaktinde çıkarılıyorum askeri sorgu yargıcı şişko Halil Ölçer'in karşısına. Sigara üstüne sigara içiyor.

– Oturun Orhan Bey, diyor. Masasının kenarındaki iskemleye ilişiyorum. Sakin bir sesle konuşuyor.

– Rüştü Bey'e kalsa, haliniz dumandı. Şiddete başvurmayın, nasıl olsa çözülecek, çözülmemesi mümkün değil. İstediği kadar inkâr etsin, hücre arkadaşlarının ifadelerini görünce direnmekten vazgeçer, dedim kendisine. Aslında tanıyorum sizi. Akıllı, terbiyeli bir çocuktunuz. Amcanız binbaşı Sırrı Suda'nın Etlik'teki evine geldiğiniz günleri hatırlıyorum. Küçük amcanız Faik Bey'in evinde kiracıydım ben. İki amcanız da muhterem insanlar. Hapislere düşecek bir genç değilsiniz. Yol yakınken itiraf edin de, daha fazla eziyet çekmeyin.

Belli etmemeye çalışıyorum, ama afallıyorum. Hatırlar gibi oluyorum Faik amcamın kiracısı yüzbaşıyı. Herifçi oğlu amcamlarla tanışıklığına sığınarak beni yumuşatmaya kalkışıyor, diye geçiyor aklımdan.

– İki amcamı da çok severim, efendim, ama Rüştü Bey'e de söylediğim gibi, Türkiye Komünist Partisi'ne üye olmadım. Çok okuyan bir gencim. Çeşitli sosyal katmanlardan arkadaşlarım, tanıdıklarım var. Onlarla sık sık buluşur, yurt ve dünya meselelerinden söz ederiz. Bol bol da tartışırız birbirimizle. Fakat hiçbirimiz gizli bir örgüte üye değiliz. İtiraf edecek bir şeyim yok.

Gülümsüyor, bana cevap verirken:

– Kuzu postuna bürünüyorsunuz, düzgün cümlelerle etkilemeye kalkışıyorsunuz karşınızdakini. Vazgeçin bu mantık oyunlarından. Kısaca cevap verin, Türkiye Gizli Komünist Partisi'ne üye oldunuz mu, olmadınız mı? Oldum derseniz, bizi zora koşmadan, çok az bir cezayla kurtulur, ailenize kavuşursunuz.

Diretiyorum:

– Kimseyi zora koşmuyorum. Sözünü ettiğiniz partiyle bir ilişkim olmadı benim.

– Öyle mi diyorsunuz? Ama hücre arkadaşlarınız, hücre sekreteriniz aksini söylüyor. İşte imzalı ifadeleri. Buyurun okuyun, ondan sonra söyleyin ne söyleyecekseniz.

Okumaya başlıyorum ifadeleri. Tüm ayrıntılarıyla anlatılmış her şey. Gizli buluşmalardaki konuşmalarımız bile olduğu gibi dile

getirilmiş. Renk vermemeye çalışıyorum, fakat adamakıllı sarsılıyorum. Başlıyorum kendi kendimle konuşmaya. Ölmek var, dönmek yoktu hani? Gereğinde siyanür içerek intiharı bile göze alacaktık. Öylesine örgütlü çalışıyorduk ki, bizi yakalamaları mümkün değildi hani? Sayfalar yüzüme yüzüme uçuşuyor sanki. Kemal Bekir'in, Turan Tuna'nın beraber olduğumuzda attıkları gevrek kahkahalar çınlıyor kulaklarımda, Kâmuran Baştuji'nin sağduyulu ve güven verici hali geliyor gözlerimin önüne. Birden devekuşlarına benzetiyorum kendimizi. Başlarımızı kuma gömmüşüz meğer. Büyük bir özveriyle ve iyi niyetle yelken açmışız geleceğe, ama gide gide Sansaryan Hanı'na toslamışız.

Gene de büyük bir gayretle toparlamaya çalışıyorum düşüncelerimi. Yargıcın soracakları dışında hiçbir şeye değinmemeliyim, kurtarabildiğimi kurtarmaya bakayım, diyorum içimden.

Halil Ölçer gözlerini kaldırmış, tane tane konuşuyor:

– Anlıyorum duygularınızı. Ama her şey o kadar ayan beyan ki, yazık etmeyin kendinize.

Kendim bile inanamıyorum kendi sesime:

– Hücre arkadaşlarımın söylediklerine katılıyorum. Parti üyesiydim, bazı geceler hücre toplantılarında buluşuyor, gizli bültenler, yasak şiirler okuyor, her ay aidat ödüyorduk, diyorum boğulur gibi.

Zabıt kâtibinin yazdığı zaptı önüme uzatıyor sorgu yargıcı,

– Okuduktan sonra imzalayın, evinizdeki aramada ele geçirilen iki bavul dolusu kitap uygun zamanda size iade edilecektir, diyor.

Zaptı hızla okuyup imzalıyorum. Bu kabullenişten Halil Ölçer'in pek memnun kaldığı her halinden belli. İçim bulanıyor, şakaklarım zonkluyor. Yargıç zile basıyor.

– Hücresine götürün, diyor.

Önce helaya gitmek istediğimi söylüyorum polise. Oraya yöneliyoruz. Uzun uzun işiyorum helada. Ne kadar çok çiş birikmiş meğer. Taş taşımış gibi yorgun hissediyorum kendimi. Hücreme vardığımda sırt üstü uzanıyorum yatağa. Seni çok özledim anacığım, diyorum sessizce. Fare tayır tayır dolaşıyor taş döşemede. İtiraf etmiş olmanın dayanılmaz ağırlığını uzun süre atamıyorum üzerimden. Saatler sonra uyku bastırıyor. Dalıp gidiyorum...

Uyandığımda göz göze geliyorum fareyle. Ama aynı fare değil bu. Daha iri ve pek sevimsiz. İki fare daha çıkıyor köşeden. Onlar da iri. İyi ki uyanmışım, burnumu kulağını kemirirlerdi uykumda.

Bir çentik daha atıyorum duvara: Kırk dördüncü gün. Herhalde birkaç güne kadar hapishaneye yollarlar diye düşünüyorum. Hiç

de düşündüğüm gibi olmuyor. Duvara elli beşinci günün çentiğini attığımda kapı açılıyor. Polis,

– Kitaplarını geri verdiler, deyip iki bavulu koyuyor içeriye. Teşekkür ediyorum. Kapıyı kapatıyor yüzüme.

Bavulları açıyorum. Hazinelerime kavuşuyorum elli beş gün sonra. Kitapların birini bırakıp birini alıyorum elime. İçim ışıyor. Her şeyi unutuyorum.

Elli altıncı gün öğleye doğru hücrenin kapısı açılıyor.

– Toparlanın, gidiyorsunuz, diyor polis.

Yatağı yorganı sırtlanıyorum, sol elimle bavulun birini kaldırıyorum, polis öbür bavulu yükleniyor. Düşmemeye dikkat ederek iniyorum merdivenlerden. Sansaryan Hanı'nın kocaman kapısının önü polislerle, stenli askerlerle çevrilmiş.

Bir cipe bindiriliyorum. Kemal Bekir, Turan Tuna, Demir Kandemir de aynı cipte. Açık havaya çıkmak, arkadaşlarıma kavuşmak sevindiriyor beni. Ama bir şaşkınlık var hepimizin üzerinde. Sere serpe konuşamıyoruz birbirimizle. Cip hızla koyuluyor yola. Galata Köprüsü'nden geçiyoruz. Dolmabahçe'den Harbiye Askeri Cezaevi'ne doğru kıvrılıyoruz...

Harbiye Askeri Cezaevi

5

– Niçin bu gülleri kırmızıya boyuyorsunuz?
– Aslında, bu gül ağacının kırmızı güller
açması gerekirdi. Oysa biz, yanlışlıkla,
beyaz gül ağacı dikmişiz. Kraliçe
fark ederse, kellemizi uçurur korkusuyla,
gülleri kırmızıya boyuyoruz şimdi.

(Lewis Carrol, *Alice Harikalar Ülkesinde*)

Girince içeri demir kapıdan
Zaman kilitleniyor ardından
Başlıyor yankılanmaya
Bitmeyen voltalarda ömrün
Artık bir başka gökyüzünde
Uçuyor kuşlar
Ne çeşme başında
Su dolduran kadınlar
Ne kaydırak oynayan çocuklar
Bir sen varsın
Bir de gül kurusu hatıralar...

Ben, geniş zamanların çocuğu, dört duvar arasındayım şimdi. Sabahları bir kepçe çorba, bir somun ekmekle başlıyoruz güne. İşte avlu, işte daracık gökyüzü.

Koğuşlararası bir yolculuk bu. Uğurlayanım, mendil sallayanım yok. Gökkubbe tavan olmuş burada. Ütülü çarşaflar, lavanta çiçeği kokulu yastık yüzleri, serin ince yorganlar, anne kokusu, genç kızların koltuk altları, diri memeler, kuytularda sevişmeler, koca bir kenti çepeçevre dolaşmalar, karlı havalarda kışın tadını çıkarmalar, yaz güneşinde hora tepmeler, bağ yolları, dere kenarları yok artık.

Sıfır noktasındayım ZAMAN'ın. Eprimiş bir ipe dizilmiş günler: Sallanmadan, kımıldanmadan duruyorlar. Hasretleri, acıları, çare-

sizlikleri yansıtıyorlar. Her adım atışımda hissediyorum bunu. Duvardan duvara yol alıyorum takunyalar üzerinde. İlk menzil duvar. Koşacak olsam bile varacağım yer gene bir duvar. Attığım voltalarda yuvarlanıyorum. Gün biriktiriyorum her dakikayı, her saniyeyi sayarak.

Bir tür savaş bu: Topsuz tüfeksiz. Güneşin ısıtamadığı kışla avlusunda, üniformasız bir neferim. Esir alınmışım. Yıllar sürecek bu esirlikten kurtulabilirnem. Gene de yitirmemeliyim inancımı, umudumu. Unutmamalıyım Sansaryan Hanı'ndaki yedi numaralı hücreyi, yayları kopmuş tek kişilik somyayı, yalınkat bir battaniye üstünde geçirdiğim günleri.

"Bunlar hücre arkadaşlarının ifadeleri, boşuna diretiyorsun, hiçbir şey kurtaramaz seni mahkûm olmaktan" diyen sorgu yargıcının insanı alçaltıcı, alaycı bakışlarını, hücre duvarından sarkıtılmış lağım borusunu, göz göze geldiğim fareleri, gece yarıları işkence görenlerin çığlıklarını ve Karaköy Limanı'ndan İMBAT'la süzülüp gelen vapur düdüklerini...

Karanlık sokaklardaki hücre toplantıları, takip ediliyoruz kaygısı, birbirimize anlattıklarımızın duyulmaması için alçak sesle konuşmalar, gizli bülten okumalar, TKP'nin çığ gibi büyüdüğü söylentisi sona erdi artık. Avluya vuran gün ışığında çırıl çıplak görüyorum kendimi.

İstanbul Harbiye Askeri Cezaevi'nde üç koğuşa serpiştirilmiş yüz altmış yedi tutukluyla birlikteyim bundan böyle. Hem kalabalığım, hem yapayalnız. Sınırları taş duvarlarla örülü kaskatı bir ZAMAN içinde tüketeceğim yıllarımı.

1952-53 dönemi bir dönüm noktası oluyor benim için. Dışarda, Marşal Planı "biz komünistler"in sırtından tezgâhlanıyor. Rotatifler bizleri döndürüyor manşetlerde. Solgun ve tıraşlı yüzlerimiz kaplıyor gazete sayfalarını. Satırlar arasında "komünist taslakları tutuklandı"ya çıktı adımız. Hem büyük bir tehlike olarak yansıtılıyoruz bütün dünyaya, hem komünist bile sayılmıyoruz. Birer taslağız onların gözünde.

Koğuşlarda nutuk atmalar, verdikleri yüzlerce sayfa ifadeye rağmen kendilerine hâlâ toz kondurmayan keskin devrimciler, kurtuluşu espiyonlukta görenler, ideolojik tartışmalar...

Avluda güvercinler. Bir de, iki kediyi döğüştürüp keh keh gülen Merkez Komite üyesi Celal Benneci. O güldükçe bir yavanlık bürüyor yüreğimi.

Asıl şimdi tanıyorum insanları. Çünkü hiçkimse kaçamaz öz benliğinden bu çok uzun zaman dilimi içinde. Mümkün değil kendini saklamak, olduğundan başka türlü görünmek.

Ranza arkadaşım sayıklıyor uykusunda: İç dünyası yansıyor sayıklamasında. Gündüzleri avluda efe efe dolaşan esmer vatandaş İbrahim Atılal, Tütün İşçileri Sendikası sabık Genel Sekreteri. Atılal geceleri bağırarak ter içinde uyanıyor uykusundan. Üçüncü koğuşun duvarlarında yankılanıyor korkusu. Gündüz devrimci, gece çaresiz bir yaratık beliriyor karanlıkta.

Sabahları çorba kazanının başına herkesten önce seğirtiyor Merkez Komite üyesi, kıdemli komünist Halil Yalçınkaya. Koyu esmer yüzünü daha da heybetli gösteren kalın kaşlarının altına kondurulmuş gözlerinde parlıyor yağlı tarafından çorba içmiş olmanın sevinci. Diri kalabilmiş yaşlı ve alaylı bir partili bu. Şişinerek anlatıyor vaktiyle Moskova'da geçirmiş olduğu günleri ve Rus sevgilisiyle nasıl seviştiğini. "Hapishaneden insan manzaraları"nı tasarlıyorum onu dinlerken.

Demir kapıyı geçer geçmez başlıyor birinci koğuştakilerin volta yeri geniş taşlık. Solda, ufacık penceresi taşlığa bakan kantin: Yiyeceklerimizi üç-beş katına satın aldığımız bakkaliye. Sol dipte hamam ve çamaşırlık. Sağ başta birinci koğuş.

İşte Mihri Belli: Ağız dolusu gülüyor, beş dilden türkü söylüyor. İşte Erdoğan Berktay: Tedirgin yüzüne sakin bir görünüm vermenin gayreti içinde. Titiz ve huysuz. Orta boylu olanı Şaban Ormanlar: Her zaman sakin. Gülen gözlerinde, duru yüzünde yansıyor altın yüreği. Bu Halim Spatar: İşlek ve çok güzel bir elyazısıyla kaleme aldığı mektuplarında ince bir duyarlığı işliyor.

Ahmet Arif de bu koğuşta: İyiliği üzerindeyse, somurtmuyor, ana avrat küfretmiyor. Kendi şiirlerini okuyor ranzasında. İlk, Sansaryan Hanı'ndaki hücresinden helaya giderken görmüştüm onu. Nöbetçi polis hücre kapısını açtığında,

– Öf, leş gibi kokuyor burası, demişti.

– Ölmüş eşek kurttan korkmaz, deyip ağır ağır yürümüştü helalara doğru, polisin önünde. 7 numaralı hücrenin tel örgülü havalandırma deliğinden bakıyordum, sakalı bir karış uzamış, saçları darmadağın bu adama. Kim olduğunu Harbiye Cezaevi'nde öğrenecektim. Günün birinde, yatağını sırtladığı gibi çıkacak birinci koğuştan. "Hayrola, nereye Ahmet Arif?" diye soranlara,

– Kültürden zehirlendim birader, herkes ressam kesildi koğuşta, resim öğrenmenin aşkına, diye tersleyecek ve kapağı en dipteki

dördüncü koğuşa atacaktı. Koğuş kapısının karşısındaki tek kişilik ranzasında, bir gün, sabah erkenden yatağında doğrulacak ve olanca sesiyle bağırarak, işi gırgıra vuracak,

– Argadaşlarrrr, Vilademir İlyiç İlyanof İlenin deyokiiiii, diye nutuk atarken, sağ elini dudaklarına götürerek, duyulur duyulmaz bir sesle,

– Bu sefer boku yediniz, diyecek, koğuştakiler katıla katıla gülecekti.

İşte iri gövdesiyle Dr. İbrahim Kıray: Dündar Baştımar'la birlikte avluda odun yarma yarışmasının birincisi ve biz tutukluların gönüllü doktoru. Hastalandığımızda bizlere o bakıyor, ilacımızı veriyor, iğnemizi yapıyor.

Bu yüzbaşı Abdülkadir Pirhasan:* Uzun boylu. Elleri, ayakları kocaman. Elinden düşürmediği tespihi ve iri cüssesiyle gezgin bir konsol gibi volta atıyor koğuşta, avluda. 44 numara tahta takunyaları, omuzundan eksik etmediği kalın asker kaputu onu daha da heybetli gösteriyor. Benzi soluk genellikle ve hep düşünceli bir hali var.

Ranzasında dimdik oturanı Dr. Şefik Hüsnü Değmer: Yaz kış her gün soğuk suyla yıkanıyor tenekeyle su dökünerek. Erkenden avluya çıkıyor, her zamanki gibi tek başına atıyor voltasını ve görüşme günlerinde Fransızca konuşuyor Polonyalı eşiyle.

İşte Merkez Komite üyesi Reşat Fuat Baraner. Şefik Hüsnü Değmer'in sağ kolu. Onunla konuşmak rahatlatıyor insanı. Dinlemesini bilen yetkin bir konuşmacı. İnandırıcı, güven verici bir kişiliği var. Alçakgönüllü üstelik.

Bu Yugoslavyalı Mustafa Arhavi: Tito'nun arkadaşlarından. Tutuklanmalarda ifade vermemenin ve bir tahtayı kırık camla yontarak Turan Tuna'ya keman imal etmenin, kızı Barış'a kontrplak ve tahtadan göz alıcı oyuncak bir otomobil yaratmanın ustası. İnatçı ve direngen.

İşte voltasını kendi kendine konuşarak atan Cazım Aktimur. İzmir grubundan. Zenginlikle cimriliği bir arada yürüten, eti ancak "müstakil olursa" yiyen, kızarmış ekmekle zeytini kendine baş tacı etmiş, işerken bir eliyle de tespih çeken eski bir komünist. Günlerimizin gönüllü saymanı. Hepimizin soykütüğünü, tahliye-

* Hapisten çıktıktan bir süre sonra Vedat Türkali takmaadını kullanacaktır.

mize kaç yıl, kaç ay, kaç gün, kaç saat, kaç dakika, kaç saniye kaldığını o hesaplıyor. Canlı bir saat gibi: Kendi tik taklarını kendi dinleyen bir saat.

Volta atarken durduruyor beni. Sana herhalde beş yıl verecekle-rine göre 4 yıl, 3 ay, 22 gün, 12 saat, 35 dakika, 43 saniye kaldı tahliyene Giritli Orhan yoldaş, diyor ufacık mavi gözlerini kırpıştırarak.

– Yanılıyorsun, Giritli değilim, Ankaralıyım ben. Hem de doğma büyüme Ankaralı.

– Ama soyadın Suda. Girit'te Suda Koyu ve Suda Kalesi var. Soyadın oradan geliyor.

– Sudan, suyun içinden geliyorum ben.

Şaşkın şaşkın bakıyor yüzüme, alay ettiğimi sanıyor. Oysa hoşuma gidiyor takılmak bu Cazım "yoldaş"a. Aklına estikçe yanlışsız fakat vurguları bozuk bir Fransızca döktürüyor benimle.

Bu, bas bariton Ruhi Su. Beş yıl boyunca hemen her gün dinleyeceğiz türkülerini saz ve ses çalışması yaparken. Alçak sesle konuşuyor. Çevresindekileri rahatsız etmekten çekiniyormuş gibi atıyor voltasını. Muzipce bir gülümseme var kalın dudaklarında.

Hapisten çıktıktan çok uzun yıllar sonra herkesin kendisine "şeker baba" diyeceği Faik Şekeroğlu'nun bir kitaplık rafından kotardığı ve kömürle tutkalı karıştırıp sapını da bir güzel süslediği saz eşliğinde sürdürüyor türkü çalışmalarını. Böylece, Ruhi'nin sanat hayatına taze kan vermiş oluyor Şekeroğlu.

Bu, Şükran Kurdakul. Hepimizi coşturuyor şiir okurken. Dalıp dalıp gidiyor çoğu zaman.

Avluya açılan taş koridorun sağ yanı ikinci, sol yanı üçüncü koğuş. Karşılıklı dizilmiş iki katlı ranzaların çevrelediği taş boşlukta tüketmeye çalışıyoruz günlerimizi. Burası hapishanedeki ilk koğuşum. İzmir grubundan Ahmet-Macit Bilge kardeşler, Doğan Çetiner ve terzi Emin buranın sakinlerinden.

Volta atmaların, yemek saatlerinin dışında, ranzamın üstüne bağdaş kuruyor, tahta oturaktan bozma ufacık masamda kitaplara gömülüyorum: Marx, Engels, Henri Lefevbre, Politzer, Neruda, Eluard, Aragon, Stendhal okuyorum, aramalarda zulaya sakladığımız kitaplardan.

Üçüncü koğuş tütün işçisi esmer* vatandaşlardan oluşuyor genellikle. Hapishanenin en kalender sakinleri onlar. Çoğu birbi-

* Çingene.

riyle akraba. Seyit Atılal, İbrahim Atılal, Emin Atılal önde gelenleri. Tütün işçiliğini ve hapishaneciliği kader bellemişler. A be, bu da geçer deyip kasap havası oynuyorlar, devrimci marşlar söylüyorlar büyük bir çoşkuyla.

İşte tütün işçisi iri göbekli Taşkıran. Bir saflık örneği bu vatandaş.

– Vallah billah ifade vermedim ben, diyor. Sorgu yargıcı Halil Ölçer, Komünist Partisi'ne üye imişsin dediğinde direttim:

– Hayır komutanım, asla bir üyeliğim olmamıştır Komünist Partisi'ne dedim.

– Ama hücre arkadaşların senin partili olduğunu, hücre toplantılarına gelmediğini, daima kaytardığını söylüyorlar.

– Duğru süylerler komutanım, kaytarırdım hep, gitmezdim hücre toplantılarına.

– İfade vermedim ben...

Gülmekten kırılıyoruz hepimiz. Öylesine içten, öylesine inanmışcasına söylüyor ki ifade vermediğini, hay sen çok yaşa e mi Taşkıran, diyorum içimden.

Hücre arkadaşlarımla birlikte kalıyoruz ikinci koğuşta.

Tanınmamaya, polisin dikkatini çekmemeye özen göstererek geceleri sokaklarda buluştuğumuz, partimize inancımızı tazelediğimiz Kemal Bekir (Öz)manav, Kâmuran Baştuji, Turan Tuna ve ben açığa çıkmış olmanın tuhaflığını yaşıyoruz.

Volta atmaktan usanınca ranzalarımıza uzanarak günü akşam ediyoruz. Tavandan bir idam ipi gibi sarkıtılmış elektrik ampulünün loş ışığında kara-sarı görünüyor yüzlerimiz.

Bakışlarımız ya duvara çarpıyor, ya tavana. 20 metre ötesi Harbiye Caddesi. Dış dünya bu kadar yakınımızdayken hapiste küf bağlamak daha da koyuyor insana. Gene de, sabrın, direnmenin, umudunu yitirmemenin mihenk taşı oluyor hapishane.

İçerisi tutamaz seni artık
Ay, kiremitlerde dolanırken,
Yüzlerce mahkûm
Derin uykularında
Uzak ülkelere kolan vururken.
Çocukluk bir saklambaç olur
Harabelerde
Göğün duası okunurken
İnce minarelerde.

Bir isyan dağı büyüyor yüreğimde. Sigaraya sarılıyorum. Dumanı çektikçe içime, ışıldamaya başlıyor beynim. Gönlüm uzaklarda kolan vuruyor: Amcamın Etlik'teki bağındayım. Otobüs kulübesinin sağından sapıyorum toprak yola. İğdeliklerin ordaki tahta köprüden geçiyorum. Babaanneme, amcamın oğullarına kavuşacağım duygusu inanılmaz bir sevinç salıyor gönlüme. 400 metre yürüdükten sonra soldaki daracık yolu hızla geçerek bağın tahta kapısından dalıyorum içeri. Benim için dünyanın en güzel yeri burası. Evin önündeki beton taşlığa ulaşıyorum. Sol yanım kamerya. Sağ yanım amcamın iki katlı kocaman evi.

Zili çalıyorum. Metin açıyor kapıyı. Birbirimize sarılıyoruz. Kardeşi Haluk'a sesleniyor. Bir anda şenleniyor ortalık. Sırrı amcam, Sıdıka yengem seğirtiyor sevinç dolu seslerimize. Ellerini öpüyorum onların. Sağdaki merdivenden koşar adım çıkıyorum üst kata. Babaanne ben geldim, diyorum. Odasına varıyorum. Avuçlarıyla yokluyor yüzümü, yanaklarımdan öpüyor kataraktlı gözlerinin fersiz ışığında. Yetimim, Orhan'ım diye kucaklıyor beni. Annemi, merhum büyük oğlunun, özbabam Nizamettin'in biricik Faika'sını soruyor. Benim için sakladığı çukulataları, karamelaları çıkarıyor sandığından. Büyük oğlu Nizamettin babamdan bağlanmış emekli aylığından ayırdığı harçlığımı veriyor. Sen yetimsin, sana daha çok ayırdım, pek sevindim geldiğine, diyor, karnın açtır, in aşağı da bir şeyler atıştır.

Hızla iniyorum merdivenden. İki yanı yüksek tavanlı odalara açılan geniş, upuzun sofanın sonundaki mutfağa giriyorum. Yengem masayı donatmış ben gelene kadar: Kümesteki tavukların taptaze yumurtaları, beyaz peynirin en lezzetlisi, sabahtan sağılmış süt, kızarmış ekmek, tereyağı, bal, zeytin ve demli çay. Metin'le Haluk da benimle birlikte atıştırıyor. Annemin selamlarını iletiyorum amcamla yengeme. Seviniyorlar. İyice doyuruyorum karnımı. Her yeri meyve ağaçlarıyla donatılmış, kavun, karpuz, üzüm de yetiştirilen iki dönümlük o canım bağa dalıyoruz üçümüz. Kayısılar, şeftaliler ortasında ağaçtan ağaca seğirtiyoruz. Metin, o her zamanki muzipliği ile güldürüyor bizi. Hava mis gibi. Yeniyetmelik mevsimlerin en güzeli. Çevredeki komşu kızlar el ediyor uzaktan. Ömür boyu yaşayabilirim burada. Rosa Luxembourg'un dediği gibi, "hayat saklambaç oynuyor benimle". Ben ki bağımsızlığına inanılmaz düşkün biriyim, gönlüm uzaklarda kanat çırparken, elleri kolları bağlanmış gibi sırt üstü yatıyorum ranzada. Avludaki mutfağa gideceğim birazdan. Pirinç, mercimek ayıklayacağım nöbet sırası gelen arkadaşlarla birlikte.

KOMUNA* hayatı yaşıyoruz hapishanede. Bu yaşantı yepyeni, ilginç bir deneme oluyor benim için. Zor şartlarda dayanışmanın, diri kalabilmenin, ortaklaşa yaşamanın kucaklayıcı, insancıl uygulanışını simgeliyor Komuna.

Biz tutuklular, ailelerimizin, kendi bütçelerine göre, her ay gönderdiği paraları Komuna yönetimine bırakıyoruz. Maddi durumu iyi olanlar daha çok veriyor. Az veren, çok veren ve hiç veremeyen birarada doyuruyoruz karnımızı. Sigaralar, mektup pulları, zarf, kâğıt, ilaç hepsi Komuna tarafından sağlanıyor. Görüşme günlerinde görüşmecilerin getirdikleri yiyecekleri, meyveleri, tatlıları da birlikte paylaşıyoruz. Ranzalarımızın başucunda asılı torbalara koyduğumuz tabağı, kaşığı, yemeğimizi yedikten sonra, ocaktaki teneke bidonda kaynayan sabunlu sudan bir kepçe doldurarak avludaki çeşmede sıralanmış muslukların orda yıkayıp duruluyoruz. Temizlik imandan değil, zaruretten geliyor. Ter ve sigara kokularının her yanı kapladığı, havalandırmanın yeterli olmadığı, kışın öksürmelerin, hapşırmaların yaygınlaştığı kırk-elli kişilik koğuşlarda temiz kalabilmek büyük bir hüner.

Ayda bir geliyor hamamda yıkanma sırası. Çamaşırlarımızı hamamlığın yan tarafındaki geniş yalakta yıkayıp avluda kurutuyoruz. İstanbul grubundan olanlar, görüşme günlerinde görüşmecilerine veriyorlar kirli çamaşırlarını ve yıkanmış ütülenmiş çamaşırlar giymenin rahatlığını yaşıyorlar.

Hafta sonları evci çıkılamayan bir yatılı okulda gibiyiz. Her işimizi kendimiz görüyoruz. Pantolonlar yatak altlarında ütüleniyor. Koğuş nöbeti sırası kimdeyse koğuşu süpürüp paspasla temizliyor sabah erkenden. Pencereleri demirli alaturka helalar cezaevinin arkasındaki geniş alana bakıyor. Bir sıkıntımız yok heladan yana.

Sabahları kantinden alınan gazeteleri içimizden biri yüksek sesle okuyor ikinci koğuşa doluşanlara. Genellikle Saim Altınes'e okutuyoruz. Hiç teklemeden yerine getiriyor günlük görevini deneyimli bir spiker gibi. Okuma faslından sonra gazeteler kapanın elinde kalıyor. Kimi kısaca göz gezdiriyor, kimi uzun uzun okuyor. Ama Patriyot Hayati'nin el attığı gazeteyi okuyabilmek için bazen akşamı

* Ortak Kazan.

beklemek gerekiyor. Bu arada, gazetelerdeki haberlerin yorumu yapılıyor, dünya ve Türkiye olayları değerlendiriliyor, tartışılıyor. Ardından volta atmalar başlıyor koğuşlarda ve avluda. Saim Altıneş İzmir grubundan. Voltasını en hızlı atanlardan. Kendi grubundan Doğan Çetiner'le birlikte gün boyu konuşuyorlar volta atarak.

Sağduyulu ve bilgili biri bu Saim. Çalışma Bakanlığı'nın en saygın müfettişlerinden. Tutuklanmış olmasını kendine yediremiyor. Sakin ama sabırsız.

Gülümseyerek bakıyor bana Bulgaristan göçmeni Kadri Buldu. Benden yirmi beş yaş büyük. Engin bir dostluk okunuyor gülen gözlerinde. Devrimci marşlar öğretiyor bizlere. Kötülük nedir bilmeyen bir dürüstlük simgesi o. Sigaradan sararmış seyrek iri dişleri o güldükçe sanki daha iriymiş gibi görünüyor.

Büyük yaş farkına rağmen gerçek bir dostluk doğacaktı aramızda. Hapisten çıktıktan sonra İzmir'e sürgüne giderken İstanbul'a iki günlüğüne uğradığımda Kadri Buldu'yu arayacaktım. Onu görmeden gitmek yeri doldurulamaz bir boşluk bırakabilirdi içimde.

Mısır Çarşısı'nın arkasında yer alan Akbank şubesinin karşısında lehimcilik yaptığını öğrenecek ve koşar adım gidecektim oraya. Sonbahardı. Akşamüzeri beşe doğru vardığımda meşin önlüğüne dayadığı bir tenekeyi lehimlerken görecektim uzaktan. Kadri, diye bağırınca tenekeyi elinden bırakıp iki yana sallanarak koşacak ve boynuma sarılacaktı. Birbirimize kavuşmanın sevinciyle coşacaktık. Yüzümü avuçlarının içinde tutacak,

– Vay be Orhan arkadaş, dünya ne kadar küçükmüş, diyecekti. Çevremizdekiler ve yoldan geçenler bize bakacaklar, oğlun mu Kadri usta, diye soracaktı yandaki çaycı.

Durumumu ona kısaca anlatacak, fazla vaktim olmadığını ve ertesi gün İzmir'e gideceğimi söyleyecektim. Olmaz öyle şey, bu gece bizde kalacaksın diye tutturacak, tezgâhını toparladıktan sonra koluma girecek ve Karagümrük'teki evine yollanacaktık.

Lüks lambasıyla aydınlatılmış iki odalı düzayak evinde karısı ve oğlu karşılayacaktı bizi. Başımıza gelenleri, iş aramalarımızı, hangi işe girsek polis baskısıyla işimize son verildiğini anlatacaktık birbirimize ve yer sofrasında kuru fasulye, pilav yiyecek, kayısı hoşafına kaşık sallayacaktık. Yemekten sonra, oğlunun okul ödevlerine yardım edecek ve gecenin geç vaktinde yatacaktık.

Ben, herhalde yere bir yatak sererler orada uyurum diye aklımdan geçirirken, "Sen bizim pirinç karyolada yatacaksın, biz de yer yatağında" diyecekti Kadri. Hemen itiraz edecektim:

– Senin yarı yaşındayım, oğlun sayılırım, nasıl olur da sizin yatağınızda, mahremiyetinizde yatarım?

– Yarı yaşımda olman çok mu önemli! Senin dostluğun on bin pirinç karyoladan daha değerlidir benim için. Kimbilir bir daha ne zaman görürüz birbirimizi. Yatağımızdaki sıcaklığını duymak en büyük nimet bana.

Karun kadar zenginim, dünyanın en zengin kişisiyim, diyecektim içimden ve yastığa başımı koyduğumda sessizce ağlayacaktım mutluluktan...

Dede Ahmet dediğimiz Ahmet Fırıncı'yla göz göze geliyoruz volta atarken. Karadenizli bu Merkez Komite üyesi gün görmüş, yaş yaşamış deneyimli bir partili. Kül yutmaz olmuş artık. Karşıt gruplar arasında tartışmalar kızıştığında, karşılıklı suçlamalar koğuşları inlettiğinde,

– Kayubuzzzz arkadaşlar, kayup!!! diye seslenirdi çevresindekilere, on binlerce yıllık bir ermiş gibi.

Kulaklarımda çınlayacaktı "Kayubuzzz arkadaşlar, kayup!!!" Hapis boyunca, hapisten çıktıktan sonra da her vesileyle hatırlayacaktım bu sözü. Çaresizliğimiz, güçsüzlüğümüz, kimsesizliğimiz dile geliyordu onun bu sözünde. Kayıptık gerçekten. Sel gibi akıyordu kalabalık yirmi metre ötemizdeki Harbiye Caddesi'nden ve hiç kimsenin haberi yoktu bizlerden. Tartışmalar iyice kızıştığında,

– Sen akillu adamsın yeğenim, uyma bu yaygara koparanlara, diyecekti bana Dede Ahmet.

Evet, yaygara koparanlara değil, kendime, içimdeki sese uyacaktım bütün ömrümce.

En yakın arkadaşım Türkiye Gizli Komünist Partisi'ne üye olmamı önerdiğinde al al olmuştu yüzüm. Tuhaf bir ürperti bürümüştü beni. Heyecanlanmış, ama sevinmiştim. Gece gündüz beraber olduğumuz can arkadaşım Kemal Bekir o gün bambaşka görünmüştü gözüme. Bana güveniyordu. Ben de partili olacaktım onun gibi. Ülkemizi aydınlık yarınlara kavuşturacak Parti'de çalışacaktım. Birileri vardı "yukarlarda": Parti yöneticileri, örgüt sekreterleri. Sessiz ve derinden gidiyorlardı. Beni eğitecekler, bilgiyle, kültürle, eylemle donatacaklardı. Onların evlerinde buluşacağımızı, engin deneyimlerinden yararlanacağımı, onlardan feyz alacağımı ummuştum birdenbire. Ama ürkmüştüm de biraz. Karanlıkta, giz-

lilikte yol almanın umulmadık tehlikelerine göğüs germek, polisin eline düşmek, işkence görmek, hapis yatmak, hatta ölmek de vardı hesapta.

Uyuyamamıştım o gece. Yatakta değil, bir dönme dolaptaydım sanki. Her şey fırıl fırıl dönüyordu kafamın içinde. Ertesi hafta evet demiştim arkadaşıma. Farklı biriydim artık. Aileme, komşulara, dostlarıma, Tercüme Bürosu'ndaki abilerime ve diğerlerine farklı biri olduğumu sezdirmeden dolaşacaktım ortalıkta.

Bir kültür yuvasına dönüşmüş evlerde yapılacağını ham bir saflıkla umduğum hücre toplantıları karanlık sokaklarda gerçekleştiriliyor, yurt ve dünya olayları oralarda yorumlanıyor, gizli bültenler, yasak şiirler ceplere yerleştiriliyor, aydan aya beş ya da on lira "aidat" ödeniyordu. Gözümde o kadar büyüttüğüm "yukardakiler"i tanımam ancak hapishanede mümkün olacaktı. İçlerinden birçoğunun benim gibi bir Âdemoğlu olduğunu gördüğümde düş kırıklığına uğrayacaktım.

Kendi aklım, kendi bilgim bana yeter de artardı bile. Yolcu yolunda gerekti. Gözümde büyüttüğüm partili ağabeylerimden bazılarının benden hiçbir farkı yoktu. Aksayan önemli bir şey vardı bu büyük serüvende: Ülkeyi aydınlığa kavuşturmanın yolu gizlilikten geçmiyordu ve de geçmeyecekti. Açık seçik olmalıydı her şey. Geniş kitlelere ulaşamadıkça karanlık sokaklar boyunca havanda su dövmekle tükenecekti ömür.

Hayatımın en önemli deneyimi olacaktı hapislik. İnsan sarrafına dönüşecektim yıllar boyu bir arada yaşayacağım hapishane arkadaşlarımın arasında. Tahta takunyalar üzerinde bir arpa boyu yol alırken, ranzamda gece yarıları derin sessizliği dinlerken, sayıklayanlara, horlayanlara kulak kabartırken daha derinden tanıyacaktım insanoğlunu. Ve hapisten çıktıktan sonra bir daha asla arkama bakmayacaktım takip ediliyor muyum diye. Dobra dobra verecektim yapacağım her şeyin, söyleyeceğim her sözün, yazacağım her satırın hesabını ve hiç unutmayacaktım hapisteki çaresizliğimi ve hapishane arkadaşlarımı. Her vesileyle arayacaktım onları. Arkadaşlıklarını, dostluklarını, yardımlaşmalarını daima özleyecektim. Ama karanlıkta vuruşmaya kalkışmayacaktım bir daha.

Biz Ankara grubundakileri 1952'de tutukladıkları için, yeni uygulamaya göre, her birimiz en az beş yıla mahkûm olacaktık. Her şey önceden saptanmıştı.

Duruşmaların başlamasını beklemekle geçecekti günler...

Gırgır geçercesine "five o'clock çayı" dediğimiz lüksümüz de var.

Demiryolcu Cavit Aydemir ince bıyıklarını sıvazlayarak bağırıyor elindeki koca çaydanlığı sallayarak:

– Tavşan kanı bu, tavşan kanı!

Enver Gökçe tamamlıyor gerisini

– Çay, kahve, limon, her bi bok bizde!

Gülüşmeler. Çayın yanında çukulatalı pasta isterim, diye bağıranlar.

– Burası Saray Pastanesi mi arkadaş!

– Ne sandındı, Le Bon Pastanesi halt etmiş oğlum! Çaycı Cavit'in yerindesin. İç de efkârın dağılsın, gözün gönlün açılsın. N'olmuş yani hapse düşmüşsek, sittin sene kalacak değiliz a bu meret yerde. Tadını çıkarmaya bak hayatın.

Çaylar coşturuyor hepimizi: Koğuşun ortasına fırlayıp Leblebici Horhor'u taklit ediyor tersanede koca koca şileplere baca yapmış Şekeroğlu. Bir yandan söylüyor, bir yandan göbek atıyor:

"Bici bici leblebici
Leblebiyi kavurur
Dumanını, dumanını savurur..."

Bir an için unutuluyor her şey. Şekeroğlu bu. Koğuştakiler yaşa, varol dedikçe coşuyor. Gözü kara. Umurunda değil hiçbir şey. Yeter ki arkadaşların yüzü gülsün. Aslan Şekeroğlu dendi mi yapmayacağı şey yoktur. O kadar ki,

– Kolla kendini Zeki, diye bağırıp ranzasından Zeki Baştımar'ın üstüne atlayacaktı gruplaşmaların adamakıllı kızıştığı günlerde.

İlginç biri bu Zeki Baştımar. Yandan, neredeyse kulak hizasından ikiye ayırdığı seyrek saçlarında, uzun boyunda, kaçamak bakışlarında, tutuk tutuk konuşmasında bir tuhaflık seziliyor. Güvenilir biri mi, değil mi, kestirmek çok güç. İnsan sıcaklığından yoksun upuzun bir gövde.

Yüzlerce sayfa ifade verdiği, örgütün başlıca elemanlarının yakalanmasına bu ifadenin sebep olduğu yaygın bir kanı. Son derece soğukkanlı. Tolstoy'un *Savaş ve Barış* çevirisini kotarmış böyle birinin çok duyarlı bir kişiliği olması gerektiğini sanıyor insan. Ama hiç de öyle değil. Ellerini başının altına koyup gün boyu düşünüyor

ranzasında. Reşat Fuat'ın çelebi hali yok onda. Tam da karşımıza düşüyor ranzası. Enver Gökçe ile ben, "koltuk altından" çaktırmadan seyrediyoruz onu. Ezberledik artık ne zaman ranzasından kalkacağını, kimlerle birlikte volta atacağını, kimlerle usul usul konuşacağını.

"Koltuk altından" bakarak herkesi birer birer değerlendirmenin tadını çıkarıyoruz Kemaliye'nin Çit köyünden 11 yaşında Ankara'ya gelen, ömrünün iki yılını tutuklu olarak geçirdiği Sansaryan Hanı'nda yakalandığı akut romatizma yüzünden güçlükle yürüyebilen Enver'le.

Günlerimizi değerlendirmeye bakıyoruz ranzamızda. Fransızcasını ilerletmesine yardım ediyorum. Leyla ile Mecnun'u, Nedim'in, Baki'nin tüm şiirlerini ezbere ve hakkını vererek okuyor canı çekince. Günlük uğraşımız oluyor şiir, Fransızca ve çeviri. Ona koğuş nöbeti tutturmuyoruz; ben, Şekeroğlu ya da Kadri Buldu paspaslıyoruz koğuşu onun yerine. Sonradan kayıplara karışacak ve:

"Zaman akar, zaman geçer
Zaman zindan içinde
Biz mapusta gürül gürül yatardık
Yılan çıyan içinde
Getirdiler ite kaka bir yiğit
Ayak çıplak, ak bir mintan içinde..."

dizeleriyle başlayan destanı Yusuf ile Balaban'ı o sırada kaleme alacak ve kısa zamanda tamamlayacaktı.

Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası Dvorjak'ın "Yeni Dünya" senfonisini çalarken, o ünlü temanın konser salonuna tüm ihtişamıyla yayıldığı sırada, "davulcu, tokmakları burjuvazinin kafasına kafasına vuruyor" diye kulağıma fısıldayan, Sıhhıye'deki evlerinde karısı Memduha ile hemen her zaman kavgaya tutuşan, öldüreceğim bu karıyı deyip ekmek bıçağına seğirten Aclan Sayılgan, tek başına volta atıyor her gün. Belli ki bin pişman hapse düştüğüne. İdareye çağrıldığı günlerden birinde kendini ranzasına sırt üstü attığında, "Aclan ruhu teslim etti, hapishane müdürünün telkinlerine boyun eğdi" diyecektim Demir Kandemir'e. O günden sonra Aclan bana, Kemal Bekir'e, Turan Tuna'ya, Kâmuran Baştuji'ye uzak uzak bakacak, İzmir'den tanıdığı ve çok değer verdiği Saim Altınеş'le göz göze gelmekten kaçınacaktı.

Günlük tutmayı geçiriyorum aklımdan. Sabahın altısından gecenin on ikisine kadar yaşadıklarımı/yaşananları ayrıntılarıyla yazmak, bu büyük serüveni ölümsüzleştirmek, vazgeçilmez bir başvuru kaynağı ortaya koymak müthiş bir şey olur diye düşünüyorum. Ama böyle bir işe kalkışmanın büyük sakıncasını düşününce vazgeçiyorum. Yazdıklarım ele geçirilirse, kimseye anlatamazdım derdimi. Muhbir diye damgalanmak kaçınılmaz olurdu.

Bir nehir roman çıkabilirdi ortaya bunu yapabilseydim. Belleğimi bilemekten başka çarem yok. Bir taşıyıcı olmam gerekiyor bundan böyle diyorum. Bütün bu ayrıntıları hiç unutmaksızın, onlarca yıl belleğimde saklayabilir miyim? Unutuşun o dipsiz kuyusuna düşmek istemiyorum. Duyargalarımı dört bir yana geriyorum. Ayaklı bir kitaplık, sağlıklı bir bellek olmalıyım. Gittiğim her yere taşımalıyım yaşadıklarımı.

İşte Turan Tuna geliyor avluya. Sadece Parti'den değil, Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan da arkadaşım. Cebeci'deki evlerinde de buluşmuştuk birkaç defa. Viyola ve keman özbenliğine kavuşurdu onun elinde. Çalarken unuturdu kendini. Geleceğin en yetkin viyolonistlerinden biri olacağı kesindi. Ama şimdi dört duvar arasında. Ne keman var ne viyola. Parmaklarının hareketliliğini koruyabilmesi, günde en az dört saat keman çalışmasını gerektiriyor. Gökten bir keman düşmüyor. Fakat Yugoslavyalı Mustafa Arhavi büyükçe bir tahta parçasını, zulaya sakladığı iri bir cam parçasıyla haftalarca yonta yonta küçümencik bir keman yapıyor Turan'a.

Turan'ın yüzündeki sevinci tüm kemancıların görmesini isterdim. Dünyalar onun olmuş, parmakları körelmekten kurtulmuştu.

– Ne haber Turan, diyorum. Nasıl gidiyor çalışmalar? Gülüyor bir çocuk gibi:

– Buna da şükür.

Kemanım elimden gitmesin, hapishane idaresi derdest etmesin diye dikkat çekmeden çalışıyor.

Halim Spatar, Turan Tuna ve ben, bir trio kuruyoruz aramızda.

Koridorda, avluda birlikte şarkılar söylüyoruz. Aryalar, memleket havaları dökülüyor dudaklarımızdan.

Üçümüz için hapisliğin en güzel anları bunlar. Musiki sadece ruhun değil, hapisliğin de gıdası. Duvarlar yıkılıyor. İşkenceleri, yoksunlukları unutturuyor. Genişleyen mekân binlerce kilometre uzaklara yayılıyor.

Birçoklarıyla akraba gibiyiz burada. İşte Ulvi Uraz. 1947'lere kadar uzanan bir dostluğumuz var onunla. Sadece onunla değil,

eniştesi Kemal Bekir Öz (manav) ve kız kardeşi Özcan'la da. Devlet Tiyatroları Genel Müdürü olmasına ramak kalmışken tutuklanması büyük bir hayal kırıklığına uğratmış onu. Sahnelerden uzak kalmanın dayanılmaz burukluğu içinde geçiriyor günlerini. Zaman zaman neşeli görünse de, kaygılı.

Aslında, Ulvi bütün ömrü boyunca tezcanlılığının, biraz da fazla telaşının kurbanı olacaktı. Hassas ve sanatçı ruhu onun her şeyden son derece etkilenmesine, ufacık bir şeyin kendisini üzmesine ya da sevindirmesine sebep oluyor. Yapmak istediklerini bir an önce gerçekleştirmeye can atışı, Fransızcasını geliştirmesine yardım ettiğim günlerde, İngilizceyi ve İtalyancayı da altı ayda öğrenmeyi düşünmek gibi çok içten saflığı geliyor gözlerimin önüne.

Şekeroğlu'nun imal ettiği saza kavuştuğundan beri, Sansaryan Hanı'nda kapıldığı durgunluğu üzerinden atmış olan Ruhi hepimizi coşturuyor ya da hüzünlendiriyor türküleriyle. Saz çalışmadığı zamanlar kendi kendine belli belirsiz gülümseyerek atıyor voltasını. Kızlar koğuşunda tutuklu Sıdıka Umut'a aşık.

Hamam sırası kızlara geldiğinde, altları mozaik sahanlı pencerelerden birinin önüne bir tabure koyarak sahanlığa erişmeye çalışıyor ve sağ elinin işaret parmağı ile art arda kocaman üç "S" harfi çiziyor pencereye. Ses çıkarmadan seyrediyoruz onu. "Sıdıka Seni Seviyorum"un kısaltması bu üç adet kocaman "S".

Keyfi yerindeyse helaların önündeki taş basamaklara oturup sol elini ses perdeleri üzerinde gezdirerek saz çalıyormuş gibi yapıyor Ahmet Arif. Aslında, pek hoşlanmadığı Ruhi Su'yla dalga geçiyor. Ve "Şaşkın gezme gafil"in sözlerini değiştirerek söylemeye başlıyor:

"Sıdıka hamamdaaaaa
Ruhi camdaaaaaa
Menendi bulunmaz
Hapishanedeeeee..."

İyi ki Ruhi'nin haberi yok bundan. Kızılca kıyamet kopabilir.

Halil Yalçınkaya'nın titizliği ile dalga geçmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Ruhi, onun ufacık masasının damalı örtüsünü sol köşesinden aşağı çekiyor ve bir kenara sinip gözlüyor, Yalçınkaya volta

atarken. Beklediği oluyor. Voltadan dönen adamcağız örtünün yerinden kaydırıldığını görünce basıyor küfrü homurdanarak:

– Anasını avradını ... min münevverleri, kum gibi kaynıyor, kum gibi kaynıyor!

Kıs kıs gülüyor Ruhi. Bizler de uzaktan gülüyoruz.

Böylece, hapislik doğalmış gibi yaşarken gün sayıyoruz aslında. Duruşma ne zaman başlayacak diye geçiriyoruz içimizden.

Kendisine sık sık takılan Ahmet Bilge'ye, "Mühim olan ayakta kalmak, bayrağı yere düşürmeden teslim edebilmektir" diyor Cazım Aktimur.

Abisi Macit Bilge ile birlikte tutuklanan yapı teknisyeni Ahmet Bilge, en kötü şartlarda bile umudunu yitirmeyen, son derece şakacı bir arkadaşımız. Birbirinden hoş hikâyeler anlatarak hepimizi güldürüyor. Komünist arkadaşlarından birinin evine baskın verip, gizli belge, yasak kitap arayan polislerin *Benerci Kendini Niçin Öldürdü*'den başka kitap bulamadıklarını, onu da "Fenerci kendini niçin öldürdü" diye okudukları için, müdüriyete elleri boş döndüklerini dile getirirken zevkten dört köşe oluyor. Ahmet Bilge de, Sansaryan Hanı'nda hücrede kaldığı günlerde Komiser Rüştü'den nasibini alanlardan. Komiserin, parmaklarının her birine kızılcık sopasıyla kıyasıya vuruşunu bile gülerek aktarıyor. En çok da içkiden uzak kaldığına hayıflanıyor, yoğurtlu patlıcan eşliğinde, denize karşı rakı içmenin keyfini ballandıra ballandıra anlatıyor.

Macit Bilge daha ciddi ve ağır kanlı. Ahmet Bilge'nin coşkunluğu yok onda. Ve hapishanede bile abilik taslıyor kardeşine. Sık sık tartışıyorlar.

Birbirinden ilginç ve hemen hepsi özverinin yalın birer örneği olan bu arkadaşlar arasında, bu dar mekânda birlikte yaşamanın, aynı kaderi paylaşmanın iç dünyamı alabildiğine zenginleştirdiği, beni insanlara karşı daha duyarlı, daha hoşgörülü kıldığı bir gerçek.

İçerdeki 167 kişinin büyük bir bölümünü oluşturanlar kendileri için hiçbir şey istemeksizin katılmışlar gizli harekete. Yüce, evrensel bir inanç uğruna işlerinden, mesleklerinden olmuşlar. Belki hapishanenin önünden bile geçmemişler, militanlığın kızgın ateşinde kavrulmamışlar ama sömürüsüz bir dünya kurulsun, "bir ağaç gibi tek ve hür/ve bir orman gibi kardeşçe" yaşamaya susamışlık bir an önce giderilsin diye dört duvar arasına düşmüşler. Koğuşta ve avluda attıkları voltalar uç uca eklense Ay'a varır. Birlikte ya da tek başına atılan bu voltalara sinen özlemlerin, umutların, tomur-

cuklanan düşüncelerin izleri yansıyor yüzlerinde. Onları seyrederken hınçım daha da artıyor "bu bezirgân saltanatı"na. Haberi bile yok geniş kalabalıkların, Harbiye Askeri Cezaevi'nde bir dağ gibi büyüyen özlemlerden, Ay'a ulaşan voltalardan...

Raci Dinçer arya söylüyor yavaştan. Ben de katılıyorum ona. Volta atıyoruz birlikte. Hızlı hızlı anlatıyor Raci,

– Dil Tarih'in Felsefe Bölümünü bitiremedim ailemin geçimini sağlayacağım diye. Para kazanabilmek uğruna o kadar halsiz düştüm ki, zafiyet geldi. Sanatoryumda bile yattım. Zaten görüyorsun, sıskacık biriyim. Sağlığıma kavuştuktan sonra bir ara badanacılık da yaptım. Bir yandan badana yapar, bir yandan aryalar söylerdim. Hatta bir seferinde, ev sahibi şaştı kaldı benim gibi bir boyacının aryalar söylemesine.

Raci'yi seviyorum. Açık sözlü. Fransızca, İngilizce de bildiği için, arya söylemelerin yanı sıra, dil sorunlarını da tartışıyoruz volta atarken. Umudunu yitirmiş değil, ama bir hayli karamsar:

– Harcadılar bizi. Yazık oldu bunca adama. Akılsız yöneticilerin ceremesini çekiyoruz.

– Kardeşin Nabi, n'oldu? diye soruyorum. Bir süre bize Latince öğretmenliği yapmıştı Klasik Şube'de.

– O, elini eteğini çekti bu işlerden. Konya'da müze müdürü.

Latince derslerinden sonra teneffüslerde biz devrimci öğrencilere marksist propaganda yapan, sol kitaplar okumamızı sağlık veren, ülkenin bu bozuk düzenden ancak bir devrimle kurtulabileceğini savunan Nabi Dinçer'in yedek subay okulunda tutuklanıp Sansaryan Hanı'nda sorguya çekildiğini öğreniyoruz. Ve günün birinde hapishanenin demir kapısından aramıza salıyorlar Nabi'yi.

Başta ben olmak üzere, kendisini tanıyanlar boynuna sarılıyoruz Nabi'nin.

– Geçmiş olsun, hoş geldin aslan Nabi, deyip üçüncü koğuşa götürüyoruz onu. Ama garip bir hali var Nabi'nin. Şaşkın şaşkın bakıyor bizlere. Elindeki bavulu koğuşun ortasındaki masaya bıraktıktan sonra,

– Karı da gitti elden, diyor.

Kasıklarımızı tuta tuta gülüyoruz hepimiz.

– Hangi karı, diye soruyorum, anlamazlıktan gelerek.

– Benim karı.

– Merak etme, kavuşursun gene.

– Çok geç artık.

Ne söylesek kâr etmiyor.

Burada yatacaksın, diyoruz boş bir ranzayı göstererek. Anlamsız gözlerle bakıyor ranzaya.

O gün, onu teselli etmekle geçiriyoruz uzunca bir süreyi.

Sonradan öğreniyoruz işin aslını: Latince öğretmenimiz Nabi müze müdürü olmuş Konya'da. Zamanla uyum sağlamış bu tutucu çevreye. Bilgili, çalışkan, kendi halinde müze müdürü, Konya'nın tutucu eşrafından birinin akça pakça kızıyla evlendirilmiş. Pek yakışıklı olmadığı, ayağı da biraz aksadığı için, evlenebilmeyi aklından çıkarmış olan Nabi, artık sol çevreyle tüm ilişkisini kesiyor, evinin erkeği oluyor. Ama eski arkadaşlarından bazılarının Sansaryan Hanı'ndaki ifadelerinde Nabi'nin de adı geçiyor diye, adamcağızı tutukluyorlar yedek subay okulunda. Dünyası kararıyor Nabi'nin ve bu ruh hali içinde boyluyor hapishaneyi.

Birkaç hafta sonra bizlerin de telkiniyle toparlamaya başlıyor kendini. Vaktini boşa harcamıyor, dil kumkuması olduğundan, Almanca çalışıyor gün boyu. Almanca kelimeleri sözlükten cımbızla çekip elini başına götürerek teker teker beynine yerleştiren bir Nabi taklidi yaparak koğuştakileri güldürüyor Ruhi Su.

1978'de Fransa'ya hareketimizden iki gün önce Karaköy'den geçerken Nabi arkamızdan "Orhan Suda, Orhan Suda!" diye seslenip aksayan ayağının elverdiğince koşmaya çalışarak boynuma sarılacak ve ilk sözü Rusça da öğrendim olacaktı.

Cuma geceleri üçüncü koğuşta toplanıp kendi aramızda eğleniyoruz. Tütenk hepimizi kahkahalara boğan bir şarkıyı öylesine usturuplu söylüyor ki, "kıvır, kıvır, kıvır, kıvır" diye sürekli tekrarladığı dize, birden, "kıvır-cık saç-lı A-rap kı-zı"na dönüşüyor onun dilinde...

Tütün işçisi Tonga Salih kadın kılığına girip şıkıdım şıkıdım göbek atıyor değme dansözü çatlatırcasına.

Kitapların üstüne oturup aydın taklidi yapan Şekeroğlu, "Biraz da alttan alalım kültürü" diyerek güldürüyor bizleri.

"Benim derdim herkesten çok" diye başlayan şarkı hep beraber söylenirken, "herkesten çok"u kim bağıra bağıra söylerse, onun en dertlimiz olduğuna karar veriliyor. Genellikle, herkesten fazla bağıran Mihri Belli oluyor.

"Jandarma biz komünistiz", "Kavga sesleri geliyor köylerden ve şehirlerden", hapislik durumumuza pek uygun düşen devrimci şarkılardan. Hele, "Kavga sesleri geliyor" söylenirken kendinden geçiyor herkes. Bir yandan söylüyor, bir yandan da düşünüyorum: Hiç kimse akıl etmiyor, otuzlu yıllardan beri söylenegelen bu dev-

rimci şarkıların Türkiye gerçeği ile bağdaşmadığını. Bu şarkılar gerçekten güzel, sözleri derin bir anlam yüklü, ama hepsi de Rusça'dan ya da Bulgarca'dan tercüme edilmiş. O ülkelerin gerçeklerini, özlemlerini dile getiriyorlar. Oysa Türkiye'de otuzlu, kırklı, ellili yıllarda hangi köylerden, hangi şehirlerden kavga sesleri geliyordu ki? Her şey tercüme. TERCÜME BİR HAREKET bizimkisi. Öykünmekten başka bir şey değil...

"Kızlar, kızlar/Sizinki de böyle mi sızlar" diyorum bazı geceler. Hayalimde koynuma alıyorum sevgilim olmuş kızları. Ranzam gelin yatağına dönüşüyor. Kenetleniyoruz birbirimize. Hiç bitmesin istiyorum bu kenetlenme. Derin bir uykuya dalıyorum sonra.

Sabahleyin uyandığımda yandaki ranzada Rusça çalışırken görüyorum İstanbul grubundan Bilal Şen'i. Kelimeleri, cümleleri içinden tekrarlarken kıpır kıpır ediyor dudakları.

– Günaydın, diyorum, arkaya taranmış gür saçlarına bakarak.

– Sana da günaydın Orhan arkadaş.

– Nasıl gidiyor?

– Epey zorlanıyorum.

– Ama Bulgarca bilen senin gibi biri için çok kolay olsa gerek.

– O kadar basit değil, büyük yapı farklılıkları var Bulgarca ile Rusça arasında.

– Keşke Bulgarca da bilseydim.

Gülümsüyor:

– İstersen öğreteyim.

Ben de gülümsüyorum.

Disiplinli, sağlam karakterli bu Bilal Şen. Hiçbir zaman duygularına kapılmıyor. Aklına yatmasa da, hemen karşı çıkmıyor karşısındakinin söylediklerine. Ama tartışmayı seviyor.

İkimiz de ranzalarımızdan iniyoruz. Taşıt araçlarımız takunyalar üzerinde yöneliyoruz helalara. Taş döşemelere bire bir bu takunyalar. Romatizmadan koruyor bedenlerimizi. Üstelik, çok hafif. Kendimizi düşüncelere kaptırdığımızda hızlandırıyor bizleri.

Ünlü 7. fıkradan yararlanmak isteyenlerin oluşturduğu azınlık gruba iyi gözle bakılmıyor. Nijat Özön, Aclan Sayılgan, Tıbbiyeli Nevzat Yıldırım bu gruptan. Konuşmuyoruz onlarla. İçlerinde en kültürlüsü, en ciddisi Nijat Özön. Sürekli çalışıyor, okuyor. Sinemayla ilgili her şeyi çok iyi biliyor. Aclan Sayılgan gibi farfaracı değil. Çok uzun yıllar sonra, Paris'te turizm ateşesiyken, Asala tarafından öldürülecek olan Yılmaz Çolpan da onlardan.

Bazı günler mektuplar yazıyorum anneme: Duruşma henüz başlamadı, sağlığını merak etme. Kemal Bekir, Turan Tuna da burada

diyorum. Şeref Dayımın her ay verdiği otuz lirayı annem aksatmadan yolluyor. Ama dayımdan hiçbir cevap alamıyorum. Günün birinde, Lütfiye ablamın ilkokulda okuyan kızı Figen'in mektubu çıkıyor zarfın içinden. Çocuk ruhunun tüm saflığı ile çiziktirdiği satırlar hem sevindiriyor, hem güldürüyor beni:

"Sevgili dayıcığım. Derslerim çok olduğundan mektup yazamadım, özür dilerim. Gönderdiğin 26 Şubat tarihli mektubu aldık, çok sevindik. Mektubunda yazdığın türküyü hepimiz çok sevdik. Anneannem okudu okudu ağladı. Sen iyi misin? Sıhhatine iyi bak, biz çok iyiyiz. Geçen ay gönderdiğimiz parayı aldığını söylemiyorsun. Eğer almadıysan makbuzu elimizde, postaneden soralım. Gönderdiğimiz para otuz liradır. İlknur ile Kadir de mekteplerine devam ediyorlar. Mektepte süt veriyorlar. Ben de süt içiyorum. Size de veriyorlar mı? Annem, babam, anneannem, büyük babam, gözlerinden, ben, ağabeyim, İlknur, Kadir ellerinden öperler. Bütün tanıdıklar selam ederler. Ben de sana bir tane türkü yazıyorum, arka sayfada. Mektubuma burada son veriyorum, çok kısa ama... İnşallah, başka zaman sayfalar dolusu yazarım. Hem vaktim dar, hem de aklıma bir şey gelmiyor. Seni seven yeğenin F. Tekinsoy."

Bazen uyuyamıyorum geceleri. Sırtımı ranzanın arkalığına dayıyor, karanlığa alıştırıyorum gözlerimi: Derin bir uykuda Şahap Bakırsan. Sabah gene erkenden kalkacak, yarım saat süren bir idmandan sonra yemekhanede kahvaltısını yapacak, voltasını atacak Bilal Şen'le, Ahmet Bilge'yle şakalaşarak. Sonra ranzasına çıkıp Almanca çalışacak.

Meçhulüm değil koğuştakilerin günü ve geceyi nasıl geçirdikleri; neyi, ne zaman, nasıl yapacakları.

Kenan Yaşlıçam sabaha karşı uyur uyanık kalkıp ranzasından takunyelerini takırdata takırdata boylayacak helayı. Patriyot Hayati uykusunda inleyecek. Terzi Emin, "Kim horluyor?" diye terslenecek kendisini sarsarak uyandıranlara, ardından kafasını yastığa koyup gene horlamaya başlayacak.

Sessizce inip ranzamdan, usul usul yürüyerek çıkıyorum avluya. Volta atarken hem içindeyim, hem dışındayım hapishanenin. Hapiste olduğumu, duvarları aşamayacağımı, bana verilecek cezayı çekene kadar burada kalacağımı bile bile, sokaklara fırladığımı,

evimin, dostlarımın kapısını çaldığımı ve günün birinde yurtdışına gittiğimi hayal ediyorum. Bu hayal güç veriyor bana. Bütün bunların bir gün gerçekleşeceğine inanıyorum. İyi ki hayal edebiliyorum, diyorum içimden. Serin bir rüzgâr esiyor hafiften. Üşüdüğümü hissediyorum. Karanlıkta sağa sola çarpmadan, çeşmenin oradan koridoru geçerek koğuşa varıyorum. Enver Gökçe yatağında doğrulmuş, kulağı kirişte. Soruyorum:

– Hayrola, Enver abi, gecenin bu vaktinde ne dinliyorsun böyle?

– Havayı, diyor. Yoğun sisin eli kulağında. Biliyorsun, eklemlerimdeki sızı önceden haber veriyor yoğun sisi.

Enver canlı bir meteoroloji istasyonu gibi. Üç-dört gün öncesinden güzel havaların ilk habercisi odur. Sisli, yağmurlu, fırtınalı olacaksa hava yüzünü buruşturur, her yeri ağrıyordur çünkü. Böyle durumlarda, ellerini arkasına koyup ağır ağır atacaktır voltasını. Akut romatizmadan ömür boyu kurtulamayacaktır. Soruyor:

– Sen niye uyumadın?

– Uyku tutmadı.

– Hadi, gayret et de uyu biraz. Saat üç buçuk.

Ranzama çıkıyorum. Enver abi meraklanmasın diye uyur gibi yapıyorum. Şeyh Bedrettin Destanı'ndan dizeler dökülüyor dudaklarımdan: "Daha pazar kurulmadı, kurulacak/Esen rüzgâr durulmadı, durulacak/Daha boynu vurulmadı, vurulacak"ı kendimce değiştiriyorum: "Daha duruşma başlamadı, başlayacak/Daha mahkûm olmadı, olacak". Başlıyorum hesaplamaya, nasıl olsa beş yıl verecekler, yirmi üçünde olduğuma göre, hapisten çıktığımda yirmi sekiz yaşında ayak basacağım dış dünyaya. İki yıl da sürgün, yaş otuzu bulacak. Askerliği de eklersem toplam otuz iki. Yani otuz iki yaşında sıfırdan başlayacağım hayata.

Bu kadar peşinci olma diyorum kendi kendime. İş olacağına varır, uyumana bak. Ama zorlamakla olmuyor. Çocukluğum canlanıyor belleğimde: İzmit'teyim. Dayım Akçakoca İlkokulu'nda öğretmen. Anneannem dayımla birlikte. Beş yaşımdayım. Deniz Kuvvetleri'nde binbaşı Zühtü Beylerin komşusuyuz. Yanaklarım tomur tomur, cıva gibiyim. Sabahları yataktan fırladığım gibi doğru sokağa. Sokak cennet mekân biz çocuklara. Sokağın tadı bütün yemeklerden güzel. Anneannem seslene dursun, hadi gel yemek yiyeceğiz, diye. Kızarmış ekmeğe, kırmızı biber, tuz ekip acele acele atıştırıyorum. Ne etli fasulyeye, ne de dolma bibere itibar ediyorum. Kadıncağız çırpınıyor bana yemek yedirmek için, ama hiç umrumda değil. İskeleye gidecek, dikiş iğnesine upuzun bir iplik geçirerek

denize fırlatacam iğneyi. Aklım sıra, balıkların iğneye takılmasını bekleyeceğim saatlerce. Ta o zamandan başlayacak bendeki bu sabır. Gene de eli boş dönmeyeceğim eve. Akşamüzeri saat beşte deniz mahveline, binbaşı Zühtü Amca'nın yanına gideceğim, mahveldeki subaylar, geldi bizim küçük diye sevinecekler. Yüksekçe bir yere çıkıp şiir okuyacağım. Alkışlar arasında ineceğim bulunduğum yerden. Zühtü Amca koca bir tayın verecek bana. Ve sımsıcak tayını ısıra ısıra tutacağım evin yolunu. Böylece, ekmeğimi daha beş yaşımda kazanmaya başlayacağım şiir okuyarak. Akşama Şeref dayımı beklerken yorgunluktan uykuya dalacağım. Geç vakit gelen dayım beni sedirde uyur görünce, annesine göz kırpıp,

– Orhan uyuyakalmış anne, bari getirdiğim pişmaniyenin hepsini biz yiyelim, diyecek. O zaman birden sedirden fırlayıp,

– Ya, ben de isterim'i bastıracağım. Ana oğul gülmeye başlayacaklar. Ben gözlerimi oğuştururken, yanağıma öpücükler konacak...

Sızmışım. Enver'in seslendiğini duyar gibi oluyorum, ama gözlerimi açamıyorum. Omzuma koyuyor elini:

– Kalk artık, saat sekiz oldu, kahvaltıyı kaçırma.

Güç bela doğrulup ranzamdan iniyorum. Kayar gibi gidiyorum takunyalar üzerinde. Başım ağrıyor. Koyu bir çay içiyor, ardından bir sigara tüttürüyorum. Kadri Buldu ağır ağır çiğniyor lokmasını. Çayını içtikten sonra yanıma geliyor. Hemen söze başlıyor, nasılsın dedikten sonra:

– Sana bir şey sormak istiyorum Orhan arkadaş.

– Sor bakalım.

– Her şeyin karneyle verildiği İkinci Dünya Savaşı yıllarında peynir almak istediğim zaman bakkaldan, yok ama buluruz derdi. Hem yok, hem buluruz. Olmayan şey nasıl bulunur, aklım almazdı bi türlü.

Açıklıyorum:

– Kadricim, senin gibi dürüstlük timsali birinin bunu anlaması mümkün değil. Bakkal istif etmiş peyniri. İstifçilik yasak, yok deyişi bundan. Gene de, gözünün tuttuklarına, yok ama buluruz, diyor. Yani iki-üç misli fiyata alırsan veririm demek istiyor.

Kadri'nin aklı yatmıyor buna:

– Bir şey yoksa yoktur arkadaş. Hem yok, hem var, ne biçim şey bu?

– Hadi, üzme tatlı canını. Gel, voltamızı atalım.

Tek başına volta atan yok ortalıkta. İkişer ikişer atılıyor voltalar. Hayati Sencer, takılıyor Doğan Çetiner'le volta atan Saim Altıneş'e:

O sigarayı sen içmiyorsun Saimcim.

– Ya kim içiyor?

– Rüzgâr içiyor dostum, rüzgâr içiyor.

Cin gibi zeki bu Hayati, üstelik alabildiğine nikbin ve uzlaştırıcı. Herkesle iyi geçinmenin yolunu biliyor. Gruplaşmalarda kesin tavır almıyor. Aklını kullanıyor.

Dünyalar iyisi Tayyar Uslu da avluda. Şişmanca ve uyuşuk. Oturduğu yerden kalkmak istemiyor çoğu zaman. Arada bir idman yaptığı oluyor. Ama kısa kollarını omuzlarına götürüşü, bacaklarını iki yana açışı hepimizi güldürüyor. Kollarımı kaldırsam mı, kaldırmasam mı, der gibi bir hali var.

Yıkanma günü Tayyar'la aynı kurnayı paylaşan Ahmet Arif, hamamdan çıktıktan sonra ranzasının çevresinde toplananlara, alabildiğine abartarak anlatıyor Tayyar'ı:

– Birader, tasla su dökünmekten bile aciz. Cildi bembeyaz, gün güneş görmemiş. Kendi kıçıma baktım, mis gibi, Tayyar'ın kıçına baktım, yemyeşil. Küf bağlamış oturmaktan, hareketsizlikten.

Gel de gülme. Kahkahalardan çınlıyor koğuş.

Sarı Ahmet dediğimiz Kayserili Ahmet Gayretli yağlı boya resimlerini yapıyor arkadaşların. Arhavi'nin deyişiyle "ebediyete" resmediyor bizleri. Kim ebediyete resmedilmek istiyorsa tüp boyaların parasını ödüyor sadece. Sabırla çalışıyor Ahmet Gayretli. Taşkıran da hevesleniyor portresini yaptırmaya.

– Benim de bir resmimi yap, Ahmet arkadaş diyor.

– Olur, yaparım Taşkıran.

– Kaç para lazım boya için? Yirmi beş lira yeter mi?

– Yirmi beş lira çok arkadaşım. On beş lira yeter.

– Zararı yok, on beş lira olsun, Ahmet yoldaş. Yeter ki sen, bir güzel yap resmimi.

Hepimizi güldürüyor Taşkıran'ın silme naif cevabı.

Tütün işçisi Ortaköylü arkadaşların nikbinliği, başlarına geleni umursamaz halleri, nasıl olsa, günün birinde sömürünün ortadan kalkacağına yürekten inanmış olmaları büyük bir saygı uyandırıyor bende. Biz okumuşların ince hesapları yok onlarda. Bodoslama girmişler hayatın içine. Köklü bir geleneğin umut yüklü simgeleri olmuşlar. Azla yetinmesini biliyorlar. Konuşmalarındaki içtenlik, ağız dolusu gülüşleri alabildiğine etkiliyor beni. Keşke onlar gibi kabullenebilseydim hayatı dediğim oluyor bazen.

Halil Çalışır, içlerinde en çok sevdiklerimden. İlginç bir dostluk kuruluyor aramızda. Şaşırtıcı, düşündürücü sorular soruyor bana.

Esmer vatandaş olarak doğduğuna hiç yüksünmüyor. Çok şey öğretiyor bana onunla konuşmak.

Hapisten çıktıktan sonra da, Ortaköy kahvelerinde sık sık buluşacak, yoksul evlerinde yaşadığım insanca sıcaklığı daima hatırlayacaktım. Suda Yayınları'na da gelecekti Halil Çalışır. Çingenelerin tarihi hakkında toparladığı kaynaklardan bir kitap oluşturmak istediğini büyük bir coşkuyla anlatacaktı.

Şekeroğlu arı gibi çalışıyor gün boyu. Bozulan muslukları onarıyor, koğuş temizliğine pek önem veriyor, kim kendisinden bir yardım istese canla başla yerine getiriyor. Gerçekten adı gibi şeker bu Faik Şekeroğlu.

Görüşme günleri en mahzun olanlardanım. Bizimkiler Ankaradalar. İstanbul'da ailemizden kimse yok. Yakınlarıyla görüştürülen arkadaşların o günkü sevinçlerini paylaşıyorum. Görüşmecilerin getirdikleri yemekler, tatlılar, meyveler de Komuna idaresine teslim ediliyor o gün. Ve akşam yemeği bir şölen oluyor bizlere. Getirilen yiyecekler hakça payediliyor. Az da olsa ev yemeklerini indiriyoruz gövdeye.

Yemekten sonra sigaralar keyifle tüttürülüyor. Görüşmecilerin aktardıkları haberler yorumlanıyor. Ama duruşmanın ne zaman başlayacağı belli değil. Yüz altmış yedi kişi için için bekliyoruz duruşmaya çıkmayı.

7. fıkradan yararlanmak isteyenler can güvenliği açısından, ayrı bir koğuşa konulmalarını talep ediyorlar hapishane idaresinden. Tutukluları birbirine düşürmek için fırsat kolluyor cezaevi müdürü.

Zeki Baştımar'ın Enver Gökçe hakkında ileri geri konuşması, hatta onun polis olduğundan dem vurması öfkelendiriyor Enver'i sevenleri. Başta Cemil Toygar olmak üzere Zeki'nin çevresindekiler hiçbir tepki göstermiyor bu suçlamaya. Enver, canına okurum ben onun, diyor. Zeki bu iddiasının asılsız olduğunu koğuştakilerin huzurunda söyleyip özür dileyinceye kadar açlık grevi yapacağını duyuruyor ve ertesi gün greve başlıyor. Ben, Kadri Buldu, Şekeroğlu Enver'i desteklediğimizi uluorta söylüyoruz. Gergin bir hava esiyor koğuşta. Enver sonuna kadar gitmeye kararlı. Zekiciler ilk günler umursamazlıktan geliyorlar bu grevi. Enver geri çeviriyor yemekleri, şekerli ılık sudan başka bir şey içmiyor. Dördüncü günün sonunda tedirginlik başlıyor Zeki'nin çevresinde. Enver'in blöf yapmadığını, son derece kararlı olduğunu görüyorlar. Biz de

bastırıyoruz, Zeki özür dilesin diye. Başlangıçta oralı olmayan Zeki, sekizinci gün özür diliyor koğuşun ortasında:

– Ben böyle bir suçlamada bulunmadım. Enver saygın, değerli bir arkadaşımızdır, grevden vazgeçmesini rica ediyorum kendisinden.

Bu konuşmanın ardından Enver grevi bırakıyor. Sarılıp yanaklarından öpüyoruz onu. Baştımar ağır bir yara almış oluyor böylece. O günden sonra Enver gözümüzde daha da büyüyor. Öz abiınmiş gibi seviyorum onu. Kimselerde olmayan bir kişiliği var. Türkoloji Bölümü'nde Pertev Boratav'ın gözde öğrencisi, Eğin türkülerinin derleyicisi, şiirleri devrimci gençlik arasında dillerden düşmeyen Enver'le dostluğumuz Aix'de, 1981'de ölüm haberini aldığım güne kadar devam edecek, uzun ince parmaklı ellerini, yağız yüzünü, dostça bakan gözlerini, çalışkanlığını, paylaşınacılığını her vesileyle hatırlayacaktım.

Hapisten çıktıktan sonra, ablasının Ankara'da Denizciler Caddesi'ndeki evinde kendisine ayrılmış odasında memleketlisi köylülerle sohbet ederken yüzüne yayılan mutluluk, ablasının beklenmedik ölümünün ardından içine gömüldüğü yalnızlık, gittikçe artan dayanılmaz ağrıları yüzünden, caddelerde karşıdan karşıya bir kaplumbağa hızıyla geçmek zorunda kalışı, yok yoksul hayatı ve bir huzur evinde sessizce ölüşü hiç silinmeyecekti belleğimden...

Nereden, nasıl geldiğini kimsenin bilmediği tekir kedimizin yavrulaması hepimizin ilgi odağı oluyor. Kedi doğum sancıları çekerken şaşkın şaşkın bakıyor başına toplananlara, biraz da tedirgin. Bir yalvarma var bakışlarında. Yavrulama uzun sürüyor, merakla bekliyoruz. Nihayet ilk yavru doğuyor: Gözleri çapak içinde ve anası gibi tekir. Onu gene tekir, iki yavru daha izliyor. Dördüncüsü tamamen farklı.

– Bu başka kocadan diyor, iri kıyım Ekrem, nam-ı diğer Kermo. Gülüşüyoruz. Ana kedi zorlanıyor. Belli ki bir tane daha yavrulayacak. Ama bi türlü doğuramıyor. Kaygılanıyoruz.

– Ben doğurturum, diyor Arhavi.

İhsan Hasırcı karşı çıkıyor,

– Rahat bırak kediyi, kendi bildiği gibi yavrulasın, ebe misin sen?

Arhavi oralı değil. Kollarını sıvazlıyor, sağ elinin iki parmağını kedinin orasına sokarak yavruyu hızla çekip çıkarıyor, alkışlar arasında. Ama ertesi gün yavruları seyre gittiğimizde, Arhavi'nin müdahalesine uğrayanın topalladığını görüyoruz. Art ayaklarından birinin üzerine, Arhavi'nin tutup hızla çektiği ayağının üzerine basamıyor.

– Acele işe şeytan karışır, durup dururken topal ettin kediyi, bekleseydin olmaz mıydı, diyor Asım Akşar.

Arhavi sesini çıkarmıyor, ama canı sıkkın, yüzünden okunuyor çok üzüldüğü. Beni çok düşündürüyor bu olay. Doğada ve sosyal hayatta her şeyi bir an önce gerçekleştirmeye kalkışmanın hüsranla sonuçlanacağı inancını pekiştiriyor topal yavru kedi. Amacına hızla varacağını sanıyor insan ama sonunda topallamaya başlıyor. İncil'deki o şiirsel deyiş, dinsel anlamından sıyrılıyor, bir özdeyişe dönüşüyor benim için: "Her şeyin bir vakti var. Doğmanın bir vakti var, ölmenin bir vakti var. Ağlamanın bir vakti var, gülmenin bir vakti var."

Salt iman gücü, ölürüm de ölürüm demek bir işe yaramıyor.

– Quo Vadis Domine, diyorum içimden. Dede Ahmet yerden göğe haklı:

– Kayubuz arkadaşlar, kayubbbb!!! ...

15 Ekim 1953'te başlıyor duruşma. Sansaryan Hanı'nda alınmış ifadelerini kabul etmeyenlerdeniz. Düğüne gider gibi çıkıyoruz

basına açık ilk duruşmaya. Pantolonlarımız şilte altında ütülenmiş, gömleklerimiz gıcır gıcır. Sinek kaydı tıraş olmuşuz. Kızlar koğuşunda tutuklu arkadaşlar da özenle giyinmişler. Birbirimizle kucaklaşıyor, şakalaşıyor, gülüşüyoruz. Ön sıralardaki gazeteciler hayretle bakıyor bizlere. Akılları almıyor, bunca yıl dört duvar arasında yaşayanların bu nikbinliğini, bu çoşkusunu.

Mahkeme heyeti başkanı: Süvari Albay Yusuf Özsan. Üye: Ordonat Binbaşı Rıza Özdemir. Duruşma yargıcı: Yargıç Binbaşı İzzet Cebe. Savcı: Albay Halil Ölçer.

Pişmanlık yasası 7. fıkradan yararlananlar tutuksuz olarak katılıyor duruşmaya. Önceden hazırlanmış bir senaryonun kurbanlarıyız. Hakkımızdaki cezaların çoktan kesinleşmiş olduğunu biliyoruz. Cumartesi, pazar ve bayram tatilleri dışında sabah dokuzdan akşamın altısına kadar bir yılı aşkın devam eden duruşmalar boyunca mahkeme başkanı süvari albay hiç kıpırdamadan, bir sfenks gibi duruyor iskemlesinde. Usulen oturtulmuş oraya. Sadece bir kere ağzını açıyor aylar sonra, salonda birdenbire top gibi gürlüyor sesi: Sobaları söndürüüün!

Stenli erler sobaları söndürür söndürmez asli görevini yerine getirmiş olmanın mutluluğu yayılıyor ablak suratına. Sımsıkı iliklenmiş üniformasının içinde sıcağa ancak bu kadar dayanabilmiş olduğu anlaşılıyor.

Aslında, ipler İzzet Cebe'nin elinde. Usul Hukuku'nu çok iyi biliyor, hiçbir talebimizi önceden geri çevirmiyor, iddiaları dikkatle zapta geçiriyor, gerekeni hiç aksatmadan yapıyormuş gibi davranıyor, ama her seferinde taleplerin reddine karar verildiğini bildiriyor. Belleği öylesine güçlü ki, Reşat Fuat Baraner'in biz tutukluları ve mahkeme heyetini de derinden etkileyen kırk beş dakikalık savunmasını hiç kesmeden, not almaksızın sonuna kadar dinleyip aynen zapta geçirtmesi birçoğumuzu şaşırtıyor.

Duruşmalar sonunda koğuşlara döndüğümüzde aramızda tartışıyoruz. Başta Erdoğan Berktay olmak üzere, hukukçu arkadaşların yasal yönden belirttikleri hususları ifade vereceklerin göz önünde tutmaları kararlaştırılıyor.

Pişmanlık yasasına can kurtaran simidi gibi sarılanlar "Parti üyesiydim, gizli çalışmalara katıldım, aidat ödedim, hakkımdaki iddiayı kabul ediyorum, ama bundan böyle bu tür bir faaliyete katılmayacağım, tahliyemi talep ederim" der demez tahliyelerine karar veriliyor.

Bağlı bulunduğum hücreye, yukardan gelen emir sonucu yeni üye olarak katılmış Sabahattin Özbay'ı tanıklar arasında görünce şaşırıyorum. Yoksul olduğu için haline acıyıp ilaç alsın, hamama gidip yıkansın diye kendisine maddi yardımda bulunduğum Özbay'ın ajan olduğu anlaşılıyor. Sırıtarak ifade veriyor, ama göz göze geldiğimizde yüzüme bakamıyor, gözlerini başka tarafa çeviriyor.

Enver Gökçe'nin "haramiler su başlarını tutmuşlar" diye başlayan savunmasını hayranlıkla dinliyoruz, koğuşa döndüğümüzde sarılıp sarılıp öpüyoruz onu.

Nasıl olsa, bizleri mahkûm edeceklerine göre, hakkımızdaki suçlamayı reddetmek yerine, "Evet Komünist Partisi'ne girdim, gizli faaliyette bulundum, çünkü ülkemizin, halkımızın özgürlüğe kavuşmasını, sömürünün yok edildiği, işsizliğin, yoksulluğun ortadan kaldırıldığı bir düzenin kurulmasını amaçlıyordum. Bu amacı gerçekleştirmeyi istemek suç değildir" demenin daha doğru olacağını düşünüyorum bitmez tükenmez duruşmalar boyunca. Oysa hepimiz, "Parti'ye girmedim, gizli faaliyette bulunmadım, beraatimi talep ederim" diyoruz.

Ruhi Su bu garabetin öylesine bilincinde ki, "Şaşkın gezme gafil bir gün ölürsün"ü duruşmalardaki halimizi karikatürize eden bir türküye dönüştürerek koğuşta söylüyor, sazının tellerine vura vura:

"Müsnet suçla
Hiiiç-biiir-ilgiiim yok benim,
Farz-ı muhal ol-saaa bile
Gene de beraatimi talep ederim."

Evet, beraatimizi talep ede ede mahkûm oluyoruz sonunda. Beş yıla, yirmi ay da sürgün cezasına çarptırılıyorum. Üç yıldır tutuklu olduğuma göre, daha iki yıl hapis yatmam gerekiyor. Bizim aileyi bir yas bürüyor böylece. Kendime değil, onlara üzülüyorum. Yatıştırıcı, acılarını dindireceğini umduğum satırlarla donanmış mektuplar döşeniyorum anneme. Dayıma yazdığım mektupları da koyuyorum aynı zarfın içine. Ama dayımdan hiç cevap alamıyorum...

6/7 Eylül olayları biz tutuklulara zaman zaman uygulanan baskıları daha da artırıyor. Cezaevi idaresiyle ilişkiler büsbütün gerginleşiyor ve günün birinde Cezaevi Müdürü, Mustafa Arhavi'yi sudan bir bahaneyle odasına çağırtarak kendisine hakaret etmeye başlıyor. Bunca işkenceden geçmiş, en ufak bir haksızlığa bile anında baş kaldıran Arhavi müdüre bağırınca askerler tarafından kıyasıya dövülüyor ve baygın bir halde Orhaniye'deki Güvercinlik'e kapatılıyor. Kışta kıyamette haftalarca bırakılıyor buz gibi bir koğuşta.

Bu olay üzerine direnişe geçmeye karar veriyoruz. Gece koğuşlara girmeyip avluda bekliyoruz sabaha kadar, süngülü askerlere rağmen ve gün ağarırken dönüyoruz koğuşlarımıza. Kahvaltıdan sonra cezaevinin arkasındaki alana bakan helalara doluşuyoruz. Yemek kaplarını pencerelerin demir parmaklıklarına çarparak, "Arkadaşımızın serbest bırakılmasını, işkenceye son verilmesini istiyoruz" diye bağırıyoruz. Alana doluşan süngülü askerlerin bizlere attıkları taşlardan helaların camları kırılıyor, ama bizler bağırmakta devam ediyoruz:

– Sıkıyönetim komutanını görmek istiyoruz, arkadaşımız serbest bırakılsın!

O kadar kararlıyız ki, sonunda sıkıyönetim komutanının şikâyetimizi dinleyeceği bildiriliyor. Bunun üzerine üçüncü koğuşa dönüp beklemeye başlıyoruz. Sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz maiyetiyle birlikte koğuşa giriyor birkaç saat sonra. Cazım Aktimur'un ranzasının başucunda duran küçümencik oyuncak nargileye gözü ilişiyor ve incecik sesiyle alay etmeye başlıyor:

– Maşallah efendim, demek hapishanede nargile de içiyorsunuz. Sonra da kalkıp isyan ediyorsunuz. Anlayalım bakalım, neymiş maruzatınız.

Doktor Şefik Hüsnü öne çıkıp sakin, fakat kararlı bir sesle durumu açıklıyor, arkadaşımızın serbest bırakılmasını istiyor.

Nurettin Aknoz öfkeleniyor bu haklı talebe:

– Yaaa! Siz kanunsuz hareket edeceksiniz, bizden de kanuni hareket etmemizi bekleyeceksiniz. Dayak cennetten çıkmıştır efendim.

Buz gibi bir hava esiyor koğuşta. Donup kalıyoruz. Merkez Komite'den herhangi birinin Aknoz Paşa'ya cevap vermesini bekli-

yoruz. Ama çıt çıkmıyor onlardan. O kadar ağırına gidiyor ki bu hal, kendimi tutamıyor ve başıma geleceklere aldırmaksızın öne fırlayıp sıkıyönetim komutanına karşı çıkıyorum tok bir sesle:

– Yasaları uygulamakla, düzeni sağlamakla görevli olan siz, yasadışı bir haksızlığı gidereceğinize, dayak cennetten çıkmıştır diyebiliyorsunuz.

Büyük şaşkınlık yaratıyor bu beklenmedik çıkışım. Paşanın maiyetindekilerden birkaçı kaş göz işaretiyle, delirdin mi sen, a delikanlı, kendini ateşe atıyorsun demek istiyor. Arkadaşlarımızın hepsinin gözlerinde kaygıyla karışık bir sevinç okuyorum.

Nurettin Paşa köpürüyor, koğuşta çın çın yankılanıyor tiz sesi:

– Stalin ölmüştür efendim, diyor.

Ben de bağırmaya başlıyorum olanca sesimle:

– Stalin'in ölümüyle bizim talebimizin ne ilgisi var?

– Sizler vatan hainisiniz.

Karşılıklı bağrışıyoruz Paşa'yla:

– Vatan haini değiliz biz, bu vatanı sizden daha çok seviyoruz.

– Hayır, vatan hainisiniz.

– Değiliz!

– Vatan hainisiniz!

– Asla vatan haini değiliz!

Nurettin Paşa duralıyor.

– Peki, ne istiyorsunuz, diye soruyor.

– Arkadaşımıza yapılan işkenceye son verilmesini, bizlerin yanına getirilmesini, bu konuda söz vermenizi istiyoruz.

– Ast, söz vermesini isteyemez üstten. Gereken yapılacaktır, deyip maiyetiyle birlikte koğuş kapısına yöneliyor. Maiyetindekilerden bir binbaşı yanımdan geçerken,

– Ağzına sağlık delikanlı, diye fısıldıyor kulağıma.

Onlar gider gitmez arkadaşların her biri ayrı ayrı kucaklıyor beni,

– Namusumuzu kurtardın Orhancığım, diyor Enver Gökçe.

Artık hep beraber bekliyoruz beni müdüriyete çağırmalarını, eşek sudan gelinceye kadar dövmelerini, sıkıyönetim komutanına karşı gelmekten mahkemeye sevketmelerini. Bu bekleyiş gece yarısına kadar sürüyor. Ama, ne hikmetse, çağrılmıyorum müdüriyete.

Annemden mektup alıyorum. Üst üste üç defa okuyorum verdiği haberi: "Oğlum dayanamıyoruz artık. Anneannen, ben, Kadircik seni görmeye geleceğiz".

Sabırsızlıkla bekliyorum birbirimize kavuşacağımız günü. On beş gün sonra müdüriyetten çağırıyorlar beni. Stenli er gözetiminde gidiyorum görüşme yerine. Öyle bir tablo ki kucaklaşmamız, ancak Piero Della Francesca gibi bir ressam yansıtabilir bu hasreti. Olağanüstü bir an bu. Önce anneannemi kucaklıyorum, ardından annemi ve küçük kardeşim Kadir'i. Uzun yoldan geldikleri için iki saat görüşebileceğimizi söylüyor hapishane müdürü.

Elini kulağına atıp olağanüstü güzel sesiyle gazel okuduğunda, kadınların "Ya Şeyh Hakkı yaktın beni" dedikleri dedemle Beypazarı'nda on üç yaşındayken evlendirilen, koca konakta evcilik oynadığını, evliliğin ne olduğuna aklı ermediğini söyleyen, ama Arap uşaklar tekkeye yemek götürmek üzereyken çorbanın üstüne naneyle eski Türkçe "Ya Şeyh Hakkı afiyet olsun" diye yazan yetimler anası Zehra anneannem, sıcacık avucunda tuttuğu elimi hiç bırakmaksızın ve hemen hemen hiç konuşmaksızın derin derin bakıyor yüzüme. Zor tutuyorum gözyaşlarımı. Anacığım sarılıp sarılıp öpüyor beni. Kadir belime sımsıkı sarılıyor. Gelirken getirdikleri meyveleri, çukulataları, ütülü poplin gömlekleri, ipek mendilleri, çorapları, sakız gibi iç çamaşırları işaret ederek,

– Hepsini tek tek gözden geçirdiler, sana verebileceğimi söylediler. Daha başka şeyler de getirmek isterdik yavrum, ama ancak bu kadarını getirebildik. Bu yetmiş lira da senin. Bizi düşünme, sağlığını korumaya bak aslan oğlum, diyor annem.

Hapse düşmüş bir oğul gibi değil de, annesini, anneannesini, küçük kardeşini parka gezmeye götüren bir oğul gibi davranmaya gayret ediyorum. Ama "ne bu sevda olaydı, ne bu ayrılıklar" diyorum içimden.

İki saat hızla geçiyor. Onlarla birlikte çekip gitmek istiyorum, böyle bir şeyin imkânsız olduğunu bile bile.

– Vakit tamam, diye uyarıyor başçavuş.

Kalkıyoruz kanepeden. Savaş yıllarında kışın enistemin bir yolunu bulup sağladığı iki yüz elli kilo taş kömürden bir miktarını, neredeyse boyundan büyük kocaman bir sepete koyup yavrularım üşümesinler, ısınsınlar diye sabah ayazında Hacıbayram'dan

Kurşunlu Cami'nin oradaki evimize ıkış ıkış getiren anneannem; ben yabancı radyo yayınlarından dünyaca ünlü basları dinlerken, "gene o koca seslileri* dinliyon, di mi? Senin başına bir yetecek var" diyen; oğlu Şeref Dayımdan sonra en çok beni seven, tutulduğu amansız hastalığın son demlerinde tam bir hafta boyunca her saniye "Orhan, Orhan, Orhan..." diye sayıklayarak Orhancığına doyamadan dünyamızdan ayrılacak olan anneannem, pek memnun oldum seni gördüğüme, gençsin, her şey unutulur, gene birlikte olacağız deyip boynuma sarılıyor, defalarca öpüyor yanaklarımdan. Annemi, kardeşimi sımsıkı kucaklıyorum. Giderken, dönüp dönüp bakıyorlar. Gülümsemeye çalışıyor, el sallıyorum. Meyveleri, çukulataları mutfağa bıraktıktan sonra ranzama dar atıyorum kendimi. Hıçkıra hıçkıra ağlarken, Enver Abi başucuma geliyor.

– Ağla, ağlayabildiğin kadar, açılırsın diyor.

Yıkasım geliyor cezaevini. Lanetler savuruyorum hasretleri dört duvar arasına hapsedenlere...

Tam iki gün sarhoş gibi dolaşıyorum ortalıkta. Canım hiçbir şey yemek istemiyor. Anneannemin uzun mantosu, başından eksik etmediği başörtüsü, bayram ziyaretlerine gittiği dostlarında ikram edilen şekerleri torunlarına saklayışı, yemeyip bizlere yedirişi gözlerimin önünden gitmiyor...

* Anneannemin koca sesli dediği basların hepsi, ona göre, *Rus*'tu.

Harbiye Askeri Cezaevi'nden Orhaniye'ye naklediliyoruz. Demir kapıdan girildikten sonra, beton avlunun iki yanında yer alan koğuşlardaki ranzalara yerleşiyoruz. Tahta kulübelerden oluşan helalar sıralanıyor avlunun sonunda. İlk yadırgama geçtikten sonra bu cezaevine de alışıyoruz. Gene volta atmalarla geçiyor günler, gene şakalaşmalar, tartışmalar, gene gazete okumalar.

Hava güzel olunca güneşleniyoruz. İçimizde güneşin tadını en iyi çıkaran Merkez Komite üyesi Boz Mehmet. Cömertçe seriyor vücudunu güneşe. Böyle anlarda çapkınlıklarından dem vuruyor ikide bir ve penisinin büyük oluşuyla övünüyor. Penisin büyük olacağına aklın büyük olsaydı diye geçiriyorum içimden. Bun basıyor yüreğimi o konuşurken. Yavan etin yahnisi bu Mehmet Bozışık. Ondan ne köy olur, ne kasaba. Anneanemin sözü yankılanıyor kulaklarımda: "Âlem deliye, biz akıllıya hasretiz oğlum".

Avlunun bir köşesinde idman yapıyor Mihri Belli, bir yandan da sağa sola laf yetiştiriyor. Ataklığı, cesareti, en kötü şartlarda bile neşesini yitirmeyişi hoşuma gidiyor, sesi de güzel. İlginç fıkralar anlattığında kahkahalara boğuyor çevresindekileri, hepimizden önce kendi gülmeye başlıyor, onun gülüşüne gülüyorum ilkin, sonra da anlattığı fıkraya. Ama "devrimci edebiyat" diye söze başladığında irkiliyorum. Bazen tartışıyorum onunla bu konuda.

Tahliyelerden sonra biz bize kaldık sayılırız. Beş yıldan başlıyor mahkûmiyetlerimiz, sürgünler de cabası. Mesleğini çok iyi bilen Sabahattin Dikmen muhasebe öğretiyor istekli olanlara. Dışarda işsiz kalmamanın yollarından biri muhasebecilik. Sabır küpü, arkadaş canlısı bu Sabahattin. Dostluğu paha biçilmez bir yaratık o.

Her sabah helada bir teneke soğuk suyla duş alan doktor Şefik Hüsnü gene tek başına atıyor voltasını. O gün avluda bir o var, bir de Ruhi Su ile ben. Ruhi'yle yan yana atıyoruz voltalarımızı. Doktorun yumuşak deriden bir ayakkabı var ayağında. Bizler gibi takunyalı değil. Düşüne düşüne atıyor voltasını. Ruhi Su, bir ara, kulağıma eğilip,

– Orhancığım, Doktor kendini gezdiriyor, diye fısıldıyor olanca yezitliği ile.

Gülmemek için zor tutuyorum kendimi. Bir şimşek gibi çakıyor beynimde, Ruhi'nin "Doktor kendini gezdiriyor" deyişi. Geliştiriyorum bu sözü: Sonu ister istemez hapishanede noktalanacak umut, özlem dolu bir serüvene atılmışız hepimiz. Parklardan, caddelerden, deniz kıyılarından, ormanlardan yoksun kalmışız. Hapislerde gezdiriyoruz kendimizi. Namusuna el sürdürmeyen evde kalmış kız kuruları gibiyiz. Büyük kalabalıklardan uzakta geziniyoruz. Yüksek duvarlarla örülmüş yanımız, yöremiz. Çıkamıyoruz bu kısır döngünün dışına.

Ben koğuşa gidiyorum, diyorum Ruhi'ye. Ranzama çıkıp Çehov okuyorum. Çehov'un Bozkır'da küçük çocuğun ağzından anlattığı o müthiş yalnızlığı, kimsesizliği duyumsuyorum. Yılgınlık mı bu? Hiç sanmıyorum. Rosa Luxembourg'un dediği gibi, "Hakiki hayat duvarların ötesinde". Haklı olmak yetmiyor. Bir tür kuru sevda bu. Yanıp tutuşuyoruz geniş kalabalıklar için. Sevda başımıza vurmuş. Çıldırasıya seviyoruz onları. Ama derdimize deva bulamıyoruz. Aksayan önemli bir şey var bizim sevdamızda.

Lağım fareleriyle baş edemiyoruz. Her biri kol kadar. Karanlık basınca yirmisi-otuzu birden kalın tahtadan hela kapılarını alttan kemirmeye başlıyorlar. Hızar gibi çalışıyor dişleri. Ekip çalışması yapıyorlar. Kapıların altından avluya çıkmaya, oradan da koğuşlara sızmaya çalışıyorlar. Sıkıca kapatıyoruz koğuş kapılarını. Çoğu zaman bir kovalamaca başlıyor avluda. Elimize ne geçerse vurmak için kullanıyoruz. Bir tanesini kıstırıyorum köşeye, soba demiriyle var gücümle vurmaya başlıyorum. Sonunda haklıyorum. Ama vurmaya devam ediyorum, belki ölmemiştir diye. Enver abi bağırıyor:

– Yeter yahu, öldü işte, görmüyor musun?

Nefes nefese kalmışım. Duvarın dibine çömeliyorum. Fareden korkmanın ya da tiksinmenin beni öldürmeye yöneltmiş olmasından utanç duyuyorum. Demek bizleri de birer fare gibi görüyorlar, günün birinde düzeni temellerinden kemirebiliriz diye, gözleri hiçbir şey görmüyor. Öldüresiye vuruyorlar.

– Keşke öldürmeseydim, ne hali varsa görseydi, diyorum Enver'e.

O da üzgün.

– Öldürmek bizim işimiz değil, diyor.

Thomas Mann'ın o olağanüstü hikâyesini hatırlıyorum: Koyunlarına dadanan kurdu öldürmek için silahlanıyor köylüler. Kurt karlı kış gecesi ağıla yaklaştığında silahlar patlıyor. Kaçmaya başlıyor yaralı kurt. Köylüler kurdu öldürmekten başka bir şey düşünemiyorlar. Kurt kaçıyor, onlar kovalıyor. Sonunda bir tepeye ulaşıyor kurt ve karanlıkta ışıl ışıl parlayan aya bakıp ulumaya başlıyor. "Ve hiç kimse ayın muhteşem güzelliğini görmüyordu" diye son buluyor hikâye.

Cız ediyor içim. Evet, hiç kimse ayın muhteşem güzelliğini görmüyor. Kendilerinin de doğanın bir parçası olduğunu unutmuşlar. Ormanları yakıyorlar, akarsuları, denizleri, gölleri kirletiyorlar, beton yığınlarına dönüştürüyorlar kentleri. Umursadıkları yok hiçbir şeyi. Öldürünceye kadar peşlerini bırakmıyorlar kendilerinden yana olmayanların...

Askeri Yargıtay cezalarımızı onayladığı için sivil cezaevine nakledilmeyi bekliyoruz. Bir ay kadar sonra bir otobüs yanaşıyor cezaevinin kapısına bir sonbahar günü.

İkişer ikişer kelepçeleniyoruz bileklerimizden. Hepimizin can dostu Kayserili Sarı Ahmet'le ben aynı kelepçedeyiz. Otobüsün içinde bile süngülü erlerin gözetimindeyiz. Karanlıkta Adana modern cezaevine yol alıyor otobüs. Kelepçeler o kadar sıkı vurulmuş ki, bileklerimiz morarmaya, şişmeye başlıyor. Birazcık gevşetin şu kelepçeleri diyoruz astsubaya, "Yasak, gevşetemeyiz"i bastırıyor, umursamaz bir tavırla. Sıkıştığımızı, helaya gitmek istediğimizi söylüyoruz. Ankara yakınlarında duruyor otobüs. Yanımızda silahlı erle birlikte giriyoruz helaya. Çöz şu kelepçeyi, abdest edeceğiz diyorum askere. Çözemem diyor. Donumuza doldurmamak için zor tutuyoruz kendimizi. Sonunda, sol elimle çözüp pantolon kayışını, donumu indiriyor, alaturka helaya aptest ediyorum. Güç bela taharet alabiliyorum. Donumu çekip doğruluyorum. Sıra sarı Ahmet'e geliyor, o da sağ eliyle çözüyor pantolonun kayışını, donunu indirerek görüyor işini. Askerin kılı kıpırdamıyor. Ne vicdansız adamlarsınız, şu halimize bak, diye bağırıyorum.

Öylesine aşağılanmış hissediyorum ki kendimi hırsımdan ağlayasım geliyor. Gene ikişer ikişer doluşuyoruz otobüse. Yaklaşık bir buçuk günde varmış oluyoruz Adana'ya. Ter içindeyiz. Bileklerimiz mosmor. Nihayet, cezaevinin girişinde çözülüyor kelepçelerimiz. Bileklerimizi oğuşturup duruyoruz. Reşat Fuat Baraner'i vaktiyle hapis yatmış olduğu bir başka hapishaneden tanıyan Müdür Hüsnü, kayıt işlemleri yapıldıktan sonra, kısa bir konuşma yapıyor; sizler okumuş insanlarsınız, başımızı ağrıtmadığınız sürece burada rahat edersiniz, diyor.

Tek katlı ranzalara atıyoruz kendimizi. Derin bir uyku çekiyorum.

Siyasiler koğuşu ile adli makûmlar koğuşu geniş bir avluyla ayrılıyor birbirinden. Uzun ama dar bir koridor gibi bizim koğuş. Bir ucunda helalar yer alıyor.

Hapishane müdürü, ilk zamanlar anlayışlı davranıyor bizlere. Adana'nın eşrafı ile iyi ilişkiler kurmuş. Adli makûmları güreştiriyor, kazananları ödüllendiriyor, etkinlikler düzenliyor. Hapishanenin modern bir anlayışla yönetildiği yolunda haberler yayımlattırıyor yerel basında.

Gardiyanlar ve mahkûmlar arasındaki espiyonları sayesinde anında haberi oluyor koğuşlarda olup bitenlerden. Bazen, hapisha-

neyi gezdiriyor Adana'nın ileri gelenlerine. Önce bizim koğuşu gösteriyor onlara, Ruhi'nin "konsertuvar" mezunu ve opera sanatçısı olduğunu açıklayarak "tahsilli" mahkûmlara çok iyi davranıldığından dem vuruyor.

Avluda volta atmaların yanı sıra voleybol bile oynuyoruz zaman zaman. Ahmet Bilge sözcülüğümüzü yapıyor hapishane yönetimiyle ilişkilerimizde. İsteklerimiz yerine getiriliyor genellikle.

Elverdiğince değerlendirmeye çalışıyorum hapisliğimin bu son dönemini. Assimil dizisinin "l'Anglais sans peine"inden İngilizce talim ediyorum. Dış dünyaya kavuştuğumda iş ararken İngilizce bilmenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Günler doğal akışı içinde geçerken beklenmedik bir olay patlak veriyor koğuşta. Avluda voltadayız. Koğuşta birkaç kişi var sadece. Ruhi saz çalıyor. Üç ranza ötede kitap okuyan Zeki Baştımar'ın gıcık aldığı bir türkü söylüyor saz eşliğinde. "Bacağıma saldırma köpek" diye bir dize geçiyor türküde. Ruhi aynı dizeyi tekrarladıkça Zeki iyice öfkeleniyor, zaten ufak tefek, nasıl olsa haklarım onu diye ranzasından fırlayıp Ruhi'nin üzerine atılıyor, sazını elinden almak istiyor. Ama umduğu gibi olmuyor. Çevik bir hareketle onu yere deviriyor Ruhi. Bizler koğuşa döndüğümüzde Ruhi'nin Zeki'yi patakladığını görüyoruz ve koşup ayıptır bu yaptığınız diyerek ayırıyoruz onları. Zeki alı al moru mor dönüyor ranzasına. Ruhi üstünü başını düzeltiyor, türkü söylüyordum, birdenbire üzerime atıldı, sazımı elimden almak istedi, ben de kendimi savunmak zorunda kaldım, diyor.

Bu olaydan sonra Zeki ile ilişkiler daha da gerginleşiyor. Reşat Fuat, o türküyü bir daha söyleme, bizlere yakışmaz bu tür davranışlar diye uyarıyor Ruhi'yi. Aslında Ruhi de üzgün. Akşam yemeğinden sonra bu konuyu konuşuyorum onunla.

– Şaşırdım doğrusu, diyorum. Kısaca cevaplıyor:

– Evet, olmamalıydı böyle bir şey.

Karşı koğuşta acıklı bir türkü söylüyor ömür boyu hapse mahkûm Aziz. Koğuşunun pencereleri kapalı. Bizim koğuşun pencereleri de kapalı. Otuz-kırk metre mesafe var iki koğuş arasında. Ama, sanki bizim koğuşta söylüyormuş gibi yankılanıyor Aziz'in sesi. Hançeresinden kopup gelen inanılmaz bir ses bu. Dalga dalga yayılıyor, hepimizi sarmalıyor, derin bir hüzün çörekleniyor bağrımıza.

Gözlerimiz yaşarıyor alacakaranlıkta. Tanrı vergisi bir ses bu, diyor Ruhi Su.

Adli mahkûmların isyan ettikleri, gardiyanlardan bazılarını rehin alıp zulada sakladıkları şişlerle, sopalarla saldırıya geçtikleri bir gün yaşıyoruz. Koğuşların kapılarını kırıp mahkûm arkadaşlarını koridora salıyorlar. Kalabalık bir anda büyüyor. Diğer bütün koğuş kapılarını da kırıyorlar.

Cezaevinin çevresini bir tabur asker sarıyor. Damlarda silahlı, hafif makinalı jandarmalar mevzileniyor. Kalabalık daha da büyüyerek bizim koğuşa doğru akıyor, elleri sopalı mahkûmlar, hadi durmayın, katılın bize, diye emrediyorlar. Dediklerini yapmazsak öldürebilirler bizi. Soğukkanlılığımızı yitirmemeye çalışıyoruz. Tam o sırada soldan gelen grubun başındaki iri kıyım biri,

– Dokunmayın onlara, bu abiler bizdendir, dilekçe yazacaklar bizim adımıza, diyor.

Büyük bir felaketten kurtulmuş oluyoruz böylece. Onlar gittikten sonra Reşat Abi o mahkûmu bir başka hapishaneden tanıdığını, uyanık biri olduğunu söylüyor.

Savcı megafonla bağırarak teslim olmalarını istiyor makhûmlardan. Yatıştırıcı bir sesle konuşuyor.

– Canımıza yetti bizlere yapılanlar, insanca davranılmasını talep ediyoruz, diye karşılık veriyor içlerinden biri.

Savcı gerekenin yapılacağını bildiriyor. Tam iki gün devam ediyor gerginlik. Ayaklanma sona erdiğinde elebaşıları başka hapishanelere sürülüyor.

Temsilcimiz Ahmet Bilge mahkûmlara kötü davranmaktan vazgeçilmesini, demokratik haklarının korunmasını dile getirdiğinde, müdür küplere biniyor:

– Bindiğiniz dalı kesiyorsunuz, bırakın onları desteklemeyi, diyor.

Dilekçeler yazıyoruz onlar adına Büyük Millet Meclisi'ne, Adalet Bakanlığı'na. Adamcağızlar pek seviniyorlar kendilerini desteklemiş olmamıza. Ama bir hafta sonra bir başka koğuşa nakledliyoruz, ceza olarak.

Hapishanenin girişindeki büyük meydana bakan, iki katlı ranzaların sıralandığı koğuşta sıcaktan patlıyoruz. Bizlere sağlanan bütün kolaylıklara son veriliyor. Nemli, kızgın sıcağın etkisiyle

bayılacak gibi oluyoruz gündüzleri. Geceleri iple çekiyoruz bir parça serinlemek için.

Ahmet Bilge ne zaman bir talepte bulunucak olsa müdür,

– Bu talebiniz demokratik haklara dahil mi? diye düpedüz alay ediyor, kendiniz ettiniz kendiniz buldunuz dercesine...

Koğuş kızgın fırından farksız.

– Cehennem sıcağı bu olsa gerek, diyor Enver Gökçe.

Kapı dibindeki ranzamızda koltuk altından seyrediyoruz volta atan yarı beline kadar çıplak arkadaşları. Enver usulca mırıldanıyor dillerden düşmeyen dizelerini:

"Gel günlerim, gel de dol
Gel Aydınlım, İzmirlim,
Gel aslanım Mamak'tan,
Erzincan'dan, Kâmah'dan.
Düşmanlar selam ister
Gözden, gezden, arpacıktan".

Ben sevdiğim bir türküyü söylüyorum, usuldan:

"Merdivenden tıkır mıkır inerken,
Yazması boynuma dolanıyor öperken"

Enver tamamlıyor gerisini:

"Helaya tıkır mıkır giderken
Kızgın sıcak boynuma dolanıyor işerken"

Ben de yakıştırıyorum bir tane:

"Hayal içinde geçti ömr-ü derbederim,
Şimdi Adana'da mahpusluk ederim"

Çocukluğumun uğrak yerlerinden biri canlanıyor belleğimde biz bu kafiye oyununu sürdürürken ranzada: Mesut efendi enişte-min Ankara'da eski Rus Sefareti'ne bakan dört dönümlük bağında-yım anneannemle birlikte. Bağın içinden geçen dereye sarkıtıyorum ayaklarımı. Yanım yörem boy boy meyve ağaçları. Kokulu üzümler salkım salkım. Karpuzları derede soğutuyoruz enişte-min çocuklarıyla. Teyzem, anneannem oruçlu. İftara yemek hazırlıyorlar. Bütün gün aç kalmanın acısını çıkaracaklar akşama.

İftar vakti çoluk çocuk hepimiz üşüşüyoruz sofranın başına. İlkin bir bardak su ve zeytinle bozuluyor oruç. Ardından tas kebabına sıra geliyor. Buz gibi ayran eşliğinde kaşıklanıyor pilav. Ardından zeytinyağlı fasulye yeniyor. Sonra, dilim dilim kesilmiş karpuz gövdeye indiriliyor. Karpuz da pek güzelmiş deyip kabuklarını da sıyırıyorum. Verdiğine, vereceğine çok şükür Allahım, diyor büyüklerimiz. Meryem Dudu sofrayı kaldırıyor. Bakır cezvede pişirilmiş kahve höpürtede höpürtede içiliyor. Eski ramazanlardan dem vuruluyor. Sohbet gittikçe koyulanırken uykuya dalıyorum...

Vay be, çocukluk ne güzelmiş, diye mırıldanıyorum birden. Enver Abi yüzüme bakıyor:

– Gene nerelere gittin? diyor.

– Çocukluğuma kolan vurdum. Susuzluğumu gideriyor, sıcağın etkisini azaltıyorum böylece.

– Hadi kalk, volta atalım biraz.

Ranzadan inip biz de katılıyoruz volta atanların arasına. Bir uçtan bir uca arşınlıyoruz koca koğuşu. Aylardır vakit öldürüyoruz dışarda olmayı hayal ederek. Sonsuz bir hızla çalışıyor bellek. Meğer ne büyük bir nimetmiş dışarda olmak, kalabalıklara karışmak...

Bir gün daha geçiyor böylece. Ranzaların dili olsa da anlatsa nelere hasret kaldığımızı. Halk dilinde hapishanenin bir adı da "hasrethane" zaten.

Adli mahkûmların çay ocağında pişirilen esrar çayını dört gözle bekliyoruz akşamları. Hem susuzluğumuzu gideriyor, hem de inanılmaz bir güç veriyor bedenlerimize. İnce belli bardaklardan daha ince ve daha küçük bir bardağın yarısına kadar doldurulmuş lal rengi bir çay bu. Esrar eşliğinde içilirmiş. Bu çayın kendisi yetiyor bize. Esrar içmiş gibi oluyoruz.

– İçen bilir bunun tadını, diye bağırıyor, çay tepsisini koğuş kapısına getiren çaycı. Teker teker uzatıyor çayları kapının altından...

Ağustos ortasında açılmıştı hasrethanenin demir kapısı. Hapislik sona ermişti birdenbire. Ama sudan çıkmış balıklar gibiydik gencecik yıllarını duvarlar arasında geçirmiş bizler. Bavullarımızı yere koyup dakikalarca hayran hayran bakmıştık gökyüzüne. Sonra ucuz bir otele varmıştık. Saray yavrusu gibi

görünmüştü gözümüze tek yıldızlı otel. Cezası henüz dolmamış arkadaşlarımızı geride bırakmanın burukluğu vardı içimizde...

Gece uyuyamadık. Otelin bahçesinde sabaha kadar devran kıldık.

Dışarısı da bir yarı-hapislikti bizler için. Ailelerimize kavuşmaya can atıyorduk. Ama işsiz olmak, iş aramak hepimizi ürkütüyordu.

Ertesi gün, otobüs garajında vedalaştık İstanbul'a gidecek arkadaşlarla. Enver'le ben bir Ankara otobüsünün aşınmış iki kişilik koltuğuna yan yana oturduk. Sarsıla sarsıla giden otobüsten Etlik garajında indiğimizde öğleden sonraydı.

Yürüye yürüye geldiğimiz Ulus Meydanı'nda ayrıldım Enver'den. Ben Hacıbayram'a, o Denizciler Caddesi'ne yöneldik. Akşam ezanı okunuyordu evin kapısını çaldığımda. Güzelce bir genç kadın açtı kapıyı. Beklenmedik biriydim. Duraladı.

– Faika'nımın oğluyum, dedim.

– Faika Teyze oğlun geldi, diye çığlık çığlığa bağırdı kadın.

Merdivenlerden yel yepelek inen annemle kucaklaşmamız bir kenetlenmeydi sanki. Beni gene elinden alacaklarmış gibi sımsıkı sarılmıştı annem. Gözyaşlarını tutamıyordu.

– Allahıma bin şükür, oğluma kavuştum nihayet, deyişi kulaklarımda çınlayacaktı her zaman.

Annemin ardından koşarak gelen İlknur'la Kadir belime sarıldılar abicim diye. Dünyanın en güzel bayramıydı bu an. Sarmaş dolaş çıktık tahta merdivenlerden. Bir cennete ayak basmış gibiydim. Sıcacıktı sesi annemin.

– Dünyalar benim oldu oğlum, derken.

Yanaklarından öptüm.

– Asıl sen benim dünyamsın, dedim.

Dayımı sorduğumda birden bir tuhaf oldu annem.

– Onu sonra konuşuruz, dedi.

Üsteleyince söyleyiverdi.

– Sakın üzülme. Dayın seninle görüşmek istemediğini söylemişti. Biliyorsun, seni evladı gibi sever. Ama çekiniyor, devlet memuruyum, bir kulp takarlar diye ödü kopuyor. Dert etme kendine. Ne de olsa et tırnaktan ayrılmaz.

Bir şey cız etti içimde. Ağlamaklı oldum. Ama kendimi tuttum.

– Bu da geçer anne, dedim.

Hamit babamı sordum.

– Birazdan gelir. Eskisi kadar içmiyor. İyi kötü idare ediyoruz, diye cevapladı. Hayatı olduğu gibi kabullenişin çaresizliği yansıyordu sesinde.

Dokuza doğru geldi babam. Beni karşısında görünce gözyaşları içinde sarıldı boynuma. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Uzun uzun öptüm sakalları uzamış yüzünü. Ben de ağlıyordum. Sarılıp sarılıp öpüyordu yanaklarımdan, yavrum, Orhanım, diyerek.

Evet, kavuşmuştuk birbirimize. Yeniden ve sıfırdan başlayacaktık hayata. Sürgün yerim Ankara'ydı. Her allahın günü Anafartalar Karakolu'na gidecek, masanın üzerinde duran deftere imza atacaktım, kaçmadığımı ispat etmek için.

Dinlenmekle, eş dost, arkadaş ziyaretleriyle geçecekti ilk haftam. İş aramaya başlayacaktım ikinci haftadan itibaren ve iş aramanın da bir iş olduğunu öğrenecektim böylece. Her sabah babamın işe giderken bıraktığı paradan annemin verdiği harçlıkla gün geçirmek ağrıma gidiyordu...

Başvurduğum bütün kapılar yüzüme kapanıyor. Bulabildiğim bir işte daha dördüncü gün,

– Sizden memnunuz, ama Emniyet'ten bize baskı yapıyorlar, birlikte çalışmamız mümkün değil, kusura bakmayın, diyorlardı.

Tam bir ay sürdü iş aramam. Sonunda, sürgün yerimin değiştirilmesine, iş bulma ihtimalinin daha çok olduğu bir şehre gitmeme izin verilmesi için Askeri Savcılığa baş vurdum. Üç hafta sonra, İzmir'e naklime karar verildi. Liman şehriydi. Ticari firmalar Fransızca bilen birini işe almakta sakınca görmeyebilirlerdi. Sevk dosyamı elime tutuşturdular. Annemlerle, ablamlarla helalleştikten sonra İstanbul yoluyla İzmir'e gittim, kısıtlı bir parayla.

Basmane'nin arka sokaklarında ucuz bir otele yerleşiyorum. Gene her akşam imzaya gidiyorum, günde bir öğün yemekle yetiniyor ve iş arıyorum. Umduğum gibi kolay olmuyor. Yorgun argın ve can sıkıntısıyla dönüyorum otele. Otel kâtibinin halinden mimlendiğimi anlıyor fakat belli etmemeye çalışıyorum.

Bir gün Fuar bahçesinde gezinirken hapishane arkadaşım Recep Yelkenkaya'ya rastlıyorum. O da İstanbul'a nakli için baş vurmuş. Cevap bekliyormuş.

O kadar seviniyoruz ki birarada oluşumuza, o hafta iş aramayı bırakıp parklarda vakit geçiriyoruz. On gün sonra da Recep İstanbul'a hareket ediyor. Yalnız kalmanın acısı çöküyor içime.

Telefon numarasını Recep'ten öğrendiğim Erdoğan Berktay'ı arıyorum. Akşam onların evinde buluşuyoruz. Yemekte durumumu anlatıyorum. İş bulmakta yardımcı olmasını istiyorum.

– Merak etme, elimden geleni yaparım, sıkma canını, diyor. Biraz rahatlar gibi oluyorum. Erdoğan, Saim Altınеş'in Alsancak'ta kitapçılık yaptığını söylüyor, adresini, telefon numarasını veriyor. Otele umutla dönüyorum o gece.

Sabah Saim'in kitabevine yollanıyorum. Gazeteleri, dergileri yerleştirmekle meşgul hapishane arkadaşımın omuzuna hafifçe dokunuyor,

– Yardım edebilir miyim, diyorum.

Gözlerine inanamıyor Saim. Öyle dostça kucaklıyor ki beni çocuk gibi seviniyorum.

İçeri geçiyoruz. Hapisteki dostluk tomur tomur olmuş gülümseyerek bakıyor bana. Kanatlanıp uçasım geliyor. Dünyanın en güzel

sohbetlerinden birine dalıyoruz. Erdoğan'ın söylediklerini aktarıyorum.

– Çevresi geniştir. Mutlaka bir imkân sağlar sana. Ama olmasa da tasalanma. Ne kazanırsam paylaşırız birlikte, diyor.

Hapiste yatmayanlarm aklı almaz bu yalın dostluğu. İçim ışıyor Saim'le konuşurken. O gün gece yarısına kadar birlikte oluyoruz.

Üç gün sonra beni arıyor Erdoğan Berktay.

– İzmir Ticaret Gazetesi'nin sahibi Süha Sükuti Tükel'le konuştum, yarın seni bekliyor, gözün aydın, diyor.

Ertesi gün, Borsa binasının arkasındaki Ticaret Gazetesi'nin merdivenlerinden heyecanla çıkıyorum. Patron güleç bir yüzle karşılıyor beni. Durumu bir de benden öğreniyor. Yarım saat kadar sürüyor konuşmamız.

– Muhabir ve mütercim olarak yarın sabah işe başlayabilirsiniz, diyor.

Gazeteden ayrıldıktan sonra önce bir güzel karnımı doyuruyor, bir bardak da bira içiyorum.

Otelden içeri girerken iş bulduğumu söylüyorum kâtibe ve haftalardır ilk defa derin bir uyku çekiyorum.

Sabah dokuzda kapısını tıklatıyorum patronun. Muhasebecisi Tayyip Bey'i çağırıyor odasına.

– Orhan Bey bugünden itibaren gazetemizde muhabir ve mütercim olarak çalışacak, gerekli işlemleri yapın lütfen, diyor. Süha Bey beni gazetede çalışanlarla tanıştırdıktan sonra, hadi kolay gelsin, deyip odasına çekiliyor.

İlk tanışma. İlk heyecan. Masanın başına oturduğumda duyumsadığım ilk çekingenlik. Erdoğan Berktay sayesinde iş aramaktan kurtuluşun ve ticaret âlemine yolculuğun ilk günü.

Kısa zamanda uyum sağlıyorum yeni işime. Gazetenin liberal bir havası var. Çalışanların hiçbiri tutucu değil. Komünistlikten mahkûm olmuş biriyle bir arada çalışmayı hiç yadırgamıyorlar.

İzmir'in Milli Kütüphane Müdürü, CHP'nin saygın kişisi Kemal Özertem de yarım gün çalışıyor gazetede. Başlı başına bir roman kişisi olabilecek Özertem'le çok iyi anlaşıyoruz. Sözünü esirgemeyen, şakacı, bilgili ve olağanüstü çalışkan.

Bir gün Milli Kütüphane'yi gezdiriyor bana. Tasnif edilmeyi bekleyen binlerce kitabın yer aldığı bölümde Fransızca çok miktarda marksist eserin bulunduğunu görünce, boş zamanlarımda bu kitapları tasnif edip fişlere geçirebilirim, diyorum.

– İstediğiniz zaman gelir, dilediğiniz gibi çalışabilirsiniz, diyor. Altı ayda tamamlanacaktı bu tasnif. Bu vesileyle, adeta bir kardeşlik doğacaktı aramızda.

Besim Akımsar'la tanıştırıyor beni Özertem. *Dünya* gazetesinin İzmir temsilcisi Besim Akımsar'ın ufacık matbaasında sanat-edebiyat ağırlıklı sohbetlere dalıyoruz. Beklenmedik esprileri, kalenderliği, genel konularda isabetli yorumları ilgimi çekiyor. Ayak uyduramadığım tek yanı içkiciliği.

Gazeteci olmanın sağladığı kolaylıklardan ötürü çevrem gittikçe genişliyor. Borsanın iç yüzünü, İzmirli tanınmış tüccarların kaç kırat olduklarını öğreniyorum.

İşe başladığımın ikinci ayında Süha Bey bana,

– Boşuna otel parası vermeyin. Gazetede kalabilirsiniz. Banyo var, tuvalet var. Boş odalardan birini seçip oraya yerleşin, sizin için daha iyi olur, diyor.

Ve gazete binasındaki odama yerleşiyorum o günden sonra. Bu yeni durum büyük bir nimet benim için. Anneme her ay para yolluyorum.

Beni gazetesinde çalıştırmaya devam etmesinin kendisi için hiç iyi olmayacağını ima eden MİT görevlisine Süha Bey'in, "Orhan Suda görevini hakkıyla yerine getiriyor. Çalışkan, dürüst, bilgili bir elemanımız. Şimdiye kadar sizin dediğiniz türden bir faaliyetini görmedik. Gazete dışında böyle bir faaliyeti varsa, onu takip etmek benim değil, sizin göreviniz. Lütfen beni bu konuda bir daha rahatsız etmeyin ve bana akıl öğretmeyin" dediğini anlatıyor yazi işleri müdürü.

Dayımın bile benimle görüşmekten kaçındığı bir dönemde Süha Bey'in bu davranışı olağanüstü bir medeni cesaret. Güvenim daha da artıyor kendisine.

Aslında, Süha Sükuti Tükel kendi kendini yetiştirmiş liberal görüşlü ve her alanda kooperatifleşmeden yana bir aydın. Tartışmaya açık bir yanı var. Ara sıra benimle konuşuyor akşamüzerleri. Hoşuma gidiyor onunla konuşmak. Sakin ve anlayışlı. Alsancak'taki Gazeteciler Lokali restoranında her ay bizlerle birlikte oluyor ve hesabın yarısını kendi cebinden ödüyor.

Yabancı gazete ve dergilerden de yararlanarak dünya ekonomisinden haberler başlıklı bir sayfa hazırlamamı istiyor benden bir akşamüstü. Gerekli yabancı gazetelere, dergilere hemen abone olalım, diyor.

Her hafta tam bir coşkuyla kotarıyorum bu sayfayı. Türk basınında sözü edilmeyen önemli ekonomi ve ticaret haberlerinin, Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri'yle Türkiye arasındaki ticari faaliyetin yer aldığı ve ilgiyle okunan ayrı bir köşe oluşuyor gazetede.

İzmir daha güzel görünüyor gözüme. Gezginciliğime burada da devam ediyor, şehri daha yakından tanımaya çalışıyorum her fırsatta. Çevrem her geçen gün biraz daha genişliyor.

Fransız Kültür Merkezi genel sekreteri Rahmi Dündar'la tanışıyorum oraya gittiğim bir gün. İnanılmaz zeki biri Rahmi Dündar. Sanatoryumda kaldığı bir buçuk yıl boyunca kendi kendine geliştirdiği Fransızcası, kelimenin tam anlamıyla bir nefaset. Hızla bir dostluk kuruluyor aramızda. Benim ikinci mekânım oluyor Fransız Kültür Merkezi. Hemen hemen her akşam ve cumartesileri doğru oraya gidiyorum. Geç vakte kadar sürüyor sohbetlerimiz. Rahmi, tam bir müzik tutkunu. Klasik bestecilerin eserlerinden ve otantik Fransız halk şarkılarından, Schumann'ın lied'lerinden oluşan eşsiz bir hazineye kavuşuyorum orada.

Sürgün cezamın geri kalan onbeş ayını huzur içinde geçiriyorum. Karakolda deftere son imzamı atmaya gittiğim gün komiser,

– Hadi geçmiş olsun delikanlı. Efendi bir adama benziyorsun sen. Ama boyundan büyük işlere karışma bir daha, yolun açık olsun, diyor ben kapıdan çıkarken.

Sahi boyum kaçtı benim diye kendi kendime soruyorum yolda yürürken...

Saim Altıneş'in kitabevine varıyorum.

– Son imzamı attım, karakolluk olmaktan kurtuldum. Kafaları çekelim bunun şerefine, diyorum. Ve civar meyhanelerden birine gidiyoruz, Saim dükkânı kapattıktan sonra...

Ertesi gün Süha Bey'e sürgünlüğümün sona erdiğini, son imzayı bir gün önce attığımı söylediğimde, kutlarım sizi diyor ve hiç ummadığım bir teklifte bulunuyor:

– Ben de bu haberi bekliyordum. Güvenilir birine ihtiyacımız var. Gazetemizin Ankara temsilcisi olmak ister misiniz, diye soruyor.

Duraladığımı görünce,

– Bir düşünün, ondan sonra konuşalım, diyor.

Tam bir hafta düşünüyorum onun bu teklifini. Ankara'da annemlerle birlikte olmak, bağımsız çalışmak daha iyi olur diye düşünüyorum. Saim'le ve Erdoğan'la da konuştuktan sonra kabul ettiğimi bildiriyorum Süha Bey'e. Memnun oluyor ve nasıl bir ortamda çalışacağımı anlatmaya koyuluyor:

– *Ankara Telgraf* bizim bir kolumuz sayılır. Gazetenin kurucularından Fethi Giray, Ticaret Bakanlığı'nda çalıştığı yıllarda bizim temsilcimiz olmuştu. Size ayrı bir oda verilecek orada. Temsilciliği *Ankara Telgraf*'ta yürüteceksiniz. Bir yıl sonra, uygun bir yerde kiralayacağımız kendi büromuzda daha dolgun bir ücretle devam ettireceksiniz temsilciliği. Fethi Giray gereken kolaylığı sağlayacak. Buradaki aylığınızdan iki katı fazla bir aylık ödenecek size.

Bir hafta sonra Tayyip Bey temsilcilik belgesini, ilk masrafları karşılayacak parayı ve aylığımı veriyor. Gazetedeki arkadaşlarla ve Süha Bey'le vedalaşarak elimde bavulum, merdivenlerden iniyor, bir taksiye binip Basmane Garı'na gidiyorum...

Sabah varıyorum evimize. Beni birden bire karşılarında görmenin sevinçle karışık şaşkınlığı içinde kucaklaşıyoruz. Kahvaltı sofrasında uzun uzun anlatıyorum İzmir'deki yaşantımı.

Öğleden sonra *Ankara Telgraf*'a gidiyorum. Ortakları Gazanfer Kunt ve Tuğrul Aşüroğlu'yla ve diğerleriyle tanıştırıyor beni Fethi Giray.

– Hiç yabancılık çekmeyin. Burası da *İzmir Ticaret* gazetesinin bir kolu sayılır. Süha Bey'in çok iyiliğini gördüm, diyor.

Ertesi gün başlıyorum işe. Gazanfer Kunt son derece şık ve kibar bir adam. Tuğrul Aşüroğlu tam bir kalender. Cavlı Çulfaz, Neriman Hikmet de oda arkadaşlarımdan.

Zamanla garipsemeye başladığım bu tek kişilik temsilciliğin ilk ayları sorunsuz geçiyor. Ankara kazan ben kepçe koşturup duruyorum ticari haberler peşinde. Ama pek de severek yapıyor değilim bu işi. Haybeye kürek sallıyormuşum gibi geliyor bana...

1959'un son ayı. Boşuna geçen ayların verdiği tedirginliği üzerimden atmak, biraz mekân değiştirmek için beş on günlüğüne Adana'ya gidiyorum bir otobüse atlayıp. Ucuz bir otel buluyorum. Ertesi gün, şehri dolaşmadan önce Devlet Konservatuvarı'ndan arkadaşım Vedii Cezairli'yi görmek geçiyor aklımdan.

Aralık ayında bile sıcacık bir kent Adana. Boynuma sarılıyor, yıllar sonra beni karşısında görünce Adana Şehir Tiyatrosu Müdürü Vedii.

Konservatuvarda birlikte geçirdiğimiz günleri anıyoruz. Sonra tiyatroyu gezdiriyor, tasarladığı yenilikleri anlatıyor ve oradaki sanatçılarla tanıştırıyor beni. İçlerinde en çok Nihat Ziyalan'ı tutuyor gözüm. Telefon numarasını veriyor bana. En kısa zamanda görüşelim, diyor.

Bunca aradan sonra bir araya gelmiş olmanın sevinciyle boyuna anlatıyor Vedii. Sonra da lokantada ağırlıyor beni. Mutlaka uğra, diyor, ayrılırken.

Ertesi gün telefon ediyorum Nihat Ziyalan'a. Parkta buluşup birlikte dolaşıyoruz Adana'yı. Şalgam suyunu ilk orada içiyorum. Ailesinden, kardeşlerinden, dostlarından söz ediyor. Nihat'ın gönlü Sol'da, devrimcilikte. Parklarda, yollarda dolaşırken TKP ile ilgili sorular soruyor bana. Şiirler okuyoruz karşılıklı. Deveyi deveye çattım'ı öğretiyorum ona.

Vedii Cezayirli birlikte çalışmamı öneriyor, bir hafta sonra kendisini görmeye gittiğimde. Korkusuz bir yanı var. Umursamıyor benim durumumda biriyle sözleşme imzalamanın yaratacağı sorunları. Maddi bakımdan hayatımın akışını değiştirecek büyük bir imkân bu benim için. Buna rağmen kabul etmem mümkün değil.

– Beni çok duygulandırdın, seninle çalışmayı elbette isterim, ama kısa bir süre sonra başına iş açılır benim yüzümden. Müdürlüğün bile gidebilir elden, diyorum.

– Senin dediğin gibi olacağını sanmıyorum. Buranın nüfuzlu kişileri beni destekliyor, tiyatronun gelişmesi için kesenin ağzını açıyorlar. Bana bir şey olmaz. Gel kabul et bu önerimi, diyor gülümseyerek.

– Çok sağol. Ama ben şimdiden görür gibi oluyorum başına gelecekleri. Adana Şehir Tiyatrosu'nun daha da gelişmesi ve sürekli olması, benim seninle birlikte çalışmamdan çok daha önemlidir. Bunu böyle bil. Hiç unutmayacağım bu önerini ve seni daima sevgiyle hatırlayacağım, diyorum.

Vedii koluma giriyor.

– Gene de düşün bu konuyu. Yılbaşını Tiyatro'da kutlayacağız. Adana'nın ileri gelenleri ve bizim arkadaşlar birlikte olacağız. Benim davetlimsin. Çok sevineceğim gelirsen, diyor.

Mutlaka geleceğimi, sonra da Ankara'ya döneceğimi söylüyorum.

Gerçekten olağanüstü bir yılbaşı geçiriyoruz akşamın altısından, sabahın beşine kadar. Tam bir Zekeriya sofrası kurulmuş. İçki su gibi akıyor. Oyunlar oynanıyor, şarkılar söyleniyor, şiirler okunuyor...

O kadar içkiyi içtikten sonra sarhoş olmayan bir ben varım, bir de Nihat. Herkes dağıldıktan sonra işkembeciye gidiyoruz mideleri rahatlatmak için. Uyku bastırıyor ikimizi de. Hadi bana eyvallah, deyip otele yollanıyorum.

Öğleden sonra Nihat hafifçe dürtükleyerek uyandırıyor beni. Çarçabuk giyiniyorum. Bize gidiyoruz, diyor. Akşamı onların evinde geçiriyoruz. Sohbet koyulanıyor, türküler sarmalıyor geceyi. Nihat otele kadar geçiriyor beni.

– Öbür gün, tatilden istifade, Zonguldak'a gideceğim. Dilersen, birlikte gideriz Ankara'ya. Ben oradan Zonguldak otobüsüyle devam ederim, diyor. Ankara'ya yalnız dönmekten kurtulmuş oluyorum.

Otobüsümüz, Etlik'deki gara sabaha karşı varıyor. Hava buz gibi. Sabahçı kahvesine gidiyoruz. Nihat'ın otobüsü 7.30'da kalkıyor. Daha iki saat beraberiz.

Kahvede uyuklayan, pinekleyen yolcular. Odun sobası yanıyor mu, yanmıyor mu, belli değil. Çıt çıkmıyor kimseden. İki çay söylüyoruz garsona.

Biraz sonra gençten biri dalıyor içeri.

Abiler, amcalar! Alev yutmak insanın içini ısıtır bu soğuk günde deyip, uzun bir çubuğun ucunda alev alev yanan ince bir bezi ağzına sokuyor. Uyuklayanlar, pinekleyenler yerlerinden doğrulup hayretle bakıyorlar gence.

Bu sefer de, çatır çatır cilet çiğneyip yutmaya başlıyor faltaşı gibi açılmış gözler önünde. Garson çay dağıtmayı boşluyor, yanımıza sokuluyor. Ve cilet yiyen genci seyrederken kendi kendine söyleniyor kulağımın dibinde:

– Ulan işssizlik! Seni doğuran fabrikanın ben anasını, avradını, diyor.

Öyle dört dörtlük bir söz ki bu, bütün bir *Kapital*'i, Engels'in tüm eserlerini özetleyiveriyor.

Garsonu yanaklarından öpesim geliyor. Beni de, Nihat'ı da müthiş etkiliyor bu söz.

– Helal olsun sana arkadaş, diyoruz.

Ve Zonguldak otobüsünün kalkacağı yere yollanıyoruz. Nihat'ı uğurladıktan sonra eve geliyorum.

Babam baştan kara gidiyor gene. *Ankara Telgraf*'ın bir odasında yürüttüğüm *İzmir Ticaret* gazetesi temsilciliği iyice aksıyor. Aylık giderleri karşılayamıyorum. Yeterli para gönderilmiyor İzmir'den. Aylığım bile doğru dürüst ödenmiyor. Yazışmalar, telefonlar bir sonuç vermiyor. Devam ettirebilmem mümkün değil bu temsilciliği. Patronum Süha Sükûti Tükel'e istifamı yolladıktan sonra askere gitmeye karar veriyorum. Anneme, enişteme söz ediyorum bu kararımdan. İyi edersin, bir an önce kurtul bu dertten, diyorlar.

İstanbul'a gidip Üsküdar Askerlik Şubesi'ne başvuruyorum. Şube reisi Albay kaydıma rastlanmadığını söylüyor. Canıma minnet, diyemiyorum. Günün birinde, belki de yirmi-otuz yıl sonra beni bulurlar, yürü askere derler düşüncesiyle, diretiyorum. Yanıma görevli birini verin, birlikte araştıralım mahzendeki kalamazoları, diyorum. Razı oluyor Albay. Mahzene iniyorum bir çavuşun eşliğinde. Kalamazoları tam dört saat taradıktan sonra yırtık bir sayfanın dip tarafında zar zor okunabilen kaydıma rastlıyorum. Elimizde kalamazo, yukarı çıkıyoruz.

– Buldum, nihayet Albayım, diyorum Arşimet gibi.

Adamcağız da hayret ediyor benim bu gayretime. Aferin delikanlı, diyor ve gereken işlemleri başlatıyor.

Kâğıdımı alıyorum on beş gün sonra. Ve Sivas'taki kıtama gitmek üzere posta trenine biniyorum Haydarpaşa Garı'ndan.

Sivas Garı'nda trenden indiğimde bir gariplik çöküyor içime. Yapayalnızım hiç kimseyi tanımadığım bir beldede. Dekovil Tepe'yi soruyorum istasyon memuruna. Uzaktadır, faytona binmek gerekir diyor. Garın önünde sıralanmış faytonlardan birine atlayıp Dekovil Tepe'ye varıyorum.

Elimdeki sevk kâğıdını kendisine gösterdiğim assubay beni teslim alıyor. Diledikleri gibi kullanacakları askeri bir malım artık. Saçlarımı "üç numara" traş ediyor asker berber. Üstümdekileri bavuluma yerleştirip verdikleri beylik iç çamaşırı giyiyor, yün çorabı ayağıma geçiriyorum. Ufaldığımı, kaybolduğumu hissediyorum asker elbisesinin içinde. Postallar biraz bol geliyor ayağıma. Kendime yabancılaşıyorum.

Bir koğuşa götürüyor beni İsmail Onbaşı, gerekli işlemler yapıldıktan sonra. Koğuşum eğitim alanına bakan upuzun barakalardan birinde. En dipteki alt ranzayı işaret ederek senin yerin burası, kendine mukayyet ol, deyip gidiyor. Koğuş buz gibi. Orta yerde kocaman bir soba, ama akşamları yakılıyor, anlaşılan. Dışarda dondurucu bir soğuk.

Evet, kendime "mukayyet olmam" gerek. Komutlarla yönetileceğim artık. Sabahın kör karanlığında uyanılacak, çorba, çay, zeytin ve tayından ibaret kahvaltı yapıldıktan sonra tüfek omuza asılacak, kasatura bele takılacak, sırt çantası yüklenilecek, koşar adım gidilecek talime.

Neyin talimi bu? Soyut bir düşmanı tepeleyebilmenin tekniğini öğrenmek, herhalde. Ne kadar çok öldürürsek, o kadar rahatlamak ve güven içinde olmak...

Yemekhanede tanışıyorum bizim bölükteki erlerle. İçlerinde en yaşlısı benim. İki aylık acemilik dönemi geçmeden şehre inmek yasak. Erlere ailelerinin her ay posta havalesiyle gönderdikleri paralar bi tamam teslim edilmiyor. Tabur saymanı assubay ya da bölük komutanı "idareli kullanıyor parayı" onlar adına. Ne zaman uygun görülürse o zaman veriliyor paralar.

Akşamları uyumadan önce, ayaklar battaniyenin altından çıkarılıyor. Temizlik muayenesi yapılıyor. Elinde kalınca bir değnekle ranzaların önünde durup "teftiş ediyor" çavuş. Hangi ranzanın önünde durursa o ranzadaki er:

– İki ayağım, on parmağım görüşe hazırdır komutanım! diyor.

Komutan çavuş, kendince kirli bulduğu ayaklara ve parmaklara indiriyor değneyi. Görüşe hazır iki ayak ve on parmaktan ibaretiz gece vakti. Soba hiç kâr etmiyor o bıçak gibi soğuğa, koğuşun içinde kol gezen rüzgâra. Birbirlerine sokuluyor erler, sırt sırta veriyorlar üşümemek için.

İki aylık acemi eğitiminden sonra Adlî Subaylığa yazıcı olarak ayrılıyorum. Kendi kendime sağa sola, öne arkaya dönerek dağlara taşlara selam almaktan kurtuluyorum böylece.

Soba gürül gürül yanıyor yeni yerimde. Adlî subay İsmail Elçin kalender, rahatına düşkün bir yedek subay. Kısa zamanda alışıyoruz birbirimize.

– Sen akşamları koğuşta yatma, burada seyyar karyolada yat. Ben tabur komutanıyla konuşurum, diyor.

Ve o günden sonra Adlî Subaylık binasındaki odada yatıp kalkıyorum. Erler bana Orhan Abi demeye başlıyor. Onların mektuplarını, dilekçelerini de yazıyorum. Bir sevgi ağı kuruluyor aramızda. Para almadan mektup, dilekçe yazmamı hayretle karşılıyor erler. Yardımlaşmanın ille de para karşılığında olması gerekmediğini anlatmaya çalışıyorum onlara.

Cumartesi pazar günleri Sivas'ta başı boş dolaşıyor, çoğu zaman dağlara vuruyorum kendimi. Kardelenlerle, yaban çiçekleriyle bezenmiş, karla kaplı bembeyaz yamaçları doya doya seyrediyorum. Âşık Veysel haklıymış, "benim sadık yarim kara topraktır" demekle. Doğanın, dağların böylesine güzel olduğunu ilk defa algılıyorum. Derelerden taşlara basarak geçiyor, kendi kendime bağıra bağıra söylediğim türkülerin yankılarını dinliyorum. Yüzüme kan yürüyor, ciğerlerim tertemiz havayla doluyor. Ben de bir başka Rousseau'yum artık.

27 Mayıs sabaha karşı, odanın kapısı güm güm vuruluyor:

– Gazeteci, gazeteci, kalk ihtilal oldu, diyor o dönemde bizim kıtada görevli Dokuz Subaylar'dan kurmay binbaşı Ata Tan.

İhtilal haberini alay'daki bütün komutanlar heyecanla karşılıyorlar. Adliye binasında karargâh kuruluyor. Ordu komutanı, kurmaylar olayı heyecanla izliyorlar. Bana yeni bir görev daha veriliyor: Yabancı radyoların Fransızca yayınlarında İhtilal'le ilgili haberleri sözlü ve yazılı olarak aktarmak. Tam bir hafta radyonun başın-

dan ayrılmıyorum haber yetiştireceğim diye. Ata Tan havalarda uçuyor adeta.

İhtilal bana da yaramış oluyor. Fransızca bilen er Orhan Suda onbaşılığa terfi ettiriliyor hemen. Subaylarla rahat bir ilişki kuruluyor aramızda. Ama anlayamadığım, merak ettiğim bir şey var: Sakıncalı piyade olduğum niçin bildirilmemiş kıtama? Herhalde dosyam sonradan gelecektir, diyor, bu bilinmezlikten elimden geldiğince yararlanmaya bakıyorum.

Yazıcı onbaşı Orhan Suda'nın "namı" bütün alaya, hatta Sivas Ordu Komutanlığı'na yayılıyor. Erler:

– Orhan Abi, teğmenden daha akıllı diye konuşuyorlar kendi aralarında. Teğmenden akıllı olduğuma göre, bana karada ölüm yok demektir artık deyip için için gülüyorum.

Bir pazar şehrin ana caddesinde yürürken bir mucize gerçekleşiyor. Yanımdan konuşa konuşa geçen iki kişiden asker olanının Ahmet Arif'ten şiirler okuduğu çalınıyor kulağıma. Onun şiirlerini, hakkını vererek ve çok etkileyici bir ses tonuyla okuyan bir er. Aklım almıyor, kulaklarıma inanamıyorum. Arkalarından yetişip okuduğu şiirleri nereden bildiğini, kim olduğunu soruyorum soluk benizli ve kalınca dudaklı ere. Sen kimsin der gibi bakıyor bana. Tedirgin olduğu belli. Hemen tanıtıyorum kendimi:

– Adım Orhan Suda. Ahmet Arif'le Harbiye Askeri Cezaevi'nde birlikte yattık, şiirlerini ezbere bilirim, diyorum.

Rahatlıyor, şüpheli biri olmadığımı anlıyor.

– Ahmet Oktay benim adım, diyor.

Zamanla gelişen sağlam bir dostluğa dönüşecekti bu karşılaşma. Fırsat buldukça onun birliğine gidecek, gün boyu devam eden ve bize asker olduğumuzu bir süre unutturan sohbetlere dalacaktık. Marksizm, yabancılaşma kavramı, şiir, sanat başlıca konularını oluşturacaktı bu sohbetlerin. Ve yıllar sonra Ankara'da *İktisat ve Piyasa* gazetesinde birlikte çalışacaktık Ahmet Oktay'la.

Telsizde çalışan erlerden Çankırılı İlhan, Erzurum 3. Ordu Komutanlığı'nın benim 3. Ordu Askeri Mahkemesi'ne baş yazıcı olarak gönderilmemi istediğini haber veriyor. Ama alay komutanı ağırdan alıyor. Büsbütün kıymete biniyorum. Alabildiğine yararlanmak istiyor benden. Fakat bir ay sonra Sivas'a teftişe gelen 3. Ordu Komutanı adımı vererek derhal Erzurum'a gönderilmemi emrediyor.

Hem seviniyorum, hem tedirginim. Ya sakıncalı piyade olduğum ortaya çıkarsa n'olacak halim, diyorum içimden.

3. Ordu Komutanı'nın "şifahi" emrinden bir hafta sonra Erzurum'daki Askeri Mahkeme'ye baş yazıcı olarak gönderileceğim bildiriliyor 10 Ekim'de. Son gün bölükteki erlerin hepsiyle ayrı ayrı kucaklaştıktan sonra, nizamiye kapısında harekete hazır cipe biniyorum. Bir üsteğmenle birlikte gidiyoruz gara. Üçüncü mevki vagona biner binmez hareket ediyor Doğu Ekspresi...

"Ula Zeçi, İstanbul neçi, Erzurum yayla" dedikleri şehrin garına indiğimde bir astsubay karşılıyor beni. Garın önünde bekleyen cipe binip 3. Ordu Askeri Mahkemesi'ne yollanıyoruz. Yargıç yüzbaşı Bahattin Özyener'e teslim ediliyorum.

Bahattin Yüzbaşı duruşma salonunun yanındaki odasında kısa bir konuşma yapıyor benimle. Özgeçmişimi özetliyorum kendisine.

– Kitaplarını, sözlüklerini buraya getirebilir, duruşmalar dışındaki boş vakitlerinde dilediğin gibi çalışabilirsin, diyor.

Askerliğimi insana güven veren, gün görmüş bir yüzbaşının emrinde geçireceğimi hissediyorum. Zile basıyor Bahattin Yüzbaşı,

– Koğuşuna götürün, bugün dinlensin, diyor içeriye giren onbaşıya.

Üst-ast ilişkisinin elverdiği kadarıyla, sessiz bir dostluk kuruluyor Bahattin Yüzbaşı ile aramda. Farklı biri olduğumu, tanıdığı asker yazıcılardan hiçbirine benzemediğimi daha ilk günden sezinliyor. Duruşmalardan önce ve sonra benimle konuşmaktan hoşlanıyor.

Olivetti marka bir daktiloda yazıyorum tutanakları. Hırsızlık, askerden firar, adam öldürme, rüşvet alma, silah kaçırma başlıca davaları oluşturuyor.

İki aylık acemilik döneminden sonra Doğu sınırındaki bir birliğe sevk edilen, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki sınır boyunda nöbet tutarken karşı taraftaki Rus erle işaretleştiği, bir punduna getirip ona bir ağızlık verdiği, ondan da gümüş kaplı bir çakmak aldığı, böylece Türkiye hakkında gizli bilgiler ulaştırdığı gerekçesiyle tutuklanan ve yirmi bir aydan beri hapis yatan er Kütahyalı Sabri'nin son duruşmasında Bahattin Yüzbaşı, söz konusu ere atfedilen casusluk suçu sabit olmadığından, beraatine, hapiste geçirdiği yirmi bir ayın askerliğine sayılmasına ve iki yılını doldurduğu için terhis edilmesine karar verdiğinde Kütahyalının hıçkıra hıçkıra ağladını görmek o kadar etkiliyor ki beni, duruşmadan sonra, Bahattin Yüzbaşı'nın boynuna sarılmamak için zor tutuyorum kendimi.

Sadece yatmadan yatmaya gidiyorum koğuşa. Askeri Mahkeme'de geçiyor günlerim. Duruşma olmadığı zamanlar okuyor, çeviri yapıyor, bu rahat imkânı mümkün olduğu kadar değerlendirmeye çalışıyorum. Üç ayım böyle geçiyor.

Hafta sonları keşfe çıkıyorum Erzurum'u. Geniş caddesinde bir baştan bir başa dolaşıyor, karlı kış gününde çarşı hamamından çırıl çıplak fırlayan küçük çocukların karda kızak kaymalarını, ardından tekrar hamama dalmalarını hayretle seyrediyorum. Doğal bir sauna gerçekleşiyor gözlerimin önünde. Oysa, karda çırıl çıplak yuvarlanmak düşüncesi bile üşütüyor beni.

Erzurum'un o çok büyük kitabevine yollanıyorum çoğu zaman. Kitap tutkunu bir erin raflardaki kitapların sayfalarını merakla karıştırması pek ilginç geliyor sahibine. Laflaşıyoruz arada bir. Asker olduğumu unutuyorum onunla konuşurken.

Caddeleri bu kadar geniş bir başka kent görmemiş olmak, bilinmedik kentlere, ülkelere gitmek arzusu uyandırıyor içimde. Oysa, 3. Ordu Askeri Mahkemesi'nde başyazıcı olmak da varmış kaderde. Gençliğinin en güzel yıllarını hapiste geçirmeye mahkûm olmuş benim gibi birinin Olivetti marka taş gibi bir daktiloda sanıkların, tanıkların ifadelerini yazmak durumunda kalacağı hiç aklıma gelmemişti. Ankara'dan, İstanbul'dan uzakta, Erzurum'un sokaklarını arşınlarken ya da mahkeme kaleminde tek başıma kaldığımda kendi kendimle konuşuyorum: Suyum ısınmadan terhis olabilecek miyim acaba? Bu bir tür balayı havası ne kadar sürecek? Benim durumumda biri için bu askerlik bir rüya imiş gibi geliyor bana.

Koğuşa yatmaya gittiğimde ranza arkadaşım erler sevgiyle, biraz da imrenerek bakıyorlar yüzüme. Kışta kıyamette tüfek omuzda, onca yükü sırtta taşıyarak talime giden, nereden ve ne zaman saldıracağı bilinmeyen düşman birliklerini yok etmek için en kestirme yolun gezden-gözden-arpacıktan geçtiği, öldürmenin en yüce erdem, silahın en büyük dost olduğu kendilerine durmadan tekrarlanan erlerin gözünde, belki de, dünyanın en şanslı adamıyım.

Erzurum'a geldiğimin dördüncü ayında, puslu bir günde, bulunduğum odanın kapısı hızla açılıyor. Asık suratlı bir kurmay binbaşı dalıyor içeri.

– Başyazıcı Orhan Suda sen misin, diye soruyor gürleyen bir sesle.

– Benim komutanım, diyorum.

Bir süre dikkatle bakıyor yüzüme. Ve geldiği gibi gidiyor, hiçbir şey söylemeksizin.

Sicilimin nihayet 3. Ordu İstihbarat Dairesi'ne iletildiğini sezinliyorum binbaşının halinden. Her ihtimale karşı hazırlıyorum kendimi.

Akşam koğuşa vardığımda, telsizde çalışan erlerden Diyarbakırlı Musa, bir ara yanıma gelip Elazığ'a sürgüne gönderileceğimi fısıldıyor kulağıma.

Sabahleyin üzgün ve tedirgin bir yüzle karşılıyor beni Bahattin Yüzbaşı.

– Sebebini bilmiyorum, ama Elazığ'a sevkedileceksin, diyor yorgun bir sesle.

Nedenini bildiğimi söylüyorum kendisine. TCK'nun 141. maddesi gereğince beş yıla hüküm giymiş olduğumu, bu yüzden sürgüne gönderileceğini belirtiyorum.

– Hiç üzülme. Gençlikte her şey gelir insanın başına. Bu da geçer. Umudun kırılmasın. Hayatta daima başarılı olacağına inanıyorum senin, diyor. Sonra da elini cüzdanına atarak soruyor:

– Bir şeye ihtiyacın var mı?

– Sağ olun, hiçbir şeye ihtiyacım yok. Sizin gibi sağduyulu ve aydın bir askeri yargıcın yanında geçirdiğim ayları hiç unutmayacağım ve sizi daima minnetle, sevgiyle anacağım, diyorum.

Kucaklayıp yanaklarımdan öpüyor. İlerde, çok başka, çok daha demokratik bir ortamda gene karşılaşacağımızı umduğunu söylüyor.

O sırada içeri dalan bir kurmay binbaşı,

– Hemen bavulunu hazırla. Silahlı bir çavuş seni Elazığ Ordu Komutanlığı'na teslim edecek, diyor.

Koğuşa yollanıyorum. Bavulumu alıp Çankırılı Çavuş Hasan'la birlikte, avluda bekleyen cipe biniyorum. İstasyona vardığımızda trenin kalkmak üzere olduğu duyuruluyor. Koşar adım trene ulaşıp üçüncü mevki bir kompartımana dalıyoruz.

Kompartımandaki yolcular meraklı gözlerle süzüyorlar beni. Hasan Çavuş bir şeyler söylemek ihtiyacını duyuyor yolculara:

– Merak edilecek bir şey yok. Bu onbaşıyı Elazığ Komutanlığı'na teslim etmem emredildi. Kendisi niçin oraya sevkedildiğini bilmediğini söylüyor. Sebebini ben de bilmiyorum. Herhangi bir suçu olduğunu sanmıyorum. Askerlik bu. Bize ne emrederlerse onu yaparız.

Hasan Çavuş'la benden başka beş yolcu daha var kompartımanda. Orta halli insanlara benziyorlar. Sepetlerinden çıkardıkları yiyeceklerden bize de ikram ediyorlar. "Han Duvarları" geliyor aklıma. Değiştirerek için için söylüyorum Faruk Nafiz Çamlıbel'in dizelerini:

...Neden sonra altında sarsıldı demir raylar
Gözlerimin önünden geçti malıpus arkadaşlar.
Gidiyorum dostluklarını gönlümde duya duya
Erzurumdan bilmediğim bir Elazığ'a.
Dört bir yana savrula savrula

Kim bilir daha ne kadar savrulacağım. Askerlik asıl bundan sonra başlayacak herhalde. Hasan Çavuş'un öyle bir hali var ki, sanki o beni değil, ben onu Elazığ'a götürüyormuşum gibi. Ne sorsam kendisine, sen daha iyi bilirsin, bana sorma, diyor.

Yolcular uyuklamaya başladıklarında dayanamayıp usulca soruyor:

– Niye hapis yatırdılar seni? Kimin kimsen yok muydu? Böyle bir iş gelmeseydi başına, vali bile olurdun sen.

Gönlünü alıyorum:

– Benim için üzülme Hasan. Nasıl olsa bu askerlik bir gün bitecek ve ben serbest olacağım. Daha vakti geçmedi. Bakarsın bir de vali oluveririm.

Yüzü aydınlanıyor.

– İnşallah, dediğin gibi olur.

İkimiz de uyuklamaya başlıyoruz.

Sabah 9'da varıyoruz Elazığ'a. Omuzu tüfekli Hasan Çavuş'un yanında yürürken, dönüp dönüp bana bakıyor herkes. Görmezden geliyorum.

Alay Komutanlığı'nda mühürlü sarı zarfı nöbetçi ere gösterip kime teslim edileceğimi soruyor Hasan Çavuş.

– Üst kata çık, sağa dön, karşına gelen kapıyı tıklat.

Nöbetçi erin dediği kapıyı tıklatıyor Hasan Çavuş.

Gir, diye buyuruyor gür bir ses.

Yüksek tavanlı geniş odada pencere yanında masanın başında oturan Kurmay Yarbay'a selam çakıp zarfı uzatıyor. Yarbay beni tepeden tırnağa süzüyor. Sonra zarfı açıp dikkatle okuyor çeyrek sayfalık yazıyı.

– Sen şimdi yemekhaneye git, karnını doyur. Bu arada, gereken işlemi yaparız Erzurum ekspresiyle kıtana dönmen için, diyor Hasan Çavuş'a.

Hasan belli belirsiz bana bakarak,

– Başüstüne komutanım, deyip gerisin geri çıkıyor odadan.

Kurmay Yarbay soruyor:

– Seni niye gönderdiler buraya?

Dosyamın henüz ulaşmadığını, sonradan gönderileceğini anlı yorum bu sorudan. Ve işi saflığa vurup cevaplıyorum:

– Bilmiyorum komutanım.

– Bilmiyorum olur mu? Var ki bir suçun gönderdiler seni buraya.

– Hiçbir suç işlemedim. Niçin buraya gönderildiğimi de bilmiyorum.

Pek inanası gelmiyor.

– Bir gariplik var bu işte, diyor. Ardından soruyor:

– Ne iş yapardın askere alınmadan önce?

– Mütercimdim.

– Hangi dilden tercüme yapıyordun?

– Fransızcadan.

– Yani sen Fransızcayı çok iyi biliyorsun, öyle mi?

– Evet komutanım.

Cevabım sevindirmişe benziyor yarbayı. Bir hoşnutluk yayılıyor yüzüne. Gözlerinin içi gülerek anlatıyor:

– Fransızcayı ben de severim. Harbiye'de ve Akademi'de okumuştuk. Ama çok zaman geçti aradan. Bana ders verir misin ilerletmem için?

Sevindiğimi belli etmeksizin cevaplıyorum sorusunu:

– Elbette, komutanım.

Memnun oluyor.

– Benim yanımda, bu odada yazıcı olarak çalışacaksın. Talime çıkmayacaksın. Neyse, sonra konuşuruz bunları. Yol yorgunusundur şimdi sen, deyip zile basıyor.

– Hamamcı ere söyle, hamamı yaksın. Yıkandıktan sonra yatakhanede uyusun gündüz. Akşama yemeğini yesin herkes gibi, diyor içeri giren nöbetçi ere.

– Sağ olun Komutanım, dökülüyor dudaklarımdan.

Erle birlikte çıkıyorum odadan. Sen çok yaşa Fransızca, diyorum içimden.

Bomboş hamamda tek başıma yıkandıktan sonra bir güzel uyuyorum koğuşta. Akşam yemekhaneye gittiğimde Sivas'tan tanıdığım erler sarıyor etrafımı. Hoş geldin deyip kucaklıyorlar. Beni anlatıyorlar arkadaşlarına.

Talihim burada da yaver gidecek diye düşünüyorum. Ama üçüncü gün, kurmay yarbay seni çağırıyor, diyor bölük emini. Koşar adım gidiyorum. İçeri girdiğimde Yarbay'ın çok sinirli olduğunu farkediyorum. Sertçe soruyor.

– Niye söylemedin komünistlikten beş yıl hapis yattığını?

– Sormamıştınız. Dosyamda yazılıdır diye düşünmüştüm.

Öfkeyle bağırıyor.

– Fena halde yanılttın beni. Senin yerin 243. Piyade Alayı bundan böyle. Bu sürgün alayında geçireceksin askerliğinin geri kalan kısmını, anlaşıldı mı?

– Anladım komutanım.

Telefona sarılıyor. Cipi hazır etmelerini, beni 243. Piyade Alayı'na götürmelerini söylüyor. Sonra bana dönüp:

– Git koğuşa bavulunu al. Komutanlığın kapısı önünde bekle. Bir daha da böyle haltlar karıştırma, diyor.

– Emredersiniz komutanım, deyip çıkıyorum odadan.

Adamcağızın umudunu boşa çıkarmış olduğuma üzülüyorum biraz. Demek ki, dosyam ben geldikten üç gün sonra ulaşmış eline. Gene de insaflı biriymiş. Daha kötü davranabilirdi.

243. Piyade Alayı'nda Saim Yarbay'ın huzuruna çıkarılıyorum. Babacan bir hali var. Aydın birine benziyor. Şişman ve uzunca boylu. Dosyamı gözden geçirdikten sonra,

– Fazla tasalanma. Senin gibi çok kişi geldi geçti bu sürgün alayından. Hepsi de iyi insanlardı. Olur böyle şeyler.

Bir an duraladıktan sonra gülümseyerek soruyor:

– Şiir sever misin?

Ey talih, gözün kör olmasın, diyorum içimden

– Hem çok severim, hem de birçok şiiri ezbere bilirim.

Gözleri parlıyor.

– Ben de şiirler yazıyorum. Bakma subay olduğuma. Şiir tutkunuyum ben. O unutturuyor bana kışla hayatının yavanlığını. Alay komutanı izinde. Ben vekâlet ediyorum o izinden dönünceye kadar. Sen dinlen bugün. Yarın 1. Kısım'da yazıcılığa başlarsın, diyor.

Neredeyse boynuna sarılacağım Saim Yarbay'ın.

– Sağ olun Komutanım, deyip çıkıyorum odadan.

Koğuşa götürüyor beni bir er. Dip tarafta, pencere yanında bir ranzayı işaret ederek orada yatacaksın, diyor...

1. Kısım'a yeni atanmış Kastamonulu binbaşı ürkek bir subay. Şiş göbeğini hoplata hoplata oradan oraya koşturuyor. Bir yandan da mendiliyle yüzünde biriken teri siliyor. Kafası karışıyor dosyalara bakarken. Sorumluluk almak istemiyor üzerine.

– Sen bu işi iyi biliyon komutan, bana öğretirsin, di mi? diye soruyor er Hüseyin'e.

Hiç teklemeden cevaplıyor Hüseyin:

– Öğretirim Komutanım.

– Ya hastalanırsan, ben n'aparım?

– Hastalanmam Komutanım.

– Aman hastalanma komutan, deyip sevinçle çıkıyor odadan. Hüseyin'le bakışıyoruz. Kıs kıs gülüyor.

– Kastamonu'nun zenginlerinden bu. Altı kızı var. Karısından ödü patlıyor. Bütün iş benim başımda. Sanki buranın komutanı o değil de, benim, deyip gülüyor.

İyi anlaşıyoruz Hüseyin'le. Sözde sürgün alayındayım. Talime çıkmıyorum. Subayların hepsi çok iyi davranıyor bana. Saim Yarbay sık sık odasına çağırtıyor beni. Şiirlerini okuyor. Gönüllü dinleyicisiyim onun.

– Nasıl buldun, diye soruyor arada bir.

Adamcağızın hevesini kırmamak için,

– Birbirinden ilginç şiirler bunlar. Rahat bir söyleyişiniz var. Şiir işçiliğine daha çok ağırlık verirseniz günün birinde ünlü bir şair olabilirsiniz diyor, Edip Cansever'den, Necatigil'den şiirler okuyorum ona.

Bir rahatlık çöküyor üzerine. Çocuk gibi seviniyor.

Şair Yarbay'ın sayesinde tasasız geçiyor günlerim. Ama Alay Komutanı Kurmay Albay Cemal Erkin izinden dönünce büyü bozuluyor. Derhal talime çıkarılmamı emrediyor Saim Yarbay'a.

Otoriter bir kişiliği var Cemal Erkin'in. Subaylar bile çekiniyorlar ondan. Temizlik düşkünü. Koğuşlar, yemekhane, hamam tertemiz. Her gün teftiş ediyor her yeri. Ahırdaki atların bakımına büyük bir önem veriyor. Bazen atların kuyruklarını kaldırıp,

– Bu sikilmiş, buna da geçirmişler, diye kükrüyor.

Hayvan düzmek olağan bir şey erler için. Geceleri el ayak çekilince ahıra gizlice girip kısrak beceriyorlar. Bununla da yetinmiyorlar çoğu zaman. Alayın yemekhanesine dadanan köpeklerin dişilerini de beceriyorlar. Zamanla köpekler de alışıyor bu işe.

Tanık olduğum bu davranışı kınamaya kalkışmanın bir anlamı yok böyle bir ortamda. Bir sapkınlık olamaz bu. Doğal bir zorunluluk. İki yıl boyunca katlanılacak kadınsızlığı gidermenin kaçınılmaz yolu...

Talimde geçen on beş günün sonunda Alay Komutanı çağırtıyor beni. Hazırolda bekliyorum masasının başında.

Sert, ürkütücü bir ses tonuyla soruyor:

– Bu 120 sayfalık harekât raporunu içindeki grafikler de dahil, iki haftada daktiloya çekebilir misin? Yapabilir misin bunu?

– Sanıyorum Komutanım.

– Ne demek sanıyorum? Kaypak bir laf bu.

– Evet, yaparım.

– En ufak bir yanlışlık olmayacak, ona göre yapacaksın.

– Başüstüne Komutanım.

Raporu uzatıp,

– Al bunu, ve hemen başla, diyor.

Yazmaya giderken Saim Yarbay'a rastlıyorum koridorda.

– İçeri gel, diyor.

Arkasından seğirtiyorum. Odasına girince hızlı hızlı ve sevinerek anlatıyor:

– Komutanla konuştum. Çalışkan, yetenekli ve bilgili bir er olduğunu, talime çıkarılmak yerine yazışmalarda çok daha yararlı olacağını söyledim. Önce ben bir sınayım ondan sonra düşünürüz, dedi. Geceni gündüzüne kat, en iyisini yap. Talimden kurtulman böyle mümkün ancak.

– Sağ olun, deyip çıkıyorum odadan. On beş günde değil, on günde basılı bir kitap gibi hazırlıyorum raporu. En ufak bir hata olmaması için defalarca gözden geçirdikten sonra kapıyı tıklatıp giriyorum içeri.

– Hazır komutanım, diyorum.

– Tamam mı?

– Sanırım hiçbir eksiği kalmadı.

– Sanırım manırım anlamam ben. Tastamam oldu mu?

– Oldu komutanım.

Baştan sona tam yarım saat gözden geçiriyor raporu. Yüzünün ifadesinden sezinliyorum çok beğendiğini. Sesi daha yumuşak çıkıyor.

– Hem de on günde yaptın... Aferin, çok güzel olmuş. Bundan böyle doğrudan doğruya benim emrimde çalışacaksın. Bu raporu yazdığın daktilo yeterli mi senin için?

– A3 boyutunda kâğıda yazabilmeyi de sağlayan büyük bir daktilo olursa verim artar, daha iyi sonuç alınır, diyorum.

– Anlaşıldı, gidebilirsin, diyor.

Gönül rahatlığı ile çıkıyorum odadan. Olivetti daktilonun en büyük olanı masamda yerini alıyor bir hafta sonra. Ardından "bütün bölümlere" başlıklı bir duyuru geliyor. Gözlerime inanamıyorum duyuruyu okurken:

"Bundan böyle yazıcı onbaşı Orhan Suda'ya benden izin alma dan hiçbir subay yazı yazdırmayacaktır. Kendisi doğrudan doğruya benim emrimde çalışacaktır."

Alay komutanının koruması altındayım artık. Ayrıcalıklı bir erim. Geceleri talim alanında gökyüzünü seyrediyor, yıldızlarla konuşuyorum.

Saim Yarbay'la bir baba oğul ilişkisi kuruluyor aramızda. Bir cumartesi beni eve yemeğe çağırıyor. Eşiyle tanıştırıyor. Sofrada şiirler okuyoruz.

Birgün avluda gezinirken karşıdan orta boylu bir erin yaklaştığını görüyorum. Olacak şey değil. Şaban Ormanlar bu. Koşup sarılıyorum boynuna. O da hem şaşırıyor, hem seviniyor. Harbiye Askerî Cezaevi'nden beri dokuz yıl olmuş görüşmeyeli. Bizim kucaklaştığımızı gören teğmene anlatıyorum Şaban'ı. Sonra Yarbay'ın yanına gidiyoruz birlikte.

– Bir yüksek mimar kazandı alayımız. O da benim gibi sakıncalı piyade, diyorum.

Zaten elindeki evrakta da künyesi, geçmişi tüm ayrıntılarıyla belirtiliyor.

– Hadi koğuşa götür. Dinlensin bugün. Ben Alay Komutanı'yla görüşürüm, diyor.

Benim ranzama yakın bir ranzaya yerleşiyor Şaban. Sakin sakin anlatıyor. Midesinde ülser olduğu için kısa hizmete ayrılmış. Altı aylık bir dönemden sonra bizim alaya sevkedilmiş. Ikimiz için de bir piyango bu.

Ertesi gün Alay Komutanı çağırtıyor Şaban'ı. Akademi mezunu ve yüksek mimar olduğunu, birlikte hapis yattığımızı söylüyor Şaban. Komutan çok iyi davranıyor ona.

Biz iki sakıncalı piyade baba evinde gibiyiz artık. Şaban'ın namı Topçu Alay Komutanlığı'na kadar yayılıyor. Kısa bir süre sonra Topçu Alayı'nın Komutanı kendi alayında yapacağı ek bir binayı mimari açıdan denetlemesine izin vermesini rica ediyor Cemal Erkin'den. Ben onu komutanlık cipiyle her sabah aldırır, gene aynı ciple alayına gönderirim, diyor. Ve Bizim Alay Komutanı'nın emriyle Topçu Alayı'nda görevlendiriliyor Şaban. Makam cipiyle görev yerine giden Şaban, akşam gene aynı ciple nizamiye kapısından içeri girdiğinde, cipin forsunu gören askerler selama duruyor

Şaban'a. İkimiz de katıla katıla gülüyoruz buna. Sonunda Topçu Alay Komutanı, Şaban'dan çok memnun kaldığını söyleyerek teşekkür ediyor Cemal Albay'a.

Bu arada Şaban'ın eşi İstanbul'dan Elazığ'a geliyor. Alay'a bir saat mesafedeki Hüseynik Köyü'nde geniş bir bahçe içinde kocaman bir evin bir odasını 5 liraya kiralıyor Şaban. Alay Komutanı akşamları ve hafta sonunu Hüseynik'teki evinde geçirmesine izin veriyor. Bana da yarıyor bu. Hafta sonlarını onlarda geçiriyorum. Günnur Ormanlar'la orada tanışıyorum. Dost canlısı, güleç, açık sözlü, güzel bir kadın Günnur. Bir kardeş gibi karşılıyor beni. Yalnızlığımı unutuyorum onlarla birlikteyken.

Bahçede ağaçların altında kitaplar okuyor ya da faytona binip Elazığ'ın merkezine gidiyor, gerekli yiyecekleri alıp dönüyoruz. Tam bir sayfiye hayatı bizimkisi. Hafta sonu oldu mu içim pır pır ediyor. Cumartesileri erkenden yollanıyorum Hüseynik'e. Yol kenarında durup çayırda keyiften sırtını toprağa sürten eşekleri, otlayan koyunları, inekleri seyrediyorum bir süre. Yoldan gelip geçen köylülerle merhabalaşıyorum. Temiz havayı ciğerlerime çekiyor, kendi kendime hafiften türkü söyleyerek yol alıyorum. Vardığımda, Günnur'un hazırladığı kahvaltı sofrasına kuruluyoruz. Rüyada yaşıyor gibiyim.

Ama çok sürmüyor bütün bunlar. Genel Kurmay'dan gelen bir yazıda 243. Piyade Alayı'nın Van'a nakledileceği, derhal nakil hazırlıklarına başlanılması ve Şaban Ormanlar'la Orhan Suda'nın Bingöl'e sürgüne, 221. Piyade Alayı'na gönderilmesi bildiriliyor.

Alay komutanımız bizim de alayla birlikte Van'a gitmemize izin verilmesi için uğraşıyor. Ama olumlu bir sonuç alamıyor art arda yolladığı resmi mektuplara rağmen.

Birgün ikimizi birden çağırıyor odasına. Üzgün olduğu halinden belli. Ağır ağır konuşuyor:

– Van'a nakledilmeniz için çok uğraştım. Ne yazık ki, Genel Kurmay'a kabul ettiremedim. Bingöl'e gideceksiniz. Bingöl'deki Alay Komutanı Kurmay Albay Murat San arkadaşımdır. Ona mektup yazdım. Sizleri anlattım, orada çok yararlı olacağınızı belirttim. Bu mektubu kendisine verirsiniz. Ayrıca, dosyalarınızı da elden götüreceksiniz.

İkimiz de üzgünüz gerçekten. Cemal Erkin yerinden kalkıyor.

– Çok hoşnut kaldım sizlerden. Başlangıçta hakkınızda beslediğim düşüncemi değiştirdiniz. Meslek hayatımın en değerli hatırası olacak sizleri tanımış olmak. Alayımıza hizmetleriniz için teşekkür

ederim. Sivil hayatta da başarılı olacağınıza inanıyorum, diyor ve kapıya kadar uğurluyor bizi.

Başta Saim Yarbay olmak üzere tüm subaylarla ve birliğimizdeki erlerle vedalaşarak biniyoruz bizi istasyona götürecek cipe. Günnur'u bir hafta öncesinden İstanbul'a yolcu ettiğimiz için, Alay'ı ve Hüseynik'i geride bırakıyoruz.

Doğu Anadolu'nun yukarı Fırat bölgesinde yer alan, kışın dondurucu soğukların kol gezdiği, yazın yaylalarında serin bir rüzgârın estiği, bakımsız, ihmal edilmiş Bilgöl'de geçecek askerliğimin son ayları.

Kurmay Albay Cemal Erkin'in mektubunu ve dosyalarımızı Alay Komutanı'na veriyoruz. Şaban'ın yüksek mimar oluşu burada da işe yarıyor. Benim için ASKERLİK asıl bundan sonra başlıyor. Diğer erlerle birlikte talime çıkarılıyorum.

Anadolu'nun bildiğim, gördüğüm illerinin hiçbirine benzemeyen ve daha çok bir kasabayı andıran bir şehir Bingöl. En yakın hastane Elazığ'da. Hastalar oraya sevkediliyor. Valinin makam arabasından başka bir araba görmek mümkün değil. Tek bir eczane bile yok. Miyadı dolmuş ilaçların köylülere gagalandığı ecza dolabı denilen bir dükkâncık var sadece.

Alayın revirinde tedavi ediliyor erler. Hastalananlar çift sıra oluyor. Sağdan başlayarak:

– Tek - çift, tek-çift, diye saymaya başlıyorlar.

– Teklere kinin, çiftlere aspirin verin, diyor doktor.

Şehrin biricik bakkaliyesinden sağlanıyor her şey. Gaz, çıra, Cistlavet marka lastik, mes, potin bağı, cep aynası, tarak, tuz, şeker, zeytin, peynir, ekmek, sucuk, helva buradan satın alınıyor.

Bir açıkhava sineması, bir de hamam. Ve yıl 1961. Yaz başlangıcı. Şehrin meydanına gerilmiş kocaman kırmızı bir bez üzerine beyaz harflerle duyuruluyor halka ve askerlere: "Şarkın sehhar yıldızı, çılgın dansöz Tanju Tamara"nın Bingöl'ü şereflendireceği.

Hafta sonu MORAL EĞİTİMİ'nde kocaman ve upuzun bir barakaya, adam başına bir lira olmak üzere doldurulan askerlerin moralleri yükseltiliyor. Ön sırada subaylar yer alıyor.

Ve bir külot, bir sütyenden ibaret sehhar yıldız sahneye çıkıyor nihayet. Dişlerinin yarısı dökülmüş zurnacının çaldığı havaya uyarak başlıyor kıvırtarak soyunmaya. Bin nazla çıkarıyor sütyenini. Sıra külota geliyor. Onu da hafiften aşağı indirmeye başlıyor.

Komutanlardan cesaret alan erler el çırparak bağırıyor:

– Açamazzz! Açamazzz! Açamazzz!

Sehhar yıldız biraz daha indiriyor külotu.

Baraka inliyor:

– Açamazzz! Açamazzz! Açamazzz!

En sonunda külotu indiriveriyor kadın ve altından bir külot daha çıkıyor.

Erlerin moralleri yükseliyor mu, alçalıyor mu, belli değil.

Zaten kadınsızlıktan imanı gevremiş erler için bütün kadınların tek bir adı var: "Leyla". "Leyla'yı gördüm, Leyla geçti, Leyla göz kırptı" diyorlar birbirlerine. İnsanların doğal cinsel ihtiyacının simgesi haline geliyor LEYLA.

Şaban bir buçuk ay sonra terhis oluyor. Ben tek başıma kalıyorum alayda. Onun yokluğu her şeyiyle hissettiriyor kendini...

Yaz sonunda bir aylık iznimin yarısını Şaban Ormanlar'ın Bostancı'daki evinde geçiriyorum. Bütün aile beni rahat ettirmek için ne gerekiyorsa yapıyor.

İstanbul'a gelişimin asıl nedeni Şaban'ın çok daha önce Aziz Nesin'e iletmiş olduğu *Le Deuxième Sexe*'in provalarını düzeltmek. Simone de Beauvoir'ın bu kitabı ilk bu çeviriyle tanıtılmış olacak. Provaları Düşün Yayınevi'nde bana ayrılan bir odada düzeltiyorum. Aziz Nesin'le tanışmam böyle başlıyor.

Her gün yayınevine erkenden geliyor, provalar üzerinde gerekli düzeltmeleri yapıyorum. Atilla Tokatlı'yı, Enver Aytekin'i, Selahattin Hilav'ı, Kemal Tahir'i, Orhan Kemal'i orada tanıyorum.

Düşün Yayınevi bir kültür yuvası, bir dost otağı. Dönemin ünlü yazarlarının, şairlerinin, sanatçılarının buluşma yeri. Günde ortalama 25-30 bardak tavşan kanı çay içen, yazı masasının başında sabahın onundan akşamın altısına kadar hikâyelerini yazan Aziz Nesin çok ilginç bir adam.

Sayılı on beş gün çarçabuk geçiyor. Mümkün olsa dönmeyeceğim Bingöl'e.

– Terhis olur olmaz, dosdoğru buraya gel, iş aramana gerek yok, birlikte çalışırız, diyor Aziz Nesin, elini dostça omuzuma koyarak.

Bir an karşılıklı bakışıyoruz. Çevirimi *Kadın Nedir* adıyla yayımlayacağını belirtiyor. Olur, diyorum. Kucaklaşıyoruz.

Akşama Şabanlar'a vardığımda Aziz Nesin'in söylediklerini aktarıyorum. Hepsi yürekten seviniyor. Ertesi gün evdekilerle erkenden vedalaşıp trene biniyorum. Ankara'da on iki gün kaldıktan sonra Bingöl'e gidiyorum tıklım tıklım dolu posta treniyle...

Büyük bir huzursuzluk içinde geçiyor son aylar. Bitlenmek de cabası. Hatır hatır kaşınıyorum. Başka kaşınanlar da var koğuşta ama onlar umursamıyor. Alışkınlar herhalde. Sabaha kadar uyuyamadığım oluyor. Bir sürü biti bir zarfa koyup bölük komutanına göstermekte buluyorum çareyi. Koğuş baştan başa dezenfekte ediliyor. Yataklar, yorganlar, battaniyeler, iç çamaşırları değiştiriliyor...

İple çekiyorum teskereyi. Horoz keseceğim kurtulduğum gün, diyorum içimden. Kendim de gülüyorum bu söylediğime.

Nihayet Ocak 1962'de sona eriyor askerlik. Azat olmanın sevinciyle gidiyorum Ankara'ya...

Uçar gibi varıyorum eve.

Fakat bir gariplik sezinliyorum. Beni değil, sanki bir hüznü kucaklar gibi annem. Ürperiyorum.

– Kurtuldu, bu dünyanın yükünden kurtuldu. Köhne bir otel odasında can verdi, diyor babamı sorduğumda.

Bir hançer gibi saplanıyor yüreğime onu yitirmiş olmanın acısı. Ölümüyle yaralıyor hepimizi.

Tam bir hafta amaçsız dolaşıyorum sokaklarda. Gözümün önünden gitmiyor hayali.

Eve çok geç döndüğüm bir gece anlatıyor annem: On dört yaşımdaydım evlendirildiğimde. Haymana'nın en zenginlerinden Demirci'lere gelin gitmiştim. Koca evin bütün yükü incecik omuzlarıma çökmüştü daha o yaşta. Sabah erkenden kalkar, ağılda inekleri sağar, bahçede tavuklara yem verir, avluyu sabunlu sularla yıkar, kahvaltıdan sonra evin bütün odalarını siler süpürür, onca ev halkının çamaşırlarını çitiler, dur durak bilmeden çalışırdım. Gelin miydim, köle miydim, belli değildi. Akşamları ılık suyla yıkardım kocamın ayaklarını. İyi bir insandı, ama annesinin sultasındaydı. Sevilmenin ne olduğundan habersiz girerdim onun koynuna. Aslında, neyin ne olduğunu biliyor değildim.

Lütfiye Ablan dünyaya geldikten bir yıl sonra, bilinmeyen bir hastalıktan öldü babası. On altı yaşımda dul kalmıştım. Kayınpederimin bütün ısrarlarına rağmen, o aile içinde tekrar evlendirilmeme razı olmadı annem. Ankara'ya geldik bir yaşımdaki kızımla.

Geçim derdi belimizi büküyordu. Sonunda Nizamettin babanla evlendirildim. Benden yirmi yaş büyüktü. Üzerime titrerdi. Kocasına saygılı, ama sevda nedir bilmeyen 18 yaşında bir kadındım. Gizli gizli ağlardım. Sen doğdun bir yıl sonra. Dünyası ışımıştı babanın. Pek sevimliydin. Ama sana doyamadan gitti. Çok soğuk bir kış günü, bindiği otobüs kara saplanınca, o fırtınalı havada yarı yolu yürüyerek gelebilmişti eve. O gece ateşler içinde yatağa düştü. Ve çok geçmeden zatürreeden öldü. İkinci kocamı da yitirmiştim.

Kısacası, seni kimseye yar etmem diye kapımıza dayanan Hamit babanla evlendim. Eşsiz bir kuyumcu ustasıydı. Sevdalanmıştım ona. Ablanı, seni öz evladı bildi. Onda tatmıştım sevilmeyi. Uğruna ölebilirdim. Onun son yıllarına, o çaresizliğe katlanışım bundandı.

Ayrılmam isteniyordu ondan. Kendine hayrı kalmadı ki, sana, çocuklarına hayrı dokunsun, diyordu ailemizde herkes. Nasıl anlatabilirdim onlara kara sevdalı olduğumu. Her şeyine katlandım. Sen ve ondan olan çocuklarım İlknur'la Kadir tarifsiz acılar içinde yaşadınız. Ama şunu bilmeni isterim Orhanım: Onu hep sevdim. İlknur'la Kadir'i de sürükledim onun peşinden Yüreği altın derler ya, o, öyleydi işte. Suçlamaya dilim varmıyor onu. Iradesizliğinin kurbanı oldu. Anne, nasıl katlanıyorsun bütün bunlara, derdin. Susardım. Suçlu bendim, sevmek suçsa eğer.

Yanaklarından öpüyorum hıçkırı hıçkıra ağlayan annemi.

– Yanlışlık onda değil, bizdeydi anne, diyorum. İşleri bozulmaya yüz tuttuğu, kendini içkiye verdiği günlerden başlayarak hep suçladık Hamit babamı. Tam bilincine varamadığı özgün yaratıcılığını, bağrında kopan fırtınaları ne kendine, ne de başkalarına açıklayabiliyordu. Altın bir el sanatının son temsilcisiydi belki de. Kendisini daima eleştireceğimize, iç dünyasını anlamaya çalışsaydık, her şey bambaşka olurdu, kahır çekmekten kurtulurduk.

Tam bir hafta kendime gelemiyorum. Gözlerimin önünden gitmiyor Hamit babamın hayali. Otuz iki yaşımda hayata yeni baştan başlamanın ürküntüsü var içimde. Hemen bir iş bulmak düşüncesi burgu gibi deliyor beynimi. Ama Ankara'da iş bulamayacağımı önceki girişimlerimden bildiğim için, daha fazla vakit kaybetmeden İstanbul'a gitmeye karar veriyorum.

Düşün Yayınevi'nin kapısını çaldığımda Aziz Nesin büyük bir sevinçle karşılıyor beni. Kısaca anlatıyorum durumumu. Tedirginliğim belli oluyor yüzümden. Yatıştırıcı bir ses tonuyla konuşuyor Aziz Nesin:

– Pek bir şey kazanmıyoruz, gene de kendimizi geçindirebiliyoruz. Bu bile büyük bir başarı sayılır. Bir komuna gibi bil burayı. Azımızı çoğa say, yarından itibaren kolları sıva. Şimdilik, kiralık bir yer aramana gerek yok. Boş bir odamız var. Orada kalırsın. Portatif karyolada yatarsın. Gördüğün gibi, bir ev burası. Ne kazanırsak hafta sonunda bölüşürüz.

Bu dostça, insanca yaklaşım rahatlatıyor beni. Dolu dolu bir "Sağ ol!" diyorum.

Bavulumu bana gösterdiği odaya koyduktan sonra elimi yüzümü yıkayıp yanına varıyorum, Çalışmaya hazır olduğumu söylüyorum.

Gülümsüyor,

– Acelesi yok, dinlen biraz. Seveceğini sanıyorum buradaki çalışma ortamını. Tam sana göre. Matbaadan gelecek provaları düzeltecek, çeviri kitapların redaksiyonunu yapacak, yayınevine gönderilen hikâyeleri değerlendireceksin. Bir de bol bol çay içeceksin. Hiç canın sıkılmaz burada. Günün nasıl geçtiğinin farkına bile varmazsın, diyor.

Uzun sürmüyor onun çalışma temposuna ayak uydurmam. Genellikle eşi Meral Çelen'le birlikte geliyor saat ona doğru. Masasının başına geçiyor hemen ve kaldığı yerden başlıyor hikâyelerini yazmaya. Sürekli çalışıyor akşama kadar. Yorulmak nedir bilmiyor. Askerlik hayatında edindiği disiplinli çalışma anlayışını kendine ilke edinmiş. Açık sözlü, ama hırçın biraz. Aslında sıcak bir insan sevgisi yatıyor sert görünümünün altında.

Günlük çalışmanın yanı sıra, depoda üst üste yığılmış kitapları da bir düzene sokuyorum. Öğlenleri köfte ekmeğe, lahmacuna talim ediyoruz. Belirli bir aylık vermiyor bana. Eline ne geçerse bir miktarını, al bu senin, diyor. Pir aşkına bir çalışma bu.

Sonradan kendileriyle dost olacağım nice insanı burada tanıyorum. Kemal Tahir sık sık uğruyor. Öğleden sonraları ya da akşamüzeri genellikle Attilla Tokatlı, Selahattin Hilav geliyor. Sait Maden, Orhan Kemal, Nurer Uğurlu, Nurettin Akça da yayınevinin müdavimlerinden. Daha ilk tanışmamızda olağanüstü bir kişiliğe sahip olduğunu sezinlediğim Enver Aytekin, Aziz Nesin'in en büyük desteği.

Bir bilgelik var Enver'de. Sağduyu küpü. Hayatı derinlemesine yaşamış. Bulunmaz bir dost. Olağanüstü kişiliği alabildiğine etkiliyor beni. Her şeye, her soruna irdeleyici bir gözle bakıyor. Sekterlikten uzak bir yaklaşımla yorumluyor ülke ve dünya sorunlarını.

Muhittin Abi en renkli kişisi buraya gelenlerin. Solculuğundan ötürü Deniz Harp Okulu'ndan atıldıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuş. Fakülteyi bitirince bir süre yargıçlık yapan, duruşmalardan birinde hayatını ağlayarak anlatan bir hırsızın acıklı hikâyesini dinlerken ağlayan, cübbesinin yakalığı ensesini daladığı için yargıçlıktan ayrılan benzersiz adam, hepimizin Muhittin Abi'si. Derbeder bir yaşantısı var, ama kimseye eyvallah

etmiyor. Uzamış sakallarına, aylardır yıkanmamış dağınık gür saçlarına, çekingen haline rağmen karşısındakini hemen etkileyiveren sessiz bir okur Muhittin Abi. Üstelik alışılmadık bir güldürü ustası. Ve de gizli bir şair:

"Kraliçe Elizabet'in
Bir donu milyon dolar.
Seninki bit dolar, pire dolar.
Neden kraliçe doğmadın Fanfanfinaki..."

diye başlayan Fanfanfinaki'siyle ünlü.

En ucuz ve en iyi yemek Cağaloğlu'nda nerede yenir, o biliyor. Parasızlıkla geçen günlerimizde arka sokaklardaki ufak bir balıkçı lokantasında ızgara balık üstüne tahin helvası yerken kulağıma eğilip,

– Helvanın ucuz ve yarayışlı bir gıda olduğunu sakın kimseye söyleme, diyor.

Büyük bir hikmet yüklü bu sözünden dolayı Muhittin Abi'yi daha çok seviyorum.

Muhittin Abi gene öyle yakışıklı mı diye kız arkadaşlarına soran ve onu görmek için Ankara'dan İstanbul'a gelen eski solculardan Fransızca öğretmeni bir kadınla evlendiğini, bu sefer avukatlığa başladığını, bir oğul sahibi olduğunu, ama oğlunun doğumundan epey sonra öldüğünü öğrendiğimde çok üzülecek ve "Ey dostluk! Sen ey insanı harmanlayan sımsıcak arkadaşlık! Senin uğruna tüketeceğim ömrümü. Seni yaşatabilmek için ayak direyeceğim yaşamakta" diyecektim içimden...

Cumartesi akşamları Kumkapı'daki Yorgo'nun meyhanesine yollanıyoruz genellikle. Edip Cansever, Fethi Naci, Muzaffer Buyrukçu, Enver Aytekin, Nurettin Akça, Selahattin Hilav, Edip Karahan, Nurer Uğurlu hep birlikte kuruluyoruz masaya. Haftanın yorgunluğunu atıyoruz üzerimizden. Sanat tartışmaları, şiir okumalar, siyasi konular cumartesi akşamlarının değişmez özellikleri. Yorgo'nun o nefis balık çorbasını da içtikten sonra hesabı bölüşerek ödeyip yola koyuluyoruz. Yol boyunca da devam ediyor sohbet...

Dört ay oluyor yayınevinde çalışalı. Birgün Aziz Nesin bir mizah dergisi çıkaracağını, adını da *Zübük* koyacağını söylüyor

bana. Sana çok iş düşecek bu dergide, diyor. Seviniyorum, ama sormadan da edemiyorum:

– Hangi parayla çıkaracaksınız? Dergi çıkarmanın ne demek olduğunu çok iyi bilirsiniz siz. Suyu nereden gelecek bunun? Bir hayli para gerektirir bu iş.

– Vilayet'in orada genel dağıtıcı iki kardeş var. Onlarla konuşacağım bu konuyu. Derginin çıkması için gerekli parayı sağlarlarsa genel dağıtımını kendilerine vermeyi önereceğim, diyor.

– Ya kabul etmezlerse, n'olacak?

– Kabul edeceklerinden eminim. Kurt gibidir iki kardeş de. *Marko Paşa*'nın her hafta kırk bin sattığını iyi bilir onlar.

Kendine güveni her halinden belli oluyor Aziz'in. Birazdan gidip konuşacağını söylüyor.

Akşama doğru gülerek içeri giriyor.

– Tamam bu iş. Öbür gün 7500 lira verecekler. Parayı almaya seni göndereceğimi söyledim kendilerine. Hadi tazele çayları, diyor.

İki gün sonra 7500 lirayı almak üzere gidiyorum genel dağıtıcı kardeşlerin yerine. Sarı ambalaj kâğıdına sardıkları parayı Aziz Nesin'e veriyorum, hayırlı olsun, diyerek.

Demek adamlar o kadar emin ki *Zübük*'ün *Marko Paşa* gibi satacağından onca parayı hemen verdiler, diye düşünüyorum.

Derginin hazırlık çalışmalarına başlıyoruz.

Bu arada kendime kalacak bir yer arıyorum. Enver, Çengelköy'de, Rıfat Ilgaz'ın eski kaynanasının harap evindeki odayı çok ucuza ayarlıyor bana. Enver'in çok yakınına taşınmış oluyorum böylece.

Akşamları birlikte dönüyoruz Çengelköy'e. Kapısı kilitsiz, sıvaları dökülmüş odada geceleri sıçrayarak uyanıyorum uykudan. Ev sahibem kendi kendine yüksek sesle konuşarak bir hortlak gibi dolaşıyor alt katta. Ama tedirginliğim geçiyor zamanla. Kadıncağıza acımaya bile başlıyorum.

Çengelköy'e vapurla giderken Enver'le sohbete doyum olmuyor. İskelede indikten sonra da konuşa konuşa çıkıyoruz evlerimize giden daracık dik yokuşu. Bazı akşamlar Enverlere gidiyorum. Annesi, kız kardeşi Süreyya, eşi Lütfiye her seferinde dostça karşılıyorlar beni. Mis gibi sabun kokan tertemiz bir ev bu. Bahçe içinde. Gecenin geç vaktine kadar sürüyor sohbet. On ikiyi buluyor odama varışım...

Nahire'lerin Mecidiyeköy'deki evlerine gidiyorum bazen. Nahire yabancı filmlerin Türkçeleştirilmesinde çalışıyor. Gazeteci Cavit Yamaç'tan ayrıldıktan sonra Orhan'la evlenmiş. Orhan, Galatasaray mezunu. Bir bankada memur. Karı koca iyi insanlar. İkisi de içkiye aşırı düşkün. Evleri herkese açık. Akşamları, merhaba, ben geldim, diyen, gece yarısına kadar onlarda kalıyor. Şarkılar, türküler gırla gidiyor. Şiirler okunuyor. Ve Orhan her gece, yalpalaya yalpalaya uzun ceviz masanın üstüne çıkıp,

– Ben bu kadar kirayı ödeyemem, deyip tavanı yumrukluyor, üst kattaki evsahibine duyurmak için. Ama her ay kuzu kuzu ödüyor kirasını.

Nahire'nin kocasıyla ilgili tanımı bir şahaser: "Benim herif içki içmediği zaman konuşmaz. İçince de KONUŞAMAZ."

Karlı bir kış akşamı Nahirelere vardığımda Cahit Irgat'la karşılaşıyorum. Cahit körkütük sarhoş. Elinde ufacık bir transistör radyo. Zırıl zırıl ağlıyor radyodan yükselen Yunanca bir şarkıyı dinlerken. Tam o sırada mutfaktan Cahide Sonku çıkıyor. Üstündeki incecik sabahlıktan çıplak vücudu olduğu gibi görünüyor. O da sarhoş. Cahit'in ağladığını görünce:

– Ağlama Cahitçiğim, al bunu ye, diyerek sabahlığının cebinden çıkardığı bir avuç piyazı Cahit Irgat'ın ağzına götürüyor ve yanaklarından öpüyor salya sümük.

Hiç de korkak olmayan ben, ömrümde ilk defa büyük bir korkuya kapılıyorum. Sarhoşluğun en uç noktasını tüm çıplaklığı ile görmenin, ya ben de bir gün onlar gibi olursam, diye düşünmenin verdiği müthiş bir korku bu...

Ordakilere hiçbir şey söylemeden hızla çıkıyorum evden. Ve o hızla varıyorum Tophane'ye. Arabalı vapura nasıl bindiğimi, Çengelköy'e nasıl geldiğimi bilmeksizin kendimi yatağıma atıyorum.

Aylık şöyle dursun, gündelik bile alamadan sigortasız ve bir tür veresiye çalışmak gitgide rahatsız ediyor beni. Ne alacağını bilemediğim için ne yapacağımı da tam olarak bilemiyorum. Tedirgin günler geçiriyorum. Enver'le konuşuyorum bu konuyu. Sonunda, ancak belirli bir aylık karşılığında çalışabileceğimi söylüyorum

Aziz Nesin'e. Hoş karşılamıyor bu isteğimi. Düşüneyim, diyor. 400 lira aylık verebileceğini söylüyor bir hafta sonra. Bu miktarın yeterli olmadığını 600 liradan aşağı çalışamayacağımı belirtiyorum. Ve on gün sonra ayrılıyorum Düşün Yayınevi'nden.

Kendi yayınevini kuracağını söyleyerek Enver Aytekin de ayrılıyor bir süre sonra Aziz Nesin'den ve Sosyal Yayınları'nı kuruyor Kurtiş Han'da kiraladığı bir odada. Sadece 250 lira bir sermaye ile kalkışıyor yayıncılığa. Kâğıtçılar, basımevi sahipleri kendisine güvendikleri için kısa vadeli kolaylıklar sağlıyorlar Enver'e.

İlk kitabı *Sosyalizm Nedir*'i çantasına doldurup kan ter içinde kendi eliyle dağıtıyor kitapçılara. Onlar pek umursamıyorlar bu kitabı. Ama hiç ummadığı bir şey oluyor: Çetin Altan gazetesindeki köşe yazısında *Sosyalizm Nedir*'den övgüyle söz edince bütün kitapçılar Sosyal Yayınları'nın kapısını aşındırmaya başlıyor. Ve kitabın ilk baskısı bir haftada tükeniyor. Enver rahat bir nefes almış oluyor böylece...

Melih Cevdet Anday'a anlatıyorum durumumu ve iş aradığını söylüyorum. Hemen ilgileniyor ve bir dostu aracılığı ile bana büyük bir sigorta şirketinde iş sağlıyor. Mütercim sekreter olarak çalışmaya başlıyorum.

Maddi bakımdan rahatlıyorum. Anneme her ay para yolluyorum. Şirkette bir yıl çalıştıktan sonra bir bıkkınlık çöküyor üzerime, kendimi bir bakıma muhasebeci gibi hissediyorum. Poliçeler, akreditifler arasında ömür tüketmek istemiyorum. Ankara, annem, kardeşlerim, dostlarım burnumda tütüyor. Ve sigortacılığa elveda deyip Ankara'ya gidiyorum.

Koca adamım, ama anakucağı serin bir pınar oluyor bana. Ablamın kocası Şevket eniştem, dostları aracılığı ile bir yolunu bulup çok uzun süren uğraşlardan sonra, öz babam Nizamettin'den ufak bir emekli aylığı bağlatmış anneme.

Kız kardeşim İlknur'u da Emlak Bankası'na memur olarak yerleştirmiş.

Ben de boş durmuyorum. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki asistanların, doçentlerin tezlerini daktiloda yazıyor, yanı sıra ticari çeviriler yapıyorum. Bilsay Kuruç, Korkut Boratav sayesinde asistanların, doçentlerin birçoğu tezlerini daktiloda bana yazdırıyor. Onlardan biri de Deniz Baykal. Bu vesileyle tanıyorum onu.

İlerde, Türkiye İşçi Partisi'nin genel sekreteri ve de geçici başkanı olacak Yahya Kanbolat'la ve eşi Saadet Hanım'la Korkut Boratav'ların evinde tanışıyorum. Takım elbisesi içinde tipik bir

bürokrata benziyor Kanbolat. Camları hafif dumanlı gözlüğünün ardından gülümseyerek bakıyor. Dinlemeyi seviyor daha çok. "A. Bahçeci" takma adıyla *Yön*'de yazılar yazdığını belirtiyor Korkut bir ara.

– Son sayıdaki yazınız çok güzeldi, arkadaşlarıma da sözünü ettim, diyorum.

Memnun oluyor. Yön hareketi, Çalışanlar Partisi ve Türkiye İşçi Partisi konuşmalarımızın odak noktası. Yahya Kanbolat ikinci bir partiye gerek olmadığını söylüyor. Türkiye İşçi Partisi'nin desteklenmesi gerektiğini, bu partinin ülkemizin demokratik gelişmesinde öncü olacağını ısrarla savunuyorum. Tartışmamız geç vakte kadar sürüyor. Ayrılmadan önce, evinin, Fakülte'nin telefon numaralarını yazdığı bir pusulayı uzatıyor elime, mutlaka görüşelim, diyor.

Bu tanışma bir dostluğa dönüşüyor daha sonra. Sık sık buluşuyoruz Yahya Kanbolat'la. Çoğu zaman Ziraat Fakültesi'ndeki çalışma odasında bir araya geliyoruz. Fransa'da beş yıl boyunca bir sacayağı gibi birbirlerinden hiç ayrılmadıklarını söylediği Suat Aksoy ve Muammer Uygur'la da tanıştırıyor beni. Üçünün de Fransızcası çok iyi.

Yahya Kanbolat, Suat Aksoyların Bayındır Sokak'taki apartmanının alt katında oturuyor. Evine de gittiğim oluyor zaman zaman. Saadet Hanım'a Hamit babamın Çerkez olduğunu söylediğimde daha büyük bir yakınlık gösteriyor bana. Çünkü kendisi de Çerkez.

Adamakıllı zengin biri Yahya Kanbolat. Hatay'da pamuk tarlaları var. Eli açık. Harcamaktan, dostlarını ya evinde ya da restoranda ağırlamaktan hoşlanıyor. Rakıya ve siyasete pek düşkün. Sessiz ve derinden gitmesini biliyor. Ve bu yoldan ulaşıyor amaçladığı her şeye. Yazı dili pek parlak değil. Bunun bilincinde. Malthus hakkında hazırladığı tezin Türkçesini bir ücret karşılığında gözden geçirmemi ve daktiloda temize çekmemi isteyişi bu yüzden. Bu vesileyle, bir ay boyunca hemen her gün Kanbolat'ın evinde daktilo başında çalışıyor, tezindeki anlatım ve dil pürüzlerini düzeltiyorum. Saadet Hanım'ın Çerkez güzeli iki yeğeni nefis yemekler hazırlıyor bize öğle ve akşam.

Bu arada siyasi konulardan söz ediyoruz. Yahya ağır ağır içkisini yudumluyor bir yandan. Onu daha yakından tanımamı sağlıyor bu bir aylık çalışma.

Saadet Hanım hamile. Doğal ihtiyaçlarını gidermenin dışında yatağından hiç kalkmıyor. Doktoru doğum gününe kadar sırt üstü yatmasını önermiş, aksi halde gene düşük olur, demiş.

Sonunda büyük boy bir kitaba dönüşüyor Kanbolat'ın tezi. İki ay sonra da ilk oğlu Hasan dünyaya geliyor. Kanbolatlar için büyük bir olay bu. Yol açılmış oluyor böylece ilerki yıllarda doğacak olan ikinci oğluna...

Kızılırmak Sokağı'nda çatı katındaki evimizde anacığım beni gece yarılarına kadar bekliyor pencerenin önünde. Vardığımda kardeşlerim çoktan uyumuş oluyor. Onun beni uyumamacasına bekleyişine hem seviniyor, hem de üzülüyorum.

Mahkûmiyetimden dolayı partinin kayıtlı üyesi olmadığım halde, aktif bir çalışma içindeyim. Coşkulu, son derece hareketli bir dönem yaşanıyor. Bir özveri dönemi bu.

17 Kasım 1963 yerel seçimlerinin sonuçları bir umut kapısı açıyor Türk solu için. Sonunda, Kanbolat Ziraat Fakültesi'ndeki görevinden ayrılıp TİP Çankaya İlçesi'ne kaydını yaptırıyor. Partinin tarım programını hazırlıyor Suat Aksoy'la birlikte. Kısa zamanda, Parti içinde ve Aybar nezdinde itibarı artıyor. Ayrıca Parti'ye önemli maddi yardımlarda bulunuyor.

Ama hoşlanmadığım bir tarafı var Kanbolat'ın: Para gücüyle her şeye erişebileceğini sanıyor. Üstelik Sadun Aren'in MİT ajanı olduğunu ima ediyor sağda solda. Beni de buna inandırmaya çalışıyor, bu görüşüne katılmadığımı kendisine defalarca belirtmeme rağmen. Fakat o, ayak diriyor bu tutumunda.

Bir gece, Sakarya İşkembecisi'nde Suat Aksoy ve diğer arkadaşlarıyla birlikteyken gene aynı konuyu işliyor. Sonunda, Sadun Aren'in MİT ajanı olduğuna katiyen inanmadığımı, masaya yumruğumu vurarak açık açık söylüyorum ve işkembeciden hırsla çıkıp eve yollanıyorum. Bu olaydan sonra uzunca bir süre konuşmuyorum Kanbolat'la.

Temmuz 1964'te *İktisat ve Piyasa* gazetesinde muhabir ve mütercim olarak çalışmaya başlıyorum. Ahmet Oktay, Süleyman Ege de aynı gazetede çalışıyor. Müessese müdürümüz Salim Şengil. En güzel günlerim. Ahmet Oktay, Tülay'la evlenme hazırlıkları içinde.

Partili, partisiz yığınla dost ediniyorum gazetede çalışırken. Günler jet hızıyla geçiyor. Çok yorgun olduğumuz bir gün on arka-

daşla birlikte Cebeci Erkekler Hamamı'na gidiyoruz. Peştamalı belimize sarıp kurnanın başına kuruluyoruz. Yalçın Cerit'i karşımdaki kurnada iri kıyım bir keseci keselemekte. Yalçın boş durmuyor, bir yandan keseleniyor, bir yandan da keseciye o buram buram sıcakta propaganda yapıyor, fırsat bu fırsattır diyerek.

– Kardeşim, ağır işçisin sen. Kan ter içinde gece yarılarına kadar başkalarının kirlerini çıkartacağım diye uğraşıp duruyorsun. Aslında sömürülüyorsun. Senin sırtından zengin oluyor patronun, diyor.

Ama kesecinin hiçbir şeyi umursadığı yok. Cerit'i keselemeyi sürdürürken öyle bir cevap veriyor ki, bir kahkaha tufanıyla çınlıyor hamamın kubbesi. Kesecinin,

– Bey, ben bu işi zevk için yapıyorum, deyişi Yalçın'ı herhalde epeyce düşündürüyor.

Halit Çelenk ve avukat eşi Şekibe Çelenk bir feragat örneği. Canla başla çalışıyorlar Parti için. Şekibe Çelenk, Cengiz Çandar'ın teyzesi. Onlarla da tanışıyorum. Cengiz'in annesi Saffet Hanım da avukat ve inanılmaz bir espri kumkuması. Şekibe Hanım çok hastalandığından söz ettiğinde,

– Aman ne iyi, demek hastalanmaya vakit buluyorsun ablacığım, diyor tüm hınzırlığı ile.

Cengiz, üniversite öğrencisi ve keskin devrimci o yıllarda. Sonradan Filistin kamplarına gidecek ve uzunca bir süre İngiltere'de kalacaktı.

Çevrem alabildiğine genişliyor. Ömür boyu dost olacağımız Abdullah Eldelekli'yle tanışıyorum. Müthiş zeki ve olağanüstü çalışkan. Karayolları'nda makine mühendisi. Hepsi de solcu bir arkadaş grubunun en gözde kişisi. Cebeci'deki bir apartıman katında birlikte kalıyorlar. Apartıman değil, yolgeçen hanı sanki: Tiyatrocu, şair, yazar ne kadar solcu varsa hepsi orada boy gösteriyor akşamları. Kızlar, erkekler ucuz şarap eşliğinde tartışıyorlar teorik sorunları. Uykusu gelen bir köşeye kıvrılıp yatıyor.

Abdullah'ı çok seviyorum. Arkadaş canlısı ve sözüne çok bağlı. Hangi sorun olursa olsun, kestirmeden pratik bir çözüm getiriyor. Yorgunluk nedir bilmiyor. Ağız dolusu gülüyor güldüğü zaman.

Arkadaşı Hicri, İşçi Partililerinin önerilerini hiç geri çevirmiyor. "Teşebbüs edin, destekleriz" diyerek, sakıncalı işlerden uzak duruyor, paraca destekliyor sadece.

Abdullah, öğretmen Umut'la evlenip ayrı ev kurduğunda beni artık bir abi gibi biliyorlar ikisi de. Bu kardeşçe dostluğumuz her

geçen gün daha da pekişerek devam edecek. Abdullah'la Umut Frankfurt'a yerleştiklerinde bile beni, annemi, kardeşlerimi asla unutmayacaklardı.

Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 genel seçimlerinde Meclis'e 15 milletvekiliyle girmesi ülkemizde sol düşüncenin geniş kitleleri etkilemesinin ilk büyük adımını oluşturuyor. Mehmet Ali Aybar'ın yönetimindeki parti bir mucizeyi gerçekleştiriyor böylece. Ama ne yazık ki, parti içi çekişmeler, Aybar'ı yıpratma, yönetimi ele geçirme girişimleri, en sonunda, bu büyük kazanımın heder edilmesine yol açacak, Türk Solu, kendi tarihinin bu en büyük fırsatını elden kaçıracak ve bölünerek çoğalmanın bulanık sularında nefes nefese kalacaktı.

Vaktiyle Ankara Radyosu'nda yaptığı programlarla klasik müziği geniş bir dinleyici kitlesine sevdirmiş olan Raziye Nugay'la evleniyorum 1965'te. Onun üçüncü, benim ilk evliliğim. Gazi Osman Paşa'da bir teras katına yerleşiyoruz. Geceleri Ankara'yı kuşbakışı seyrettiğimiz bu ev her hafta sonu dostlarla dolup taşıyor. Raziye'nin dostlarından Bilge Karasu, Ergün Günçe ile dostluğum bu sırada başlıyor. 1983'te absürd bir uçak kazasında can verecek olan Günçe, şiirimizin ve Türkçe'nin pırlanta taşlarından bu özgün şair, seçkin bir ekonomist aynı zamanda. İngilizce biliyor ve gece gündüz okuyor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde çok sevilen bir öğretim görevlisi. Dostluğumuz öylesine gelişiyor ki Günçe ile, cumaları ya onlarda ya da bizde şiir geceleri düzenliyoruz, klasik müzik eşliğinde. Bir süre sonra Turgut Uyar da katılıyor aramıza. Şiirin her şeyinden dem vuruyoruz bu buluşmalarımızda. Ve iple çekiyoruz sonraki cuma gecelerini.

Türk Solu'nun umut dolu yıllarının kalbi Ankara'da atıyor. Geleceğe umutla bakan bir gençlikle, sosyalizm sorunlarını tartışan aydınlarla, peynir ekmek gibi satan sol kitaplarla, açık oturumlarla, kongrelerle sarmalanmış bir Ankara'yı dolu dolu yaşıyorum 65'ten 67'ye kadar.

Orhan Suda'nın Albümünden

ÇALIŞMA BELGESİ

10, Cours des Minimes – Aix-en-Provence'da "Hôtel Vendôme"un sahibi olan, [redacted] ve aşağıda imzası bulunan ben, O. Campion, Bay Orhan SUDA'nın işbu otelde 1 Temmuz 1979'dan 30 Eylül 1981'e kadar resepsiyonist olarak çalıştığını tasdik ederim.

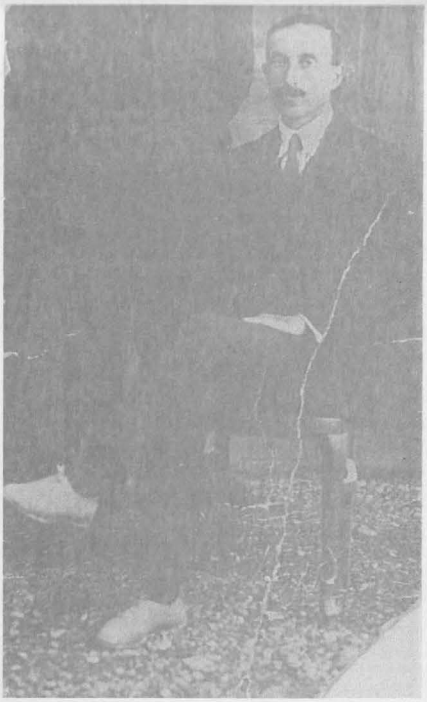
Bay Orhan Suda dürüst, işine bağlı ve müşterilere çok iyi davranan bir elemandır. [redacted] Gerçekten takdir ettiğimiz bu niteliklere sahip bir resepsiyonistten yoksun kaldığımız için üzgünüz.

Aix-en-Provence
30 Eylül 1981

O. Campion

Hôtel Vendôme
10, cours des Minimes
13100, Aix-en-Provence

Fotoğrafın arkasına, dayım Şeref Çayıroğlu'nun "doyamadan yitirdiğimiz büyük insan" diye yazdığı özbabam Nizamettin.

Annem Faika (Lütfiye ablamın evinde).

40'lı yılların Orhan Suda'sı.

Konservatuar öğrencisiyken çekilmiş resmim (40'lı yıllar).

Kızkardeşim İlknur Gökalp'ın genç kızlık resimlerinden.

Anneannem Zehra Çayıroğlu, dayım Şeref Çayıroğlu ve beş yaşlarındaki küçük Orhan Suda.

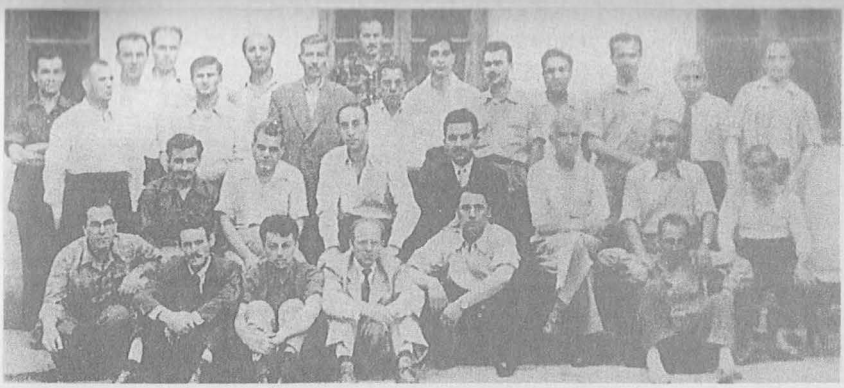
Günseli Akol ve ben Orhan Suda Molière'in *Cimri*'sinin provalarından birinde.

Soldaki ben, sağdaki Gürbüz Tüfekçi (*Cimri*'nin provalarından birinde).

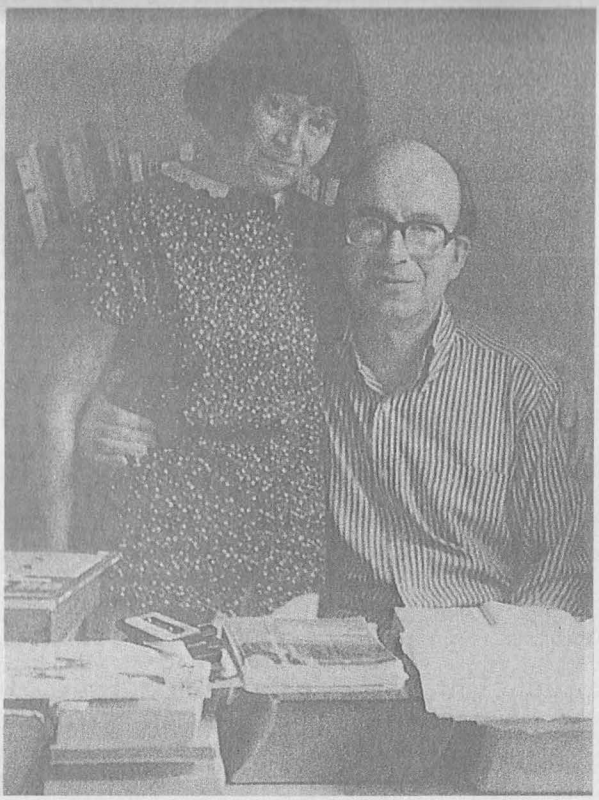
Gene ben ve Günseli Akol *Cimri*'nin provalarından birinde.

Askeri Mahkeme önünde TKP sanıklarından bir grup. Fotoğrafı çeken Sabahattin Dikmen.
Soldan sağa (ayaktakiler): Fadıl Barkan, Faik Şekeroğlu, Kemal Ergin, Kadri Buldu, Recep Yerlikaya, Mustafa Toprak, Mehmet Ağa, Sabahattin Dikmen, Halil Çalışır, M. Emin Atılal, Kâmil Akar, Seyit Atılal, Mihri Belli, Cazım Aktimur, İdris Erdinç.
Soldan sağa (oturanlar): Hayati Tözün (Patriot Hayati), Reşat Fuat Baraner, İbrahim Atılal, Abdülkadir Pirhasan (Vedat Türkali), Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Halil Yalçınkaya (merhum yayıncı Mehmet Ali Yalçın'ın babası), Arif Nanak.
Soldan sağa (öndekiler): Vecdi Özgüner, Mustafa Arhavi, Turgut Akalın, Ahmet Gayretli (Sarı Ahmet), Tonga Salih, Şevki Akşit.

Harbiye Askeri Cezaevi, soldan sağa: Görevli er, Kâmil Akar, Sarı Ahmet, Abdülkadir Pirhasan (nam-ı diğer Vedat Türkali), Şevki Akşit, Recep Yelkenkaya, Salih Tonga; önde: Sabahattin Dikmen ve İbrahim Atılal.

Aix-en-Provence. Yıl 1980.
Kendi imalatım ufakcık masamın başında,
4, rue des Tanneurs'de Sevgi ile birlikte.

Şaban Ormanlar askerlik hatırası.

29 Mart 1982. Aix'de. Café Rotonde'da Sevgi ve ben. Sonbahar sonu, öğleden sonra...

Resimlerimizi Aydın Engin'in çektiği nikah törenimizde soldan sağa: Yılmaz Öner, Bülent Habora, Engin İşmar, Metin İlkin, "Karaoğlan" kitabının yazarı Süleyman arkada: Küçük İskender'in babası ressam Derman Över (bıyıklı olanı).

Köln'de, soldan sağa: Melike Demirağ, Şanar Yurdatapan, Orhan Suda, Sevgi Suda, önde kızları dünya güzeli Zeynep.

Frankfurt, Şubat 1985. Abdullah Eldelekli'nin evindeyiz. Soldan sağa Küçümencik Yasemin Eldelekli, Sevgi Suda, ben, Abdullah'ın eşi Gülşen Eldelekli, Abdullah Eldelekli ve kızı Yeşim Eldelekli.

Mart 1985. Bournemouth. Dostumuz Şemsa Pozcu'nun arabasının yanında ben ve Sevgi, arabayı da pek benimsemişiz.

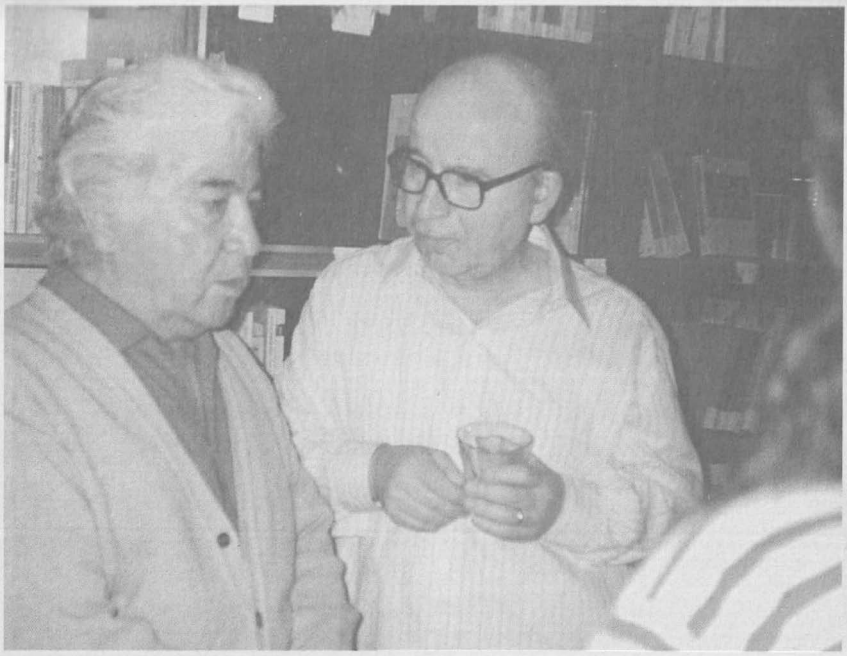
Bournemouth, 1985. Şemsa Pozcu'nun evinde Sevgi ve ben.

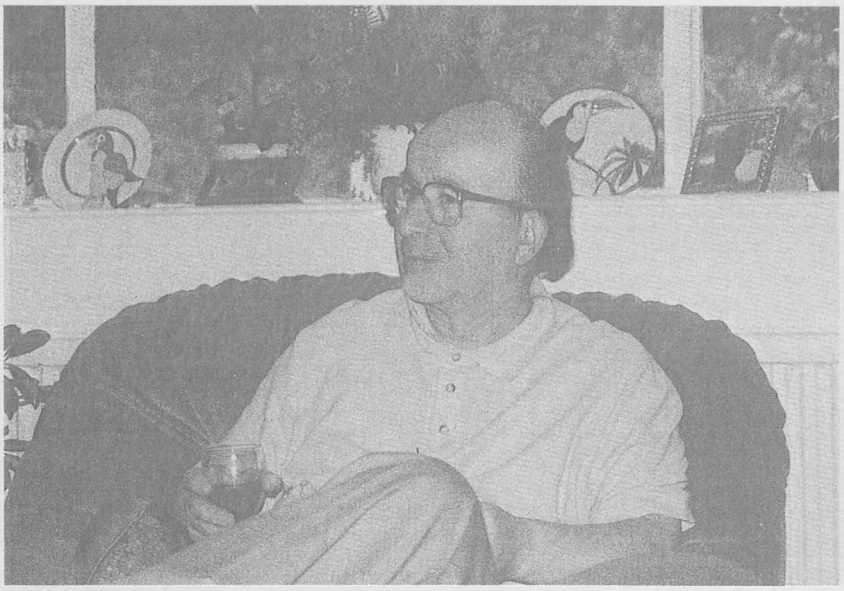
Frankfurt, 4 Şubat 1985
Haluk Aker'lerin evinde mutfaktayız. Ben ve elinde oklava olan Haluk Aker (birazdan gözleme yapacak).

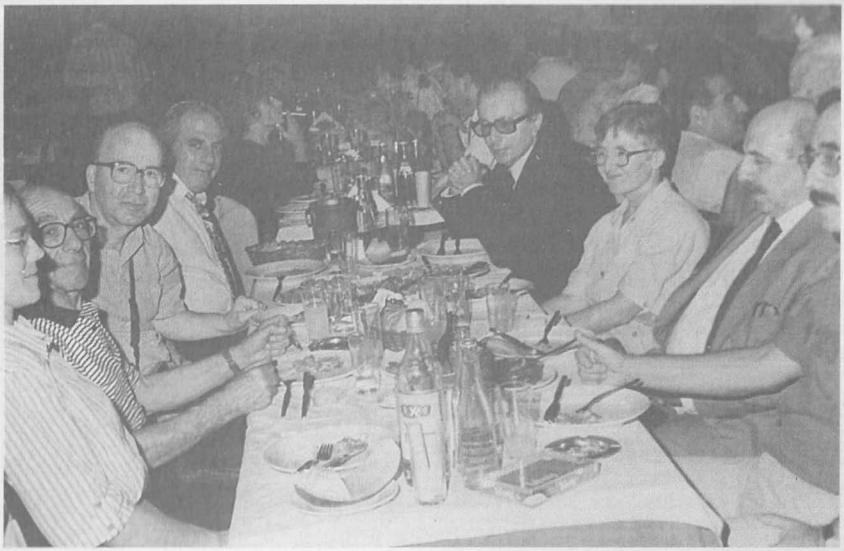
Frankfurt, 4 Şubat 1985. Orhan Suda, Haluk Aker, Sevgi Suda ve Haluk'un kızı.

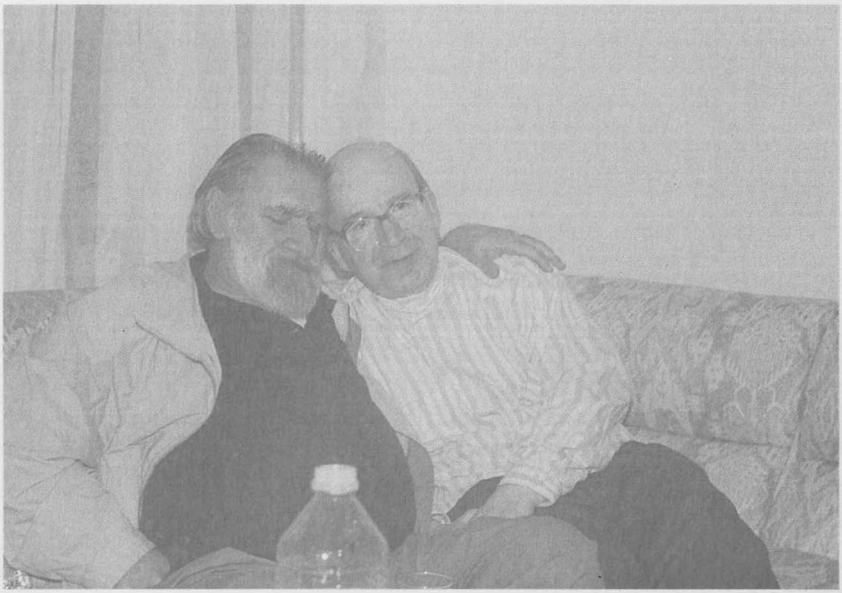
1986'da Londra Halkevi'nde Aziz Nesin'le birlikte.

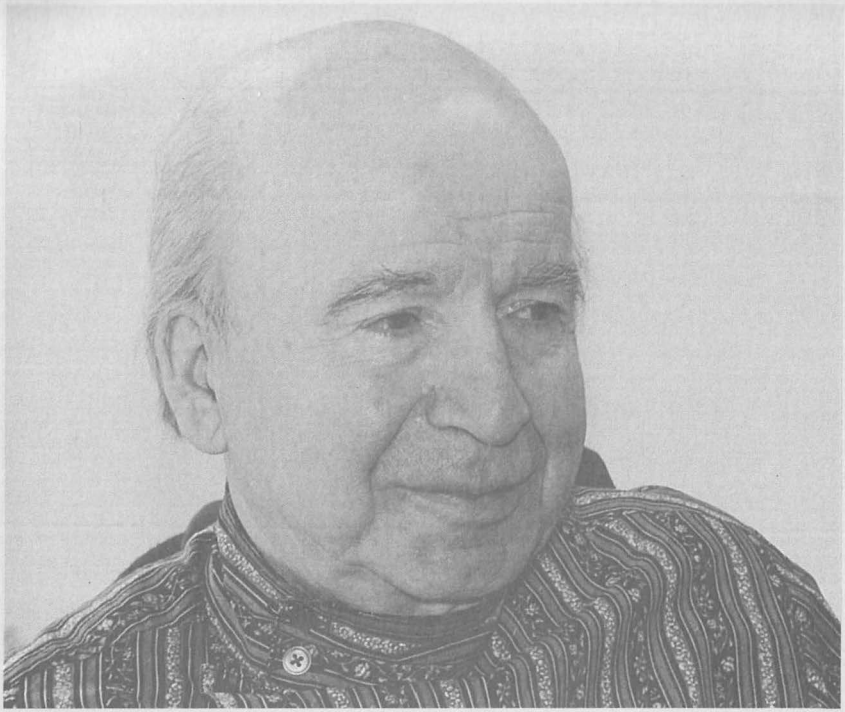
15 Eylül 1989, Londra. BBC Türkçe Bölümü başkanı Zeki Okar'ın evinde benim yakışıklı bir resmim (Fotoğraf: Zeki Okar).

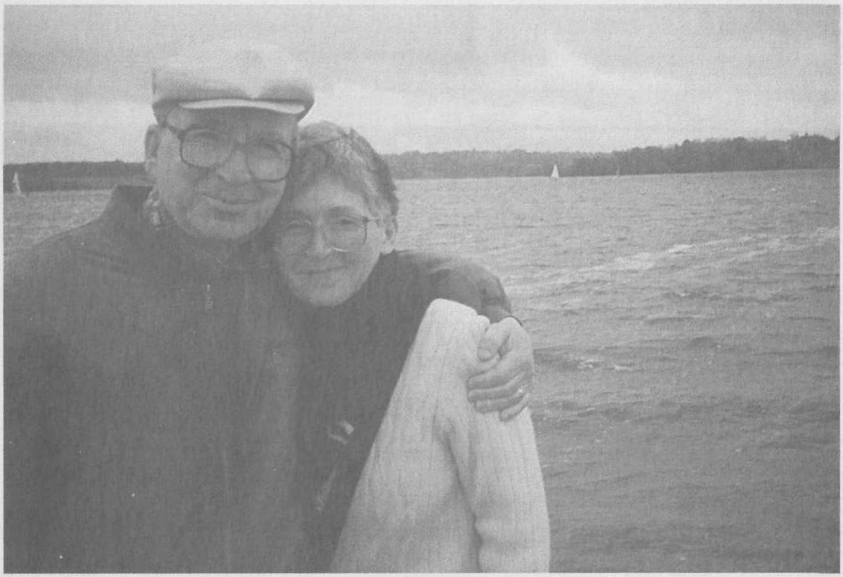
30 Eylül 1991. Kumkapı'da Hoş Seda Restoranı. Ülkemize dönme yasağının kaldırılması ve birbirimize kavuşmamız şerefine rahmetli dostum Enver Aytekin'in çektiği ziyafetteyiz. Sol başta; Ataol Behramoğlu'nun o zamanki eşi Ludmila, Şahap Bakırsan, ben. Karşı masamızda; Cenap Karakaya, Sevgi Suda, Enver Aytekin, Ataol Behramoğlu.

Sivas katliamından iki ay önce, öğretim görevlisi Orhan Gemikonanlı'nın evlerinde biraraya geldiğimiz gecede Can Yücel ve ben.

Aralık 1999'da YKY binasında çekilmiş resmim.

2000'den iki yıl önce Londra'dan epey uzakta, deniz kıyısında ben ve Sevgi (Fotoğraf: Sevgili dostumuz İsmail Saray).

Eylül 2001; Eskişehir Anadolu Üniversitesi kampüsünde, Fransa'dan genç dostlarımız soldan sağa: Fransız Filolojisi Anabilim Dalı Başkanı Gülnihal Gülmez, eşi ve konservatuvar müdürü Bahadır Gülmez, ben ve Sevgi Suda.

13 Aralık 2001'de Nihat Ziyalan'ın Sydney'den yolladığı bu fotoğrafın arkasında şunlar yazılı: "Tepebaşındaki son Kitap Fuarı'nda dostlarla. –Boyacı arkadaş dahil– Sevgi + Orhan Suda güzelleriyle. Nihat Ziyalan."

Doçent Demir Demirgil, kayınbiraderi Avukat Zekai Ökte'nin çıkaracağı *Belgelerle Türk Tarihi* dergisine genel sekreter olmamı öneriyor. Maddi bakımdan bana çok cazip gelen bu öneriye evet diyorum. Raziye de iş yerindeki çalışma şartlarından pek memnun kalmadığı için İstanbul'a yerleşmemizin daha iyi olacağını düşünüyor.

İstanbul'da Zekâi Ökte ile görüştükten sonra Teşvikiye'de bir apartmanın alt katını kiralıyorum. İstanbullu oluyoruz ister istemez. Fransızca-İngilizce bilen Raziye, *Milliyet*'in yan kuruluşlarından birinde iş buluyor bir süre sonra.

Zekâi Ökte tarihe son derece meraklı ve inanılmaz bir kitap tutkunu. Kurucusu ve sahibi olduğu *Belgelerle Türk Tarihi* dergisi, Ankara Hanı'nın üçüncü katındaki odalardan oluşuyor. Rahat bir ortamda çalışıyorum. Odalar silme kitap dolu: Ansiklopediler, sözlükler, nadide eserler ve dergiler... Ayrıca, Zekâi Ökte'nin paha biçilmez kitaplardan oluşan yirmibeş bin ciltlik bir kitaplığı da var evinde.

Bu sıralarda görüşmeye başlıyoruz dayımla. Aramızdaki on altı yıllık buzlar eriyiveriyor, olağanüstü bir dostluğa dönüşüyor dayı yeğen ilişkisi.

İstanbul'un yabancısı olmadığım için kolayca alışıyorum her şeye. Beş ay sonra Üsküdar'da, Paşalimanı'nda ormana bakan ve balkonundan deniz görünen daha iyi bir eve taşınıyoruz.

Ev gerçekten güzel, ama evliliğimiz pek yürüyeceğe benzemiyor. Gene de iki yıl daha kör topal sürdürdüğümüz bu evlilik boşanmayla sonuçlanacak gibi.

Evliliğimizin iyice tavsadığı günlerden birinde beynimden vurulmuşa dönüyorum: "Hemen yetiş, annen ağır hasta" diye yazıyordu gece yarısı gelen telgrafta.

Dünyam kararıyor. Uçak sanki yerinde sayıyormuş gibi geliyor bana.

Annem, ablamların evinde geniş bir yatakta komadaydı. Yanaklarından öpmüş, başımı göğsüne dayamıştım. Ablam, bak anne, Orhan geldi, dediğinde dudakları kıpırdar gibi olmuştu. Kan tahlili sonucunun henüz alınmadığını söylemişti eniştem. Hemen bir taksiye atlayıp Ergün Günçeler'e gitmiştim. Güvendiğim bir doktordan öğrenmek istemiştim durumunu. Annem komada, senin teşhisine ihtiyacım var Gülseren, diyebilmiştim sadece.

Bir çocuk-adamdım onu yeşil yazmalı bir tabutta ölülerevine uğurlarken. Dualar okunuyordu erkişi adına, hatunkişi adına. Şubatın on beşiydi. Üç günde gidivermişti beyin kanamasından. Yapayalnız kalmıştım imamın arkasında, derin bir acıyı bağrıma gömerek. Koca adamın anasızlığı başlıyordu benim için o 69 yılında...

Çok şeyler oldu onsuz geçen yıllar boyunca. Annemin benim hatırım için katlandığı ilk eşimden ayrılmış, Çengölköy'e taşınmıştım. Her gün onu özleyerek inerdim iskeleye. Bahçe içinde tek katlı o küçümencik evde geçti iki yılım. Kendi hallerinde çok iyi komşularım beni hiç yalnız bırakmadılar. Zamanla sıcak bir dostluk oluştu aramızda.

Evde sadece uyduruk bir duş olduğu için, ayda iki kere Beylerbeyi Tarihi Hamamı'na gider, keselenirken Hamit babamı, çocukluğumun hamam safalarını hatırlar, geçmişe kolan vururdum muttassıl.

Hamama gittiğim akşamlardan birinde yolda bana dikkatle bakan sevimli bir genç adam,

– Siz Orhan Duru musunuz? diye soruyor.

– Adım Orhan, ama soyadım Duru değil, Suda, diyorum.

– Kusura bakmayın, sizi Duru'ya o kadar benzettim ki, sormadan edemedim. Ama iyi ki sormuşum, Orhan Suda'yla tanışmış oldum böylece.

Bülent Tanör'le o akşamki tanışıklığımız beni çok mutlu eden bir dostluğa dönüşüyor.

Beylerbeyi'nde kardeşi Reha Tanör'le birlikte kalıyor Bülent. Sık sık buluşuyor, çoğu geceler Serge Régiani dinliyerek günün sorunlarını tartışıyoruz onların evinde.

Çengelköy'deki evden, gene Çengelköy sırtlarında ressam Nevin Çokay'ın eniştesinin geniş bir bahçe içindeki apartmanın giriş katına taşınıyorum.

Nevin, ufak ufak çok nefis mezeler hazırlıyor çoğu akşamlar. Ben de kendi elimle pişirdiğim zeytinyağlı yeşil fasulyeyi ya da pirinç pilavını götürüyorum. Eşi Nejat Çokay'la mavrayı kuruyor, tadına doyulmaz sohbetlere dalıyoruz buz gibi rakı eşliğinde.

Bazen, gece yarıları ay ışığında bahçeye atardım kendimi. Annemi görür gibi olurdum ceviz ağacının altında. Gülümseyerek bakardı bana. Dudaklarımdan dökülürdü Özdemir Asaf'ın dizeleri:

"Küçük çocuklar yapıp geceleri kendimden
Seni öpsünler diye gönderiyorum sana.
Bana kucaklarında seni getiriyorlar,
Ben de sonra, o seni, getiriyorum sana.

Seni, senden de yakın, yalnız ben tanıyorum.
Sana, seni en sıcak bir ben anlatıyorum.
Kimse varamaz, senin, ben kadar yakınına,
Çok zamanlar, kendimi, sanki sen sanıyorum.

Ben sensiz olanlara seni yaratıyorum.
Ben sensiz kalanlara seni aratıyorum.
Seni saklayacağım, seni yazıp andıkça,
Kendimi çoğaltıyor, seni kuşanıyorum."

Bülent Tanör ortalıkta görünmemek için on beş gün kadar benim evde kalıyor. Çalışma masamda ona da bir yer açıyorum. Sözlükleri önüne sıralıyorum. Akşamları eşi Öget de geliyor. Fırında kızarmış kelleye bayılıyoruz. Kelleyi çenedinden ikiye ayırıp etlerini gövdeye indirirken şakalaşıyoruz.

Bir akşam Yücel Sayman da uğruyor ve gece bizde kalıyor. İskemleleri bitiştirerek bir yatak yapıyoruz ona. Yücel sabaha kadar güldürüyor bizi.

Bir başka gün de Yücel'le birlikte evlerine gidiyoruz. Editions Sociales yayınlarının, Marx'ın *Capital*'i dahil, belli başlı marksist kitaplarını iki bavula yükleyip benim eve getiriyoruz, aramalarda ele geçmesin diye. Yıllarca saklayacaktım bu kitapları, Bülent gizlice gittiği yurtdışından dönünceye kadar...

Sevgi'yle evlendim. 1973 yılıydı. 19 Şubat'ta perçinlenmişti yalın dostluğumuz. Nikâh resimlerimizi Aydın Engin çekmişti. Birbirinden güzel bu fotoğraflar unutulmaz birer hatıra olacaktı bizim için.

Cağaloğlu'nu mesken edindiğim o yıllarda kurdum Suda Yayınları'nı. İlkin, Garanti İş Hanı'nın küçük bir odasında başlamıştı yayıncılığım.

70'li yıllar, her bakımdan, en bereketli bir dönemdi. Yayıncılık tekelleşmemişti henüz. Devrimci örgütlerin cirit attığı ortamda pıtrak gibi çoğalan irili ufaklı sol yayınevleri onbeşbin, yirmibin lira sermaye ile kurulabiliyordu. May Yayınları'nın, Sosyal Yayınlar'ın yanı sıra boy veren Suda Yayınları 1973'ten 1978'e kadar ayrıksı denilebilecek bir yayın politikası izleyerek Troçkist eserler yayımlamıştı genellikle.

Troçki'nin başına gelenler ve Troçkizm beni çok etkilemişti o dönemde. Troçki bir kahramandı gözümde. Geniş kültürü, aydın kişiliği, seçkin yazarlığı, güncel olayları şaşmaz bir mantıkla irdeleyişi, sanat ve edebiyata yaklaşımı başlıca etkenlerdi beni ona bağlayan. Troçkizmi tüm insanlık için tek kurtuluş yolu olarak görüyordum. Üstelik, komünistlerin, marksistlerin en aydın, en kültürlü olanları tüm dünyada Troçkistlerdi. Bağımsızlığımdan hiç ödün vermeksizin savunuyordum Troçkizmi.

Hele, ben Mandel'in üç ciltlik *Marksist Ekonomi El Kitabı*'nı çevirip yayımladıktan sonra Türkiye'de Troçkist yayınların odak noktası olmuştu Suda Yayınları.

Gazetelerden birinde yayınlanan bir dizi yazıda Türkiye'de Troçkist hareketin önderi olduğum ileri sürülecekti. Oysa bu asılsız, hayali yakıştırmanın benimle hiçbir ilgisi yoktu. Bir örgüt adamı olmadığım gibi önderlik de benim harcım değildi. Ama o yılların dağdağası içinde söylentiler hızla yayılıyor, her şeyin mümkün olduğu sanılıyordu.

Meşçit Çıkmazı'nda yer alan hikâyelerini çok ilginç bulduğum Metin İlkin ve arkadaşlarıyla tanışınam o yıllara rastlıyor. Kalander, cömert, paylaşmacı, güleç, dost canlısı ve hayalperest Metin, son derece yetenekli ve bir o kadar da girişkendi. Ama büyük bir coşkuyla kalkıştığı işleri sonuna kadar götüremeyen bir yanı vardı.

Yeni Adımlar dergisinin genel yayın yönetmeni olmamı bana önerdiğinde sevinçle parlıyordu gözleri.

– Göreceksin, müthiş bir dergi olacak Suda Can, diyordu.

Şeytan tüyü vardı onda. O kadar içtenlikle söylemişti ki bunu, uzun boylu düşünmeme gerek kalmadan kabul, demiştim.

Sabahattin Ali Hikâye Yarışması'nı düzenleme fikri de Metin'den gelmişti. Sabahattin Ali adına Türkiye'de ilk defa gerçekleşiyordu böyle bir yarışma. *Yeni Adımlar*, büyük bir ilgi odağıydı artık.

Metin, Şemsa Yeğin'le birlikte kaldığı apartman dairesini bir yıl sonra bana devredince, Salkımsöğüt Sokak'taki apartmanın üst katma taşındı Suda Yayınları. Marmara'yı gören geniş terası, Boğaz'a bakan mutfağı, büyücek antresi ve iki odasıyla bir başka güzelliğe bürünmüştü yayınevimiz. Tüm dostların, yazarların, şairlerin uğrak yeri olmuştu. Yılmaz Öner, İrfan Yalçın, Öner Yağcı, Mehmet Arıcan en sık gelenlerdi. Çayların en tazesi orada içiliyor, sohbetlerin en koyusu orada yapılıyor, en hararetli siyasi tartışmalar orada gerçekleşiyordu. Son derece duyarlı ve yakın çevresine maddi manevi her türlü yardımı seve seve yapan Troçkist Daryo Novara'yla da Suda Yayınları'nda dost olmuştuk.

Hapishane arkadaşım İhsan Hasırcı'nın pleksiglas atölyesi apartımanın bodrum katındaydı. Has insan dedikleri türdendi İhsan Hasırcı. Dostluk simgesiydi. Eski Tüfekler'in uğrak yeri atölyesinin en başta gelen müdavimlerinden Enver Gökçe'ye her bakımdan destek olacak, onu hiçbir zaman yalnız bırakmayacaktı.

Çengelköy'de Avukat Tarık Karadeniz'in set üstündeki villasının alt katında kiracı olarak oturan biz, sabahın altısında uyanıp Tevfik Fikret'in Aşiyan'daki evini uzaktan seyrettiğimiz kamerya-da, balıkçı motorlarının pat patları arasında kahvaltımızı yaptıktan sonra iskeleye gidiyor, 7.45 vapuruyla Sirkeci'ye varıyorduk. Sevgi oradan otobüsle Şehremini Lisesi'ne gidiyor, ben de Cağaloğlu yokuşunu ağır ağır çıkarak 8.45'te yayınevine geliyordum. Cağaloğlu'nun işine en erken başlayan yayıncısıydım.

Matbaadan gelen provaları düzeltmek, kitap siparişlerini hazırlamak vaktin nasıl geçtiğini unutturuyordu. Sevgi, Lise'de her gün beş saat ders verdiği yetişmiyormuş gibi, saat 1.30'da büroya geliyor, karşıdaki lokantadan getirttiğimiz yemeği yedikten sonra yayınevinde de çalışıyordu. Akşam 6'da dosyalar koltuğumuzda, Üsküdar İskelesi'ne iniyor, vapurla Beylerbeyi'ne varıyorduk. İskele yakınına bağladığı kayıkta canlı balık satan Nuri'nin ayıklayıp torbaya koyduğu lüferle dönüyorduk eve. Yemekten sonra 12'ye kadar gene çalışıyor, sabaha yola koyulmak üzere giriyorduk yatağa.

Sonradan *Yeni Adımlar*'ın sahipliğini bana devredecekti Metin. Her ay 1200 liraya mal olan derginin hemen her işini kendim görecek, üstelik yıllık sayılar da çıkartacaktım.

Metin İlkin'in en büyük şansıydı Şemsa Yeğin. Ne yazık ki Metin bu şansını değerlendirmesini bilemedi. Şemsa'nın, kendisi için ne kadar değerli bir varlık olduğunu umursamaksızın olmadık projeler peşinde koşuyordu. Amerikalı ilk eşinden olan iki çocuğunu yetiştirmek ve Metin'in Yücel Yayınları'nı ayakta tutabilmek için tüm gücünü harcıyordu Şemsa. Olağanüstü çalışkan, son derece zeki ve vefalı bir kadındı. Ve de gülünce öyle güzel gülerdi ki...

Kitaplar, dergiler arasında su gibi akıp geçti beş yılımız. Bir gece yarısı Sirkeci Garı'nda bıraktık Cağaloğlu'nu. 78 yazıydı. Fransa'da Aix-en-Provence'a, o hayal şehre gidiyorduk.

Hapisteki arkadaşlarımdan ayrılmanın beni derinden etkilemiş olduğunu hissediyorum şimdi, martı çığlıklarıyla yankılanan bu odada. Sanki bir vapura doluşmuşlar da el sallıyorlar iskelede kalakalmış Orhan'a. Tam beş yıl insanları daha yakından tanımanın, hayatın öteki yüzünü tüm çıplaklığı ile görmenin benliğimde yarattığı fırtınalardan arınmış gibiyim. Daha duru, daha sakin algılıyorum dünyayı. Bir yarı-bilgelik var üzerimde. Heine gibiyim ben de:

Terasa çıkıyorum. Deniz koyu mavi. Motor sesleri duyuluyor. Tan yeri ağarıyor. Balıkçılar ağlarını salmışlar denize.

Sevgi usulca yanaşıyor.

– Bitti mi yazdıkların? Hani buraya dinlenmeye gelmiştik, diyor gülümseyerek.

– Böyle olacağını ben de bilemezdim. Asıl şimdi geçiyorum DAR KAPI'dan. Belki de bir kurtuluş bu. André Chervel'e binlerce teşekkür bize bu imkânı sağladığı için.

– İstersen biraz ara ver. Bastiani'nin karısı söylemişti, karşı tepede seramik sanatçısı bir kadın varmış. Çok istiyorum o kadını görmeyi.

Karnımızı doyurduktan sonra arka kapıdan çıkıyoruz. Kıvrıla kıvrıla giden bir yoldan ulaşıyoruz karşı tepeye. Dönüp arkamıza baktığımızda kilisenin çan kulesini, dalgaların sahili dövdüğü denizi görüyoruz.

Evinin giriş katına kurmuş atölyesini kadın. Bizi görünce yüzü aydınlanıyor. Uzun boylu ve alımlı. Kendimizi tanıtıyoruz. Türk oluşumuz pek ilginç geliyor ona. Geniş bir alana sıraladığı boy boy figürler, vazolar, tabaklar mutlak bir sessizlik içinde çalışmanın olağanüstü örnekleri. Dikkatle inceliyoruz her birini. Teypten barok müzik yayılıyor. Pek hoşumuza giden bir orta boy vazo satın alıyoruz.

– Buralara yerleşmeyi düşünmez misiniz, başka bir ülkede zor bulunur bu çevrenin özellikleri, diyor biz ayrılırken.

Sevgi'ye bakıyorum. Yalın bir içtenlikle söylüyor:

– İmkânlarımız el verse ömür boyu yaşarız burada.

– Dostlarımıza söz edeceğiz sizin çalışmalarınızdan, büyük bir sabırla yarattığınız bu güzelliklerden, diyorum.

İncecik bir patikadan iniyoruz kilisenin oraya. Bakkaldan kuru yiyecek ve meyve alıp bizimmiş gibi benimsediğimiz eve dönüyoruz ağır ağır.

Mektuplarında Korsika'ya hayranlığını büyük bir coşkuyla dile getiren Rosa Luxemburg'u düşünüyorum yol boyunca. Çok geç de olsa, bu güzelliği yaşamak bahtiyarlığına erişmek gerçek bir mutluluk, diyorum içimden.

Gene arka kapıdan giriyoruz eve. Sevgi göğsünde sıkı sıkı tuttuğu vazoyu yavaşça koyuyor masaya.

– Bunu sandığımızda saklayacağım, gönlümüzce bir evimiz olduğunda salonumuza bambaşka bir hava verecek, diyor. Boynuna sarılarak, saçlarını öperek paylaşıyorum onun bu sevincini...

Tan yeri ağarıyor Rogliano'da. Martılar çığlık çığlığa dolanıyorlar damların üzerinde. Kavisler çiziyorlar aydınlanan göğe. Nedenini açıklayamadığım bir hüzünle sarmalıyor beni bu geniş kavisler.

Sevgi usulca giriyor içeri:

– Yeter artık, saat neredeyse beş olacak, gözlerin kızarmış uykusuzluktan, diyor. Teras kapısını açıyor, iyot kokusuyla karışık serin bir hava doluyor odaya. Terasa çıkıyoruz. Köy derin uykularda. Deniz dümdüz, kıpırtısız, masmavi. Daracık yol döne dolana gidiyor köyün kilisesine. Yazmaya başladığım bir şiirimden dizeler okuyorum Sevgi'ye:

Beni sev
Beni yun
Beni unutma.
Beni bir çiçek gibi
Defterler, kitaplar
Arasında kurutma.

Ben ölünce
Itırların orda
Gene öyle kal
İpince.
Bil ki gene benim
Dipdiri
Akşam serinliği
Pencerenden girince
Gözleri nemleniyor.

– Seni kurutamam, seni sularım ömür boyu. İkinci ben'imsin diyor, boynuma sarılıyor. Ben de sımsıkı sarılıyorum ona. Deniz, martılar, derin sessizlik ve biz. Sarmaş dolaş oluyoruz. Bil bakalım bu bilmeceyi diyorum:

– Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane.

– Sevgi, diyor gülerek.

Yatmaya gidiyoruz. Pencereden sızan ışık yüzümüze vuruyor uyandığımızda. Terasta yapıyoruz kahvaltımızı. Köyün sakinleri geçiyor evin önünden. Mayolarımızı alıp denize yollanıyoruz.

Kilisenin oradaki bakkal el ediyor bize ve sesleniyor:

– Deniz çok güzel bugün.

– O güzelin koynuna gireceğiz birazdan, deyip yokuş aşağı yürüyoruz. Dünyanın bütün bitkileri burada yeşermiş sanki. İki yanımızda asırlık ağaçlar kendilerini göğe salmışlar. Böcek sesleri, dalları kemiren keçiler, yanımızdan hızla geçen sincaplar, tavşanlar, yol kenarındaki üvezler, yabani güller yavanlığını unutturuyor kentlerin. Çocuklar gibiyiz, ikimiz de seke seke gidiyoruz. Gelip geçen köylülerle selamlaşıyoruz, günaydınlar devşiriyoruz.

Sahil bomboş, kumlar incecik. Mayolarımızı giyip denizin koynuna bırakıyoruz kendimizi...

Alaca karanlıkta dönüyoruz aynı yoldan. Geç vakit varıyoruz eve. Acıkmışız, iştahla yumuluyoruz yemeklere. Sevgi bulaşıkları yıkarken odama geçiyorum. Ay ışığı vuruyor masama.

Martıların çılgın sesleri uyandırıyor beni masanın başında dalıp gittiğim uykudan. Sevgi gülümseyerek bakıyor. Ben de gülümsüyorum.

– O kadar derin uyuyordun ki, kıyamadım uyandırmaya, diyor.

– Saat kaç?

– Öğle oldu. Sofra seni bekliyor. Yarın son günümüz, biliyorsun.

– Önce bir duş alayım, diyorum.

Serin su bir ninni gibi geliyor bana.

Sofra başında beni bekliyor Sevgi. Acıksa da yemez bensiz. Saçlarını okşuyorum. André Chervel'in şerefine kaldırıyoruz kadehlerimizi. Dışarda bulutsuz bir gökyüzü. Komşunun kedisi geçiyor terastan.

Deniz kıyısına gidiyoruz yemekten sonra. Derin sessizlikte, mavilikleri seyre dalarak geçiriyoruz son günümüzü...

Aix-en-Provence

Suda Yayınları'nın depodaki bütün kitaplarını genel dağıtıcıya devretmenin sağladığı parayla ve kendi birikimimizle çıktık yola.

Fransa'da öğretmenlik için MEB'na başvuru, tüm çabalarımıza, nüfuzlu dostlarımıza rağmen, bir sonuca ulaşmamıştı henüz. Sevgi'nin lisedeki görevinden hemen istifa etmemesi gerekiyordu. Yaz sonunda birkaç aylığına dönüp Ankara'da ilgililerle tekrar temasa geçecekti.

Gerçi iki yıl kalmayı düşünüyorduk Aix'te. Ama öğretmenlik işi gerçekleşirse rahat bir çalışma ortamına kavuşacaktık. Biz böyle düşünüyorduk. Doğrusu da buydu. Oysa, umduğumuz gibi olmayacak, kendi yağımızla kavrulacaktık.

Yüzlerce yabancının barındığı Résidence Sextius'un balkonlu bir tek odadan ve ufacık bir mutfakla küçümencik bir hela ve duştan ibaret bir dairesini kiralıyoruz Aix'e gelince.

Vizemiz altı aylık olduğu için bir yandan Fransa'da sürekli kalabilmenin yolunu arıyor, bir yandan da, her gün Aix'i bir baştan bir başa dolaşıyor, genel kitaplıkların başvuru kitaplarından, zengin arşivinden yararlanıyor, dünyaca ünlü Üniversitesi'ndeki öğretim görevlilerinden bazılarıyla ve Türk işçilerinin, üniversiteli Türk gençlerin birçoğu ile tanışıyor, şehrin nabzının nasıl attığını öğrenmeye çalışıyoruz...

Ağustos sonunda Sevgi'nin İstanbul'a dönmesi gerekiyor, yurtdışında öğretmenlik işini sonuçlandırmak için. Bu arada Abdullah Eldelekli'yi görmeye gidiyoruz Offenbach'a. Bir hafta kalıyoruz orada. Ve Sevgi'yi Frankfurt Havaalanı'ndan İstanbul'a yolcu ettikten sonra ben tekrar Aix'e dönüyorum.

Aix, 9 Eylül 1978

Sevgiciğim, bir tanem,

Sen gidince suyu çekilmiş değirmene döndüm. Havaalanında Abdullah Eldelekli elini omuzuma dostça koydu, bu işin sonunun çok iyi olacağına inanıyorum dedi ve beni Frankfurt'ta bir yerde bıraktı. Bodoslama daldım koca kente. Birkaç kitabevini dolaştım, dişe dokunur hiçbir şeye rastlamaksızın. Neden sonra Abdullah'a telefon edip iş yerine gittim. Arkadaşlarıyla tanıştırdı beni. Tam bizim gibi davranıyordu. Dostlarına verdiği değeri diğer dostlarına da hissettiriyordu. Yolda kendisine sordum, Gürkan Beylerdeki kızla bir niyeti olup olmadığını. Kesinlikle hayır, dedi. Birsen Hanım, istersen bu işi hallederim, demiş daha önce. Ama Abdullah'ın sütten ağzı yandığı için, kızları, karıları üfleyerek yiyor. Haklı da. Adam evladı birini bulmadıkca evlenmem, diyor.

Akşam trenine atlayıp yola koyuldum. Altı adet halis Alman kalasının arasında sabah erkenden Gare de l'Est'e vardım. Doğru seninle kaldığımız otele yollandım. 23 no'lu oda boşmuş.

Soyunma faslından sonra Kosta'yı aradım. Akşamüzeri otelin karşısındaki "Aux deux mégots"da Cevat Çapanlarla birlikte bir buçuk saat kadar sohbet ettik. Kosta'nın karısı kırkın üzerinde. Aklı başında, sakin bir kadın. Kosta, Paris'teki turizm ve tanıtma direktörü Yılmaz Çolpan'a telefon edeceğini söyledi.

Çolpan benim hapishane arkadaşlarımdandır. Yirmi iki yıl olmuştu görüşmeyeli. Ertesi sabah Kaya Yeşim'e telefon ettim. Kaya, yıllardır IBM'in Avrupa temsilcisi. Öğlen buluştuk. Bana ziyafet çekti. Bir sayfiyede oturuyormuş. Yemekten sonra Madelaine Kilisesi'ni gezdik ayak üstü.

Gece 21 treni ile Marsilya'ya hareket ettim. Kompartımanda benden başka kimse yoktu. Uykusuz bir geceden sonra vardım Marsilya'ya.

Trenin hemen Nice'e hareket edeceği, yolcuların acele etmeleri duyurulduğu için, o lenduha valizleri bir an önce indireyim derken benim el çantasını (içinde pasaportun ve basın kartının bulunduğu çantayı) kompartımanda unutmuşum. Tam on beş dakika sonra farkına vardım. Ve koca istasyon başımın üzerinde döndü durdu. Ayvayı yedik, dedim içimden. Trene koştum. Çoktan hareket

etmişti. Hemen Danışma'ya baş vurdum. "Service accueil"e gidin dediler. Güler yüzlü gençten biri vardı. Durumu anlattım. Halime acımış olacak ki, ayrıntılı bilgi istedi. Anlattım. Hemen telefona sarıldı. Toulon Garı'na telefon etti. Ardından, Ciotat İstayonu'nu arayıp durumu bildirdi, gerekli bilgileri aktardı. Tren gara gelince hemen aramalarını ve sonucu bildirmelerini söyledi. Kırk beş dakika sonra Ciotat'dan çantanın bulunduğu haberi geldi. Sen bendeki sevinci görecektin. Valizleri emanete bıraktım, bir taksiyle pazarlık edip 100 franka Ciotat'ya vardım. Çanta olduğu gibi teslim edildi. Bir saat kadar bekledikten sonra trenle Marsilya'ya döndüm. Oradan Aix'e geldim. Hemen bir güzel yıkanıp traş oldum. Bu arada, odamızda değişiklik yaptım. Senin yattığın karyolayı pencere tarafına yerleştirdim. Fena da olmadı. Çamaşırları yıkayıp astım. Başka yapacak, düzeltilecek işim kalmadı. Şimdi senin mektubunu bir an önce postaya yetiştirmek için dışarı çıkıyorum.

Hasretle kucaklıyorum.

Orhan Suda

Aix, 14 Eylül 1978

Sevgiciğim,

Sıkı bir program yaptım kendime: Sabahları erkenden başlıyorum çalışmaya. Öğleden sonra dörde-beşe kadar sürüyor bu çalışma. Bazen, beşten sonra bir saat kadar çıkıyorum. Dönüşte yemek faslı: Meğer kabağın çiğ salatası ne güzel olurmuş. Boşuna uğraşırmışız pişireceğiz diye. Tıpkı salatalık tadında. Hatta ondan daha da lezzetli. Kabağı çiğ çiğ doğrayıp domates, arap saçı gibi kıvırcık Fransız salatası, mısırözü yağı ve limonla bir güzel karıştırıyorum. Ağzına layık. Tuz da koymuyorum. Bir şişe de kırmızı şarap aldım. Sen gelene kadar ancak bitiririm herhalde. Yanı sıra biraz peynir, zeytin, garnitür olarak da haşlanmış tavuktan bir nebzecik. Hem midem hafif, hem kafam dinç. Sonra bulaşık faslı. Bu arada, iki-üç hamam böceğini de öbür dünyaya uğurluyorum. Elektrik ocağının üstünü tıpkı senin gibi iyice siliyorum. Tabii, radyo bir taraftan çalıp duruyor. Çamaşırları da unutmuyorum hani. Önce Omo'da ıslatıyorum. Sonra sabunla yıkıyorum. Ondan sonra da, efem, yumuşatıcıdan birkaç damla dökerek bol suyla çalkalıyorum. Yumuşacık oluveriyorlar. Bütün bunları hep seninle birlikte yapıyorum. Balkondan seninle birlikte bakıyorum karşı yeşilliklere, gelen giden arabaları seninle sayıyorum bir bir.

Sonra akşam oluyor. Sözlüğüme gömülüyorum. Ölünce üstüme Fransızca örtsünler diyorum, seni güldürmek için. Tıpkı sen varmışsın gibi yönetiyorum radyodan yayınlanan senfonileri. Derken, içimdeki hüzün ve yokluğun gittikçe artıyor.

Seni çok özlüyorum bir tanem. Senin dostluğuna ve sevgine güvenim, 1973 kışında tiyatro dönüşü başlamıştı, o karlı, soğuk günde. Köprüden geçerken kolumdan öylesine sıcacık ve sımsıkı tutuyordun ki, buz kesmiş yolda düşmeme imkân yok artık, diyordum. Sana sevgim o zamandan beri her gün daha da pekişti. Geldiğin gün bayramlara bayram katacağız. Ve o bayramı her gün kutlayacağız. İkimizin bayramı olacak bu. Ve hiç ölmeyecekmişiz gibi yaşayacağız.

Orhan Suda

Aix, 26 Eylül 1978
Gece...

Sevgiciğim,

Sabahları erkenden kalkıyorum. İlk işim senin yattığın köşeye bakmak, sonra da yatağı toplamak. Sabah kahvaltım süt ve çay, az peynir, zeytin. Tabii, arada radyoya da kulak veriyorum.

Bulaşığı hiç bekletmiyorum. Ne kadar ilmini almış olsam da gene oramı buramı dolaba çarpıyorum. Aslında bizim mutfak Japonlar için. Onların boyları kısa olduğundan dolaba molaba çarpmazlar.

Sonra çalışmaya koyuluyorum. Bu çalışma öğleye kadar devam ediyor. Öğlen, en kolayından ve en hafifinden atıştırıyorum. Arada çay, kahve içmeyi ihmal etmiyorum. Saat birden beşe kadar tekrar çalışıyorum.

Beşte Aix'i keşfe çıkıyorum. Kolumda sen olduğun için yabancılık çekmiyorum. Güzel yerler keşfediyorum. Bir görsen bayılırsın.

Akşam döndükten ve yemeği atıştırdıktan sonra gene çalışmaya koyuluyorum. On buçuğa kadar devam ediyor bu çalışma. Saat on birden sonra kitap okuyorum. Tabii, tavuk götü tövbe tutmadığı ve de çok değerli oldukları için bazı kitaplar almıştım, onları hatmediyorum.

Ha, unutmadan söyleyeyim: M.E.B.'nın Avrupa'ya göndereceği öğretmenlerin hangi ülkelere gidecekleri belli değil, diyorsun. Şayet sana, evet sizi göndeririz, ama Fransa'ya değil de, mesela, Almanya'ya, Hollanda'ya falan derlerse, sakın reddetme. Önemli olan Avrupa'da bulunmamızdır.

Eğer bütün uğraşmalarına rağmen bir sonuç elde edemezsen de fazla üzülme, n'apalım. Atla uçağa, gel.

Üstümüze bir aile taşındı. Televizyon tamircisi midirler, yoksa televizyon hastası mıdırlar nedir, sonuna dek açıyorlar sesini, gece yarılarına kadar. Görmeden televizyon seyrediyorum sayelerinde. Tepem atıyor ama, boş ver, bizim derdimiz başka, bi de bunu dert etmeyelim, diyorum.

Hoşça kal. Hasretle kucaklar, öperim.

Orhan Suda

Aix, 29 Eylül 1978
Gece...

Sevgiciğim, biriciğim,

Bu sabah çok erkenden kalkmıştım. İçim içime sığmıyordu. Bir şey var ama acaba ne, diyordum. Herkesler telaş içinde koştururken, öğrenciler okullarına seğirtirlerken ben Cours Mirabeau'ya, seninle gittiğimiz "Les Deux Garçons"a damladım. İki gündür deli gibi esen rüzgârdan sonra, serin, ama günlük güneşlik bir sabahtı. Galiba garsondan sonra ilk ben gelmiştim kahveye. Sandalyeler bomboştu.

– *Un café noir*, dedim.

Ağaçlar, yeşiller ve yapraklar arasından ipil ipil yansıyan güneşten ibaretti gökyüzü. Sevgiciğim, burası hiç bu kadar güzel olmamıştı, dedim içimden. Dalların arasından gökyüzüne doğru uçtum sanki. Düşüncelerim beni dolaştırdı durdu. Akıp giden zamana, bunca yitirilmiş şeylere ve yenilen en okkalı kazıklara hayıflanarak büsbütün hırslandım. Mutlaka başaracağız diyordum.

2 frank 40 santimi garsona toslayıp Rotonde'a geçtiğimde içim kıpır kıpır oldu. Meğer sebebi varmış. Mektubun kutudaydı. Asansöre nasıl bindim, hatırlamıyorum. Rüzgâr hızıyla gelmişim odaya. Üst üste iki kere okudum mektubunu. Sağol Sevgiciğim. İkimiz varız ya, gerisi vız gelir...

Orhan Suda

Öğretmenlik işi gerçekleşmiyor. Sevgi istifasını verip 15 Aralık'ta geliyor. Her şeyi unutuyorum onu karşımda görünce. Hiçbir şey umurumda değil. Birlikte mutlaka bir çıkış yolu buluruz. Bütün üzüntüsüne rağmen, o da benim gibi düşünüyor. Korkusuzca, sabırla karşılayacağız başımıza gelecekleri...

Akşamüzeri varıyoruz odamıza. İssız odam yeniden şenleniyor Sevgi'yle.

Sabah dinlenmiş olarak kalkıyoruz yataktan. Sevgi'nin çok sevdiği türküyü söylüyorum kahvaltı masasında:

Gökyüzünde perem olmuş bulutlar
İki güzel bir kapıyı kilitler.
Vadeli, vadesiz ölen yiğitler,
Gitme yarim, yayla zamanı değil...

Siyasi baskılardan, yayınlanması onca emeğe ve paraya malolan kitaplarımızın toplatılması kaygısından, kuşbeyinli savcılara dert anlatmaktan uzakta yaşıyor olmanın verdiği gönül rahatlığı içinde kotarıyorum *Fransızca-Türkçe Genel Sözlük*'ümü.

Tanıştığımız üniversite öğrencisi Türklerden Bahadır Gülmez'i ilk günden itibaren bir kardeş gibi belliyoruz. Hacettepe Üniversitesi Fransızca Bölümü'nü başarıyla bitirip devlet bursuyla Aix'e gelmiş Bahadır'ın olgun kişiliği, şiirle, müzikle iç içe oluşu, dünyaya, insanlara eleştirel bir gözle bakışı, olağanüstü duyarlığı ve ağız dolusu gülüşü bizi hemen etkiliyor. İlişkilerimiz zamanla büyük bir dostluğa dönüşüyor. Ya parklarda ya da çoğu zaman bizim nohut oda bakla sofa evimizde buluşuyor, Sevgi'nin hazırladığı mezeler ve rakı eşliğinde Nâzım'dan girip Aragon'dan çıkıyoruz. Birlikte türküler söylüyoruz. Kız arkadaşı Gülnihal'in inceliklerle sarmalanmış aydın kişiliği, üzerine eğildiği konuları tüm ayrıntılarıyla öğrenmek isteyişi de bu dostluğa eklenince, Aix daha da güzel görünüyor gözümüze.

Bahadır Aix'ten Paris'e gittiğinde mektuplardan örülmüş bir dünya kuruyoruz kendimize. Mektuplarda gidip geliyoruz birbirimize.

Bahadırlara, dayıma, dostlarıma yazdığım ve onlardan bana gelen mektuplar: Her biri 150-200 sayfayı bulan 16 dosya dolusu bu yazışmalar yurtdışında geçen yıllarımızın tutanaklarını oluşturacaktı. Bu mektuplarda dile gelecekti günlük yaşantımız, düşüncelerimiz, dertlerimiz, sevinçlerimiz. Yurtdışında ülkemize hasretimizi, yurt ve dünya sorunlarını mektuplar yoluyla dile getirecektik...

İstanbul, 7 Mayıs 1979

Sevgili Orhan,

Hatırlıyor musun? Beş yaşındaydın İzmit'teki evimizdeyken. Akşamları beni beklerdin sedirin üstünde, uyumamaya gayret ederek. Sen benim öz oğlumdun sanki. Muazzez Yengenle benim dünyamızı dolduran küçük Orhan'dın. Senin üstüne kurmuştuk hayallerimizi. Sen cezaevine düşünce, korkumuzdan tam on altı yıl konuşmadık seninle. Oysa seni gizli gizli özledik her gün. Evet korkmuştuk. DEVLET'ten korkmuştuk. Hep düşünürdüm: Neden Devlet gücünden korkma illeti vardı bizde? Sonunda cevabını gene kendim buldum: Erkeklerimiz kısa ömürlüydü genellikle. Erkeksiz büyümek sanki bir alınyazısıydı bizim için. Koruyuculuğuna sığınacağımız, kendisinden cesaret alacağımız bir erkek büyüğümüz yoktu. Çocukluğum ve okul hayatım hep bu ürkeklik içinde geçti. Eğer içimiz acılarla kavrulmasaydı, eğer yarın ne olacak kaygısı ve ezikliği yüreğimize çöreklenmeseydi, elimizden tutup bizi çarşı pazar gezdiren baba kokulu birine sahip olsaydık Devlet'den bu kadar korkmazdık herhalde.

Bilmeni istediğim bir şey daha var: Rahmetli anneannen, yatağında son nefesini verinceye kadar iradesini yitirmemişti. Söylemek istediği pek çok şey vardı. Ama bunlar arasında durmadan tekrarladığı tek kelime Orhan'dı. Sen uzun yıllar dört duvar arasında ömür tüketirken, İstanbul'a gidip seni görebilmiş olması, tüm hayat zincirinin, anlatılması son derece güç halkalarından birini oluşturuyordu.

Hastalığının son aylarında beni yıkayın, demişti. Kucağıma aldım. Serçe gibi kalmış, sanki vücudu ufala ufala avucumun içine büzülmüştü. Sıcak su dolu küvete bıraktığımda önce pek hoşuna gitti, ama sonra derisi pul pul olmaya başlayınca kendinden geçiverdi. Onu o halde küvetten çıkararak yatağına yatırdık. Ayıldığı zaman şöyle dedi: Oğlum, vasiyet ölüm getirmez, sana bazı şeyler söyleyeceğim. Orhan hapishaneden sana da mektuplar yolladı, ama içini burkmamak için onları sana vermedim, sandığımda sakladım. Sonra da yırttım. Sen onun babasısın, seni herkesten çok sever. Dediğimi yap, gözüm açık gitmesin.

Dört duvar arasında geçirdiğin karanlık günlerinde sana ışık, lokma ve hava olmaya çalışırdı. Derdi, gönlü, her şeyi sendin. Göğüs boşluğunda çıkınının içinde kalmış bir şey varsa, ona eli hep sana ulaştırmak için uzanırdı. Senden söz edilince aç karnı hemen tok oluverir, susuz yüreği serinler, ağlamaklı yüzü gülümserdi. Neden, pek bilmiyorum ama, hakkımdaki düşüncelerini, aktarılmasını istediğin duygularını, gene acaip bir çekingenlik içinde, ulaştırmaktan kaçınır gibiydi. Ve bütün bunlardan olsa gerek, ölümünden bir gün önce, uykuyla uyanıklık arasında, "Orhan sana dedi... yolladı, mektuplar yolladı... Git pis polis, burası benim oğlumun evi, ayağını da sallarım, kıçını da" diyordu. Oğlum artık evime gideyim, beni bekliyorlar, son sözleri oldu. Anne burası senin evin değil mi? diye sorduğumda, kabir oğlum, kabir diye cevaplandırmıştı.

Korku dağları bürümüştü Orhan. Atamadık bu korkuyu üzerimizden. Sindirilmiştik. Çok isterdim bana yazdığın mektupları okuyabilmiş olmayı. Cevap alamayışın kimbilir nasıl üzmüştür seni. Bağışla beni Orhan.

Şunu da bilmeni istiyorum: Yıllarca önceydi. Birgün Ulus İş Hanı'nın geniş holünde yürürken, saçı sakalı birbirine karışmış soluk benizli biri hemen ellerime sarılarak, hıçkıra hıçkıra şu sözleri söylemişti: "Şeref, ben artık bittim, çocuklarım sana emanet, sen onları yalnız bırakmazsın". Hamit Eniştem idi bu bahtsız adam. Kimseden merhamet dilemeyen, haysiyetine son derece düşkün bu insanın ellerini sanki kutsuyormuşcasına sıktım. Merak etme, dedim. Göz yaşlarıyla ıslanmış sakallı yüzünü öptüm. Bu son buluşmamızdı onunla.

Hayat hikâyesi pek az farkla birbirine benzeyen dede, baba, ana artığı bizler; aslında, mutsuzluklarla, geçim derdiyle boğuşarak ulaştık bugünlere. Üst üste gelen ölümler, geride kalanlara kol kanat germe gayreti, yaşantımızın katığı, havası ve suyu idi. Merhum Hamit Enişte, senin deyişinle, ustaların ustası Hamit baba, hayat girdabımızın önemli bir halkasını oluşturur. Onu belki bazı yönleriyle tanıyor ve anlamaya çalışıyorduk ama, yarın ne olacağını bilemediğimiz çalkantılardan kendimizi uzak tutamamıştık. Bir ara öyle olmuştu ki, bizi düşünebilenleri, bizi teselli edenleri hep özledik ve aradık.

Düşün annemin, seni benim kadar seven Zehra anneannenin geçirdiği zorlu yılları, çocuklarına sütsüz bir göğüsten zorla süt sızdırmaya çalışan çırpınışların onun benliğinde kopardığı sessiz fırtı-

naları. Büyük dayım İrfan ağabeyim, kızı Gönüller'de karşılaştığınızda Şeref, benimle meşgul ol, demişti. Oysa dul bir ana kucağında çocukluğunu tökezleyerek geçiren, Şeyh Hakkı dedenin küçük oğlu Şerafettin'le Faika anacığından ve zaman zaman Lütfiye ablandan başka kimse ilgilenmemişti. Bu çektiklerim, bana bencil olmamayı öğretmişti.

Sen, Lütfiye ablan, Faika annen birer şefkat pınarı oldunuz. Bütün ailemizi bir zincirin halkalarından oluşmuş diye kabul edersek, bazen kopacakmış gibi görünen halkaları acıma, sevme ve bağışlama hasletlerimiz kopmaktan korumuştur.

Masamın üstündeki resimlerinize uzun uzun baktığımda, sağ kalanların ya da göçüp gitmiş olanların yüzlerinde, yoğun hayat mücadelesini yansıtan çizgilerde düşüncelerinizi, duygularınızı görüyor, okuyor gibi olurdum. Bende sizleri, sizlerde beni arardım, izlerdim. Ne kadar birbirimiz olduğumuzu anlardım.

Bir iç dökme kabul et bu satırları. Seni, Sevgi'ciği birlikte olacağımız günlerin özlemiyle sımsıkı kucaklarım.

Dayınız
Şeref Çayıroğlu

Erol Güney'e yazmak istiyorum. 27 yıl oldu onu görmeyeli. İsrail'de olduğunu biliyorum. Ama ne adresi, ne de telefon numarası var bende. Vedat Günyol'dan gelen cevap yardımcı oluyor ona erişmeme.

52'den bu yana başımdan geçenleri özetleyen mektubuma hazırlamakta olduğum *Fransızca-Türkçe Genel Sözlük*'ümden örnek sayfalar da ekliyorum. Bir hayli heyecanlıyım: Mektubum eline ulaşacak mı? Aradan geçen bunca yıldan sonra neler düşünecek? Aix'de onunla bir araya gelebilecek miyiz? Merakla bekliyorum. Üç hafta sonra geliyor Fransızca kaleme aldığı mektubu:

10 Mayıs 79

Sevgili Orhan,

Dost mektubunun ve adresimizi bulmak için katlandığın zahmetin Dora'yı ve beni çok duygulandırdığını bilesin. Eşinle birlikte Fransa'da oluşuna çok sevindik.

İkimiz de iyiyiz. Agence France Presse'in İsrail'deki bürosunu yönetiyorum, aynı zamanda France Soir'ın da muhabiriyim. Yazıların "Alain Güney" adıyla yayımlanıyor orada.

Demokratik, gelişmiş –ama enflasyonun dolu dizgin gittiği– bir ülkede yaşıyorum. Sonuç: Postacılar hemen her zaman grevdeler ve mektuplar haftalar sonra ulaşıyor alıcılarına. Seni şaşırtmasın bu durum: Sendikacılığın büyük bir payı var bu işte ve bundan yakınmak bize düşmez. Tam anlamıyla "halkçı, sosyalist" bir toplumda yaşasaydık, postacılar daha çok kazanmayacaklar ama proletarya iktidarda olduğu için grev de yapamayacaklar ve -sansür edilmişleri hariç- mektuplar tam zamanında gelmiş olacaktı. Hangisinin daha iyi olduğunu söylemek güç, fakat kendi payıma ben tercihimi yaptım: Mektuplar geç gelse bile, sansür olmasın.

Fransızca-Türkçe Genel Sözlük çalışmandan ötürü seni yürekten kutlarım. Gerçekten olağanüstü bir çalışma bu; hem şaştım, hem de hayran oldum. Bu kadar kapsamlı bir eseri inanılmaz bir sabırla hazırlamakta olman müthiş bir şey. Bir kitap gibi ve çok büyük bir ilgiyle okunuyor.

Ama böyle bir sözlüğün gerçekleşmesi büyük bir sermayeyi gerektirir. Türkiye'de her şeyin sarpa sardığı şartlarda sözlüğünü tamamlaman için gerekli avansı sana vermeye hazır bir yayıncı var mı, diye kendi kendime soruyorum. İnşallah vardır böyle biri, aksi halde nasıl kalkışabilirdin böyle bir işe.

Bana gelince, seninkinin zıddı denilebilecek bir yol seçtim. Bir gazetede sadece ertesi gün yayımlanacak yazılardan başka bir şey yazmıyorum. Kolay, ama insanı yoksunluğa iten bir şey bu, çünkü hiçbir şey dünkü gazeteden daha ölü değildir.

Bu yıl seninle bu konuyu tartışacağımızı umuyorum. Her şey iyi giderse, beklenmedik bir durum ortaya çıkmazsa, Eylül'de Paris'e giderken yarım günlüğüne de olsa, çok sevdiğim Aix'e uğramaya ve seninle görüşmeye çalışacağım.

Böylece, yeniden görüşmek ve aradan geçen yirmi yedi yılın bize neler öğrettiğini birlikte gözden geçirmek imkânına kavuşacağız.

Bir aksilik olmazsa Eylül'ün ilk yarısında Sonary'deki dostlarımızın evinde olacağımızı ve oradan, 100 kilometre uzaktaki Aix'e uğrayabileceğimizi umuyorum.

Dora da benimle birlikte gelecek Paris'e. Sana, eşine selam ve sevgilerini yolluyor.

Benden de sevgiler.

Erol

Akşamdan kararlaştırmıştık. Sabaha karşı 3'te uyanıyoruz. Hafif bir kahvaltıdan sonra Tholonet'ye, Aix'in en güzel villalarının yer aldığı, zenginlerin bütün bir yıl mutlak bir sessizlik içinde doğanın tadını çıkardıkları bu semte giden iki yanı ağaçlıklı asfalt yolda ağır ağır yürüyoruz.

Aix derin uykularda. Üzerine çiğ düşmüş sümbülleri, lavanta çiçeklerini, gülleri sabah serinliğinde koklamak bir zindelik veriyor. Fransız halk şarkılarından aklımızda kalanları hafiften söyleyerek yol alıyoruz.

Sağ yanımızdaki ağaçlara konmuş kuşların ötüşlerini ıslıkla taklit ederek ben de ötmeye başlıyorum. Onlar öttükçe ben, ben öttükçe onlar ötüyor. Kuşbabayım sanki. Bir tek, kanatlarım eksik. Sevgi hayran hayran dinliyor kuş seslerini ve beni. Tam yarım saat sürüyor bu karşılıklı şakıma. Sonra onlara veda edip kolkola ilerliyoruz.

Yol, gidiş geliş 12 kilometre. Tan yeri ağarmaya başlıyor. Bir motosiklet hızla geçiyor yanımızdan. Gökyüzü uçuk mavi. Villaların her biri ayrı bir nefaset. Kendimize bir villa seçiyoruz. Alabildiğine geniş bir alana kondurulmuş iki katlı kocaman bir villa tam gönlümüze göre. Burası bizim olsa n'aparız, diye soruyoruz birbirimize.

– Ben bütün gün resim yaparım, diyor Sevgi.

– Ben kültür vakfı kurar, bir resim-müzik cenneti yaratırım. Sadece bir villa değil, bir kültür sitesi olur burası, diyorum.

Bir çocuk safiyetiyle gülüşüyoruz. Güneşin ilk ışınları ısıtmaya başlıyor bedenlerimizi. Yamaçlardaki villalar bütün ihtişamıyla görünüyor. Dikine değil, yatay bir yerleşimin yeşillikler, çiçekler arasında gerçekleştirildiği böyle bir semti görüntülemek imkânından yoksun oluşumuza hayıflanıyoruz.

Evimize döndüğümüzde saat ona geliyor. Yedi saat yol yürümüşüz. Acıkmışız da. Erken yiyoruz öğle yemeğini. Tholonet'nin o canım sessizliğinden sonra üst kattakilerin gürültüsüne katlanmak ikimizi de tedirgin ediyor.

15 Eylül öğle vakti Aix'te olacağız, Résidence Sextius'u bulmakta güçlük çekeceğimi sanmıyorum, diyor Erol Güney kısacık mektubunda.

Iple, urganla, halatla çekiyoruz 15 Eylül'ü. Bir gün öncesinden başlıyor bizde heyecan. Yaşantımda önemli bir yeri olan Erol'a kavuşacağımızı düşündükçe içim içime sığmıyor. Sabahı zor ediyorum. Sevgi de en az benim kadar heyecanlı. Kahvaltımızı balkonda yapıyoruz. Belki daha erken gelir diye sık sık yolu gözlüyoruz.

Bire doğru uzun boylu, gözlüklü birinin elindeki kâğıda baka baka yaklaşmakta olduğunu görüyoruz.

Erol, diye bağırıyorum olanca sesimle. Başını kaldırıyor. Tamam, o işte. El sallıyoruz birbirimize. Dışarı fırlıyor, Résidence'ın giriş kapısında karşılıyorum onu. Kucaklaşıyoruz. Kucaklaşmanın da ötesinde bir şey bu. Birbirimizi yeniden keşfediyor olmanın, yirmi yedi yıllık bir ayrılığı, binlerce kilometreyi bir anda kat'etmenin büyük sevinci...

Bu sevinçle varıyoruz odamıza.

– Dünya ne kadar küçük, değil mi? Bahtiyar oldum seni ve sevgili eşini gördüğüme, diyor.

– Dora nerede? diye soruyorum.

– Cours Mirabeau'daki kahvede. Fazla kalamayacağız. Birlikte oraya gidelim. Sabırsızlıkla bekliyor sizi orada, diyor.

Kolkola gidiyoruz Cours Mirabeau'ya. Yolda anlatmaya başlıyorum yirmi yedi yılın nasıl geçtiğini. Can kulağı ile dinliyor beni.

Dora'nın beklediği café'ye yaklaştığımızda adımlarım daha da hızlanıyor. Üçümüz birden dikiliyoruz Dora'nın karşısına. Gülümseyerek kalkıyor yerinden. Kucaklaşıyoruz.

– Pek değişmemişsin, eşin de pek güzelmiş diyor, düzgün bir Türkçeyle.

Sevgi, Dora'nın karşısındaki hasır koltuğa oturuyor, ben de Erol'un karşısına. İkisi de Türkiye'yi, oradaki dostlarını çok özlediklerini dile getiriyor. Telaviv'de Türk pazarına gittiğini, satıcılarla Türkçe konuştuğunu söylüyor Dora.

Dilimizi hâlâ bu kadar güzel konuşmalarına hayret ediyoruz. 1920'den 1955'e kadar, yani tam otuz beş yıl Türkçe solumuş olmalarının bunda büyük bir payı var. Erol Güney'in, *Tercüme* dergisinin 13. sayısında Turgenievf'in *Babalar ve Oğullar*'ını değil mi? yorumladığı o olağanüstü güzel yazısı Türkçeyi ne kadar iyi bildiğinin bir kanıtıydı. Öyle bir yazıyı yazanın çok uzun yıllar sonra bile Türkçeyi bu kadar rahat konuşmasına şaşmamam gerekirdi.

Tercüme Bürosu'ndaki günlerimizi anıyoruz. Sohbet ilerledikçe görür gibi oluyoruz Orhan Veli'yi, Oktay Rıfat'ı, Melih Cevdet Anday'ı. Orhan Veli'nin pardösüsünün kopan düğmesini diken

Dora'yla, daima dostlarının yardımına koşan, onların dertlerini kendine dert eden Erol'la tekrar bir araya gelmiş olmak taze bir güç veriyor bize. Yalnız olmadığımızı duyumsatıyorlar.

Gözlerimiz nemleniyor onları uğurlarken...

Aix, 24 Mayıs 1979

Dayıcığım,

Mektubun beni hem hüzünlendirdi, hem de derin düşüncelere saldı.

Evet, mektuplar yolladım sana. Yıllarca yolladım. Çok güzel mektuplardı onlar. Dünyayı, insanları yeni baştan değerlendiren yeğenin Orhan'ın düşündüklerini, hissettiklerini dile getiriyordu. Yürek yakan satırlardan oluşuyordu, ama cevap alamıyordum. Ruhum paramparça olmuştu. Oysa ranzamda yatarken çocukluğumu, anneannemi, seni özlerdim hep. Sizlerle konuşurdum kendi kendime. Aix'de bile, her gün evimizin içinde gibisinizdir. Sizleri anlatırım Sevgi'ye. Kadehlerimizi "Şeref"e kaldırırız. Bir eski zaman yaşanır küçücük odamızda. Anneanneme sorarsan, Amerika'yı Kristof Kolomb keşfetmiştir, ama Galile kimdir diye üstelersen, canım o da onun muavinidir, deyiverir. Anacığım o harikulade sesiyle en güzel şarkılarını söyler. Sen masaların başında keman çalansındır. Seksen öğrenciden oluşturduğun Çelikel Lisesi korosunu yönetensindir.

Seni üzmek istemem dayıcığım, ama söylemem gerek: Beni öz oğlun gibi seven, gizli gizli özleyen sen, ne yazık ki, Devlet'ten korkmanın buzlu sularında debelenmekten kurtulamadığın için tam on altı yıl kaçındın benimle konuşmaktan. Tanıdıkların, dostların birçoğunun benimle konuşmayı göze alamadıkları, iş aramak için başvurduğum tüm kapıların yüzüme kapandığı o mahpusluk sonrası günlerde, annem ve bir de Hamit babam bağrına basmıştı beni. Çünkü hiçbir güç kurutamamıştı babamın yüreğindeki sevgi pınarını. 1957 yazında Adana Cezaevi'nden tahliye olduktan bir gün sonra Ankara'daki evimize geldiğimde boynuma sarılmış, ağlaya ağlaya öpmüştü yanaklarımdan. Senden de beklerdim aynı şeyi. Evet, DEVLET girmişti aramıza. Gencecik ömrümün en güzel yıllarını elimden alan, seni korkulara salan Devlet, bir heyula gibiydi aramızda.

Gölköy'deki köy enstitüsünde müzik öğretmeniydin senin yanına geldiğim güneşli bir Eylül gününde. İşleri iyice bozulan babamın peşinden iki çocuğu ile birlikte İzmir'e gitmişti annem. Kastamonu Lisesi son sınıfına kendi elinle kaydettirmiştin beni. Her gün minibüsle gidiyordum liseye. Sonunda, yatılı öğrenci olmama karar vermiştiniz yengemle.

Hafta sonları geliyordum yanınıza. O tarihi Kastamonu Lisesi'nde Rauf Mutluay gibi seçkin bir edebiyat öğretmeninin öğrencisi olmak bahtiyarlığına ermiştim. Göklere uçuyordum sevincimden. Hayaller kuruyordum. Mezun olur olmaz Dil Tarih'in Fransız Dili Bölümü'ne devam edecektim.

Ama uzun sürmedi bu hayal. Gerici öğretmenlerin yönlendirdiği öğrencilerden Ünal Yaltırık, bir gece, komünizmi öven sloganlar yazmıştı lisenin duvarlarına. Ertesi gün bir terör havası estirilmiş, bu sloganları solcu öğrencilerin, özellikle benim yazmış olduğum iddia edilmişti. On öğrenciyle birlikte emniyette sorguya çekilmiştim. Bu olay yıkmıştı seni. Dayıcığım, ben böyle bir şey yapmadım, bu kadar üzülmeyin, gerçek kısa zamanda ortaya çıkacak, diyordum, ama bir türlü inandıramıyordum seni. Çünkü, bir arkadaşımın, Necat Çidamlı'nın *Gazap Üzümleri*'nden övgüyle söz eden, sömürü düzeninin bir gün ortadan mutlaka kalkacağını vurgulayan mektubu ele geçirilmişti aramalarda. Bir devlet memuruydun, gencecik Orhan'ın başına geleni değil, kendi itibarının sarsılacağını düşünüyordun. DEVLET'ten korkuyordun. Seni o halde görmek o kadar dokunmuştu ki bana, kendimi unuttum. Bari ben İzmir'e, annemlerin yanına gideyim, son sınıfı orada bitireyim, dediğimde, tereddütsüz kabul etmiş, sana her ay otuz beş lira yollarım demiştin. Ve ben, kendi geleceğimi oracıkta heba edip Ocak ayında İzmir'e gitmiştim.

Bilinsin artık her şey. Evet solcuydum, ama lisenin duvarlarına o yazıları ben yazmamıştım. Nitekim, bir yıl sonra, suçsuz olduğum kanıtlanmıştı.

İçin rahat etsin artık. İkimiz de kurtulduk DEVLET'ten. Neredeyse bir yıl geçti biz Fransa'ya geleli. Alabildiğine yararlanıyorum Fransa'nın kültür nimetlerinden. Dünyaya açılmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Sevgi de alıştı buralara.

Eskişehir'de yedek subayken Muazzez Yengemin masadaki resmine bakarak keman çalışını Lütfiye Ablamla birlikte aralık kapıdan gizlice seyrettiğimiz, mahvelde zindancının türküsünü söylerken bas bariton sesine herkesin hayran kaldığı, Zonguldak Çelikel Lisesi korosunu yönetirken kendimden geçercesine dinlediğim, anneme "abla bir mantı yap da yiyelim" dediğinde gözleri parlayan, binlerce öğrencisine klasik müziği sevdiren, ikinci babam bellediğim dayıcığımı hasretle kucaklarım. Sevgi ellerinizden öper.

Orhan Suda

Aix, 3 Aralık 1979 / Saat: 13.00

Sevgili Bahadır, Sevgili Gülnihal,

... Henri Lefebvre'in *La Somme et le Reste* adlı eleştirel kitabı yayınlandığında, resmî marksistler kendisini revizyonizmle suçlamışlardı. Düşünmenin, sorular sormanın adına REVİZYONİZM, Merkez Komitelerinden bir şimşek hızıyla yayılan bildirilerde yazılı hazır reçetelere uyarak kafa yormanın adına da DÜŞÜNMEK diyorlardı. Gene öyle diyorlar. Ne tuhaf, bense hep düşünmeyi, sorular sormayı yeğliyorum. Yani REVİZYONİZM'e kayıyorum. Herhalde, ben de bir eğrilik var, onlar, doğrusunu düşündüklerini ve hiç yanılmadıklarını ilan ettiklerine göre... Gene de ben, eğriliği, RESMİYET'e, RESMİ DÜŞÜNCE'ye yeğliyorum. Sizlere de sağlık veririm. Eğriliğin tadını aldınız mı bir kere, tüm sahte dostluklar ortadan silinir, kimin kuzu, kimin kurt olduğu gün gibi çıkar ortaya. Yunmuş yıkanmış bir insan olursunuz. Gövdeniz SORULAR'dan dokunur. Sorular benliğinize oturur. Bir çocuk safiyetinin güzelliği ile başlarsınız sorular sormaya. Bildiklerinizin çürük olduğunu, bildiklerini sananların ise kof olduklarını anlamaya başlarsınız. Yalın, katıksız bilgi, insanca bir dostluk, sımsıcak bir sevgi ağı örmeye başlarsınız geride kalan sevdiklerinizle... Bütün kalbimle dilerim bu güzelliği, revizyonist olmanın güzelliğini yaşamanızı.

Evet, Lefebvre sorular sormaya devam ediyordu. L'Homme Total'di işlediği genel tema. Ve Lefebvre o zamandan bu yana hep arayış içinde oldu. Üslubu oldukça kazık, cümleleri insana ot yolduran ve anlamak için büyük bir bilgi birikimini gerektiren yazarlardandır Henri Lefebvre. Şu 1979 yılında ona da yönelteceğim sorular var. Ama ne olursa olsun, önemli ve saygın bir düşünürdür Lefebvre.

Ne mutlu sizlere ki, kendisini dinleyebildiniz. İnsanları, çevremi ve kendi konularımı, özellikle Fransa'dan çok uzakta olmama rağmen, herhalde, o kadar iyi izlemişim ki, 1979 yılında Aix'de tanıdığım Fransız aydınlardan büyük bir kısmının, birçok konuyu, kitapları bilmemeleri beni hayretler içinde bırakıyor. Demek ki diyorum, yıllar öncesinden buralarda olsaymışız, Fransızcayı zor şartlar altında değil de bugünkü geniş imkânlar içinde öğrenseymişiz, bu kadar zahmet çekmemize gerek kalmazmış...

Dün öğleye doğru Ersan bize geldi. Bir saat konuştuk. Temiz yürekli, iyi biri bu Ersan. Sonra beraber çıktık. O evine gitti, biz Gazelles'e. Kötü fakat az yağlı yemekleri gövdeye indirdik. Güneşi iliklerimizde hissederek Rotonde'daki kahveye geldik. Seninle birlikte oturduğumuz yere çöreklendik. Garsona,

– Deux cafés, s'il vous plaît! dedik cakalı bir Fransızca ile.

Çevremizdeki genç kızları, beyaz tenli, besili kızları izledik. Hepsinin de dişleri bembeyaz ve düzgün. Bıcır bıcır konuşuyorlardı. Galiba Danimarkalıydılar. Yarım saat kadar sonra kalktık. Güneş, tam tepemizden Sevgi'nin gözlerinin içine boşaltıyordu ışınlarını. Daha fazla dayanamadık bu ışın hücumuna ve Vendôme Parkı'na gittik. Çocuk parkı bölümü kapalıydı. Dibe doğru açıkhava sinemasındaki iskemlelerden vardı. Bir güzel kurulduk iskemlelere. Derken yaşlı kadınlar sökün etmeye başladı birer ikişer. Güneşin tadını çıkarmak isteyen yaşlı kadınlar ve onların soruları doldurdu Vendôme'u. Gittikçe artıyordu sayıları. Yirmisi otuzu bir araya geldi. Cezayir asıllı bir kadın yanıbaşımıza oturdu. Sonra Kuzeyli bir kadın çıkageldi. Termal'de kür yapan kadınlarmış bunlar. Güzel havalarda gelip kendi aralarında söyleşirlermiş.

Yaşlanmış bir dünyayı izledik bu geniş bahçede. Onları, alışkanlıkları, merakları, soruları, gevezelikleri, elişleri ve yün örgüleriyle bir arada görmek o kadar ilginçti ki ve özellikle, Sevgi için Fransızcasını ilerletmek bakımından o kadar uygun bir ortamdı ki bu, hemen kaynaştık. Hikâyelerini dinledik, hastalıklarını öğrendik ve tekrar buluşmak üzere ayrıldık...

Sevgili kardeşlerimiz, ikinizin de odası bize daha şimdiden pek şirin göründü. Hele birbirinize daracık pencerelerinizden el edişinizi okuyunca, sizin adınıza bir mutluluk sardı içimizi. Dostluğunuz birbirinizi terketmesin, yaşama sevinciyle gönensin sevgi dolu yürekleriniz. Ünlü bir Yunanlı şair, "Ben sevdiğimle birlikte olunca, biz artık iki kişi değiliz" diyor.

Sizlerle beraber olmayı o kadar istiyoruz ki, dostça davetinize, odalarınızı bizimle paylaşmaktan büyük bir sevinç duyacağınızı belirtmiş olmanıza binlerce teşekkür.

Gülnihal'in belirttiği gibi, Seine kıyısında sandöviçlerimizi yiyerek ve gelip geçen züppe kadınlara/kızlara,

"Pourquoi vas-tu à pied Ma Belle,
*J'ai acheté pour toi, une Opel"**

diye maniler düzerek kaldırımları arşınlayacağımız günlerin bir an önce gelmesini diliyoruz. Ve ikinizi de gözlerinizden öpüyor, sevgiyle kucaklıyoruz.

Orhan Suda

Not: Melih Cevdet Anday'la hemen tanışın. Hükümet değiştiği için geri çağırabilirler. Vakit geçirmeden yani.

* Ne diye yaya gidiyorsun, Sevgilim, Opel marka bir araba aldım sana.

Bir park var burada: École des Arts et Mètiers'nin karşısında. Daracık kapısından girilen kocaman bir park. Bir yanında "çimlere basmayınız" yazılı. Ama, ortasında "bu çimlere oturulabilir" diye özellikle belirtilmiş bir başka yer görüyorsunuz. Karşı okuldan çıkan öğrenciler, öğle tatillerini değerlendirmek isteyen memurlar, çocuklu anneler ve hallerinden iyi yürekli oldukları anlaşılan babalar, dönme dolabın, kızakların, tahteravallilerin çevresindeki banklara kendilerini bırakıveriyorlar. Çimlerin üzerinde güneşten nasibini alan genç kızlarla delikanlılar ve biraz da, Fransızlara inat olsun diye, fazladan gürültü yapan Kuzey Afrikalı işçiler buranın gedikli müşterileri.

Okulun restoranında öğle yemeğini yedikten sonra, bazen biz de bu parka dalıyoruz. Kemiklerimiz, gömleklerimizin, pantalonlarımızın altında güneşte ısınsın diye bir ağaç dibindeki banka oturuyoruz. Çevreyi çok iyi gözlemliyoruz.

Bugün pazar. Biraz erken geldik. Saat on bir. Yaklaşık bir saat var öğle yemeğine. Üç gündür devam eden soğuk rüzgârlardan sonra, sabahtan beri ışınlarını dört bir yana salan güneşi kaçırmak istemiyoruz. Dizlerimiz, dirseklerimiz, yüzümüz ve kollarımız bayram ediyor sımsıcak güneşte. Pek fazla kalabalık yok. On iki küçük çocuk, üç ihtiyar, dört orta yaşlı kadın, iki genç kız ve bir de biz. Oyuncak köpeklerinin iplerinden çekerek badi badi yürüyen şipşirin küçücük bir kız çocuk. Kızağın merdivenine çıkmaya çabalayan iki yaşlarında bir oğlan çocuk. Öbür çocuklar kendi hallerinde. İçlerinden biri kumda oynuyor.

Dönme dolapta, uzaktan, bizim Mustafa Ekmekçi'ye benziyen bir adam. Orta yaşlı. Küçücük kız çocuğunun kolundan tutuyor ve ayağıyla yerden kuvvet alarak dönme dolabı döndürmeye çalışıyor. Kız çocuk inecik. Başında geniş bir şapka. Gözünde siyah bir gözlük. Mavi entarisi beyaz yakalı. Yandaki bankta bir kadın. Gözlüklü. O da orta yaşlı ve orta boylu. Kitabını okuyor büyük bir dikkatle.

Birden bire içimiz burkuluyor. Dönme dolap duruyor. Baba çocuğunu indiriyor. Kız çocuk neredeyse yere yuvarlanacak. Babası elinden tutmasa yüzükoyun yere kapaklanacak. Sarsak sarsak yürümeye çalışıyor. Yüzü geriliyor ve insan sesine benzemeyen, sevinç mi, hüzün mü dile getirdiği belli olmayan acı bir ses, daha

doğrusu bir inilti yayılıyor dudaklarından. Kitabını okuyan kadın yerinden fırlıyor. Belli ki annesi. Başlıyorlar çocuğu gezdirmeye. Bütün o cıvıl cıvıl çocukların arasında, bu kızcağız, solgun, kocaman bir hüzün çiçeği gibi yüreğine işliyor insanın. Kendi çocuğunun ve diğer çocukların resmini çeken bir başka genç anne, yanından bile geçmek istemiyor bu solgun çiçeğin. İkimiz de kahroluyoruz. Ana-babayı, kızcağızı, bu zehir zıkkım hayatı, bir ömür boyu devam edecek olan bu müthiş çileyi, bir sancı gibi duyuyoruz beynimizin içinde. Sonra daha güneşli bir banka oturuyoruz. Behçet Necatigil geçiyor aklımdan:

"Çoklarından düşüyor da bunca...
Görmüyor gelip geçenler.
Eğilip alıyorum, usulca.
Solgun bir gül oluyor, dokununca."

Yanımızdan geçerken sevmek istiyoruz onu. "Bonjour, ma petite" diyorum. Annesi, "bonjour de Cécile" diye kızına doğru eğiliyor. Sadece bir inilti dökülüyor yavrucağın dudaklarından. Sonra elini uzatıyor. Tutuyoruz. Birden Sevgi'nin saçını çekmeye başlıyor büyük bir hırsla. Annesi giriyor araya.

– Canlı olan her şeye büyük bir ihtirasla sarılmak istiyor, diyor.

– Üzülmeyin, diyoruz.

Bu arada, babası kızının elinden tutarak uzaklaşıyor. Annesi yanımıza oturuyor. Hayret edilecek bir sadelikle konuşmaya başlıyor. Belli ki, çok mutlu olmuş bizim ilgimizden. Alabildiğine kültürlü bir kadın beliriyor karşımızda.

– Kırk beş yaşımdayım, diyor. Bir oğlum var, üniversiteye gidecek bu yıl. Kızının ise bu en iyi hali, diye belirtiyor. Soruyorum

– İyileşme umudu var mı?

– Hayır. Mikrosefal denilen tiplerden benim kızım. Kaynanam da, en yakın akrabalarımız da bizimle görüşmüyor. Sanki suç bizimmiş gibi. Kendi torunlarını görmek bile istemiyorlar.

Kadın öğretmenmiş daha önceleri. Kocası da özel teşebbüste çalışan İtalyan asıllı bir Fransızmış.

– Çok okudum, durmadan okuyorum, her an öğrenilecek, keşfedilecek bir şey var hayatta; bu kısa ömrü değerlendirmek gerek, diyor.

Piyano çaldığını, müziği çok sevdiğini söylüyor. Sonra, bize sorular yöneltiyor. Kim olduğumuzu, niçin Aix'de bulunduğumuzu anlatıyoruz.

– Fransızları nasıl buluyorsunuz? diye soruyor. Cevaplıyorum.

– Açıkça söylemek gerekirse, bazı istisnalar dışında, genellikle bencil ve insanca sıcaklıktan uzak bir halleri var. Bir şeyden korkuyorlar sanki. Kapıları sımsıkı kapalı. Telefonda bile, önce sizin kim olduğunuzu soruyorlar. Kendi adlarını söylemiyorlar.

– Zaten, ben de bunun için sordum, diyor. Fransızlar gerçekten böyle. Neden korkuyorlar, ben de anlamış değilim. Ama korkuyorlar. Her hallerinden belli korktukları.

Konuşma uzuyor. Telefon numarasını, adresini veriyor.

– Mutlaka telefon edin, en kısa zamanda edin. Akşam yemeğine bekleyeceğim sizi, diyor. Kocasına sesleniyor.

– Hoşça kal Cécile. Sizi mutlaka arayacağız Madam, diyoruz.

Kızcağız elimizi bırakmak istemiyor.

Restorana yollanıyoruz. Lokmalar boğazımıza diziliyor. Sevgi'nin sessiz, derin üzüntüsü beni büsbütün yaralıyor. Eve gidemiyoruz. Öğleyi Cours Mirabeau'da ve bir kahvede geçiriyoruz. Bu solgun çiçeği özenle devşirecek insanları arıyoruz boşuna. Bir sürü yalak adamla köpeklerinin tasmalarından çeke çeke yürüyen hanımcıklar arasında kayboluyoruz...

Aix, 14 Aralık 1979

Sevgili Bahadır, Sevgili Gülnihal,

Bisikletim anneme yadigâr kaldı. Ayda bir temizler, parlatırmış, Orhan'ım gelince binsin diye. Polisler deve etmeden enistem getirmiş eve. İki teker, bir sele, bir de dinamo, dört can yoldaşı anneme. Orhansız anneme.

Biz ise yaklaşık 170 kişiyiz hapishanede... Neyse, bir gün anlatacağım hapislik yıllarımı. Bugün çok başka bir şeyden, kadın kelimesinden başlamak istiyorum söze. Kadın deyince dişi geliyor aklıma ve başlıyorum sıralamaya:

(bizim) köroğlu /aftos /Allahsız pilot /avrat /cinsi latif /dişi/ eksik etek /fahişe/ hatun/ kadın/ kaşık düşmanı/ kancık /karı/ mal/ orospu/ peygamber tavuğu /sürtük /yengen (olur) /yavru/ zilli.

Türkçemiz yediveren (gülü) gibidir: Sulamasını, havalandırmasını iyi bileceksin, kızgın güneşlerde incitmeyeceksin. Loş odalarda, bilgisiz ellerde orta malı etmeyeceksin. Nerden gelmiş, hangi dillerle iç içe yaşamış, yüzyıllar boyu nasıl gelişmiş, adamakıllı öğreneceksin. Edebiyatı, tarihi, müziği, şiiriyle birlikte düşüneceksin Türkçeyi. Sokaklarda, konferans salonlarında, okul sıralarında, gazete sütunlarında, ticaret odalarında, Millet Meclisi'nde, şoförlerin ağzında, hapishanelerde nasıl konuşulduğunu tüm ayrıntılarıyla inceleyeceksin. Sağcılık-solculuk oynamayacaksın bu konuda. Şiir dilinin (aruz dahil) güzelliğine ereceksin. Solcu da olsalar, kötü şiir yazanları değil, iyi şiir yazanları seveceksin.

Gerisi bir dahaki mektupta. Hoşça kalın.

Orhan Suda

Aix, 26 Aralık 1979

Sevgili Bahadır, Sevgili Gülnihal!

... İki gün önce, BBC'nin Türkçe yayınında Dubçek'in doğal nedenlerle öldüğünü söyledi Spiker. Eceliyle öldü, demiyor.

Yüzyıllar boyu ülkemizin, halkımızın tarihine, dinine, imanına işlemiş bu deyişi, yanlış ve zararlı bir ilericilik adına mahkûm etmeye kalkışıyor. Türkçenin canına okunmuş oluyor, böylece.

Has karşılığı özgü kullanılıyor. Cehalet ille okula gitmemekle olmaz. Cahilin okumuşu ("tahsillisi") daha tehlikeli. Ne kadar büyük bir hata işlediklerinin farkında değiller. Örneğin, özgüyü yerli yersiz kullanmaya kalkıştığın an, Türkçenin ruhuna işlemiş birçok deyimi, kelimeyi rafa kaldırmak, dilimizi ve onun tarihini kırk milyon insana yabancı kılmak kaçınılmaz oluyor. Has una, özgü un; has adama, özgü adam, has fırına, özgü fırın; has ekmeğe, özgü ekmek; has yufkaya, özgü yufka mı diyeceğiz yani? Üstelik, bu tanımlamaların tarih boyunca yüklendiği anlamlar da bir kalemde silinmiş oluyor. Biliyorsunuz, has yufka, kepeksiz buğday ununundan yapılmış hamurdan hazırlanan yufkadır. Has ahır ise, Osmanlı İmparatorluğu teşkilatıyla ilgili bir terimdir ve saray hayvanlarının toplandığı yerdir. Ve daha derine inersen karşına has ahır hazinedarı, has ahır kaşıkçısı, has ahır kethüdası, has ahır külahı, vs çıkar. Bütün bu tarihî kategorileri, özgü uğruna, cici beylerimizin yanlış yunluş dilbilgisi ve dil zevksizliği uğruna rafa kaldırmamız istenmektedir bizlerden.

Özlem, hasreti karşılamıyor türkçemizde. "Hasretinden prangalar eskittim" diyor Ahmet Arif. Beyaz peynire, rakıya hasret kalırsın. Beyaz peyniri özlemek başka, ona hasret kalmak bambaşkadır. Dostları özlemek başka, dostluğa hasret kalmak gene başkadır. Birincisinde hiç değilse, dostların vardır ve onları özlüyorsundur. İkincisinde dostluk diye bir şey yoktur ortada ve sen, dostluğa hasretsindir. Halkımız, hasret gitti, der. Gözü arkada kaldı, doyamadan, yaşayamadan gitti demektir bu.

"Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lahza, bir alev gibi hasretti duyduğum"

(Yahya Kemal)

"Ben zavallı, ben denize hasret, bakar bakar ağlarım" (O. Veli).

Türkçede hasrethane, hapishane demektir.

Pazar günü vurulan Yılmaz Çolpan da hasret gitti bir bakıma. Vuran, kimi vurduğunu bilmiyordu bile. Ermenilere bir düşmanlığı yoktu ki Yılmaz'ın. Gençliğinde evinin kapısını şaşırıp Komünist Parti'ye giriverdi diye hapse atılmıştı. Ve dışarı çıkabilmek için çok şeyler yitirmişti haysiyetinden. Ve de çok kısa bir zamanda dışarı çıkabilmeyi başarmış, mevcut düzenin öldürücü darbesini yemekten kurtulmuştu. Neyse, konumuz bu değil şimdi. Güzel gözleri vardı, hatırladığım kadarıyla. Bir de şaşkın ve aceleci hali. Herhalde gene öyle telaşla yürürken yığılmıştır yere.

Gülmenin, Unutmanın Kitabı'nı yaşıyorum günlerdir. Sözlerimi tartarak söylüyorum: büyük bir yazar bu Kundera. Kitabını başından okuyalım birlikte:

"1948 şubatında komünist yönetici Gottwald, Prag'ın barok tarzında inşa edilmiş sarayının balkonuna çıkmıştı, eski şehrin meydanına yığılmış yüzbinlerce vatandaşa nutuk çekmek için. Bohemya tarihinde büyük bir dönüm noktasıydı bu...

Yoldaşları ile beraberdi Gottwald. Clementis yanıbaşında duruyordu. Kar yağıyordu ve başı açıktı Gottwald'ın. Clementis, kürk kalpağını çıkarıp Gottwald'ın başına koydu üşümesin diye.

Gottwald'ın, başında kalpak, çevresinde yoldaşları, balkondan halka seslenirken çekilmiş fotoğrafını Propoganda Seksiyonu yüzbinlerce bastırıp dağıttı. Komünist Bohemya'nın tarihi bu balkondan başlamış oluyordu böylece. Duvar afişlerinde, el kitaplarında ya da müzelerde gördükleri için bütün çocuklar biliyordu bu fotoğrafı.

Dört yıl sonra, Clementis vatana ihanetle suçlandı ve asıldı. Propoganda Seksiyonu Clementis'i tarihten ve şüphesiz, bütün fotoğraflardan sildi. O zamandan beri Gottwald balkonda yalnızdır. Clementis'in bulunduğu yerde sarayın çıp-

lak duvarı vardır artık. Clementis'den ise, Gottwald'ın başındaki kalpak kaldı sadece."

Tıpkı Nâzım gibi Kundera da hem içinde ZAMAN'ın, hem dışında. Bir HÜZNÜ işliyor oya gibi. Bölümler arasındaki bağlantılar, romanın kahramanı ile Kundera arasındaki derin ilişki öylesine içiçe örülmüş ki, bir başlıyorsun kitaba bir de bakıyorsun ki gece yarısı olmuş.

Sabah kahvaltısında Kundera'dan, onun güzel hüznünden konuşuyorduk Sevgi ile. Yer yer bölümler okuyordum ona kitaptan. Soframız zenginleşiyordu. Öylesine bir hüzündü ki bu, göğüs kafesinin altında insanca bir yürek taşıyan herkes hissedebilirdi bunun anlamını ve kapsadığı geniş alanı.

Sevgi, yirmi yıl gerilere gitti. Çok sevdiği Bedriye Halası bir burgu gibi işlemişti içine. Ne zaman büyük ve güzel bir hüzün çöreklense yüreğine Bedriye Hala beliriveriyordu. Merzifon'dan Ankara'ya gelin giden halası o kadar özenmiş ki evliliğe, perdelere varıncaya dek tüm çeyizini kendi eliyle hazırlayıp işlemiş. Gelin gittiğinde Ankara'ya, seni mutlaka beklerim demiş Sevgi'ye. Ve evliliğinin birinci yılında mutfakta yemek pişirirken, yandaki odaya geçmiş. Uzun bir sessizlik olmuş. Sonra bir şey küt diye düşmüş yere. Koşup baktıklarında yerde boylu boyunca yatıyormuş Bedriye Hala. Kendini tavana astığı ip koptuğu içinmiş o gürültü...

Hâlâ kimse bilmiyor niçin intihar ettiğini. Ama ben biliyorum galiba: Aragon'u intihar fikrine götüren bunalımla Bedriye halanın intiharı arasında derin bir ilişki var aslında. Bedriye Hala ne şiir yazmasını biliyordu, ne Gerçeküstücüler'i tanıyordu. Duygularını, düşündüklerini dile getirmesini bilmiyordu. Roman yazamıyordu mesela. İç dünyasını, bir oya gibi işlediği kanaviçelere dökebilmişti sadece. Bütün duyarlı insanların bağrına çöreklenmiş hüznü, o büyük hüznü yaşıyordu. Bu hüznü çok iyi bildiğimi zannediyorum.

İşte Kundera o insanca sıcaklığı ve derin felsefesiyle sarıvermişti bizi:

"... Aylardan Ağustostu. Bahçede armutlar olmuştu. Anne, bir hafta önceden davet etmişti eczacıyı eve, armutları devşirsin diye. Ama eczacı gelmedi. Gelmediği gibi, bir mazeret de bildirmedi. Anne affedemiyordu adamı. Karek'le Marketa'yı çileden çıkaran da buydu. Kınıyorlardı onu: Herkes istilacı

Rus tanklarını düşünürken sen armutları düşünüyorsun, diyorlardı. Sonradan, annelerinin evinden bir başka eve taşınmışlar ve onun anlayışsızlığını bir türlü unutamamışlardı.

Ama tanklar, gerçekte, armutlardan daha mı önemliydi? Zaman geçtikçe Karek anlıyordu ki, bu sorunun cevabı, ilk önceleri düşündüğü kadar kesin değildi ve annesinin meseleye bakış tarzından için için hoşlanmaya başlamıştı. Öyle bir bakış tarzıydı ki bu, ön planda iri bir armut vardı ve geri planda bir yerlerde her an uçabilecek ve gözden kaybolabilecek bir uğur böceğinden daha iri olmayan bir tank vardı annesi için. Evet, evet, aslında, haklı olan annesi idi. Tank geçici idi (ölümlüydü), armut ise ölümsüz."

Gözlerinizden öpüyor, güvercinlerinize selam ediyoruz.

Orhan Suda

Aix, 31 Aralık 1979

"Ey Acıpayam'da Çolak Kadir'in
değirmenini yel aldığı gün,
Temmuz ayında doğan" çocuk,
ey delikanlı Bahadır!
Sen ey, Veresiye Güller'in
hüzünlü okuru sevgili Gülnihal!

Sen şöyle buyur Bahadır! Sen de şöyle Gülnihal! Sevgi mutfağa girip çıkacağı için buraya otursun. Izgara patates, havuçlu salata, omlet, makarna, ucuz şarap, portakal ve elma, sanırım hepimize yeter. Bu gece sabaha kadar olalım istiyoruz. Geçmişi bugüne aktararak ayak basalım Milattan Sonra'sının Bin Dokuz Yüz Sekseni'ne. Ne kadar iyi ettiniz geldiğinize, öyle özlemiştik ki sizi...

Radyodan koca Bach'ın La Passion selon Saint Matthieu'sü* yayılıyor. Biliyorum, Merkez Komitelerin gündeminde hiç yer almayacak çok çocuklu bu adamcağız. Ama Merkez Komiteler sapır sapır dökülüp gidecek ve önünde sonunda, bize gene BACH kalacak. Çünkü İsa'nın çilesi, koca bir insanlığın çilesi. Hıristiyanları öldürüyorlardı, biliyorsunuz. Hıristiyan olmak günahtı. Oysa yüz milyonlarca insan günahkârlığı bir ipek gömlek gibi taşıdı kavruk bedenlerinde. Bir keman, bir de mezzo soprano bir ses. İnsanın içine işleyen yüce, yalın bir melodi.

Nice eserler, nice binalar gördüm, yenilikçi olmanın özlemiyle yoğrulmuş, ama hiçbiri kandırmadı beni. Barselona'da gördüğüm o muhteşem katedral gözlerimin önünden gitmek bilmiyor. Gaudi'nin dillere destan eseri karmaşık bir çocuk oyuncağı kalıyor onun yanında. İnsan Bach'ı, hele onun kantatlarını dinleyince, Bach mistisizmini unutuyor. Öyle bir yücelik taşıyor ki eserden, sesler alıp götürüyor insanı. Birgün birlikte dinlememizi diliyorum Bach'ı. Özellikle onun bazı bestelerini.

Kırklı yılların şairleri, hele içlerinden bazıları, gerçekten yiğit, namuslu insanlardı. Bizlere çok güzel şiirler de bıraktılar o dönem-

* Matta İncili'ne göre İsa Peygamber'in çilesi.

den. Ama bir yetersizliği, bir eksikliği taşıyorlardı sırtlarında. Bir ideolojinin sorgusuz sualsiz taşıyıcısıydılar. Hayran olunacak bir inanmışlıkları vardı. Oysa o ideolojinin uygulayıcıları milyonlarca insanı bir silindir gibi ezmişti toplama kamplarında. Hür düşünceyi kilit altında tutmuşlardı bütün dünyada. Çok iyi hatırlıyorum, "Keşke İkinci Dünya Savaşı'na katılsaydık da, kestirmeden sosyalist olsaydık" diyen ve bu dediklerine gerçekten inanan bir sürü namuslu ve ilerici şaşkını. Aydınların büyük bir kısmı henüz bu akılsızlıktan, bu şaşkınlıktan kurtulmuş değil.

Şairlik de, sanatçılık da soru sormakla başlar. Onlar kapitalizmi sorguluyorlardı sadece. Sosyalizm el değmemiş bir kız kadar saftı. Ve insanlığın vaadedilmiş ülkesi idi. İdeolojilere körü körüne bağlanmak da bir dindir ve çoğu zaman daha tehlikelidir. Nitekim de öyle oldu. Proletarya idealize edilmiştir. Sevgilisinden yüz bulamayan âşıklar gibi ölüyor binlerce aydın, öğrenci, öğretmen. Proletarya ölenleri seyrediyor. Merkez Komiteler tarafından hazırlanmış basma kalıp sloganları haykırıyor geniş caddelerde. Dünyayı değiştireceğiz diye bağırıyor. Hangi dünyayı? Yaşaması, devam etmesi için, hepimizin elbirliği ile çalıştığımız bu dünyayı mı? Bu düzeni mi? Ekmeğimizi kazanacağız diye sömürgenlerin hizmetinde çalışmıyor muyuz? Demir Kandemir, benim sevgili dostum, büyük bir inşaat şirketinin muhasebe müdürü. Patronların vergi kaçırmalarını kitabına uyduran yıl sonu bilançoları düzenliyor. Mimar dostlarım, on beş yirmi katlı binaların, bu beton yığınlarının projelerini çiziyorlar, öğretmenler yanlış bir eğitim programını okutuyorlar. Radyolar, televizyonlar yalan söylüyor. Günlük hayatımızda bilerek ya da bilmeyerek hep bu düzen için çalışıyoruz. İşçiler de bu düzen için çalışıyorlar. Sonra da bu düzenin değişmesini istiyoruz. İşte sana KOCAMAN bir soru, ver cevabını.

Aragon n'apıyor? Tam kırk yıl, yüz karası bir uygulamanın savunucularından biri kesildikten sonra, şimdi maskeli, maskesiz dolaşıyor ortalıkta. Kaf dağına çıkmak istiyor.

1980'e kocaman sorularla giriyoruz. Bu soruları elbirliği ile çözümlemek boynumuzun borcu olsun. İnsana saygısı olmayanın, yüreği insan için çarpmayanın, ideolojisi ne olursa olsun, yapabileceği olumlu hiçbir şey yoktur.

İkinizi de hasretle öpüyoruz gözlerinizden.

Orhan Suda

Aix, 23 Ocak 1980 / Gece 9.30

Sevgili Bahadır, Sevgili Gülnihal!

Bu yılbaşında bize gelen kartlar arasında bir seçme yaptık: Birinciliği sizlerin gönderdiği kartla Sevgi'nin annesinin yolladığı kart aldı.

Eski kitapçılar, uluslararası kültürün kuş yuvalarıdır. Örneğin, 13. yüzyıl Fransız edebiyatıyla ilgili paha biçilmez bir kitabı, 1948 yılında Ankara'da Denizciler Caddesi'nde bulabilirdiniz. Ya da Şerif Hulusi'nin vaktiyle satın almış olduğu, ama parasız kaldığı için sattığı "nadide" kitaplarını (ki çoğu Fransızcaydı) çok ucuz bir fiyata yükleyip götürebilirdiniz. M. E. B. klasik eserler dizisi, Türk Tarih Kurumu yayınları, Claude Augé'nin "Grammaire"i, "Le français par les textes" bir çırpıda sizin olabilirdi. Eski kitapçılar portatif barakalarını sıram sıram dizerlerdi. Kimler geçmedi oralardan. En iyi arkadaşlıklar, uzun süreli dostluklar, yoksul sevdalar hep oralarda yeşerdi bizim zamanımızda. Sonra o barakalar yok oldu. Denizciler Caddesi, avukat yazıhanelerinin yer aldığı apartmanlara kurban gitti. Yedi buçuk kuruşa üç film birden seyredilen, yağmurlu günlerde küfeli çocuk hamalların barınağı Sümer Sineması kayıplara karıştı. Nihat Erim hükümetinin seçkin bürokratları Ayhan Çilingiroğulları, Atilla Savlar, ki vakitlerinin çoğunu, öğrenciliklerinde Denizciler Caddesi'ndeki eski kitapçılarda geçirirlerdi, artık oradan geçmez oldular. Şengül Kadınlar Hamamı'nın dolmalı-börekli-ayvalı hamam sefaları tarihe karıştı. Bu caddeye paralel ve benim doğum yerim Leblebici Mahallesi tüm özelliğini yitirdi. İnsanları göçüp gittiler. Yeni gelenler birbirlerini tanımaz oldular. Ankara bir başka Ankara oldu. Biz kalktık buralara geldik. Siz iki yavuklu Paris'te konaklıyorsunuz. Ve 1980 yılbaşında, Orhan abinizle Sevgi ablanıza Tournelle'deki eski kitapçıların o güzelim fotoğrafını gönderiyorsunuz. Bizi öyle sevindiriyorsunuz ki, cepleri leblebi şekerleriyle dolu bayram çocukları gibi, bütün paralarını maytaplara, balonlara, dondurmalara yatıran çocuklar gibi, varıp bu eski kitapçılara, bildiğimiz ve bilmediğimiz ne kadar ilginç kitap varsa sırtlanıp götürmek, sonra da sizlerle birlikte sayfalardan sayfalara uzun atlayarak, sohbeti koyulandırmak istiyoruz.

Birincilik verdiğimiz ikinci kart karlarla örtülü çamlık bir dağlık bölgeyi yansıtıyor: İncecik bir yol, tek tük ayak izleri... Sivas'ta askerliğimi yaparken gezip dolaştığım yamaçları, yükseklikleri hatırlatıyor bana. Dekovil Tepe geliyor gözlerimin önüne: Her yıl en azından, iki- üç askerin dondurucu soğuklardan öldüğü, komutanların gene de "Talime devam!" dediği ve mehmetçiklerin, günde beş rekat analarına, avratlarına sövüldüğü Dekovil Tepe: Karla örtülü o bembeyaz doğada dağlara, taşlara selam alan, "sağaaa dön!", "solaaa dön!", "tüfek omuza!" komutlarını kendi kendilerine tekrarlayan ve geceleri barakalarda birbirlerine sokularak soğuğu yenmeye çalışan garip mehmetçikler. Kendi köylülerini palaska ile dövmekten hayvanca zevk alan köylü çavuşlar. Depolardan postal, kaput, amerikan bezi, yün fanile aşıran astsubaylar. Mutfaktan evlerine etin en iyisini gönderen nöbetçi subaylar. Bit dolu yataklar, kurtlu üzüm hoşafları ve ASLAN MEHMETÇİK.

Kafalar kabak, elbiseler bir örnek. Başlar dik, gözlerinin içi gülerek bakacaksın komutanlarına. Selam! Sağ kolumuz durmaz hiç, iner kalkar: Selam!

Ellerimizin, ayaklarımızın bu kadar büyüyeceğini bilmezdik. Ayaklarımız bize yabancıydı. Adımlarımızı atarken bir yük kaldırırdık sanki. Yol bir türlü bitmezdi.

– Yat! Kalk! Yat! Kalk!

Vay bizim insan ömrümüz.

– Yat eşeolu eşşek!

– Öyle değil ulan! Topukların yere yapışacak, allahın öküzü!

ASLAN MEHMETÇİK! Senin uğruna ne küfürler icat ediliyor. Sen yeter ki yat, topukların yere değsin. Seni dövenlere, sana küfredenlere gözlerinin içi gülerek bak!

Şu anda Sevgi ablanız, bir polis romanını Fransızcasından okuyor. Katillerle sözlük arasında mekik dokuyor.

Ben Alice Harikalar Ülkesi'ndeki kırmızı gülleri düşünüyorum bir yandan. Kraliçe, kırmızı gül ağacı dikmenizi istiyorum diyor adamlarına. Oysa onlar, yanlışlıkla beyaz gül ağacı dikiyorlar. Kraliçe öğrenirse, boynumuzu vurdurur korkusuyla, kırmızıya boyuyorlar gülleri.

Bu "allégorique" imge bir burgu gibi deliyor beynimi: SOSYALİZM ve KIRMIZI GÜLLER. Güller ülkesinden söz etmişlerdi bizlere. Kırmızı güller yetiştireceğiz demişlerdi. Varıyorum gül ağaçlarının yanına. Diplerini eşeliyorum: Hep kanla sulanmış: Sovyet ülkelerindeki toplama kamplarında ölen, öldürülen yüzbinlerce

insanın kanlarıyla. Georges Marchais hiç tınmıyor. Brejnev amcasının elini sıkarken öyle bir sırıtıyor ki, tarihe pişmiş kelle gibi geçeceği şimdiden belli. Fraklı, smokinli, güler yüzlü, "marksizm"li, "sosyalizm"li katiller yönetiyor yüz milyarlarca insanı.

Öylesine bir bölünmüşlüğü yaşıyor ki dünyamız, marksizmden, yani aynı ideolojiden hareket ettiğini söyleyen devletler, onların takipçisi siyasi partiler, bu partilerin merkez komite üyeleri birbirlerinin gırtlağına sarılıyorlar bu aynı ideoloji adına.

KENDİMİZE EN BÜYÜK DÜŞMANLIĞI KENDİMİZ YAPTIK.

Sevgili Gülnihal! Senin canını bir hayli sıkan o "kadıncı/feminist" kadınları çok iyi tanıyorum. Onların birçoğundan ne köy olur, ne kasaba. Biliyorsun, kadını ve erkeği ile bir bütündür insanlık. Sorunu bu bütünün içinde ve karmaşık yanlarıyla birlikte ele alarak sonuca varmak gerekir.

Şimdilik kitaplarda karar kılmakla iyi etmişsin. Ayrıca belirteyim ki, mektuplarının yalın, ölçülü ifadesi çok hoşumuza gidiyor. Sende gizli bir edebiyatçılık var anlaşılan. Bu yanını alabildiğine geliştirmeye bak. "Je parle français" ile ilgili çalışmalarını görmek isterdim. Anadilinde düşünmeden, sadece yabancı dilin mantığı içinde kalarak, hiç sektirmeksizin konuşup yazabilmek bir yabancı dili... Bunun yolu nedir?

Evet, son derece ilginç çalışmalar, denemeler, kitaplar, yöntemler var bu konuda. Ama sorun henüz kökten halledilmiş değil. Hele Türkiye açısından sorun daha da yetersiz. Bonjour, ça va? demek ve dedirtmek de gerekli. Fakat bir yabancı dil, bundan mı ibarettir? "Erken kalkanın işi rast gider/erken kalkanın kısmeti açık olur"un Fransızcasını bir solukta söyleyebilmenin çaresi nedir?

Hasretle kucaklıyoruz ikinizi de.

Orhan Suda

Bu sıla çok şeyler öğretti bize: Benliğimize sinip de su yüzüne çıkmamış bir yığın hünerimiz olduğunu farkettik önce. Yabancı bir ülkede en ucuza nasıl yaşanır'ı her gün biraz daha keşfeder olduk. Sevgi, meyvelerin, sebzelerin nerelerde daha ucuza satıldığını ezbere biliyor artık. İndirimli satışların hangi tarihlerde yapıldığının, kahve ve çayı en ucuza nerede içebileceğimizin, öğle ve akşam yemeklerini nerelerde ucuza maledebileceğimizin uzmanı kesildi. Telefon kabinlerinden, yurtdışına kısacık konuşmaları birkaç franka yapabilmenin cambazlığını geliştirdik. Hasret kaldığımız sesleri ara sıra duyabilmek bahtiyarlığına erişir olduk böylece.

Ben eli öpülecek bir usta olduğumu fark ettim (bunda Hamit babamın dükkânındaki çıraklık yıllarının büyük bir payı olsa gerek). Tıkanan su borularını açmanın, kendime kendi ellerimle çalışma masası yapmanın, badanacılığın daniskasının, cam-çerçeve onarımının, elektrik arızalarının üstesinden gelmenin, geceleri uyumamacasına ve tam on üç saat otelde çalışmanın, sonra da, gündüzleri bir-iki saat uykuyla yetinip top gibi ayağa fırlamanın; satın alabilmek için can atıp da satın alamadığımız elektronik dizgi makinalarına vitrinlerde hayran hayran ve özlemle bakmanın piri oldum.

Şimdilik, kocaman bir hasreti büyütüyoruz bağrımızda. Bu öyle bir hasret ki, Ankara'da Kurşunlu Cami'nin ordaki şirin evimizin önünde yaz geceleri serin serin uyurken, sabaha karşı yükselen ezan seslerinden başlayıp hemen her yöresini tanıyabildiğim otuz altı ilimizi kucaklıyor ve çocukluk günlerimden bu yana tanıdığım binlerce insanın sevinç ve ıstıraplarıyla yoğrulmuş kocaman bir dünyayla besleniyor her geçen gün.

Paris, 8 Ocak 1980

Sevgili Orhan ağabey, sevgili Sevgi abla,

Çoktandır günlük hayatımıza karıştınız. Çalışmalarınızdan, yalın olana sevginizden bol salatalı sofranıza dek bir sevgi yolu açtınız bize. Mektuplarınız ağırbaşlı, ayakları yere basan bir dünya görüşünden, alabildiğine cömert bir dostluk çağrısına dek susadığım güzellikleri dolduruyor odalarımıza. "Odalarımıza" diyorum, çünkü Bahadır mektuplarınızı alır almaz, ışık gibi giriyor odama, bana da okumak için.

Orhan Ağabey, sosyalizm adına bilerek bilmeyerek yapılan yanlışlarla ilgili görüşlerinizi ilgiyle okuyorum. Tarihsel yanılgılar, insanı dışlayarak alınan kararlar hep korkuttu beni. Hem de korkak bir karamsarlığa itecek kadar. Oysa bu konuda uyanık kalmanın, tedirginliği umutla beslemenin gereğine de inanıyorum. Güzel olan, bu inanmışlıkta yalnız olmayışım: Sizler varsınız, Bahadır dostum var, kitaplar ve binlerce insan var, tanımadığım.

Aslında, yalnızlığı, pek çok insanın bu acımasız zindanını pek de tanımadım ben. Dün akşam, sevdiğimiz halde ihmal ettiğimiz arkadaşlarımızla ilişkilerimiz konusunda Bahadır'la birlikte kararlar alırken bir kez daha farkettim bunu. Pek çok insanın hemen hemen kaybolduğu Paris'te epeyce arkadaşımız var. Gene de, bir günün bitiminde, iki insanın kapımızı çalıp belki bütün bir gün sürmüş olan can sıkıntısını, daldan dala atlayarak sürdürdükleri söyleşi boyunca kavramaya çalışırken, onları uzun süre aramamış olmanın utancını duyduk. Sizleri düşündüm, sizlerin insan sevgisini. Bu konuda alınam gereken dersler var.

Bu akşam, yedi ses, yedi kafa ve yedi yürekle birlikte olacağım. Sekiz kadın, beşinci defa buluşup konuşacağız. Benzer yönleri olmakla birlikte, çeşitli ilgiler, sebeplerle bir araya gelmiş, değişik ülkelerin kadınları bazı sorulara cevaplar aramaya çalışacağız.

Mektubun bu kısmını toplantıdan geldikten sonra yazıyorum. Bir kez daha sizlerle söyleşebilmeyi çok istedim. Aslında, bir tür düş kırıklığına uğradım bu "feministler" toplantılarında. İçimi öfkeyle, belki acıyla burkan şey; böylesine sosyal içerikli bir konuya yaklaşımda bile, üstelik içlerinden ikisinin bu konuda tez yazdı-

iyi kadınların, kendilerini birey olarak ön plana çıkarma çabalarıdır. Yine bir grup insan, sebeplerini aramadan, bir toplumsal konuma oturtmadan kişisel sorunlarını, korkularını, yalnızlıklarını bir kör döğüşü içinde işliyorlar. İşte ilgiyle katıldığım toplantılardan çok çabuk bıktım. Anlaşılan, yine bir süre kitapları yeğleyeceğim. Bir gün de sizlerle, "Le Deuxième Sexe"i Türkçeye kazandırmış Orhan Ağabey ve onun uzun yol arkadaşı Sevgi Abla'yla konuşmak isterdim bu konularda.

Fakat şimdilik keyfimi kaçırdı doğrusu bu iki buçuk saatlik yanılgı. "Kadın, kadınlar beni ilgilendirmiyor. Ben başkalarını ne kadar tanıyabilirim? Kendimden hareket etmeliyim. BEN önemliyim..." sesleri hâlâ öfkelendiriyor beni. Sevecek bir erkek arkadaşı olmadığı için, yalnızlık duygusunu, havadan düşmüşçesine, üstelik de içine tıkılıp kalırcasına işleyen kadının yargısı üzüyor insanı.

Konuyu, yorgunlukla, yanlış yerinden alıp uzatmaktan korktum. Fakat bilmediklerim, öğrenmek istediklerim arasında yer alan sorunlar bunlar...

Şimdi, uyumadan biraz önce, penceremi açıyor, bu güzel geceye, yıldızlara bakarak iyi geceler diliyorum sizlere. Hoşça kalın.

Gülnihal

Aix, 3 Şubat 1980

Sevgili Bahadır,

Aragon acemi falcı. Söylediklerinin hep aksi çıkıyor:
"Öylesine bir devirde yaşıyoruz ki, burjuvazi ve kapitalizm, maymunun evrimleşerek insana dönüşmesi gibi, proletaryaya dönüşecek."

İlahi Aragon! Burjuvalaşan proleterler ülkesinde yaşadığını görmüyor ya da görmezlikten geliyor. Aragon gibiler, vakitsiz öten horoz bunların hepsi. Yazarın kalbi sadece kelimelerinde, kitaplarında atmaz. Haksızlıkları bile bile görmezlikten gelenlere, örtbas etmeye kalkışanlara karşı mücadele etmek için de atmalıdır o nabız. L'Archipel du Goulag'ı* ibretle okuyun. Soljenitsin anasından muhakkak ki sanatçı doğmuş. Üç büyük ciltlik bu destan çağımızın en önemli birkaç eserinden biridir bence. İnsanlığa karşı, sosyalizm adına, en büyük düşmanlık yapılırken, Aragon gibiler bu düşmanlığı bile bile görmezlikten gelirlerken, Soljenitsin'i marksizmini yitirmiş diye kınamaya kalkışmak, güneşi balçıkla sıvamaktır. Soljenitsin ve benzerlerinin o korkunç hayatını toplama kamplarında [Güller Ülkesi'nde(!)] yaşamayanların, sosyalizm adına hiçbir söz söylemeye hakları yoktur. Öyle bir toplumda insanlığını, haysiyetini yitiren, insanlıklarından çıkarılan milyonlarca insan herhalde sosyalizme rahmet okumayacaklardır...

Hadi hoşça kalın. Kocaman kucaklıyoruz ikinizi de.

Orhan Suda

* Goulag Takımadaları.

İstanbul, 21 Haziran 1980

Sevgili Orhan,

Son zamanlarda oturdum uzun uzun düşündüm, geri ülkelerde en geri olan nedir diye. Ve en sonunda, geri ülkelerde en geri unsurun insan olduğunu gördüm. İnsan geri olunca, iddiaları, istekleri de geri oluyor. Ve böylesine yarım yırtık insanlar, büyük iddialarla siyaset üretmenin peşine düşünce, cehaletin cirit oyunu başlıyor.

Suda, senin duyarlı yüreğini bilirim. Benim hastalığım için üzülme. Özet olarak, böbrekler iltihaplanmış ve ben, uzun zaman bunun farkında olmadan yaşamışım. Bütün bu ihmalin acısını çektim, cezasını ödedim. Şimdi çok iyiyim. Açıkçası, artık sağlık kavramının ne olduğunu öğrendim....

Burada yaşantım pek kötü sayılmaz. İlk Yardım Hastanesi'nin yakınlarında bir kat tuttum. Bildiğimiz modern katlardan değil, ama bana yetiyor. Biri çok kocaman, biri küçük iki odam var. Elbet buraları dolduracak eşyam yok. Ben de birkaç çiçek aldım. Büyük odada bir köşe yaptım. Bazen oturup onları seyrediyorum. İstanbul'a bir gelsen, çiçeklerin başına iki iskemle çeker sohbet ederdik.

Bu arada şunu ekleyeyim: Ben dost sayısını hayli azalttım. Çünkü insanlara, devrimcidir, şudur budur, diye bakmayı hayatımdan silip attım. Artık kimsenin mevkii, ünü, serveti ve de niteliği beni ırgalamıyor. Ben onlara ne kadar insan diye bakıyorum. Davranış bozuklukları varsa, hemen ve de açıkça tavrımı belirtiyorum. Elbet çoğunlukla kırıcı oluyorum, ama ne yapayım. İlerde daha büyük kırgınlıklar olacağına önceden kırgınlık olsun. Bu tavrın ayrı bir yararı da şu: Gerçek dostlara daha çok zaman ayırabiliyorum. Uzaktaki dostları daha çok özlüyorum.

Sevgili Suda, istemeyerek mektuba son veriyorum. Bundan sonrakini daha uzun yazarım. Kocaman kucaklıyorum seni ve Sevgi'yi.

Metin İlkin

Aix, 10 Temmuz 1980

Metinciğim,

Seni uzakta daha çok sever olduk. İçinde bulunduğun köklü değişim, hayatını, işini düzene sokman, çevrende adına "dost-devrimci" denilen bir sürü yalabık herifle ilişkini kesmen ve yanlış bulduğun her şeye karşı açıkça tavır alman... güzel hasletler bunlar. Odandaki çiçeklerin karşısına kurulup sohbeti koyulandıracağız elbet.

Ülkemizde metrûk bir Sol Mescit haline gelmiş fikir dünyasını eşeledikçe öyle bir noktaya vardım ki ideolojiler, izm'ler beni doyurmaz oldu. Sadece HAKİKAT önemli benim için. Genel ve özel anlamda hakikat peşinde gidenler, bu yolda emek vermiş olanlar ve onların eserleri önemli. Troçki, çektiği acılar ve uğradığı "bühtanlar" yüzünden etkiliyordu beni. Haksızlığa karşı duyduğum amansız nefretin sonucu, bir zamanlar gözümde büyütmüştüm onu. Ama artık çok iyi biliyorum ki, Kronştad isyanının bastırılması ve Kronştad isyancılarının kurşuna dizilmesi emrini veren odur.

Lenin'e gelinceeeeeeee, hadi bu konuyu da bir başka sefer deşeleyelim. Çünkü tedirgin olacağını biliyorum. Ama has insan, tedirgin olan ve soru soran insandır. Soru sormayandan bucak bucak kaçmak gerekir. Has insan, bu dünyada rahat olamaz, huzur duyamaz. Huzurlu olduğu an, has insan olmanın hikmet-i vücudunu yitirir.

Ninniler bebeklere iyi gelir. Uykularında semirmelerini, bir an önce büyümelerini sağlar. Oysa, büyüklere söylenen ninniler, yani ilericilerin ilericilere, solcuların solculara söyledikleri ninniler sadece beyinleri uyuşturur...

Sanırım, bugünlük bu kadar yeter. Gözlerinden öpüyoruz.

Orhan Suda

Sevgi ile burada kendi buluşumuz bir oyun oynuyoruz. Fransa'ya gelişimizin ikinci yılında başladı bu oyun. Herhalde ikimiz de o kadar dikkatliyiz ki, yolda rastladıklarımızı ezberler olduk. Bak dayımın oğlu Ertuğrul geliyor, diyorum. Sanki buraya uğramış. Kabarık saçları, kalm gözlüğü ve güleç yüzüyle yanımızdan geçip gidiyor.

Derken Sevgi başlıyor: Bu da Lütfiye Ablama benziyor. Yüz hatlarındaki incelik, dalgalı gür saçları, bakışları, hatta oturuşu bile bana hiç yabancı gelmiyor.

Böylece, dört yıldan beri, her gün yolda, televizyonda gördüklerimiz, sevgili dostlarımızdan, tanıdıklarımızdan, akrabalarımızdan biri oluyor. Ardından başlıyoruz onu anmaya, anlatmaya. Belli ki, bir ikilem içindeyiz. Bir yanımız buradaysa, öbür yarımız orada. İnsanlarıyla burnumuzda tütüyor yurdumuz. Sanki akşamüzeri ya da sabah, atlayıp uçağa oraya varacakmışız gibi bir duygu kaplıyor içimizi...

İstanbul, 9 Haziran 1981

Sevgili Orhancığım,

Evet, gereğinden fazla kaldınız gerçekten de. Ama gidişiniz iyi bir zamana rastladı. Memleketin bu sıkıntılı halini yaşamadınız hiç değilse. Bir bakıma talihli sayılırsınız. Bir tuhaf memleket ki, ayrılan pişman, ayrılmayan pişman. Siz dostlarınızı nasıl özlediyseniz, dostlarınız da sizi candan özledi elbette.

Benim ne yaptığıma gelince, köfteler bitti çaylar kaldı. Günde artık bir öğünle idare ediyoruz, o da evde olmak kayıt ve şartıyla. Her şey sizin bıraktığınız zamankinden çok daha kötü. İrade gücüyle ayakta kalıyoruz. Ama irade de bir süre sonra o kadar sıkleti çekemeyecek hale gelecek galiba.

Zeyno, şimdi ortaokul son sınıfta. Birkaç gün sonra liseye geçmiş olacak. Cenap iyidir, emekli oldu, evde oturuyor. Sayın Güngör Hanım'la Ziya Nur Bey de iyiler. Benim işlerim pek iyi sayılmaz, çok zordayım. İşe yeniden sıfır noktasından başlamak durumundayız. Son aylarda çıkara çıkara iki kitap çıkarabildik: *Fırtına*'nın yeni basımı ile Saltıkov Şedrin'in *Büyüklere Masallar*'ı. Önümüzdeki yayın programında *Diriliş, Oblomov, Ölü Canlar* gibi eserler var. Ama barut tükendi, bakalım gerçekleştirebilecek miyiz? Yayınevinin kirası bir hayli arttı. Bir bardak çayı 7.5 liraya içiyoruz. Biraz deniz kenarı bir yerde içilirse 50 lira. Sorduğun kâğıdın peşin fiyatı 800 lira, bonoyla fiyatı 1250 liradır.

Döneceğiniz günü bekleyerek hasretle gözlerinizden öperiz. Bütün arkadaşların sevgi ve selamları var.

Enver Aytekin

Residence Sextius'tan 4, Rue des Tanneurs'e, Ersan'ın kaldığı eve taşınıyoruz. Aix'in en sevimli üniversiteli gençlerinden Ersan'ın evinin en büyük özelliği şehrin merkezinde, Cours Mirabeau'ya beş dakika mesafede oluşuydu. Bu tek odalı evde ağırlayacaktık Türk ve Fransız dostlarımızı. Ama barutumuz tükenmeye yüz tuttuğu için iş bulup çalışmak zorunluluğu kapıya dayanıyor. Ermeni asıllı Berç yardımcı oluyor iş bulmama ve Hôtel du Casino'da haftada üç gece kâtiplik yapmaya başlıyorum akşam 19.30'dan sabah 08.30'a kadar. Otelin sahibi Monsieur Obèse, Türk gençleri çalıştırmayı yeğliyor her zaman. Ucuza geliyor ona. Ragıp Duran'a varıncaya kadar bu otelde çalışmayan kalmamış. Genç irisi ben de katılıyorum bu kervana.

Çarşafları çamaşır makinasında yıkamak, sabah kahvaltısını hazırlamak da benim işim. Berç, Obèse'in benden pek memnun kaldığını söylüyor. İki ay sonra haftada beş gece çalışmaya başlıyorum. Yaklaşık üç yıl sürecek bu kâtiplik uykusuz geçen gecelere mal olacaktı bana. Sırf sevişebilmek için iki-üç saatliğine oda kiralayan bazı müşterilerin bumburuşuk ettikleri çarşafları da değiştirecek, insanoğlunun çirkin yanlarını, hoyratlığını, edepsizliğini, şımarıklığını, küstahlığını görecektim...

Aix, 21 Temmuz 1981

Sevgili Bahadır,

Hôtel Vendôme'dan yazıyorum. Haftada iki gün (Pazartesi-Salı) çalışacağım. Böylece, altı günüm otelcilikle geçiyor. Akşam 8.30'dan sabah 6.00'ya kadar çalışıyorum burada. Otelin sahibi Olivier, 40 yaşlarında. Aydın bir kişi. Kız kardeşi Tarım Bakanı sosyalist hükümette.

Kutu gibi bir otel. Hemen her gün dolu. Bana yapılacak bir iş kalmıyor pek. Bonsoir'lar dağıtıyorum gelenlere. Çoğu yaşlı insanlar, gececiler, kür yapmaya gelenler, bir miktar da turist.

El ayak çekildikten sonra (gece yarısından itibaren) uyuyabilirsiniz, diyor Olivier. Portatif yatağı kendi eliyle hazırladı. Bu gece uyumayı deneyeceğim. Bakalım başarabilecek miyim?

Gelirken A. Glucskmann'ın bir kitabını getirdim okusun diye. Pek sevindi. O da bana Bukovsky'nin son kitabını verdi. Olivier ile laflaşıyoruz, gidene kadar. Evi otelin altında. 9.30'a doğru gidiyor. Duraklara düşkün belediye otobüsleri gibi sabah saat tam 6'da geliyor. Yandaki fırından kahvaltalık ekmekleri aldım mı işim bitiyor. Bir eyvallah çekip, La République caddesinden 4, rue des tanneurs'e yollanıyorum.

Günün ilk ışıklarıyla yıkanıyorum. Sabahın serinliği yüzüme vurdukça uykusuzluğum dağılıyor. Akşamdan cebime koyduğum ekmek kırıntılarını serpiyorum güvercinlerin önüne. Başıboş iki köpeğe laf atıyorum. Hafifçe sürtünüyorlar bana. Dört yol ağzından, Victor Leydet Sokağı'na sapıyorum. Arabalarında uyuya kalmış sevdalıları görüyorum. Kapı önlerine atılmış ıvır zıvırlara göz atıyorum.

Coiffeur'ün fiyat listesini ezberledim artık. Saç kestirme 17 frank. Galiba en ucuz burası. Sevgi'ye de söyledim:

– Bana traş ettirmeye değmez, 17 frankı bastın mı daha fiyakalı olursun, diyorum.

Gülüyor,

– İki 17 frank bir kitap parası eder, diyor.

Berberin önünden geçerken onun bu sözünü hatırlıyorum. Ve birdenbire kendimi 4, rue des tanneurs'de buluyorum. Aralık pan-

cıkların ardında Sevgi'yi görüyorum. Beni bekliyor. Gözleri, uykuya doymuş gözlere benzemiyor hiç. Ücretsiz otelcilik yapıyor. Ben otelleri bekliyorum, o da beni. Biliyorum ki, oradadır, pancurların ardında beni bekliyordur.

İlk sevinç pencerede beliriyor. Uykusuzluğumu unutuyorum. Yüreğim türkülerle dolu. Dünyanın en güzel çay masasında sımsıcak bir gülüşü yudumluyorum. Gece tükenmiş oluyor.

Baştan alıyorum: 14. nolu odanın kiracısı geliyor şimdi. Orta boylu, sarışın bir genç. "Sizi ikinci görüşüm" diyorum, şaşırıyor. "Hôtel du Casino'da Hollandalı bir kıza yardım etmiştiniz. Sabah erkenden gelip bavulunu taşımıştınız". "Hollandalı mısınız?" diye soruyorum. Fransız olduğunu ve misyonerlik yaptığını söylüyor.

Başlıyorum Kutsal Kitap'tan parçalar okumaya ezbere. Önce beni inanmış bir Hıristiyan sanıyor. Gözleri parlıyor. "İncil'in estetiği ilgilendiriyor beni. Estetiğin Müslümancası da Hıristiyancası da bende yankılar uyandırır hep" diyorum. Kırk beş dakika kadar konuşuyoruz. "Kuran'ı okumamış bir Hıristiyan, tam Hıristiyan sayılmaz aslında. Ben hem Kuran'ı, hem de Kutsal Kitabı okudum. Müslümanlığı anlayamazsanız, dünyayı selamete kavuşturamazsınız. Hadi, Tanrı'nın sevgisi üzerinize olsun. Gene de sizi saat 6.00'da göklerdeki babamız değil, ben uyandıracağım" diyorum.

Ama aklımda hep sen varsın. Orly Havaalanı'nın karşısında, dünyanın bir ucunda işin ne? Bu kadar uzağa taşınmanın hikmeti nedir? Ev mi bulamadın? Kirası mı ucuz? Bir bildiğin vardır herhalde.

Aslında sen de harabelerde açan çiçeklerdensin. Gülnihal de öyle. Direncimiz, dayanışmamız buradan geliyor zaten. 31 Ocak 1981 tarihli mektubunu tekrar okumuştuk. Yolladığın tüm mektuplar içinde en kıralı o. Orly Havaalanı'ndan kalkan uçakların gürültüsü Beethoven'in 9. Senfonisi'ne ne kadar benzer bilemem, ama senin o mektubun kusursuz bir lied'di.

Hey ağzı açık dolaşan gencecik kardeşim. Yüreğin kuş cıvıltılarıyla dolsun hep. Bil ki Paris'in caddelerinde, sokaklar boyunca uzanıp giden café'lerinde, metrosunda, parklarında bu sefer birlikte boy göstereceğiz; kaldırım kıyılarında kavrulmuş kestane satan iri kıyım satıcı kadınlarla söyleşeceğiz, metro girişlerinde akordiyonlarıyla ünlü lied'leri seslendiren kör çalgıcıların, opera aryaları söyleyen dilenci tenorlarla sopranoların önlerine cebimizdeki bozuk paraları serpeceğiz. Luxembourg Parkı'nda gezinenlere demir örgülü sandalyeler satmaya çabalayan ihtiyar kadınları, büyük

havuzda kâğıttan yelkenlilerini yüzdüren körpecik çocukları, yollarda, köşe başlarında kimseyi umursamaksızın öpüşenleri seyre dalacağız.

Sen, Gülnihal, Sevgi ve ben, dört sesli bir türkü gibi yayılacağız caddelere. Bizim kendini beğenmiş Türkler'in yüzünü bile görmek istemiyoruz. En iyisi neresi ise, görülmesi gereken ne varsa oraları dolaşalım. Kitapçılara baskın verelim, dergileri alabora edelim. Ve café'lerde, Seine kıyısında, Monmartre'da öyle bir sohbete dalalım ki ne Türk, ne de Fransız erişemesin bu sohbetin diline.

Görüyorsun işte, Paris'e geleceğiz, "şapkayı yana eğeceğiz." Beraberimizde iki de Yunanca şarkı getireceğiz, yürek oyan. Sandıkta, sepette kalmış rakınız ya da iyi cins şarabınız, beyaz peyniriniz ve bir parça da kavununuz varsa, ızgara etle, vs ile şöyle gönlümüzce bayram edeceğiz.

Resimleri karşımıza sıraladık. Kendimize bakıyoruz. Usta işi resimler bunlar. Çok güzel çekmişsin. Ben de sizlerin resmini böyle çekebilmek isterdim.

Hadi hoşça kalın. Gülnihal'e de yazacağım. Sevgi de yazıyor sizlere. İkinizi de gözlerinizden öpüyor, hasretle kucaklıyoruz.

Orhan Suda

Aix, 22 Şubat 1982

Sevgili Erol,

Milliyet Sanat dergisinin 15 Aralık 1981 tarihli sayısı iki gün önce elime geçti. YAPRAK'la ilgili yazını okumak bizi hem sevindirdi hem de gerilere götürdü.

Önce şunu hemen belirtmek isterim: Türkçen 25 yıl önceki tazeliğini hâlâ koruyor. Bu bakımdan seni ne kadar kutlasam azdır. Satırlarının arasından güzelim ülkemize duyduğun özlem ve dostlarına karşı beslediğin o büyük muhabbet bütün canlılığı ile yansıyor. Zaten, *Yaprak*'ı yıllar sonra okurken, o tek yapraklık dergide birçok şeyi bir anda ve güzel bir Türkçeyle söylemenin, yazmanın tadı hemen su yüzüne vuruyor. Bunun içindir ki derginin, birçok yönüyle, bugün bile aşılamadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Evet, senin de belirttiğin gibi, adın, "Türkiye'de tümüyle yok olmayacak". Bizler yaşadıkça sen de varolacaksın. Aix-en-Provence'da bile edebiyatla, sanatla ilgilenen Türklere, Fransa'dan Türkiye'yi merakla izleyen Fransız dostlarımıza yeri geldikçe senden sevgiyle söz ediyorum. Nasıl unutabilirim ki seni ve Dora'yı! İlk mektuplarımda da belirttiğim gibi, gencecik yaşıma rağmen, dostluğunu bana cömertçe sundun. Her şeyimle ilgilendin. İstatistik Genel Müdürlüğü'ne beni sen yerleştirdin. Senin sayende, rahmetli Şefik Bilkur beni İsviçre'ye istatistik öğrenimi için dört yıllığına yollamayı kabul etmişti. Ama tam o sırada, demiryolundaki bir hat değişikliğinden dolayı, İsviçre'ye değil, İstanbul'a, Emniyet Müdürlüğü'ne yollandım, hem de "mevcutlu" olarak.

Yıllar sonra seni ve Dora'yı Aix'de kısacık da olsa görmek, ne büyük bir mutluluktu benim için. Hiç değişmemiştin. Dostluğun, sevgin gene öylesine alabildiğine cömertti. Tıpkı Orhan Veli'nin şiirindeki gibiydin: "Nasıl unutabilirdim" seni.

Aslında, bu yıl gelişinizde, görüşemeyişimize gerçekten üzülmüştüm. En azından, telefonda sesini duymak bile güzeldi.

Çok şükür sağlığımız iyidir. Havalar da güzel gidiyor. Lütfi abimden mektup aldım. İnkılap ve Aka kitabevinin yayın yönetmenliğini üstlenmiş. Klasik kitapların yayımlanmasını sağlayacakmış. İki de kitap yollamış.

Sen bana bir dergi çıkardığından, birkaç sayısını göndereceğinden söz etmiştin. Bugüne kadar almış değilim. Merakla bekliyorum.

Şimdilik hoşça kal. Cevabını geciktirme. Sevgi ve ben seni, Dora'yı gözlerinizden öper, hasretle kucaklarız.

Orhan Suda

Aix, 10 Mart 1982

Enginciğim,

Gecenin on biri şimdi. İşimiz rast gidiyor. Spiker, belki senin bilmediğin, ama dünyanın en ünlü piyanistlerinden Gleen Gould'la yapılmış bir konuşmanın yayınlanacağını duyuruyor televizyonda. Gleen Gould kendi evinde, piyanosunun başında Bach'ı yorumluyor. Orta boylu, kürek kemikleri hafif çıkık, parmakları upuzun bir yaratık. Piyanonun üzerine yatar gibi çalıyor. Parmakları ile birlikte dudakları da Bach'ı yorumluyor. Bütün bir piyano repertuvarını ezbere çalıyor Bach'ın bu eşsiz yorumcusu. Hem konuşuyor, hem çalıyor. İngilizcesi su gibi. Dil de, konuşanın ağzında güzel oluyor. Büyülenmiş, oturduğumuz yere çakılmış gibiyiz. Ben hiç böyle bir Bach yorumu dinlemedim. Nasıl anlatsam, bilmem ki!..

Uçak bir kanat vursa, senin yanında olacağız. Bu sıla hasreti de dinecek. Artık koluna mı girerim, yoksa karşına geçip ha babam anlattıklarını mı dinlerim ya da bizim evde pikabın başında sohbete mi dalarız, bilemem. Kavrulmuş kuru kahve gibi tüter oldun burnumuzda.

Şöyle bir geriye bakıyorum da, bu dört yıl içinde dağarcığımızda neler biriktirmişiz meğer.

Psikiyatr Olievenstein'ın "Mutlu Keşler Yoktur"unu (Il n'y a pas de drogués heureux) okuyalı yirmi gün oluyor. Çok güzel bir barok müziği gibi etkiliyor insanı. Yahudi kökenli bu Olievenstein. 1933'te Berlin'de doğmuş. Hayatı çağımızın bütün akımlarının kesiştiği bir odak noktası. İşgal altındaki Fransa'da geçirmiş çocukluğunu. Kurtuluş hareketiyle birlikte tomurcuklanan fikir akımlarının ortasında bulmuş kendini. Komünist Gençlik Örgütü'nde çok aktif bir rol oynamış. 1968'de aforoz edilmiş her şeyi eleştirdiği ve kül yutmaz olmaya başladığı için. Komünizme de, sekterliğine de paydos deyip yoğun bir okumaya ve araştırmaya vermiş kendini. Bu arada, Fransa'daki resmi tıp eğitimine baş kaldırarak 1971'de Marmottan Psikiyatri Merkezi'ni kurmuş, keşler, alkolikler, LSD bağımlıları için. Tüm çelmelemelere rağmen, ünü günden güne yayılmış.

Başlangıçta araştırma merkezine kimseler uğramaz iken, şimdilerde dolup taşmaya başlamış. Japonya dahil, dünyanın dört bir

yanına giderek konferanslar vermiş, uluslararası toplantılara katılmış. Çağının gençlerini tanımak için onların arasına karışmış Hindistan'a kadar uzanmış. Bir ara esrar bile içmiş, kendi üzerimde deneyeyim diye. Girmediği gece kulübü, yaşamadığı underground hayatı kalmamış. Kendi çocukluğundan başlayarak geçirdiği bütün deneyimleri ve keşler dünyasını tüm çıplaklığı ile anlatıyor, "Mutlu Keşler Yoktur"da. Üslup sürükleyip götürüyor okuru...

Sevgi'nin annesi gelmişti ağustos başında. Bir ay yanımızda kaldı. Kadıncağız yetmiş yaşında. Üç günlük bir otobüs yolculuğundan sonra bir gece yarısı Lyon'a indi. Orada karşıladık kendisini. Dünya gözüyle son bir kere görmeye gelmiş bizleri. Bir göz odamıza sığıştık üçümüz. Ana-kız bir yatakta yattılar. Ben de açılır kapanır tek kişilik yatakta talim ettim bir ay. Aix'i pek sevdi. Dönüşte, buradaki gençlerden ikisi, kendi arabalarıyla ta Lyon'a kadar götürdü bizi. Öğleden sonra vardık. Nefis bir şehir. Aix'e göre çok daha ucuz. Geniş caddeleri, şehrin ortasından geçen kocaman nehri ve daha orta halli halkıyla bir hayli etkiledi bizi. Nehir kıyısındaki kahvelerden birine oturup kahvelerimizi yudumladık. Gece 11'de Bosfor Turizm'in otobüsüyle uğurladık annemizi. Aix'e döndüğümüzde sabahın üçüydü. Bir hayli hüzünlendik.

O Taki bezirgânını nereden buldun? Bana seni çekiştirdi durdu. Ben de inceden gırgırımı geçtim. "Aman beyefendi ilginizi ve yardımınızı Engin'den esirgemeyin. Sizin gibi dostları oldukça sırtı yere gelmez" dedim. Şişindi köftehor. Bileydim, inmezdim Marsilya'ya kendisini görmek için. Ben bir yardımım dokunur diye gittim. Herifçioğolu, hemen bir iş teklif etti bana, kendi firmasının Fransa'daki kolu olmam için. Komisyonu buradaki tüccarlardan alacakmışım, kısa zamanda milyoner olurmuşum. Yüzlemedim artık. Bir roman kişisiydi benim için. Bütün bir günümü ziyan etti. Gene de nazik tarafıma rasgeldi. Yoksa bir güzel sıvayacaktım...

Hadi hoşça kal. Gözlerinden öpüyoruz.

Orhan Suda

Aix, 31 Mayıs 1982

Dayıcığım,

Bu Fransızların tatil ve bayram günleri bitmek bilmiyor. Bugün de Hamsin Yortusu. Her yer kapalı. Arabasına atlayan çok uzaklarda kendine uygun bir yere yollanmış. Boğucu bir sıcak var. Şimdi sabahın onu. Kahvaltımızı biraz önce yaptık. Sevgi ortalığı toparlıyor. Birazdan köşesine geçip Fransızca kitabını okumaya başlayacak.

İki ufak masayı birleştirerek odanın dip tarafına doğru, sol köşede bir çalışma düzeni kurmuştum. Gelirken getirebildiğim Fransızca ve Türkçe irili ufaklı sözlükler ve dille ilgili önemli kitaplarla çevrili bir köşe. Karşımda pencerenin sağ tarafında ufak bir masa, üzerinde de çok küçük portatif bir siyah-beyaz televizyonla, kısa dalgası çok güçlü, sesi olağanüstü güzel Panasonik radyomuz. Odanın sağ yanına sundurma bozuntusu bir kapıdan geçilen uzun mutfağımsı bir şey kondurmuşlar. Dip tarafında ufacık bir duşu var. Tuvalet ise, odanın dışında. Ömrümüzün büyük bir kısmı işte bu mekân içinde geçiyor.

Haftada beş gece otelde çalışıyorum, akşamın yedi otuzundan sabahın sekiz otuzuna kadar. Toplam on üç saat. Uyumamacasına. Çünkü bütün gece otelin tek sorumlusu benim. Gelen giden müşterilerle ben ilgileniyorum. Kasaya ben bakıyorum. Müşterileri ben karşılıyorum. Hepsinin dileklerini, dertlerini, anlattıklarını dinliyorum. Sarhoş müşteriler varsa, yatıştırıyorum. Kür yapmaya gelen yaşlı hanımlara moral veriyorum. Amerika'dan, Avustralya'dan gelen turistlerle konuşuyorum. Bazen içlerinde çok kültürlü ve ünlü kişiler oluyor. O zaman sohbeti iyice koyulandırıyoruz. Birçokları beni Kanada'ya, Meksika'ya, İsviçre'ye davet ediyor. Olur, gelirim diyor ve içimden gülüyorum, Paris'e bile gidemiyoruz diye.

Patron da dahil, on üç saat, uyumaksızın, nasıl çalıştığıma herkes şaşıyor. Ben de şaşıyorum. Otelde bana kalan boş vakti okumakla değerlendiriyorum. Aslında bu iş benim sözlük çalışmamı, vakit yönünden bir hayli aksatıyor. Ama başka çarem de yok. Daha elverişli bir imkân yaratabilmek için var gücümüzle uğraşıyoruz. Kim bilir, daha da uğraşacağız elbet...

Bazen Sevgi'yle birlikte ziyafet çekiyoruz kendimize: Öğle ya da akşam yemeklerimize birer bardak bira, bazen de şarap ekliyoruz. Ben bardağı kaldırıp "ŞEREF"e diyorum. Sevgi de "MUAZZEZ"e diye kaldırıyor bardağını. Anneannemi, Hamit babamı anlatıyorum Sevgi'ye. Bu sabah da gene Hamit babamdam söz ettim. Burnumun direği sızladı. Üvey dayımın oğlu Seyhan Eryalaz'ın kendisi anlatmıştı bana utanmadan. Babam son sıralarda, o düşkün halinde, Seyhan'ın çalıştığı daireye gelerek kendisinden 30 lira istemiş. Seyhan'da, onu, pencerenin kenarına çekip dokuzuncu kattan aşağısını göstererek, utanmıyor musun bu halinden, buraya gelip benden para isteyeceğine, kendini şu pencereden aşağı atsan daha iyi demiş. Babacığım süklüm püklüm çekip gitmiş. Seyhan bana bunu anlattığında, ben kendisini pencereden aşağı atmak istemiştim. Rahmetli annem, Hamit babamın debdebeli günlerinde, Seyhan'a da, kardeşi Ceyhan'a da boyuna cep harçlığı verirdi. Çoğu zaman bizde yer içerlerdi...

Dünyanın hali böyle işte dayıcığım.

Sağlık ve huzur içinde geçsin günleriniz. Senin, yengemin ellerinizden öperiz.

Orhan Suda

Ayrıldığımız günü hatırlıyorum. Puslu bir gece yarısı girmişti kompartımana Engin. Mahçup bir hali vardı, görünüşündeki tüm yırtıklığına rağmen.

Gideceğiz Engin, gitmemiz gerek derdim. İnanamıyordu gideceğimize. 1978'de ne zaman bir araya gelsek, gözlerindeki soru işaretlerini yakalardım.

Gidebileceğimiz bir şaka, bir saplantı gibi geliyordu ona. Ancak, bizi uğurlamaya geldiği an anlamıştı bunun gerçek olduğunu. Sana en çok ihtiyacım olduğu bir dönemde çekip gidiyorsun, demişti.

Bizim durumumuzu, içinde bulunduğumuz şartları gereğince kavrayamıyordu. Oysa o dönemde dost bir ele, sıcak bir yüreğe o kadar ihtiyacımız vardı ki... Sonra, o eski, alaturka şarkıdaki gibi "gitti de gelmeyiverdi" olduk.

Kızlardan, kadınlardan baş alamayan genç bir arkadaşımızdı Engin İşmar. Kendi kendini yetiştirmiş başarılı bir grafikçi ve tasarımcıydı. Bir reklam ajansı vardı.

Aix'e geldiğimizden beri yüzlerce mektup yolluyor Orhan abisiyle Sevgi ablasına. Ter döküyoruz sökünceye kadar, eline geçen her türlü kâğıda çiziktirdiği ve okunması çok güç bir el yazısı ile yazılmış bu mektupları. Ama bu zahmete gerçekten değiyor. Yer yer inanılmaz güzellikler, çok ilginç düşünceler ve derin gözlemler içeren mektuplar bunlar.

Mektuplarla da yetinmiyor Engin. Gece yarıları, sabaha karşı onun telefonları uyandırıyor bizi. Sevecen, sevgi dolu ama daima sarhoş bir ses tonuyla uzun uzun anlatıyor hissettiklerini, düşündüklerini.

9 Haziran 1982 tarihli mektubunda pek sevdiği bir şiirden söz ediyor. Oysa benim cevabım hayal kırıklığına uğratıyor onu:

> Uzun yıllar var ki tat alamıyorum bu tür şiirlerden. Zorlama bir devrimcilik uğruna, karman çorman duygularla bezenmiş, yer yer iyisinden birkaç mısra içeren bu tarz şiirler sahici şiirin o kadar uzağında kalıyorlar ki... Üstelik Türkçeleri de bozuk oluyor çoğu zaman. Bunları kaleme alanlar şiirin o büyülü dünyasına giremedikleri, dil ve kültür tabanına ayaklarını basamadıkları için kızak kayan çocuklara benziyorlar: Kumlara saplanıyorlar hep. "Alabildiğine sersefil" diyor

senin beğendiğin şair. Sersefil'de zaten, alabildiğine anlamı vardır. Bu bakımdan alabildiğine sadece bir fazlalıktır, gereksiz bir çıkıntıdır. Şiir öyle örülmelidir ki, ne bir sözcük eklenebilsin, ne de çıkarılabilsin.

Televizyonda hüzünlenerek seyrettiğimiz bir program var. Ünlü kişilerden her biri beş gün boyunca yarım saat ekranın karşısında, ortaokul ya da lise sıralarındaki arkadaşlarını telefonla arıyor. Elinde grup halinde çekilmiş bir fotoğraf. Fotoğrafta numaralanmış, kenarları kalemle çizilmiş yüzler. Yirmi-otuz yıl öncesinin bu soluk yüzleri birer ikişer telefon edip kendilerini tanıtıyorlar. Ünlü kişi onları hatırlıyor. Sorular soruyorlar birbirlerine. Ve hafta sonu bütün eski arkadaşlar bu programda buluşuyorlar, hem de otuz yıl öncesinin dekorları içinde. Geçmiş zaman tüm canlılığı ile yaşatılıyor.

Bizi gerilere götürüyor bu program. Her seferinde gözlerimiz yaş dolu ayrılıyoruz televizyonun başından. Tüm sevdiklerimiz çepeçevre kuşatıyor bizi. Pişmani helvası yiyoruz birlikte. Annem kestane kaynatıyor sobanın üstünde. Anneannem mantı yapıyor, Şeref dayım keman çalıyor. İzmit, Ankara, İstanbul, Kastamonu, Gölköy, hapislik yıllarım, Sivas, Erzurum, Elazığ, İzmir iç içe geçiyor. Bir geçmiş zaman kokusu doluyor odamıza. Nasıl dayanıyor bu yürek bunca hasrete? Gene de, ha gayret, az kaldı kavuşmamıza diyoruz...

Aix, 26 Haziran 1982

Enginciğim,

Bugün Cumartesi. Arabalılar dün akşamdan yola çıktılar, hafta sonu tatillerini deniz kıyılarında, dağ yamaçlarında geçirmek için. Bizim ev, Aix'in merkezinde. Her yere yakın. Şehrin içinde nereye gitsek, en geç yirmi dakikada evde olabiliyoruz. Aix düzayak. Daracık sokaklar, eski zaman evleri. İsa'lar, Meryemana'lar artığı bir şehir. Kaplıcaları, festivalleri, irili ufaklı müzeleri, fakülteleri ve pahalılığı ile ünlü. Dünyanın bütün insanları burada: Renk renk, boy boy. Cours Mirabeau denilen o pek şık caddesindeki kahvelere yan gelmiş incecik kızlar, sırım gibi zenciler ve bir o kadar da nazenin köpek arasında vakit geçirmeye gelenlerle dolup taşar bütün bir yıl. Parklar, sevimli berduşlar, geçkin karılar önünden geçilir muttasıl. Sokak şarkıcıları, manyetizmacıları ve arsız-sorumsuz gençleriyle bir umursamazlığın odak noktasıdır sanki.

Günümüzün büyük bir kısmını evde okuyup yazmakla ya da genel kitaplıklarda koca koca sözlüklere, ansiklopedilere gömülmekle geçiriyoruz. Bir de siyah-beyaz minnacık bir televizyonumuz var. Gece oldu mu, üç kanaldan hoşumuza gideni açıp eski-yeni birçok programı seyrediyoruz zaman zaman. Gece yarıları ya da sabahın erken saatlerinde senin kulaklarını çınlatıyoruz telefonla. Hasret gidermeye çalışıyoruz yani.

Böylece, beşinci yılımıza ayak bastık. Son vedalaşmamız tren istasyonunda kaldı bir haziran akşamı. Biz gidebilmenin sevincini ve hüznünü yaşıyorduk, sen ise bir telaşın ve doyumsuzluğun içindeydin. Kırık dökük konuşmalarımız. İki yıla kalmaz döneriz diyorduk. Meğer ne kadar zormuş ayrılık, kendi yurdundan uzakta günleri saymak...

Sen şimdi iki ayağının üzerinde topal bir yaratık. Bizse kocaman bir hasretin taşıyıcılarıyız. İyi ki mektuplaşmalar, telefon konuşmaları var. Bir gece yarısı kısacık bir konuşma, sabaha karşı bir günaydıncık çoğu zaman bir destek oluyor bizlere. Dayanma gücümüz biraz daha artıyor...

"Gün olur ele geçmez bir delikanlı gölgesi
Belirsiz, koşar adım
Dolanır dağların doruklarında
Karanlıkta gülüşüm bundandır"

Duyduğun özlemi yürekten dile getirdiğin için nur olasın. Herhalde pek uzak değil birlikte olacağımız günler. Sohbete orta yerinden girip kimbilir neresinden çıkacağız. Ben en güzel danslarımı sunacağım sizlere. Çünkü müzik güzelse eğer, kendiliğimden dans etmeye başlıyorum. O anda yaratıyorum bunu. Tek-benli bir balenin düzenleyicisi oluveriyorum. Sevgi, kutsal bir ibadete ermiş gibi seyreder beni. En güzel anlardır bu bizim için. Senin için de dans edeceğim. Yeter ki havamı bulayım.

Yetmiş yaşındaki dayımdan delikanlı bir mektup aldım dün. Defalarca okudum. Öyle bölümleri var ki mektubunun şaştım kaldım. Bir Proust ancak bu kadar güzel yazabilir. Hasretle kucaklıyor, gözlerinden öpüyorum.

Orhan Suda

Aix, 11 Ekim 1982

Enginciğim,

Gleen Gould öldü. Televizyonda onu dinlediğimiz gece eski bir Steinway CD 318 piyanodan hiç duymadığımız bambaşka bir ses çıkıyordu. 1964'ten beri konser salonlarından elini eteğini çekmiş bu derviş piyanist erişilmez bir yücelikti Bach'ı yorumlarken.

Gleen Gould ile birlikte belki de, bir tanrısallık öldü. Yıldızların parladığı andı onu dinlediğimiz akşam. Herkesten uzak münzevi bir hayat yaşayan bu büyük insan Kanada'nın kuzey bölgesindeki oduncularla dostluk edermiş. Aylarca onların yanında kalır, onların anlattıklarını dinlermiş. 50 yaşındaydı. Beyin kanamasından...

Oteldeyim şimdi. Vakit gece yarısı. Her akşam Proust'la geliyorum otele. İngilizce çevirisini Fransızcasıyla karşılaştırarak okuyorum yeniden. *Yitik Zamanın Peşinde, Swanlar'ın Ordan*'ı ilk okuduğumda 17 yaşımdaydım. MEB Tercüme Bürosu'nda çalışıyordum. Türkçeye birinci cildini Yakup Kadri Karaosmanoğlu çevirmişti. Matbaadan gelen provalarını düzelterek okuduğuma göre, Türkçesini ilk okuyan bendim diyebilirim. Bir labirentte bilinçaltının dehlizlerinde dolaşmanın verdiği baş dönmesi kalmıştı bende. Koca eserin ilk cildini tadabilmiştim sadece. Ardından Nasuhi Baydar'ın ve ayrıca Tahsin Yücel'in çevirdiği *Swan'ın Aşkı* yayımlanmıştı.

Fransızcasını okuduğumda Türkçe çevirilerinin ne kadar yavan kaldığını, bize Proust'u, bütün derinliği ile tanıtmaktan ne kadar uzak olduğunu görmenin burukluğu vardı içimde. Ciltler dolusu bu nehir romanın, Proust'a yaraşır bir dille yayımlanması ne müthiş bir şey olurdu.

Aslında çeviri yapmak, bir eser yazmaktan daha zor çoğu zaman. Çünkü çevirmen kendi diline aktarmak istediği eserin tutsağıdır. Yazar özgürdür. Dilediği gibi kurar cümlelerini. Kimse karışamaz ona. Kendi ülkesinin muhteşem kıralıdır o. Elindeki hazineyi har vurup harman savurabilir. Çevirmen ise, bu hazinenin hesabını son kuruşuna kadar vermek zorundadır. Eğer çilekeş çevirmenler ordusu olmasaydı, yazarlar, sanatçılar, bilim adamları kendi ülkelerinin sınırlarını aşamazlardı hiçbir zaman. Bundan dolayıdır

ki çevirmenler, yazarlar kadar, hatta bazen, onlardan daha önemli ve değerlidirler.

Evet, okundukça derinleşen bir fresktir Proust. Hiçbir yenilik arayıcısının, hiçbir üslup cambazının yıkamadığı kocaman bir katedral gibi yücelerden bakmaktadır bizlere.

Salah Birsel'in *Kurutulmuş Felsefe Bahçesi*'nde anlattığı Proust, Proust'u bize bütünüyle vermekten uzak bir denemedir sadece. Zaten binlerce sayfayı özetlemenin de bir yararı dokunmaz okura. Madelaine kurabiyesini batırdığı bir çay bardağından bütün heybetiyle çıkardığı, o, bir daha geri gelmeyecek olan Yitik Zamanı tadabilmek Proust'un dünyasına girmekle mümkündür ancak. Hangi babayiğit çevirmen bize verebilecektir bu dünyayı?

Kucakladık seni. Metin İlkin'e çok selam.

Orhan Suda

Aix, 8 Aralık 1982

Enginciğim,

Yazdıklarım kadar yazamadıklarım da önemli. Senin sözünü ettiğin konulara değinmeyi DÖNÜŞÜM'e ertelemiştim ben. Sadece bir sohbet havası içinde daldan dala konarak mezelik tanıtmalar tarzında değil de sistemli, derinlemesine ve kalıcı incelemeler, araştırmalar halinde yayınlamayı uygun buluyordum.

Biliyorsun, yurtdışına çıkışımız beş yıla yaklaşıyor. Bu beş yılın neler götürüp neler getirdiğinin bir dökümünü yaptığımda, kendimi inamlmayacak kadar değişmiş görüyorum. En önemlisi, iri laflardan, ideolojiler batağından, kısır devrimcilik ayaklarından, sözde ilericiliğe yaslandırılmış insanlık dışı dostluklardan arınmış ve bildiğini hiç kül yutmayacak derecede bilmeye ve hep en iyisini, en mükemmelini vermeye can atan bir Orhan haline gelmiş olmamdır.

Ülkemizin, hele yurtdışından bakıldığında tuhaf ve ilginç bir görünümü var. Tabakhaneye bok yetiştirir gibi Batı'nın peşine takılmış gidiyoruz. Melih Cevdet Anday'ın *Cumhuriyet*'in Kasım ayı sonlarında çıkan "Acelemiz Vardı" başlıklı yazısı bu durumu genel hatlarıyla çok güzel özetliyor.

Gerçekten talihsiz bir nesiliz biz. Yabancı dil bilmenin imtiyazına sığınmış, ama ne Batı ne de Doğu kültürünün kökenlerine sistemli bir şekilde inebilmiş bir avuç aydın birtakım isimlere, adamlara sığınarak ortalığı toza dumana katmaya kalkışıyor. Örneğin J. Paul Sartre'ın yerini kim alacak başlıklı beş yarım kolonluk bir yazıda tam 23 yazar ve düşünür adını art arda sıralayarak bilgi gösterisi yaparcasına, şişinir bir hale geliniyor. Sevgili Enginimiz de, bu kadar ismin ardında ne var, ben çok mu geri kalıyorum, onlar çok mu ileri diye kendi kendini yiyor. Üstelik de, Orhan abisinden, bu adlar hakkında çetele tutar gibi, bir tanıtmada bulunmasını istiyor. Oysa sevgili Orhan abisinin dilinde tüy bitmiş. Yaklaşık sekiz yıldan beri Engin kardeşine, her işi bırak, yabancı dil öğren diyor. Ama Engin, bu zahmetli işi bir türlü göze alamıyor. Her seferinde bir sürü gerekçe sıralıyor niçin öğrenmediğini, öğrenemeyeceğini anlatmak için. Bu konuda beni inandırabilmesi çok güç.

Başkalarından menkul bir kültürle, bilgiyle hiçbir yere varılamaz sevgili dostum. Öğrenmenin, dil öğrenmenin yaşı yoktur. Kendi kendini yemek için sarfettiğin vaktin dörtte birini, bir yabancı dil tadabilmek için ayırsaydın, içinde bulunduğun tüm olumsuz şartlara rağmen, şimdilerde, onun bunun dediklerini dinlemekle yetinmek durumunda kalmazdın.

Evet, dünyada bilgi ve kültür alanında çok özgün birtakım arayışlar, yönelişler, akımlar var. Ama bu arayış ve yönelişler, bizim ülkemizde, bir tür montaj-kültüre bürünüyor. Caz müziğinden felsefeye, sosyolojiye varıncaya kadar bu böyle. "Acelemiz var çünkü", koşar adım gidiyoruz.

Geldiğimizin ikinci yılında İspanyolca bölümü başkanı İspanyol asıllı bir Fransız dostumuz, Manulo bizi dört günlüğüne Barselona'ya davetli götürmüştü. İspanyol halkının o unutulmaz cana yakınlığı ile sarmalanmıştık ve Manulo sayesinde en ünlü müzeleri bir bir gezmiş, Miro'ları, Picasso'ları, Dali'leri, özgün eserlerinden tatmıştık. Ama bugün bile, belleğimizde tüm canlılığı ile duran tek bir şey var: O yüksek tepenin üzerindeki KATEDRAL. Asırlardan beri bütün haşmetiyle ve olağanüstü güzelliği ile ZAMAN'a meydan okuyordu. Uygarlık eseri, kültür birikimi oydu işte...

Kesip gönderdiğin yazıda adı geçenler arasında, bence, en önemlisi ve en ciddisi Castoriadis'tir. Hemen hemen bütün eserlerini okudum. Kendisini, televizyondaki açık oturumlarda da dinledim. İri kıyım bir herif. Yunan asıllı. 57-58 yaşlarında, yanılmıyorsam. Daha 1958'lerde bir kâhin gibi, yirmi yıl sonrasını bir bir gözler önüne sermiş gerçek bir aydın. Ve öyle bir yere gelmiş ki, artık kül yutması mümkün değil. Yunan Direniş Hareketi'nde genç bir komünistken, sonradan troçkist olmuş. Fransa'ya geldikten sonra troçkizmin açmazlarını ortaya koymaya başlamış ve arkadaşlarıyla birlikte *Socialisme ou Barbarie* adlı ünlü dergiyi çıkarmış. Beş-altı yıl sürmüş bu dergi faaliyeti. Dergi, kurucuları arasındaki bazı ilke anlaşmazlıklarından sonra kapanınca Castoriadis'in psikolojiye yöneldiğini görüyoruz. Zamanla aydın çevrelerde saygınlığı daha da artmaya başlıyor...

Bu kadar kültürlenme yeter sanıyorum, sevgili Engin. Gene yazışmak üzere gözlerinden öpüyoruz.

Orhan Suda

Tam iki buçuk yıl uykusuz geçen günlerin verdiği gerginlik BBC'den gelen bir telgrafla büyük bir sevince dönüşüyor. Geçici bir süre BBC Türkçe Bölümü'nde yardımcı programcı olarak çalışmam öneriliyor ve cevabımı en kısa zamanda bildirmem isteniyor.

Artık iyice bunalmaya başladığım bir sırada bu öneri bir ilaç gibi geliyor bize. Geçici bir süre için bile olsa, BBC'de çalışmanın hayatımıza yeni bir yön vereceğini, güvenli, huzur verici bir ortamda yaşamanın bizi rahatlatacağını düşünüyoruz. Kabul ettiğimi bildiriyorum hemen.

BBC'nin Personel Bölümü'nden gerekli belgeler, uçak biletim yollanıyor ve ev buluncaya kadar BBC'nin Hostel'inde kalabileceğim belirtiliyor.

Bu görevin önerilmesinde asıl etken Türkçe Bölüm başkanına vekâlet eden Yurdakul Fincancı. Kendi yetkisini kullanarak beni BBC'ye sınavsız aldıran o. Minnetle hatırlayacaktım onun bu dostluğunu.

Bundan böyle Londra'da BBC'de çalışacağım haberi dostlarımızı, akrabalarımızı çok sevindiriyor. Sevgi'nin ben Londra'da kiralık ev buluncaya kadar Aix'de kalmasının daha uygun olacağına karar veriyoruz ve ben iki ay sonra havaalanından Londra'ya uçuyorum...

Londra

Londra, 16 Mart 1983

Sevgiciğim,

Yavru uçak daracık. İp gibi dizildik koltuklara. Ben pencere yanındayım. Bulutları dele dele geçtik. Hostesler bir tepsi içinde sundular İngiliz soğuk yemekler mutfağından tadımlıkları. Ufak bir şişe şampanya da cabası. Karidesler, füme balık, yeşil salata, pasta, yağ, reçel, çukulata. Ardından kahvelerimiz geldi. Dur, daha bitmedi. On dakika sonra minik bir şişe konyak sundular. Gökyüzünde karın böyle doyarmış herhal.

Bu arada saatime baktım. İnanılır şey değil. Takvimi gösteren rakam 13 olmuş. Saat 16 yerine 4 yazıyor. Zaten kulaklarımda da bir açılma olmuştu. Zamanı delip geçtik mi ne? Nasıl açıklayacağımı bilemiyorum bu durumu.

Derken, Londra Havaalanı'na konduk. Ortalık günlük güneşlik. Terminal koridoru git git bitmiyor. Neyse, koca bavuluma kavuştum. Gerekli formaliteler, izin belgesinin onayı filan yerine getirilince kendimi otobüs durağında, sırtı mı da kan ter içinde buldum.

1 numaralı kırmızı otobüs yanaştı. İki sterlini bayıldık. Bendeniz üst kata, bavulzade alt kata kurulduk. Uçakla Londra Havaalanı'na iki saatte gelmiştik. Otobüsle Victoria Garı'na bir saate vardık. Oradan bir taksiye atlayıp BBC Hostel yazılı binanın önüne geldim. Şoföre 3 sterlin toka ettim.

Saat 18.00 olmuştu. Müdüriyetten hemen Yurdakul'u aradım. Sıcak bir ses hoş geldin dedi. Çok yorgun olduğumu söyledim. Çarşamba (bugün) buluşmayı kararlaştırdık.

BBC Hostel, bir tür öğrenci yurdu gibi bir şey. Odam ikinci katta. Odalarda telefon hak getire. Sadece Müdüriyette var. Yani arananı çağırmak nanay. Odamın tavanı yüksek. Bir de lavabo kondurulmuş. Yatakları kendimiz düzeltecekmişiz. Yazılı kural böyle. Kısacası ucuzluğunun dışında bir özelliği yok. Helaya gitmek için bir kat çıkmak gerek. Yemekhanesi de bir başka âlem.

Ne self servise benziyor ne başka bir şeye. Bir acayip kertenkele. Etli patates haşlamasını ve ortası kremalı şeftali kompostosunu gövdeye indirdim.

Odama çıktım. Yorgunluktan hurdahaş olmuşum. Bavulları açıp içindekileri yerleştirdim. Vücudumu bir güzel kurulayıp silindim. Vurdum kafayı yattım. Rüyamda hep senin yüzünü gördüm. Sanki cebimde, koynumda gibisin.

Sabah kalkar kalkmaz traş oldum. Sonra da bu mektubu yazmaya başladım.

Kendine iyi bak. Ben sapasağlamım. Ağrı sızı yok. Telefon edeceğin zaman beni Turkish Section'dan ararsın, otelden değil.

Hasretle kucaklayıp öperim.

Orhan Suda

Londra, 18 Mart 1983 / Saat 21.00

Sevgilim,

Elimdeki onca yük, sırtımdaki kallavi palto, içimdeki kısa kollu yün kazak beni öylesine terletmiş, bedenim o kadar yorgun düşmüştü ki, bir tedirginlik sarmıştı yüreğimi. Şimdi bakıyorum da, hiç de fena değil. Yatak ve çarşaflar tertemiz. Yer halıfleks döşeli.

Daracık, avlumsu bir boşluğa bakan kocaman bir pencere. Kaloriferi, kullanışlı bir gardrobu, geniş bir şifonyeri ve bir küçük komodini var. Perdeler gıcır gıcır. Yemekler bol kepçe ve kaliteli. Üstelik inanılmayacak bir fiyat. Haftalığı 33 sterlin. Bedavadan da ucuz. Ortalama bir otelde, sabah kahvaltısı dahil gecesi 25 sterlin. Gerisini sen hesapla.

Umarım, dün sesimi duymuşsundur. Milyar derken tekledim sadece. Bugünkü okuyuşum bir hayli iyi idi. Herhalde onu da dinlemişsindir. Kronometre tutarak İngilizceden çeviri denemeleri yapıyorum, teleksten geçen haber bültenlerini esas alarak. Yurdakul, benimle her bakımdan ilgileniyor.

Çalışma arkadaşlarım genellikle iyi ve kibar. Yardımlaşma ve saygı içinde işbölümüne dayalı bir ekip çalışması uygulanıyor.

Oturma kartımı (daha doğrusu) polis kayıt belgesini hemen aldım. BBC'nin açmadığı kapı yok. Personel şefinin verdiği belgeyi gören banka yetkilisi çek hesabı işlemini hemen uygulamaya koydu. Çek defterim on güne kadar gönderilecek.

Yurdakul ikinci günün akşamı beni arabasıyla evlerine götürdü. Nuray bir iş toplantısı için York'a gitmiş. Kızları evdeydi. Seni sordular.

Güzel bir akşam geçirdik. Yurdakul, yazdığı kısa hikâyeleri verdi bana, yatmadan önce okudum. İçlerinde çok başarılı olanlar var.

Yurdakul, dün de Endru (Mango) ile tanıştırmıştı beni. Şirin bir İngiliz. Dil kumkuması. Türkçesi, epey unuttum demesine rağmen, oldukça iyi. Daha çok Fransızca konuştuk.

Nuri Çolakoğlu yoğun bir çalışma içinde. Önümüzdeki haftalardan birinde onların evinde bir akşam beraber olacağız. Sana selamı var.

İşte böyle gülüm. Sen nasılsın? Kimse rahatsız olmasın diye daktilo kullanmıyorum. Geceleri daktiloda yazmak içtüzüğe aykırı. Mektuplarım tek nüshadır, iyi sakla.

Dupduru gözlerinden öpüyor, hasretle kucaklıyorum.

Orhan Suda

Londra, 29 Mart 1983

Sevgiciğim,

Asıl söylemek istediğim, Gülnihal'in mektubu. Defalarca okudum o cümleyi. Altını, kenarını çizdim. Ne kadar güzel, ne kadar dikkatli ve isabetli bir gözlem: "Sevgi ablacığım, İngiltere yolculuğunu hanım kişiliğinize bir ayrı yakışan çocuksu safiyetinizle hayal ediyorum."

Senin o tertemiz yanını görebilmiş. Sen hep dupdurusundur zaten. Sana baktığımda kır çiçekleri yansır gözlerinde. Aix'de daracık odamızda bir ilkbahardın sen, bir sabır kuşuydun.

Yayın sona erince, hoşça kalın deyip oradakilere, yola koyuldum. BBC ile metro istasyonunun arası on dakika. Kingsway diyorlar adına. Oradan, yürüyen merdivene dikiliyorum. Bitiminde bir başka yürüyen merdivene geçiyorum. Sonra, sola sapıyorum. Afişteki zenci oğlana iyi akşamlar bızdık, deyip metro trenine biniyorum. Altıncı durak bizimkisi. Hop iniyorum. WAY OUT'a seğirtip Saint Michel'deki gibi, bir asansöre dalıyorum. Merdivenlerden çıkacak oldum bir keresinde. Aman Allahım, ne bitmez merdivenmiş. Döne döne, dikine dikine çıktım. Merdiven değil, ince minare mübarek. Bir ezan okumadığım kaldı. Bir daha mı, tövbeler tövbesi...

Evet, asansörde kalmıştık. Yukarıya ulaşınca kapılar açılıyor. QUEENSWAY'e ayak basıyorum. Görüyorsun, WAY'li gidiyoruz hep. Derken BAYSWATER'a varıyorum. Sağlı sollu mağazaları geçtikten sonra sola sapıyorum. Beş dakikalık bir yürüyüşten sonra gene sola sapıyorum. Kırk metre ileride bizim hostel. İçeri dalmaya gör, kemikleri ısınıyor insanın. Bir sıcak, bir sıcak ki deme gitsin.

Çantayı odaya bırakıp yemekhaneye geliyorum. Deftere sabahtan işaretlediğim için, akşam yemeğim ayrılmıştır, beni bekliyordur. Yanında pilavı, bezelyesi olan bir et yemeğini, ardından kremalı, mandalinalı jöleyi hakladıktan sonra üzerine bir sütlü kahve çekiyorum. Sevgiciğimin kulakları çınlasın, diyorum.

Halıfleks döşeli merdivenden odama varıyorum. Sabahtan temizlemişler odayı. Havlu da değiştirilmiş. Bundan iyisi can sağlığı. Haftalığı 33 pound. 330 frank yani. Bu paraya bir hafta yatıp

sabah kahvaltısı dahil, akşam yemekleri yiyorum. Küvetli banyo da var üst katta. Daha ne istiyorsun aslan parçası. Hadi bakalım, soyun dökün, kurul masanın başına. İngilizce hafızla. Bir de bakıyorum gece yarısı olmuş. Derin bir sessizlik bürümüş her yanı. Sözlükleri bir yana bırakıp Sevgicime çiziktiriyorum. Gözlerinden, yanaklarından öpüyorum, hasretle sımsıkı kucaklıyorum. İyi geceler diyorum. Yatmadan önce mektubu okuyorum. Amma da fiyakalı yazmışsın, aferin sana Orhan.

Londra, 3 Nisan 1983

Sevgiciğim,

Sabah erkenden kalktım. Odam sıcacık. Yatarken kaloriferi söndürüyorum. Üç battaniyenin altında bütün haşmetimle yatıyorum. Biraz beden hareketi yaptım. Sıcak su gürül gürül akıyor. Traşımı oldum. Ufacık masamın başına kuruldum. Başladım çalışmaya.

Saat sekizde yemek salonuna indim. "Good morning-Hello-Hi!" karışımı bir kahvaltı masası. Önce sütlü kahvemizden başlayalım. Yanında tereyağ reçel. İstersen iki dilim çavdar ekmeği. Salamsucuk da ardından. Bir sütlü kahve daha içip odama döndüm. Pazar günü öğle yemeği yarımda. Yani kahvaltıdan sonra dört saat İngilizce çeviri talim ettim. Öğle yemeğinden sonra, gene İngilizceye devam. Saat ikiyi çeyrek geçiyordu güneş bütün sıcaklığı ile odama vurduğunda. Kalk, dedim kendime.

Sokak kapısının önüne vardığımda ortalık günlük güneşlikti. Sağa kıvrıldım. Yunan kilisesinin önünden geçip tekrar sağa, Moskova Sokağı'na vurdum kendimi. Nereye gittiğimi bilmiyorum. İyi ki bilmiyorum. Daha güzel oluyor böylesi. Sürprizlerle dolu her şey. Bir parkın yanından geçtim. Kapalıydı. Meğer ne güzel bir caddeymiş bu. Evlerin düzeni, sokakların temizliği... Belediye kitaplığı, oteller, her biri ayrı şirinlikte restoranlar, kiliseler... Baktım ki bir hayli yol almışım. Sağa kıvrıldım. Minicik bir sokaktan geçtim. Tekrar sağa saptım (hayırdır inşallah, sağdan başladım bugün).

Amanın bi dükkânlar, ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Antikacılar, aynacılar, resimciler, manavlar, ucuzcu giyimevleri, gömlekçiler, terlikçiler... Bakına bakına yürüyorum...

Kısacası saat dördü bulmuş ben hem yürür, hem düşünürken. Metronun oradan bizim otele çıkan yola saptım. Odama vardığımda saat dördü yirmi geçiyordu. Gündüz daktiloda yazabilirim. İzin var. Açtım vefalı daktilomu. Aslı sana, sureti bana, mektup yazmaya koyuldum. Evlere bakınırken, kendimize şirin bir evcik dilemiştim hep. Bizdeki bu dayanma gücü, bu azim varken, dileğimiz kabul olunur herhalde.

Çarşamba akşamı Nurilerdeydim. Evleri epey uzakta. Sayfiye yeri gibi bir mahalle. Daha doğrusu köyden bozma bir semt. Kocaman bir park. Tertemiz bir hava. Kutu gibi evler. Hepsi de bahçeli. Bir evin birinci katı Nurilerinki. Satın almışlar. Krediyi banka veriyor. Sen aylık kira ödüyorsun sadece (Tabii faizinden imanın gevriyor). Şirin bir ev. Bir de küçümencik kızları var. Cin gibi. Adı Fatma. Nuri'nin çalışma odası pek güzel. Teleksli, televizyonlu, radyolu (hem de üç radyo). Karısı Merih de, Nuri de seni sordular. Karı koca bir konukları daha vardı, onlarla da tanıştım. Derken saat on bir buçuk oldu. Hep beraber kalktık. Metrodan metroya, döne dolaşa benim Hostel'e geldim.

Günlerim çalışmakla geçiyor hep. Pazar akşamları beş dakikalık radyo programı sunan Zekir Okar, meğer Okar Yayınları'nın sahibi imiş. Afet Ilgaz'ın romanını basan yayınevinin sahibi.

Fransa hükümeti, 2000 franktan fazla parayı yasakladı, yurtdışına çıkışlar için. Bu sosyalist hükümette akıl diye bir şey yok. Biz de ise akıl çok ama, para yok... Bir garip dünya işte...

Hoşça kal.

Orhan Suda

Londra, 12 Nisan 1983

Sevgiciğim!

Aslında geçen hafta dopdoluydu günlerim. Cuma, "Mikrofonda Bu Gece" programında Nuri'yle beraberdik. Ecevit'in konuşmasını yayınladığımız program. Sanırım bir hayli iyi idi. Ben de daha rahat okudum galiba. Bu hafta, akşam programlarına çıkıyorum. Sadece pazar akşamı (17 Nisan) "Mikrofonda Bu Gece"de gene Nuri ile birlikteyim. Nisanın 17'sinde işe başlayalı bir ay olacak. Hızla akıp geçti günler. BBC ile Hostel arasında mekik dokuyorum. Bu arada, dayımdan mektup aldım:

"... İstiyorum ki gece yarısından sonra dahi olsa senin sesini kalkıp dinleyeyim. Yeraltı sevgililerine (annenle anneannene) rüyalarında sevindirici haberler ileteyim. İstanbul'un hangi mezarlığında olduğu bilinmeyen babacığına fatihalar okuyayım. Sağlığın ve başarıların için hayırdualarda bulunayım. Fotoğraflarınız bu mektubu yazarken masamın üzerinde ve karşımda duruyor. Ne kadar da bana benziyorsun Orhan! Ya biricik eşin Sevgi'mizin gülen yüzü..."

Ardından İlknur'dan mektup geldi. 1 Nisan'da postalamış. O da güzel bir mektup. Üstelik resimli de. Şöyle diyor:

"Ben dünyanın en mutlu insanıyım SENİN (altını çizmiş) gibi bir ağabeyim olduğu için. Şöyle bir baktığımda, anam yürek ve dünya görüşü açısından, galiba sülale içinde tek seni var etmiş. Bense, hep sana hayranlık duyan, keşke onun gibi biri olsam dedim durdum. Birazdan Sevgi yengeme de yazacağım"

Bir başka yerinde bak ne diyor:

"Kocam Ulvi de sadece bir muhasebeci kesildi. Ne öğlen var, ne akşam. Gece 2'de falan geliyormuş (ben uykudayken yani). Sana ayrıca şunu söylemek istiyorum: Ne duyguda, ne

dünya görüşünde, ne de ortak görüşlerde Ulvi ile uyuşuyorum. Belki ben yaşlanıyorum ve biraz daha duygusal oluyorum da ondandır, kim bilir. Aslında, imkânlarım el verse, çıkar giderdim Sevgi yengemin yanına. Şu sıralardaki yalnızlığını bölüşürdüm. Biraz da içimdeki boğuntuyu atardım, şöyle bir."

Dahası var. Demir Kandemir de kısacık bir mektup döktürmüş (4 Nisan tarihli):

"... 20 Mayıs'tan itibaren mal göndermem gerek. Başarırsam, köşeyi döndük demektir. O zaman muhakkak geleceğim. İşler çok iyi giderse benim kızları her yıl üç aylığına size göndereceğim, lisan öğrensinler diye. Masraf bakımından size faydaları olur. Kardeşim sen İngilizceyi nereden öğrendin? Bravo sana, aferin bana. Şimdi Sevgi'ye de mektup yazıyorum."

Dün de ablandan uzun bir mektup geldi. Sermet de çiziktirmiş, arada. Sevinçlerini dile getiriyorlar:

"Kâmile ve Zehra teyzeler iyiler. Senin BBC işinin havadisini kasıla kasıla verdim. İnşallah gidersem artık bir kürk manto alırım dedim Kâmile teyzeye, kıskandırmak için. Benimki de eski demez mi! Görüyorsun Orhancığım, millet şimdiden istifade etmek için hazırlanıyor. Dünya böyle işte..."

Okurken bir hayli güldüm, gevrek gevrek. Sevgiciğim, bir tanem. Mikrofon karşısında bile seni düşünüyorum. Okuma sırası yaklaştığı an, insanın yüreği küt küt atıyor. Yıllanmış spikerler bile, ara sıra tekliyor. Serpil Erdemgil ki, doğrusu bu işi en iyi kıvıran ve en tecrübeli olanlardan biri, o bile, geçen hafta, SITKI diyecekken, SIÇKI deyiverdi.

Özlemle kucaklıyorum seni.

Orhan Suda

Aix, 22 Nisan 1983 / 20.25

Orhanım, canım,

Bu akşam haberlerde seni dinlerken "Aslan Orhan Koca" demekten kendimi alamadım. Öylesine güzel okudun ki o bölümü. Hatta söze başlarken (bana mı öyle geliyor, bilemiyorum) gülümsüyor gibiydin. Bu kadar kısa zamanda bu gelişme, doğrusu olağanüstü. "Tu...tu..." diyerek tahtaya vuruyorum şu anda.

Bugün dünyalar benim oldu. Sabah erkenden uyanmıştım. İçimde hep bir kıpırtı. Mektubunun geleceğini hissetmiştim. Yerimde duramıyordum. İkide bir pencereden postacıyı gözlüyordum. Bu namussuz postacıya da son günlerde bir hal oldu. Mektupları hiç umulmadık anda ve sessizce bırakıp ortadan kayboluveriyor.

Aşağıya inip kutuyu yoklayınca üç zarfın bana gülümsediğini gördüm. Biri senden, diğeri ablamdan, üçüncüsü de Banka'dandı. Kaptığım gibi yukarı fırlamışım.

Odanı benimsemiş olmana çok sevindim. Şifonyeri masa olarak kullanabiliyor musun? Masa lambası var mı? Senin de belirttiğin gibi, böyle özellikleri olan bir yeri bundan daha ucuza bulmaya imkân yok sanırım. Kendi pratik buluşlarınla daha iyi yerleşebilirsin zamanla. Güle güle otur.

Böyle güzel bir ortamda çalışıyor olman beni son derece mutlu ediyor. Sende var olan birikimin değerlenmesi imkânı doğuyor.

Şu anda ya yemek yiyorsun ya da odanda dinleniyor olmalısın, diye geçiyor aklımdan, aradaki saat farkını hesaplayarak. "İstersen bir portakal soyayım, yemek üstüne iyi gelir Orhancığım, ne dersin?"

Akşamları geç saatlere kadar çalışmak iyi de, dinlenmek de gerekir, değil mi?

Sabırsızlıkla bekliyorum mektuplarını. Seni hasretle kucaklayıp öpüyorum.

Sevgi

Nuri'ye ve eşine selamlar. Telefonu bağlayan kibar arkadaşınıza teşekkürler.

Londra, 9 Mayıs 1983

Sevgiciğim!

Okyanusun ortasında bir ada. Gökyüzü durmadan değişiyor. Bu yağmur dinmez diyorsun, ardından güneş açıyor. Sonra rüzgâr esiyor. Paltomu giyseydim diye geçiriyorsun aklından, bir de bakıyorsun ki, buram buram bir sıcak. Başkalarını bilmem ama benim hoşuma gidiyor bu değişiklik. Tıpkı hayat gibi. Kötümserliğe kapıldığın bir anda, öyle bir değişiklik oluyor ki, sevinçten yerinde duramıyorsun.

Dün izinliydim. BBC'den çalışma arkadaşım Zeki Okar, bir gün öncesinden telefon etmemi söylemişti ayrılırken. Saat 11'e doğru telefon ettim. 2'de bekliyoruz abi, dedi. Hostel'de öğle yemeğini yedikten sonra, metroya koşturup Highgate'e, Kuzey'e yollandım. Vardığımda saat ikiydi. Bir yaşındaki oğulları Can'a çukulata götürmüştüm. Sıcacık karşıladılar beni. Karı koca, bir de bebek.

Aman ne güzel bebek. Sevmeye doyamadım. Ağlamıyor hiç. Güleç yüzlü. Müthiş bir kulağı var. Vivaldi'nin Mevsimleri'ni dinledi bizimle birlikte. Evleri kiralık. Onların oturdukları yer, Archway. Silme yeşillik. Oturma odasından, bahçedeki ağaçlarla çiçekler görünüyor yandan.

Zeki pek yetenekli, duyarlı, çalışkan, dürüst bir genç. Ayşen iyi yürekli, alçakgönüllü bir kadıncağız. İkisi de orta boylu. Ayşen biraz tombalakça. Yüzü Aydede gibi. High School mezunu. Londra'da büyük bir sigorta şirketinde çalışıyor. İngilizcesi çok güzel. Zekininki zaten güzel. Zeki'de marifetler sayılamayacak kadar çok. Meteoroloji ve radyo uzmanı. Yağmurun ne zaman yağacağını, kaç dakika süreceğini, havanın güneşli olup olmayacağını milimine kadar biliyor. Sesi güzel. Harikulade saz çalıyor. Ayrıca, gitar da cabası. Yanı sıra flüt de döktürüyor. Eski kitaplara, Londra metrosunun tarihine, klasik, modern dişe dokunur plaklara meraklı. Dört radyosu var. Birinde tam tamına otuz dalga. Pek pahalı bir şey. Sohbeti koyulandırdık. Ayşen Türk kahvesi pişirdi.

İki saat sonra Archway parkına gittik dördümüz. Can, minicik kuş. Park eve çok yakın. Ömrüne bereket bir yeşillik. Sevgiciğimin

canıma can katacak bir güzellik. Bilmem nasıl anlatsam bu güzelliği, insanı dinlendiren bu sessizliği, ördekleri, türlü çiçekleri, yağmurdan korunaklı kameryayı, Marx'ın heykelinin bulunduğu mezarlığı. Ayşen önden gidiyor Can'ın arabasını ite ite. Ben gökyüzüne bakıyorum. Ağaçlarla konuşuyorum. Kendimle konuşuyorum, Sevgiciğimle konuşuyorum. Senden söz ediyorum. Ev bulmaktan söz ediyoruz. Zaten Zeki harıl harıl kiralık ev arıyor bize.

Üç dakika sonra yağmur yağacak, diyor Zeki. Hızlanıyoruz. Ördekli havuza bakan göletin karşısındaki kameryaya seğirtiyoruz. Yağmur başlıyor üç dakika sonra. Sol tarafta yağmur dinecek, ama burada on beş dakika devam edecek buyuruyor Zeki. Dediği çıkıyor. Birazdan dört defa şimşek çakacak diyor. Evet, art arda dört kez şimşek çakıyor. Can bebek cıvıl cıvıl. Yüreğimdeki Sevgiciğimle konuşuyorum usul usul. Elimi boynuna doluyor, "Seni çok özledim, bu güzellikleri seninle paylaşmak istiyorum" diyorum. O da bana sımsıkı sarılıyor. Gözlerim buğulanıyor. Bir mümin gibi dualar ediyorum içimden. Ev işi hallolsun, her şey rasgitsin, diyorum.

Yağmur diniyor. Yukarı yoldan, tenis kortunun ordan geçerek eve dönüyoruz. Kaloriferi yakıyor Zeki. Saat 17. 00. Ayşen çilingir sofrasını kuruyor. Zeki viski çıkarıyor. Can bebek yatağına yatırılıyor. Zeki 1932 yılının plaklarından büyük bir özenle banta aktardığı Münir Nurettin Selçuk'un birbirinden güzel eski şarkılarını dinletiyor. Dalıp gidiyorum çocukluğuma. Bu arada, günlerden ve gelecekten söz ediyoruz. Vakit hızla geçiyor. Akşam dokuzda ayrılıyorum. İkisinin de en büyük dileği, bir an önce ev bulup yerleşmemiz. Parktan kopardığım çiçeği koklaya koklaya varıyorum metroya.

Hostel'e geldiğimde yağmur bindiriyor. Soyunup dökünüyorum. Minnacık masamın önüne kurulup İngilizce çalışıyorum. Aklım bir parkta, bir sende. Yarın (Pazartesi) olsun da BBC'ye gidip mektup geldi mi sorayım, diyorum. Bakıyorum saat gecenin ikisi olmuş. Doğru yatağa.

Sabah yedide fırlıyorum. Saç sakal faslını bitirip kahvaltıya iniyorum. Yumurta, yağ, reçel, sütlü kahve, bir dilim ekmek. Yallah odaya. Şemsiyeyi kaptığım gibi metroya, Yer'in altına, yeraltı yaratıklarının arasına.

Öğle üzeri 4 Mayıs tarihli mektubun geliyor. Bir solukta okuyorum. Değdi geldiğime diyorum. Bugün de izinliyim çünkü. Ama yarından itibaren, Cumartesi dahil, çalışıyorum. Salı, Perşembe, Cumartesi "Mikrofonda Bu Gece" programındayım. Çarşamba,

Cuma akşamları da 18.15-19.00 programında (İngiltere saatiyle). Öğle yemeğini BBC'de yiyorum. Oradan doğru Hostel'e geliyorum. Soyunduktan sonra havluları kaptığım gibi banyoya fırlıyorum. Sıcak suyla dolduruyorum küveti. İçine dalıyorum. Aklımı koyveriyorum. Yumuşuyor, yumuşuyorum. Kurulanıp odaya döndüğümde pencereye vuran gün ışığını görüyorum. Biraz dinlenip daktilomun başına oturuyorum. Bir kere daha okuyorum mektubunu.

Orhan Suda

Not: Archway parkından bu çiçecik.

Kiralık bir daire bulduğumu, ev sahibiyle sözleşmeyi imzaladığımı Sevgi'ye telefonla haber verdiğimde sevincinden zıp zıp zıpladığını görür gibi oluyorum. Aix'de üç aydır tek başına yaşamanın sıkıntısı sona eriyor artık.

1 Haziran'da Victoria Garı'nda karşılıyorum Sevgi'yi. Sevinç gözyaşları bunlar. Yeni bir diyara gelmenin şaşkınlıkla karışık hayranlığı okunuyor gözlerinde.

Hava günlük güneşlik. Isı 22 derece. Yağmurlu, soğuk günlerin ardından birden bire güneşe, sıcağa kavuşmak inanılmaz bir şey.

Taksi yeni evimizin kapısı önünde bırakıyor bizi. Ev sahimiz Yugoslav asıllı iri yarı Mrs. Rapp'ın pencereden merakla baktığını görüyoruz. İkişer ikişer çıkıyoruz merdivenleri. Londra'ya hoş geldik diyoruz birbirimize.

– Sana bir haberim var, ama üzülme, diyor Sevgi.

– Çok mu kötü bir haber?

– Kötü mü bilemem, ama epey can sıkıcı. Sivil mahkemede yedi yıldır devam eden davan beş yıl mahkûmiyetle sonuçlanmış ve derhal tutuklanmana karar verilmiş. Avukatın Cevat Ercişli gönderdi gerekçeli hükmü.

Böyle güzel bir günde bu habere canım sıkılmıyor değil, ama Sevgi'ye kavuşmanın sevinci her şeyi unutturuyor. Bu da geçer diyoruz.

Ertesi gün Sevgi'yi BBC'ye götürüyorum. Çalışma arkadaşlarımla tanıştırıyorum onu. Öğle yemeğini BBC'nin restoranında yiyoruz Yurdakul Fincancı ve diğer arkadaşlarla birlikte.

Akşam yayınını dinleyici odasından heyecanla izliyor Sevgi. Yayından sonra ünlü Covent Garden'a gidiyoruz. Onu böylesine mutlu görmek çok sevindiriyor beni. Ve Hôtel Du Casino'nun üzerimize çökmüş ağırlığından kurtulmuş olmanın rahatlığı içinde dönüyoruz evimize...

Londra, 5 Temmuz 1983

Dayıcığım,

Dostlukların, insanca yaşayabilmenin bir efsaneye dönüştüğü dünyamızda mektuplarınız güzelliklere susamışlığımızı giderivеren serin bir pınar oluyor. Son mektubunuzu da aynı duygular içinde okuduk.

Londra başlı başına bir ülke. Yılın her günü konserlerle, sergilerle, gösterilerle dolu. Bir şehir düşünün ki, her iki yüz metrede bir parklarla bezenmiş. Hangisini saysam bilmem ki...

Geçen pazar günlük güneşlikti her yer. Kahvaltıdan sonra, saat ona doğru yola koyulduk, Waterloo Parkı'na gitmek için. İki katlı kırmızı otobüse kurulduk. Üst katta sigara içenler, alt katta biz. Victoria devrinden kalma iki-üç katlı evler dizilmiş yol boyunca. Yapıların temel özelliği tuğladan örülmüş olmaları. Evlerin önü arkası bahçe. Caddeler tertemiz. Millet akın akın parklara gidiyor. Hyde Park var, dillere destan. Avazın çıktığı kadar bağırabilir, gelene gidene nutuk atabilirsiniz. Ya da şezlonga kurulup bir güzel uyku çekebilirsiniz. Parkın kenarında dizi dizi sergiciler. Akla hayale gelmedik el işlemeleri, tablolar, çantalar, hediyelik eşya, rengârenk çiçekler, oyuncaklar, eski kitapçılar, kartpostallar, limonatacılar, dondurmacılar...

Ya Hampstead Parkı! Tüm doğal güzellikleri içeren, uçsuz bucaksız diyebileceğim bir park. Beş-on Gülhane Parkı'nı yan yana koyun, gene de Hampstead Parkı'nın içini dolduramazsınız. Uçurtma uçuranlar, balık avlayanlar, yüzenler, seksek oynayan çocuklar, ağaçlar altında çoluk çocuğu ile bir hoşça vakit geçirenler, Londra'yı kuşbakışı seyredenler...

Waterloo Parkı'na varmadan önce bir kilise gördük. Org ve koro sesi geliyordu; sessizce girdik içeri. İsa'lı İncil'li bir pazar ayininin kısacık bir bölümünü dinleyip duvarlardaki halis sanat eserlerini seyrettik imrenerek. Sonra gene sessizce çıkıp on beş dakika kadar yürüdük. Parka vardığımızda bir cennete ulaştığımızı farkettik. Hangi hünerli eller düzenlemiş burayı? Hangi insanoğlu tasarlamış bu güzellikleri? Dikkatli, saygılı insanların seyre daldıkları bir âlemi görüyorduk. Adını bile bilmediğimiz çiçeklere bir çocuk şaş-

kınlığı ile bakıyorduk. Gölette yüzen ördekler, hani neredeyse onun zunuza konacakmış gibi alçaktan süzüle süzüle uçan minnacık kuşlar. Şipşirin bebekler. Tenis sahaları. Oyun alanları. Ve çok ucuza karnınızı doyuracağınız bir çay bahçesi. Sevgi sevincinden yerinde duramıyordu. Otların arasında güneşlenenler birer ikişer doğruluyorlardı yattıkları yerden.

Dopdolu bir gün geçirdik böylece. Ve biraz da hüzünlendik: Sevdiklerimizden uzakta kaldık, onlar bu güzelliklerden yoksun diye. Gençken gelmek varmış buralara. Hayatı daracık bir pencereden görmüşüz. Dünyanın bu kadar güzel, böylesine değişik olduğunu akıl edememişiz...

Eve döndüğümüzde karanlık basıyordu. Demli çaylarımızı içip gönderdiğiniz resimlere baktık tekrar. Seni, yengemi yanaklarınızdan öptük. Babacığımın o tertemiz yüzünü okşadım gözlerim buğulanarak. Kendi küçüklüğümü seyrettim. Sapanca Gölü'nün kıyısında "senin alnında boynuzlar çıkacak" diye beni korkutan rahmetli anneannem geldi gözlerimin önüne. Size bahçeden bir sepet dolusu toplayıp sonra da siz okuldan gelinceye kadar afiyetle yediğim o canım kirazlar düştü aklıma...

Orhan Suda

Londra, 29 Temmuz 1983

Enginciğim,

Günün iyi başlayacağını sezinliyorum bazen. Bir şey kıpır kıpır ediyor şuracığımda. Üstelik, erken kalkmışız. Bunaltıcı sıcakların yerini insanı dinlendiren bir hava almış.

Çayı demliyoruz. Kır gazinolarındaki yemek masalarını andırıyor masamız. Sevgi, pencere önünde oturuyor. Karşısında Orhan ağabeyin. Çay tavşan kanı. Yanında İngiliz peyniri. Hem konuşuyoruz hem de vefalı radyomuza kulak kabartıyoruz. Fransızca, İngilizce, Türkçe, Allah ne verdiyse dinliyoruz. İngiltere seferimizi iyi değerlendirmenin yollarından söz ediyoruz.

Bugün Cumartesi. Londra'nın en harekeketli günü başlayacak birazdan. İnsanlar salkım saçak caddelere, parklara yayılacak. İndirimli kartlardan nasibini almak isteyenler mağazalara doluşacak. Belleri ve göbekleri çıplak kızlar, Kuzey Afrikalılar, Jamaikalılar, dünyanın dört bir yanından gelmiş turistler kaplayacak ortalığı. Meyveler gene tane hesabı ya da libre başına satılacak.

– Ortalığı toparladıktan sonra çıkalım, önce kitapçılara dalalım, diyorum Sevgi'ye.

– Tamam, diyor. Bu arada sütlü kahveyi de elime tutuşturuyor.

Aşağıya iniyor mektuplara bakmak için. Yarım dakika sonra uçar gibi giriyor odaya, elinde üç mektupla. Biri ablasından, ikisi Engin'den. Günümüz iyice şenleniyor. Başlıyoruz okumaya.

Kuyruğu dik tutmak benliğimize işledi. Yeni boyutlar ekledik diklik kavramına. Kimseler yarışamaz bizimle kuyruğu dik tutmak konusunda. Dişe dokunur ne varsa, güneşin batmadığı şu imparatorlukta, hepsini sindirmeye, özümlemeye kararlıyız. Bir yıla kadar belki sen de gelirsin Londra'ya. Hadi sık dişini de, rakı parasından artırarak geliştirmeye başla tarzanca İngilizceni. Yabancı ülkelerde tercümanla dolaşmak ayıp oluyor biraz. Enayi yerine koyuyorlar insanı. Herkes kendi işine koştururken yollarda, senin dilsizliğinle dertlenmek istemiyor hiç kimse. Belki eskiden sırf erkekliğine sığınarak geçinip gitmek mümkündü ama, şimdi erkekliğin de raconu değişti. Öyle erkekler çıktı ki piyasaya, dil bilmeyen dilsizlere ekmek kalmadı.

Neyse, derlenip toparlandıktan sonra yola koyulduk. Aylık metro kartlarımız var. Yarı yarıya ucuza geliyor. Otobüslerde de geçerli. 29 nolu otobüse kurulup dünyanın en büyük kitabevlerinden birine, Foyles'a yollandık. Bahçecilikten veterinerliğe, atom fiziğinden kimyaya, fotoğrafçılıktan teknik ressamlığa, matbaacılığa, dökümcülüğe kadar her türden kitap orada... Türkçe sözlükler, dil kitapları dahil, yeryüzündeki bütün dillerle ilgili kitaplar Foyles'da okurlarını bekliyor. Kat asansörleri, yürüyen merdivenler, kataloglar, ansiklopediler, posterler, kasetler, plaklar, video kasetli yabancı dil yöntemleri, ne ararsan var. Günde belki yirmiotuz bin kişi girip çıkıyor denilebilir. Başı dönüyor insanın kitaplara bakmaktan...

Hadi hoşça kal.

Orhan Suda

1983 sonbaharı. Gizli TKP denetimindeki Londra Halkevi'nin yöneticileri Brighton'da yapacakları toplantıya dinleyici olarak katılmamı istiyorlar. Kalabalık bir grup halinde gidiyoruz Brighton'a.

Toplantı bir Pub'da gerçekleşecek. Pub'ın yanındaki kapıdan çıkılıyor üst kattaki toplantı salonuna. Kapı önünde İşçinin Sesi'nin militanları bekliyor. Salonu biz daha önceden kiraladık, biz toplantı yapacağız orada, giremezsiniz diyorlar. İşçinin Sesi, TKP'nin asıl temsilcisi biziz diyen Nihat Akseymen'in önderliğindeki örgüt.

Halkevi sorumlularıyla karşı tarafın militanları arasında başlayan tartışma gittikçe büyüyor ve sonunda kıyasıya bir kavgaya dönüşüyor. Aman Allahım! Sopalarla, zincirlerle, muştalarla girişiyorlar birbirlerine.

İngiliz polisi hiçbir müdahalede bulunmadan seyrediyor bu Tarihi MANZARA'yı. Meraklılar da doluşuyor sokağa. İngiliz İşçi Partisi'nin aynı gün Brighton'da yapılan kongresini izlemek için gelmiş olan BBC'nin Türkçe Bölümü'nden Nuri Çolakoğlu ve Zeki Okar'da bu manzarayı seyredenlerden.

TKP'nin mirası demek böyle pay edilirmiş diyorum içimden, dehşet ve ibretle seyrederken bu iğrenç manzarayı. Yüce DAVA'ları uğruna sakatlanan, yüzü gözü kan içinde kalan bu zavallılara acımaktan başka bir şey gelmiyor elimden...

Londra, 10 Kasım 1983

Sevgili Erol,

Senden İngilizce bir mektup almak ne güzel. Ben de sana, altı ay sonra, İngilizce yazabileceğimi sanıyorum. Böylece, "edebî İngilizcemi" de pekiştirme fırsatı doğmuş olacak.

Geçen Pazar seni ve Dora'yı andık hep. BBC'den arkadaşım Edip Öymen'in evindeydik. Yemekten sonra bir plak dinletti bize. Hem çok sevindik, hem de hüzünlendik. Bir perdelik bir oyunu dinliyorduk plaktan. Müşfik Kenter kotarmış bu oyunu. Adı: Bir Garip Orhan Veli. Müşfik o kadar güzel okuyordu, Orhan Veli öylesine inandırıcı anlatılıyordu ve şiirler arasındaki bağlantılar o kadar ustaca düzenlenmişti ki, eski günlere gidiverdim birden.

Sen bilmezsin belki, ilk susuz rakıyı Orhan Veli'nin elinden içmiştim, Nahit Hanım'ın evinde *Yaprak*'ı paketliyorduk. "İç bunu adaşım" dedi. Bir dikişte yuvarladım. Boğazım ve midem yanıyordu. Ardından bir tek marul yaprağı verdi. "Ye bunu iyi gelir" dedi. Sonra da ekledi: "Rakı benim benzinimdir, içmezsem motorum çalışmaz".

Eskilere daldık. Kısacası sizleri andık bütün bir gece.

Kendinize mukayyet olun. Çok çalkantılı bir bölgede, çatışmalarla dolu bir ortamda yaşıyorsunuz.

Mektubunu geciktirme. Seni, Dora'yı sevgiyle kucaklıyor, gözlerinizden öpüyoruz.

Orhan Suda

Sütlü kahvemizi keyifle yudumladık. Saat sekiz buçukta yola koyulduk, Senate House'un kitaplığına gitmek için. Londra'nın göbeğinde, British Museum yakınlarında, dördüncü katta bir kitaplık. Öğrencilerden, öğretim görevlilerinden başkasını sokmuyorlar içeri. Kendimizi tanıtınca girdik içeri. Her şey o kadar düzenli, kitaplık öylesine zengin ki, biraz da hüzünleniyor insan. Buralara gençken, öğrenciyken gelmek varmış diyorum. Aranılan kitapları fişlerden taramaya gerek yok. Mikro filmi ekrana yansıtınca, binlerce kitap adı tek bir filmde görünüyor. Aradığım kitabın numarasını, bulunduğu rafı şavullayıp kitabı elimle koymuş gibi buluyorum.

300 yıl öncesinin kitaplarından günümüze dek, belli başlı başvuru kitapları, hemen hemen bütün dillerden emre hazır bekliyor. Ben gerekli notları alırken, Sevgi de matematik ve bilim kitaplarını gözden geçiriyor.

Baktık saat üç olmuş. Paltomuzu sırtımıza geçirip kendimizi Oxford Caddesi'ne, Londra'nın en ünlü mağazalarının, işyerlerinin bulunduğu caddeye vuruyoruz. Hangisine bakacağını şaşırıyor insan. Millet Christmas derdinde. Reklamlardan, ucuzluk numaralarından geçilmiyor. Kalabalığı yara yara ilerliyoruz, şanlı YAVUZ gibiyiz. Sonunda jiletlik olacağız elbet. Sola kıvrılıp Hachette kitabevinin Londra şubesine varıyoruz. Yeni neler çıkmış diye bakıyoruz. Ağzımızın suyu akıyor. Sadece bir *Figaro* alıp Enformatik Sergisi'ne gidiyoruz vakit geçirmek için. Barbican denilen bir sergi sarayı var. İngilizlerin pek övündükleri çok-katlı kocaman bir site. Bence, modern mimarinin pislemelerinden. Tavanlar alçacık. Uyduruk kaydırık çıkıntılar. İpe sapa gelmez mimari numaralar. Her neyse, dalıyoruz içeri. Enformatik sergisi iki ayrı bölümden oluşuyor. Bakmakla, gezmekle bitmiyor.

Dizgi-baskı makinelerinin daniskası, bilgisayarların en fiyakalıları. Bir torba dolusu broşürle dönüyoruz eve. Baktıkça bakasımız geliyor. Ama "Cep delik, cepken delik, nene gerek enformatik, behey kardeşlik" diyoruz. Oysa, gönül ferman dinlemiyor...

Dergilerden *Milliyet Sanat*'la *Gösteri* geliyor arada bir. Birkaç yazının dışında doyurucu hiçbir şey bulamıyoruz. Son yıllarda yayınlanan Türkçe kitapların birçoğundan yoksun kaldık. İlk elde alıp okumak istediğim kitapların listesini çıkarıyorum bir bir. Liste gittikçe kabarıyor. Kitap adlarına bakakalıyorum. Bu da ayrı bir sorun. Şimdilik en azla ve mektuplarla yetinmeye çalışıyoruz.

Mektuplar bizim direnç kaynağımız oldu sılada. Telefon konuşmaları, iadeli-taahhütlüler dolduruyor yaşantımızı. Satırlar arasında gidip geliyoruz. Postacılar kapı yoldaşımız. Yollarını gözlüyoruz her gün. Sabahları, öğleden sonraları kulağımız kirişte. Tık diye bir ses duyduk mu sokak kapısında, ikimizden biri hemen aşağıya koşuyor. Mektup almanın sevincini yaşıyoruz.

Gece geç vakit yatıyorum. Uykum geldi sanıyorum. Başımı yastığa koyunca uyuyamayacağımı anlıyorum çoğu zaman. Geçmiş yıllar, yaşadığımız günler yatağa doluşuyor. Sohbeti koyulandırıyorum kendi kendimle. Geceye inat saat gibi işliyor beynim. Sevgi'yi uyandırmamak, alt kattaki ev sahibesini tedirgin etmemek için usulca kalkıyorum yataktan. Terliklerimi giyiyorum. Hapishanede karanlığa alışmış gözlerim sessizlikte yönlendiriyor beni. Biliyorum ki, iki adım ötede kitaplık vardır. Yatakla kitaplığın arası dar geçit. Çarpmadan geçiyorum. Sandalyeye, kâğıt sepetine sürtünmeden ilerliyorum. Gıcırdatmadan açıyorum kapıyı.

Önce tuvaleti şenlendiriyorum. Orada da ışığı yakmıyorum. Klozetin kapağını kaldırıp karanlıkta işiyorum. Kendi kendime bir deney yapıyorum sanki. Daha doğrusu, kendimi sınıyorum. Karanlık seni engellemesin Orhan Suda, diyorum. Yandaki odaya geçiyorum. Kapıyı sıkıca kapadıktan sonra masa lambasını yakıyorum. Gündüzden kalanları okumaya başlıyorum. Şükür gözlerime, diyorum. Zavallıcıklar nasıl dayanıyorlar bunca okumaya. Gözlerim, benim vefalı dostlarım. Karanlıkta gündüzmüş gibi görüyorlar. 180 derecelik bir alanda ne varsa tarayıveriyorlar hemencecik. Karşımdakilerin tilkiliklerini, akıllarından geçen yezitlikleri anında iletiyorlar beynime...

Sabahları önce Sevgi fırlıyor yataktan. Ezbere biliyorum ne yapacağını. Musluk açılıyor. Çaydanlık suyla dolduruluyor. Elektrik ocağında ilkin bir cızırtı; ardından çatal bıçak sesleri. Sofra hazır olunca, sessizce geliyor başucuma. Saçlarımı okşayarak uyandırıyor beni.

Yorganı aralıyorum. Bir serinlik doluyor yatağa. Gövdemi dışarı sarkıtıyorum. Gerinmek iyi geliyor. Doğru kahvaltı masasına. Dağıtıcının bıraktığı *Guardian* gazetesini getiriyor Sevgi. Gün böyle başlıyor...

Londra, 18 Şubat 1984

Enginciğim,

Araya Bach'ın Kantatları girdi bugün. Her şeyi unuttum dinlerken. John Elliot Gardener yönetiyor. Ancak Bach gibi bir tanrı bu güzelliği yaratabilir. Her biri muteşem bir katedrali andıran bu kantatları ne zaman dinlesem yeniden yaratılmış, yunmuş, arınmış hissederim kendimi.

Kökleri Hakkı dedeme kadar uzanıyor bendeki bu müzik sevgisinin. Dedem mutasarrıfmış Beypazarı'nda. O yakışıklı, heybetli adamın sesi pencereden ta karşı bağlara kadar yankılanırmış. Kadınlar aşka gelirmiş onu dinlerken.

Yıllarca konservatuvar müdürlüğü yapmış, Türkiye'de ilk büyük okul korosunu kurmuş olan Şeref Çayıroğlu dayım, has bir müzisyendir. Şarkı ya da arya söylediğinde hayranlıkla dinlerdim kadife gibi yumuşak bas bariton sesini. Keman çalmasını dört gözle beklerdim. Annem pesten tiz sese kadar rahatlıkla çıkabilen, her perdeden şarkı söyleyen olağanüstü bir kadındı. Büyük dayımın kızı Gönül'le birlikte söylediği şarkılar bahçemize yayılırdı. Böyle bir ortamda yetiştim. Güzel bir sesin, yalın-yüce bir müziğin bendeki etkisi çok derin olur.

Evet, Bach'ın kantatlarını dinliyordum. Rıfat Ilgaz'ın *Gösteri* dergisinin son sayısındaki şiiri, bu kantatların eşliğinde bambaşka bir güzelliğe bürünüyordu:

Sen, yedi denizin selintisi!
Acımasız karayellerle gelen,
Bir kıyıda yorgun

Kendi çoğalmışlığında
Hep böyle tek başına.
Sen, çocukluğum,
Erken büyümüşlüğüm!
Defnelerce düş gücüm,
Yenilmişliğim, direncim
Gel-gitlerle sürüp giden...

Gün boyu
iki elim iki cebimde dolaşırken
Çiğnenmemiş kumlar üstünde bulduğum.

Son ürünüm, yalnızlığım,
Sen, esintilerle gelen yontu,
Çakıltaşım,
Ölü dalgaların kumlarda unuttuğu!

İşte bir yıl daha geride kaldı. Yeni umutlar, yeni özlemler başladı. Christmas'a iki ay öncesinden hazırlanıyor İngilizler. Ve işin ticari yanı ağır basıyor. Mağazalar, dükkânlar hediyelik eşya ile donanıyor. Gazetelerde, radyo, televizyon programlarında her şey Christmas'a göre düzenleniyor. Kiliseler, korolarıyla, misyonerleriyle harıl harıl çalışıyor. "Turkey" dedikleri bizim baba hindilerin itibarı artıyor. Kırk yıllık baba hindilerimiz turkey'lerle tanışıyoruz televizyon ekranlarında.

Bugün, İngiltere'de Bank Holiday. Bu da bir başka tatil günü. Yılbaşı'nın hemen ardından geliyor. Her yer kapalı. Posta çalışmıyor. Sabah erkenden kalktım, çok geç yattığımız halde. Sıcak su gürül gürül akıyor. Elimi yüzümü yıkadıktan sonra bitişik odaya geçtim. Çaydanlığı elektrik ocağının üstüne koydum. Kahvaltımızı hazırladım. Gazetelere göz attım su kaynayıncaya kadar. Bu arada Türkiye'nin Sesi'nden haberleri ardından Fransa'dan dünya haberlerini dinledim. Haberleri bir de İngiltere televizyonundan izledim. Derken, Sevgi uyandı. Birlikte bir güzel kahvaltı ettik. Hava yağmurlu değildi. Sofrayı topladıktan sonra, öğleye kadar şöyle bir yürüyüşe çıkalım, nasıl olsa tatil, çalışmıyoruz dedim. Sıkıca giyindik. Yollar tenha. Mağazaların vitrinlerine, yol boyunca sıralanmış birbirinden güzel evlere baka baka Regent Park'a gittik. Alabildiğine bir genişlik. Her taraf yemyeşil. Duru, tertemiz bir hava. Birkaç yaşlı kadın, erkenden koşan gençler, köpeklerini gezdiren emekliler ve biz ikimiz...

Londra, 23 Şubat 1984

Gülnihalciğim,

7 Şubat tarihli mektubunu okurken Konya'yı düşündüm hep. Sırrı amcam tabur komutanıyken, çok eskilerde, bir aylığına gitmiştim Konya'ya. Alaattin Camii'nin karşısına düşen bir mahallede genişçe bir evde kalmıştım. Bisiklete binmeyi Konya'da öğrendim. Etli pidelerini yedim. Derin kuyularını, hüzünlü develerini gördüm. Avlulu evlerde, öğle yemeklerinden sonra ağaç altında serin rüzgârda uyudum. Sonra da aklımda "git gel Konya altı saat" kaldı.

Şimdi sen oradasın. Güneşli bir günde Aix'in Cours Mirabeau'sunda göz alıcı iki yavuklu görmüştük: Erkek müslüman İsa gibiydi, Adı Bahadır'dı. Sen vardın kolunda. İkinizi de bir ömür boyu hep böyle sevecen, böyle arzulu ve mutlu görmeyi dile getirmiştik. Şimdi sen, daha doğrusu sizler, çiçeği burnunda sayılırsınız. Bir bakıma bu dönemden geçmeniz iyi. Özellikle Bahadır için. Ayakları suya ermiş olacak böylece. Fransa'nın dolu dizgin havası insana çok başka şeyler düşündürüyordu. Türkiye GERÇEĞİ, Türkiye İNSANLARI silik bir fotoğraf gibiydi belleklerde.

Görüyorsunuz işte, "din değiştiriyorum Orhan Abi!" diyor Bahadır. Ne güzel, hep yeni bir arayış içinde olmak, özellikle gezginlikten arınarak, kökleri çok derinde bir havayı koklamak, bütün elverişsiz şartlara rağmen, ne güzel!

Bu dönemi de atlatacaksınız. Sen Eskişehir'e atanacaksın. On altı ay nasıl olsa sona erecek, bizim asker-İSA'mız Bahadır Ankara'ya dönecek. Gene omuzlarını oynata oynata gülecek. Derken yurtdışında yeni bir imkân daha çıkacak ikinize. Bu söylediklerim aynen gerçekleşecek.

Şimdilik, hafta sonlarını biriktirmeye bakın. Kırılmış odunları, kömürleri yakmak pek keyifli olur. Sobayı, hele odun sobasını hiçbir şeye değişmem. Alevi duvara vurdukça kış geceleri, çaydanlık fokurdar durur. Yaşlı teyzeler masallar anlatırlar. Mısır kavrulur sobanın üzerinde. Sahi, eskidendi bunlar. Modernleştik şimdi. Dikey bir medeniyetin dişlileri arasında yuvarlanıp duruyoruz.

Bizi sorarsanız, iki yanaklarınızdan öpüyoruz. Aix'in acısını çıkarıyoruz Majesteleri'nin ülkesinde. Parklarında kolan vuruyo-

ruz. İki katlı otobüslere kurulup caddelerine, insanlarına tepeden bakıyoruz. Sağlığımız iyidir. Kış ortasındayız ama ortalık günlük güneşlik. İngiltere'nin ılıman bir iklimi var. Günün her anı değişik. Buraları sizlerle arşınlamak en büyük özlemlerimizden. Londra'da genel kitaplıklar bir harika. Okurlara sağlanan imkânlar anlatılır gibi değil. Ama, sigara, içki, ulaşım, telefon ve ev kiraları ateş pahası...

Haydi hoşça kal. Gözlerinizden öpüyoruz.

Orhan Suda

Londra, 27 Haziran 1984

Edipciğim,

Şükür Yaradan'a.

Ev sahibemiz Leydi Makbet'in hışmından kurtulup çocukluğumun İç-Hisar'daki evini anımsatan geniş odalara sökün ettik. Bahçe bellemekle geçirdik ilk on iki günü. Adam boyu yabani ağaççıkları söküp atmak göbek bırakmadı bizde. Süzüldük, inceldik. Ter dahi akmaz oldu gül bedenlerimizden.

Sabahın kör karanlığında top gibi fırlıyoruz yataktan. Güneş önce kitaplarımı yalıyor, sonra da bizleri. Gerçi bazı geceler havagazlı şöminemizi tırıldatıyorsak da, genellikle pek hoşnutuz yeni evimizden.

Bahçemiz dümdüz şimdi. Elma ağacı ile gül fidanı sağ kaldı temizlik harekâtından. Bahçecilikte ilk tecrübemizi terimizin akı ile başardık.

Hindistan'ı sülük gibi emmiş bu İmparatorluk eskisi ülkede, Home Office'in kararına bel bağlayarak yaşamak da varmış kaderde. Kör talih, neylersin!

Dökülen gül yapraklarını bir güzel yıkadıktan sonra haşlıyorum. Kavanoza boca ediyorum ardından. Morumsu bir renge bürünüyor gül suyu. Buzlukta soğutuyoruz. İçimi pek güzel oluyor. Üzerine limon sıkınca kırmızımsı sofra şarabına dönüşüyor sanki. Yudumlarken kulaklarını çınlatıyor, bizim gibi bülbüllere bu kadar gül yeter, diyoruz.

Telefonun tellerine kuşlar konuyor şimdilik. Gerekli başvuruyu yaptık. Bağlantı mevcut olduğundan fazla masraf gerektirmiyormuş takılması. Yirmi güne kadar takılır sanıyorum.

Benim Delilerim'in onuncu fasikülü pek ilginçti. Aziz Nesin kendini anlatıyor. Yer yer o kadar güzel ki anlattıkları... Okudukça dua ediyorum sana. Eh, kiminin devesi, kiminin duası...

Gözlerinden öpüyoruz. Kendine "mukayyet ol". Ve de bize gel artık.

Orhan Suda

Londra'nın kuzeyindeki Muswell Hill'de eski tip kocaman bir eve taşınıyoruz. İki odalı bir ev bu. Odalar geniş, tavanları çok yüksek. Epey büyük bir bahçesi de var. Mutfağı yayla gibi. Bahçeye bakan arka odaya kuruyorum çalışma tezgâhımı. Ev sahibi İngiliz. Ama adının yanına, karısının aşkına, Aydın'ı da kondurmuş, Mr. Aydın Civale olmuş. Sevim Hanım, çok uzun yıllar önce geldiği Londra'da temelli kalabilmek için bu İngiliz ile evlenmeyi yeğlemiş. Yetişkin iki de kızları var.

Vaktiyle 5000 sterline satın alınmış bu üç katlı evin odalarını genellikle Türklere kiraya vermeyi yeğliyor Sevim Hanım. Aydın Bey eski bir muhasebeci olduğu için, kira sözleşmesi yapmamanın, vergiden kaçınmanın yollarını çok iyi biliyor. Kirayı bankaya değil, doğrudan kendisine ödüyoruz.

Ünlü bir ev bu. Mümtaz Soysal'la Sevgi Soysal da bir süre burada kalmışlar, o ölümcül hastalık döneminde. Evin şeceresinde hep ünlü Türklerin adı geçiyor. Kimler kalmamış ki bu odalarda.

Sevim Hanım İngilizceyi bülbül gibi konuşuyor. Ama kızlarına Türkçe öğretmeyi ihmal etmemiş. Pek de becerikli. Kime nasıl davranacağını çok iyi biliyor. Daha ilk günden itibaren büyük bir yakınlık gösteriyor bize. Hemen her gün ziyarete geliyor bizi. Bunda Sevgi'nin kendi eliyle pişirdiği nefis böreklerin de payı var.

İlk işim bahçeye el atmak oluyor. Köklerini ta derinlere salmış yabani ağaççıkları ayıklıyorum. Toprak insanlarının ne kadar yorgun olduklarını kendi tecrübemle daha iyi anlamış oluyorum. İşin en sevindirici yanı, tırmıkla, kürekle toprağa saldırırken fazla kilolarının eriyivermesi. Tığlaşmaya doğru hızlı bir gelişim başlıyor "gül bedenimde". Masa başında geçen yılların birikimi kilolar sırılsıklam tere, uçup giden buhara dönüşüyor.

Sıra domatesleri, biberleri, marulları, maydanozları, soğanları ekmeye geliyor. Bahçede kocaman bir elma ağacı ile gül ağacı da var. Ekim'de devşireceğiz elmaları. Dostlarımızı Eylül sonunda, bizim bahçede, kendi ürünlerimizden hazırladığımız masada, güller, yeşillikler arasında ağırlayabileceğiz.

Kapılar kapalı olunca sesimizi duyuramıyoruz birbirimize. Kataloglardan ısmarladığımız kol saatlerimizin yanı sıra sürpriz hediye olarak gelen bekçi düdüğünü öttürüyor Sevgi, beni sofraya çağırmak için...

Londra, 16 Temmuz 1984

Edipciğim,

Kök sökmenin ne demeye geldiğini şimdi daha iyi anlar oldum: Bahçemizdeki temizlik harekâtını dördüncü kez uyguladım. Söktükçe çıkıyor mübarek! Yabani ağaççıkların hiç böylesine arsızını görmemiştim. Söktükçe kökleri, ayıklandı sanıyorum. Aslında, Havva Anamız Doğa kök söktürüyor, sanki Devlet Baba'nın söktürdükleri yetmezmiş gibi... Kolay değil elbet yeni bir düzen kurmak. Kolay olsaydı güllük gülistanlık olurdu dünyamız.

Dün akşam, Siyah Karmen'i seyrettik 4. Kanal'da. Otuz iki yıl önce çevrilmişti bu film. Ama son yılların Karmen furyasında tüm güzelliği ile yıpranmadan duruyor. İlkin Türkiye'de, iki yıl önce Fransa'da, şimdi de Londra'da seyretmiş oluyoruz. Harry Belafonte -Karmen ikilisi, zenci korosu eşliğinde, askerlik kurallarını çiğneyerek güncel bir opera sunuyorlar seyircilere. Zaten, "askerî-yare" dokunduğu içindir ki Fransa'da gösterilmesi hükümetçe yasaklanmıştı 1952'lerde.

Bir yandan da, kültür dağarcığımızı genişletmeye çalışıyoruz üç kanaldan, Fransızca-İngilizce-Türkçe kitaplardan/dergilerden. Bu arada, Reha Tanör'ün *Nefisemin Çiçekleri*'ni de hatmettik. Çok başarılı mizah hikâyeleri. Yazarı benim arkadaşlarımdan. Bir adet imzalı yollamış. Pek makbule geçti.

İyi kolla kendini. Gözlerinden öperim.

Orhan Suda

İstanbul, 16 Ekim 1984

Sevgili Orhan,

Mektubuna dehşetli sevindim, herhangi bir mektuba sevinilemeyeceği kadar. Çünkü, çok matrak böyle söylemesi ama, biz seni öldü biliyorduk! Bunun gazete ilanı, haberi çıkmış. Tanıdığım bazı kişiler cenazeye gitmişler. Ben de sonradan başkalarından duymuş, tahmin edebileceğin gibi üzülmüş, şaşırmıştım.

Ne tuhaf durum, değil mi? Sevgili rahmetli dostum, bu dünya üstündeki bir adresten mektubun gelince, gerçekten çok sevindim. Sorup soruşturunca, İzmir'de bir yaşlı gazeteci Orhan Suda'nın olduğu ve öldüğü anlaşıldı. Gene de, sen bir çeşit Lasarus oldun bizler için. Bazı yayınlarda bile öldüğün yazıyor, onun için buraya döndüğünde epey güçlük çekebilirsin. Tam bir absürd Türk hikâyesi işte.

Şimdi asıl mektuba gelelim. Ben gene yayıncılık yapıyorum. Bu sefer İletişim Yayınları diye bir şey kurdum. Anlatması uzun sürer, önemlice bir sermaye buldum ve yayınevini büyük çapta kurdum. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi ile başladık. Mete Tuncay, aylık *Tarih ve Toplum* diye bir dergi çıkarıyor. Vecdi Sayar, gene aylık, *Videosinema*'yı; ayrıca aylık *Gençlik ve Toplum* dergisi var. Kitap da yayınlıyoruz. Siyasi alanda *Yeni Gündem* adında bir onbeş günlük başlattık, onikinci sayısı çıktı. Bir yıla kadar haftalığa geçmeyi planlıyoruz. Toptan 62 kişi çalışıyor şu anda. Gene de sıkıntılarımız çok. Yayın olayı gitgide boklaşıyor burada. Öte yandan pasaport alamıyorum ben, onun için gelmem imkânsız. Londra'da sana adam tanıştırmamı filan ister misin, çünkü çok tanıdığım vardır.

Sevgi'ye, sana çok sevgiler, selamlar. Anlattığım tuhaf duygudan henüz çıkamadım. Herhalde, ikinci mektupta normalleşirim. Ama olağanüstü sevindim. Gözlerinden öperim.

Murat

Londra, 23 Ekim 1984

Sevgili Murat,

Rahmetli dostun Orhan Suda dehşetli sevindi mektubunu alınca. Gerçekten tam bir absürd Türk hikâyesi.

İlk ölümüm değil bu. 1979 yılında Yahya Kanbolat'ı da çok üzmüştüm ölmekle: "Gazetede ölüm haberini okudum. İnanamadım. Bir terslik var bu işte. Sağ isen acele yaz" diyordu.

Türkiye eski bisiklet şampiyonu, Anadolu Ajansı İzmir Şubesi basın görevlisi Orhan Suda ile ilk tanışıklığım bir gazete ilanı ile başlar.

Yıl 1952. Delikanlılığımı Harbiye Merkez Cezaevi'nde yaşıyorum. Kendi adımla çıkmış bir ilan görüyorum gazetede:

"... söz konusu Orhan SUDA ile hiçbir ilişiğim olmadığını belirtirim."

İmza Orhan SUDA

Bir mektup yollamayı düşünmüştüm İzmirli adaşıma:

"Sende bu soyadı, ben de bu ataklık oldukça, daha bir sürü tekzip yayınlarsın sen."

İmza Orhan SUDA

1957-1959 döneminde *İzmir Ticaret* gazetesinde muhabir-mütercim olarak çalışıyordum. İki Orhan Suda'nın tanışması pek firaklı oldu. Şaşkın bir adamcağız vardı karşımda:

"Kusura bakma, yazmak zorunda kaldım. Hele, senin böylesine iyi bir insan olduğunu bilseydim, tövbe yazmazdım" demişti.

Rahmetli Orhan Suda ile ahbaplığımız böyle başlamıştı işte. Ölümüne gerçekten üzüldüm.

Ölmeye pek niyetli değilim şimdilik. "Memleketimi ve insanlarını seviyorum". Kocaman bir hasreti bağrıma basıp daha da diri

kalmaya çalışıyorum. Yapacağım, yayınlayacağım çok şey var daha. Hayat, benim için, ellisinden sonra başlıyor asıl.

Bütün elverişsiz şartlara rağmen yayıncılığı yeniden kotarabilmiş olman çok güzel. Kendileriyle tanışmamda yarar gördüğün İngilizlerin ya da Türklerin adreslerini yazarsan çok makbule geçer.

Bir ölünün ikinci mektubu bu. Hep birlikte diri diri yaşabilmek dileği ile hoşça kal derim. Mete Tuncay'a, tanıdıklara, soranlara, ölmüş bilenlere çok selam. Gözlerinden öperim. Cevabını uzatma. Sevgi selamlarını, sevgilerini yolluyor.

Orhan Suda

Londra, 3 Aralık 1984

Edipciğim,

O senin dediğin, her şeyin karneye bağlandığı dönemde de geçerli idi: "Yok ama buluruz". Yok'lar ülkesinde yaşıyorduk, fakat her şey bulunuyordu. Buna bir yenisi eklenmiş şimdi: "Bişi değil abi". Bizim gibi ülkelerin hâlâ yaşayabiliyor olması mucizesini bu söz veciz bir biçimde dile getiriyor. İnsanlarımız, başlarına ne gelirse gelsin, bişi değil abi, diyebiliyorlar. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri onca badire atlattık, son on beş yıldan beri başımıza gelenler, pişmiş tavuğun bile başına gelmedi, gene de "bi şey değil abi"yi bastırabiliyoruz. Bir tür kurtuluş oluyor bu söz. Bir tevekkül, bir kabullenme. Yaşamaya bir başka biçimde sarılış. Batı'nın mekanik, ruhsuz insanları bu "ruh haletini" hiçbir zaman anlayamayacaklardır...

Posta masrafları benim yayıncılık döneminde de baş belasıydı. Ödemeli yolladığımız sipariş paketlerini, "açın içine bakacağız" diyen akıl fıkaralarının hışmından kurtarmak için akla karayı seçerdik. Her yayıncının kendine göre bir raconu vardı bu konuda. Postanedeki görevliler pragmatik yöntemlerle "tavlanır, zararsız, etkisiz hale getirilirdi". Yüzlerce paketi, açılıp bakıldıktan sonra tekrar nasıl bağlayabilirdin ki? Ulusal kültürümüz biz yayıncılar sayesinde alabildiğine gelişmişti o dönemde. Posta görevlilerinin kitaplıkları, aslında, en olmadık, nadide kitaplarla doludur. Allah için, okumaya da öyle düşkündür ki mübarekler, parasız eğitimin temelleri sayemizde atıldı diyebilirim...

Kucaklıyoruz.

Orhan Suda

Londra, 20 Ocak 1985

Edipciğim,

Yeni yıla "tavan suları" ile girdik. Sabah yataktan kalktıktan on dakika sonra, Sevgi'nin "Koş Orhan, yetiş"ine seğirtip içeri girdiğimde "memleket-odamızın" tavanı, tavan değil, tekne idi sanki: Sular yatakların, kitapların, halıfleksin üzerine oluk oluk akıyor. Koca leğen bana mısın demiyor. Rüzgârsız Nuh Tufanı mübarek. Hemen yukarı kata çıktım, yeni taşman İranlı-Türk kırması vatandaşı uyandırdım, banyoyu ya da muslukları açık bırakmıştır diye. Görünürde damla su yoktu. Orta kata indik, birlikte. Mutfaktan geliyor su sesleri. Kapısı kilitli. Anahtarı ev sahibinde. Ev sahibi derin uykularda. Tam bu sırada yürekler paralayan bir feryat: "Orhancığım, tavan çöküyor, tavan!"

Aman Allahım. Yalın-pijama dalıyorum içeriye. Alçılar savrula savrula düşüyor. Toz-toprak-alçı-su karışımı bir felaket yağıyor üzerimize.

Telefonlar, ev sahibini tatlı uykusundan uyandırmalar, koşuşturmalar. Sonuç: Orta katın mutfağındaki şofbenin kazanı, çok soğuk havaların etkisiyle, genleşerek patlamış. Sular bütün haşmetiyle bizim haneye doluşmuş...

Şimdi, mutfakta yatıyoruz. Yatak odası kullanılır gibi değil. Usta gelecek(miş). Tavan onarılacak(mış). Yeni halıfleks döşenecek(miş). Havalar düzelecek(miş).

Oysa aynı günün akşamı Almanya'ya hareket edecektik. Yattı tabii...

Orhan Suda

87'nin Mart ayı dondurucu soğuklarla geçiyordu. Sabah erkenden hastaneye koşuyor, gece geç vakte kadar Sevgi'nin yanında kalıyordum. Ayrıca kansızlık, tansiyon düşüklüğü de devreye girdiği için büyük bir ihtimam gerekiyordu.

Hastaneden çıkalı bir ay oluyor. Sağlığına tamamen kavuşması dört beş ayı bulacak. Bizim arka oda soğuk ve rutubetli; bu yüzden meskenimiz oturma odası. Ben kanepede yatıyorum. Sevgi portatif bir somyada sabahlıyor. Evin temizliği, bulaşık, yemek pişirme ve akla gelebilecek bütün işler iki aydır tarafımdan yapılıyor. Hiçbir şeyle ilgilenemez oldum. Bilgisayara da el süremedim. Gelen mektuplar birikti. Hiçbirine cevap yazamadım. Bu arada kendi sağlığımı ister istemez unutur oldum. Aslında kanapede yatmak boynuma çok zararlı. Ama Sevgi'nin yoğun bakıma ihtiyacı var, başka çare yok...

Enis User sağlıyor Şanar Yurdatapan'la tanışmamızı. Birlikte geliyorlar evimize. Londra'daki konserinden Almanya'ya dönmeden önce bizimle tanışmak istemiş Şanar. Hemen kaynaşıyoruz onunla. İnanılmaz, insanca bir sıcaklık yayılıyor Şanar'ın tüm hücrelerinden. Sohbet hiç bitmesin istiyoruz. Ama bir an önce yola koyulması gerekiyor. Bakakalıyoruz ardından. Dönüşünden bir hafta sonra, bizi pek sevindiren kısa bir mektup alıyorum ondan:

"Evinizde geçirdiğim mutlu saatlerin coşkusuyla -içimden geldi- size bir sarılıp kucaklayım istedim. Mektupla bu kadar oluyor ancak.

Melike'ye -hiç şüphesiz ballandıra ballandıra- anlattım, kıskandı! Size gelmeyip de British Museum'a gitmiş olmasına hayıflandı. British Museum iyi hoş da: Sevemez, gülemez, sohbet edemez. Gene ben dört ayak üstüne düşmüşüm; angaryayı ona yıkmışım. Tekrar geleceğiz -muhakkak- ve bu defa daha uzun birlikte olacağız. Şimdiden hayalini kuruyorum.

En içten sevgilerimizle hoşça kalın."

Londra'da başlayan dostluğumuz Şanarlar'ın Köln'deki geniş evlerinde daha da perçinleniyor. Unutulmaz anlar yaşıyoruz birlikte. Üçüncü günün akşamı, "MAZİDE" kalmış şarkıların en güzellerini söylüyor Melike. Çocukluğumu, ilkgençliğimi yaşıyorum onu dinlerken. Şanar, elini omuzuma koyuyor,

-Yeter hüzünlendiğiniz Orhan Abi, hadi, çıkıp dolaşalım biraz, diyor.

Evlerinin arkasındaki daracık tahta köprüden geçip dere boyunca ağır ağır yürüyoruz ayışığında. Kızları Zeynep seke seke, sevinç çığlıkları atarak koşturuyor patika yolda. Bir saat kadar dolaşıyoruz gecenin sessizliğinde.

Şanar, ertesi gün arabasıyla, Gelsenkirchen'e, Doğan Görsev'lere götürüyor bizi. Hiç yüksünmeden katediyor yüzlerce kilometrelik yolu. Bir özveri simgesi bu Şanar. Akşam sekizde varıyoruz Doğanlara. On beş yıl sonra Doğan'ı, Nesrin'i yeniden kucaklamak müthiş bir şey. Doğan da ben de sevincimizden ne yapacağımızı bilemiyoruz. Şanar ancak bir saat kadar kalabiliyor bizlerle. Vakit geçirmeden Köln'e dönmesi gerekiyor. Onu uğurladıktan sonra, Doğan, kırk yıllık bir birikim ve emek ürünü o eşsiz müzik arşivinden otantik parçalar dinletiyor bize gece yarısına kadar. Bu arada on beş yılın nasıl geçtiğini anlatıyoruz birbirimize.

Onca yorgunluk vız geliyor bize. Top gibi uyanıyoruz sabah erkenden. Gene sohbet, gene müzik, gene şiir kuşatıyor bizi.

Bir buçuk gün geçiriyoruz onlarda. Sohbete doyamadan ayrılıyoruz. Kürkçü dükkânına dönüyor, günlük hayatımızın dağdağasına gömülüyoruz.

On gün sonra Şanar'dan gelen mektup çok duygulandırıyor bizi.

"Sevgili Orhan Abi,
Kısacık zamanda insan, nasıl da kaynaşabiliyor, nasıl da alışabiliyor birbirine!... Gittiniz; sanki yıllardır kalabalık bir aile idik de ilk defa 3.5 kişiye düşmüşüz gibi, birden yapayalnız hissettik kendimizi... Ama artık daha sık gelirsiniz, geliriz, değil mi?"

Dostça kucaklıyorum.

Şanar Yurdatapan"

18 Haziran 1987

Geçen hafta tam üç gün Marmaris sıcaklarını yaşadık burada. Alexandra Parkı'nda güneşe verdim ensemi. Korkuyu ensesinde hissedenleri bilemem, ama ensemdeki o sıcaklığın bana verdiği rahatlığı anlatamam. Bir yandan da kitabımı okuyordum: "Ne Bolşevikler, ne Menşevikler, ne de Devrimci Sosyalistlerdi geniş kalabalıkları sokaklarda ayaklandıran. Adına çar denen AÇLIK'tı onları sokaklara döken..." Hadi gel de düşünme.

Sevgi, yanındaki çocuklu anneyle laflaşıyordu. Bak yavrum, diyordum çocuğa, neler yazmış Çernov amcan. Çocuk gülüyordu. Parktakilerin umurunda değildi açlık. Güneşten nasibini alabilmek için çimenlere serilmiş bunca insana ne anlatılabilirdi ki? İki yıldır, ilk kez GÜNEŞ'i yaşıyordu Londralılar. Önemli olan buydu.

Ancak gelebiliyoruz kendimize. Sevgi sağlığına kavuştu. Yıllardır süregelen bir dertten kurtulmuş olmanın sevincini okuyorum gözlerinde.

Ölünce beni GÜNEŞ'li bir yere gömsünler. Dünyanın en güzel kentlerinden birinde güneşi sayıklamak biraz ayıp oluyor doğrusu. Sabahları küf kokusuyla uyanıp eklemlerin açılması için bedenimi talim ettirmek epeyce vaktimi alıyor. Vücudum ısınınca oturuyorum masanın başına.

Havamız biraz değişsin, kemiklerimiz daha da ısınsın diye Füsunlara haber salıyoruz telefonla. Füsun otuz altı yıllık bir dost. Birbirinden yakışıklı, yetişkin üç oğul anası. Paris'e 90 kilometre mesafede yarı çiftlik gibi bir yerde yaşıyor. Oğullarının hepsi Türkçe biliyor. Tüm aile dost canlısı. Füsun caz vurgunu. En eskilerinden en yenilerine varıncaya dek hakiki cazın en otantik temsilcilerinin, şarkıcılarının kasetleri, CD'leri her zaman elinin altında. Resim yaparak, piyano çalarak ve ağız dolusu gülerek ve bol bol okuyarak değerlendiriyor günlerini.

Bizi Gare du Nord'da karşılıyor. Arabasıyla katediyoruz otoyolu. Eve vardığımızda eşi Hervé ve oğulları büyük bir sevinçle sarılıyorlar boynumuza. Füsun'un sabahtan hazırladığı değişik nefis yemeklerle donatılmış sofrada sohbet uyku bastırıncaya kadar devam ediyor.

Evin bitişiğinde, merdivenle çıkılan, küçümencik, ama pek şirin konuk odasında camekânlı tavandan yıldızları seyrederek uyuyoruz.

Sabah erkenden uyanıyoruz. Yıkanıp giyindikten sonra arka bahçedeki havuzun oraya gidiyoruz. Göz alabildiğine bir yeşillik içinde sarmalıyor bizi derin bir sessizlik. Üstümüzdekileri çıkarıp şezlonga seriyoruz solgun bedenlerimizi.

Füsunlar henüz uykuda. Kalkıp şezlonglardan karşıdaki gelincik tarlasına doğru el ele ilerliyoruz. Olmadık düşler kuruyorum gelincikler arasında ilerlerken.

İstanbul, 21 Şubat 1988

Sevgili Orhan,

Sana telefonda bir haftaya kadar yazacağımı söylediğim mektubu ancak bugün yazabiliyorum. Nedenleri çok. Bir kere hastalık yakamızı bırakmıyor. Çok işler çıkardı başıma. Hemen her gün hastanelerle, doktorlarla uğraşıyoruz. İkincisi bürodaki günlük işler. Yayınevinin çapı büyüyünce altından kalkamaz oldum. Üçüncüsü de eş dost ziyaretleri. Her Allahın günü saatlerce bir alay boş laf dinlemek zorundayım. Zaman açısından ne kadar zor bir durumda olduğumu hiç kimse anlamıyor. En canımın çıktığı anlarda bile herkese karşı nazik ve kibar olmam gerekiyor.

Sizleri elbette ki ben de çok özledim. On yıl görmemek, görüşememek kolay değil. Söyleşecek neler neler birikti. Bütün bu birikimi on yıl sürecek koyu bir sohbet içinde aktarabilirim ancak. Hem de başka işimiz olmayacak. Elimizde demli çaylar, hazırda tonlarca pipo tütünü, uyku muyku yok, zihinler ve diller küşayiş halinde, laf kesmek yasak, sürekli ve aralıksız, gönüller karşı be karşı. Bir de en önemlisi, meclis yerinde nâdân olmayacak, lafı geç anlayan olmayacak, yürekler üryan, öyle değil mi güzelim, canım? Öyle olmadı mı söyleşmenin tadı mı olur? Öyle olmadı mı hangi mesele çözülür? Bahtiyarlık mı kalır bu dünyada öyle olmayınca? Ama bu "ahval ve şerait"i nerede ve ne zaman bulacağız bundan böyle? Doğrusu pek umudum yok artık. Ama belki olur, bakarsın olur, olur mu olur. Hem niye olmasın a canım? Çok şey mi bunlar? Kimseye bir zararı mı var ki? Masumların dileği hiçbir yerde ve hiçbir zamanda hiç mi yerine gelmez bu dünyada? Vay anasını...

Böyle devam edersem sadede giremiyeceğim. İyisi mi burada keselim.

Hasretle gözlerinizden öperim.

Enver Aytekin

Londra, 1 Mart 1988

Enverciğim, sevgili kardeşim,

İnsanlığını her gün biraz daha yitirmekte olan dünyamızda senin gibi dostlardan uzakta yaşamak, inan, gerçek bir eksiklik bizim için. Mektubunda dile getirdiğin duygu ve düşüncelerin o tadına doyulmaz sıcak havası sabahın erken saatlerinde içimizi ışıtıverdi.

Türkçemizi bütün lezzetiyle konuşup yazanları mumla arar olduk. Ne yazık ki, kalemini başkalarının yalan yanlış çevirilerini düzeltmek yolunda kullanmak zorunda kalman, senin gibi birinden yoksun bırakıyor fikir ve sanat dünyamızı.

Çayı kendimiz demliyoruz burada. Sohbeti gece yarılarına kadar sürdürdüğümüz oluyor bazen. Anlatırken, dinlerken senin kahkahaların çınlıyor kulaklarımda arada bir ve çok özlüyorum seni. Haydi, al şu pasaportunu artık. Demli çaylar müessesemizin ikramıdır. Seni aramızda görmenin sevincini yaşayalım birlikte.

Böyle devam edersem, korkarım, ben de sadede giremeyeceğim bir türlü.

Hoşça kal. Gözlerinden öpüyoruz.

Orhan Suda

Vaktimi bir hayli bölüyor yeni "nakli mekân". Rutubetli bir evden rutubetsizine geçebilmek epey uzun sürüyor. Geniş bir salonda çalışıyorum artık. Bir yandan bilgisayar, bir yandan sözlükler. Sabah altıda fırlıyoruz yataktan. Önce beden eğitimi: Bu nemli iklimi dışlamaya çalışmanın ceremesi yirmi dakika sürüyor.

Çayımız sallama değil, demlisinden. Kendimizi BOĞAZ'da düşleyerek yudumluyoruz. Hava güneşliyse, kuş gibi hafifliyoruz. Masama, daha doğrusu masalarıma seğirtiyorum. Biri 2.25, ikisi 1.80 metre uzunluğunda üç masa. Üçü de kendi imalim.

İşim öylesine soluk isteyen bir iş ki, bazen bu üç masa bile yetmiyor. Günde ortalama on dört saat çalışıyorum. Yatağa yattığımda, gecenin biri oluyor en azından. On bir yıllık bir ayrılığı payandalamanin en güvenilir yolu oluyor çalışmak.

Bazı günler dostlarıma bereket, düşmanlarımıza inat deyip tüm güzel şiirleri okuyorum vefalı dostum belleğimden. Aşina yüzler biriktiriyoruz koynumuzda. Çözüp çözüp gömleklerimizin düğmelerini fısıldaşıyoruz onlarla. Bazen 2000 yaşında, bazen yeni doğmuş gibi hissediyoruz kendimizi.

Akıl fıkaralarından bıkkınlık geliyor. Enine boyuna tartışacağımız akıl-izan sahibi Türklere hasret kalıyoruz...

Londra, 15 Mart 1988

Sevgili kardeşim Ahmet Oktay,

"Sevgili Orhan Suda'ya, nice yılların, nice arayışların ve nice acıların içinden gelen bir kitap işte"yi, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*'nı bir arayış'ın en güzel örneklerinden biri olarak selamlıyorum.

Sosyalizm adına çok büyük yanlışları yaşadı insanlığın büyük bir bölümü. Bir talimnameden başka bir şey olmayan Sosyalist Gerçekçiliği, bu yüz karası maskaralığı doğum yerinde ve Türkiye'deki uzantıları içinde adım adım izletiyorsun okurlara.

"Kitabımın sende gerçek okurunu bulacağına inanıyorum" dediğin Orhan Suda'nın bu konuya ilişkin en belirgin ayrıcalığı, sözünü ettiğin başlıca kişileri sadece yazılarından değil, seslerinden, yüzlerinden, voltalarından, kitapsız peygamberliklerinden de tanımış olması, onlarla birlikteliği duvarlar arasında yıllarca yaşamasıdır. Evet, "marksistlerin kendilerini de çözümlemenin odağına almak gerektiğine" (sayfa 183) ben senden daha çok inanıyorum.

> "Sabırsızlıkla denizlerin mürekkep, ağaçların kalem olduğu günü bekliyorum. Bu da kâfi gelmezse, denizleri zehir, ağaçları bıçak yaparız. Kafa mühendisliği bizim, yapısı işçiden gelir"

sözü, Abidin Dino'daki sosyalizm hayranlığının bir tezahürü olmanın ötesinde de bir anlam taşıyor: Aydınlarımız ve onların yeryüzündeki yandaşları mühendisliği kimselere bırakmıyor. Ağır işçilik, işçi kardeşlerimizin sırtına yüklenecek demektir böylece.

Sivas'ta asker arkadaşım, Ankara'da aynı gazetede meslekdaşım, *Yol Üstündeki Semender*'ini tekrar tekrar okuduğum Ahmet Oktay kardeşim, gerçekten övünebilirsin *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları* ile.

Özlemle kucaklıyorum seni.

Orhan Suda

İstanbul, 7 Nisan 1988

Sevgili Orhan Suda,

Biliyor musun, Sivas'ta beni evinde yatıran öğretmen Selahattin Şimşek de, oduncu Kemal Çifteler de öldü. Şimdi yüzlerini olanca netliği ile anımsıyorum; bunca yıldan, bunca ayrılıktan, bunca acıdan sonra.

Eski dostlardan bazılarıyla hâlâ acı çekme konusunda anlaşamıyoruz. Yalnızca bedensel acıya önem veriyorlar. Belki birçoğunun zorlandıkları anda çözülmelerinin bir nedeni, insanın asıl içerden dayanıklı olmak gerektiğini anlayamamaları. Fuçik'in "kafa istemedi mi ağız da konuşmaz, göt de" sözünün doğru bir yanı var elbet. Ama yüreğin, İÇ'in de güçlü olması gerekiyor. Çünkü asıl acıyan insanın içi.

"Yolun yarısını" geçeli yirmi yıl oluyor. Dönüp geriye baktığımda, ömrümün hep içimdeki yaraları onarmakla geçtiğini anlıyorum. Söylemek bile gereksiz: Yaşamımın sonsuz güzellikleri oldu. Güzel kadınlar, güzel dostlar tanıdım. Kitapların dünyası, nice dostluklar sundu bana. Ayakta durabildimse, onlarla durabildim. Ne var ki, yaşamım yine de yıkım imgeleriyle dolu. Bu yüzden iyimserliğe karşı her zaman stratejik bir kuşku var içimde. Siyasal alanda da, düşünsel alanda da sonuna kadar korunan bir iyimserliğin edilginleştirici bir işlevi olduğuna inanıyorum. Bürokratik iyimserlik hep mutlu yarın'dan söz ediyor, ama yaşanan günün bir uzantısı durumuna gelebileceğini hiç dikkate almıyor.

Açıkça söylemek gerekir: Türkiye'de solcu söylem, büyük ölçüde küçük burjuvalaşmış durumda. Elbet yazılarda alabildiğine sert olan arkadaşlar var. Ama, bu yazıların arka planı ürkütücü: Ev sahibi olma güdüsü tüm alanlara yayılıyor: Tv'ye, video'ya, bilgisayara.

Tüketim ideolojisinin sakıncaları üzerinde durulmuyor. Yapılan muhalefetin de sözde muhalefete dönüştüğü düzeyler yeterince kavranamıyor. Jean Baudrillard her şeyin "simüle" edildiğini vurguluyor. Yararlanılabilecek bir kavram.

Sanki Sivas'ın o 500 adımı bulmayan tozlu asfaltında yürüyoruz ve sen bana heyecanla *aliénation* kavramını açıklıyorsun. Ve daha o yıllarda sorunların tek ayak üzerinde çözümlenmesinden yakınıyoruz.

Toplumcu Gerçekliğin Kaynakları, iki ayağı üzerinde düşünme isteğinin ürünü. Çok önemli bulan ve alanında tek kitap olduğunu söyleyen bir-iki kişi çıktı. Ama beni asıl saldıranlar ilgilendirdi. Nasıl yetersiz, nasıl önkabullü yazılardı anlatamam. 600 sayfaya yaklaşan bir kitapta, gerçekten de ilk olan bir kitapta değerli hiçbir yan bulamıyorlardı. Sorduğum sorular burjuva düşüncesinin içine yerleştirilmişti. Böyle yapınca soruların geçersizleştiği sanılıyor ne yazık ki. Ama glasnost ve prestroyka ile şok olmuş durumdalar şimdi. Dolayısıyla yeniden uyumlanma sürecine girdiler.

Yaşım ilerledikçe, yabancı dil bilmezliğime rağmen, olgular üzerinde kendimce düşünebilmeyi daha çok öne alır oldum. Bilgi'nin son yazısı yok. Bu bilgi, toplumun ve dünyanın dönüştürülebilmesini sağlayacak biricik bilgi olsa bile. Zaten, bu türden bir son beklentisi, doğrudan doğruya kurama ters düşüyor. Geleceğin toplumu için de aynı yaklaşım geçerli elbet. Orada da son yazacağını sanmıyorum. Bunlar ülküler bana kalırsa. Burada ülkü (ideal) ile ütopyayı birbirinden ayırdığımı söylemek isterim. Ülkü yanılsama olduğunu ayırdedemeyen bir yanılsama. Engels, Lafargue'a şunları yazıyor:

> "Bilim adamı olunduğu zaman ülkü yoktur. (...) Ülkü sahibi olunduğu zaman bilim adamı olunamaz, çünkü önceden alınmış ve dönülmek istenmeyen bir karar vardır."

Bana göre, ütopya ise her gün yeniden üretilmesi ve kuramda içerilmesi gereken bir kavram. Bu yanıyla da hiçbir zaman gerçekleşmez. Örneğin yabancılaşma biçimlerinin tarih içinde aşılması, bence bu ütopyalardan biri.

Yaşadığımız zaman, Türkiye'de de kitleselleşme ve popülerleşme olgularını gündeme getirdi. Dahası kültür, kitle iletişim araçları sayesinde alabildiğine görselleşti. Bu bağlamda beliren kültürel/yazınsal ve siyasal/felsefi sorunlar, artık yeni çözümleme yöntemlerini de gerektiriyor. Türkiye'de kuramın anavatanındaki bu türden eklemleme girişimleri ne yazık ki görmezden geliniyor ve geleneksel bakış açılarından hangi noktalarda kopulduğu bilimsel ölçütlerle ortaya konmuyor. Bu çabada, kitabımda yazdığım gibi, bir tür döneklik eğilimi görülüyor. Oysa sibernetiğin, iletişim kuramının ve alımlamanın önemli ölçüde maddeci bir eleştiride içerilmeye başlandığı apaçık.

Türkiye bugün, tarihinin en ağır bunalım dönemlerinden birini yaşıyor. Gelir dağılımındaki adaletsizlik alabildiğine büyüyor. Ama öte yandan, çalışan kesimler sistemle alabildiğine bütünleşiyor. İşçiler, kendi intöryerlerinde egemen sınıf(lar)m değerler dünyasına ve tüketim ideolojisine eklemleniyorlar. Ya da kendi sınıf konumlarına karşı duyarsızlaşıyorlar. Genel bir kuntluk var. Hiç kuşkusuz, ekonomik düzeyde şikâyetler var. Ama bu nokta asıl engeli oluşturuyor, her zaman olduğu gibi. Çünkü her ücret ayarlaması ya da her sözleşme kazancı, işçinin sistem-içi kalma özelliğini pekiştiriyor.

Siyasal bilinci güçlendirecek mücadele yöntemleri henüz bulunabilmiş gibi gözükmüyor. Kuru propaganda tv'den, video'dan, radyo'dan, basın'dan yayılan kültürün soğurucu içeriğini açığa çıkaran, dahası, ona karşı çıkılmasını sağlayan bir güç haline gelemiyor.

Ne tuhaftır ki, Türkiye'de cinsel özgürlük ve kadın özgürlüğü hareketine karşı çıkan ve feministleri orospu olarak gören solculara rastlanıyor. Eşcinseller onların gözünde de hâlâ kara derili.

Aile, okul ve devlet miti yüceltiliyor ve ilericiliğin alameti farikası haline getiriliyor. Elbet "kerim Devlet"teki aile ve okul. Hiç kuşkusuz anarşizan eğilimler taşımıyorum. Ama reel sosyalizmin bu kurumları, tıpkı karşıtı kapitalizmde olduğu gibi, baskıcı ve uyumlandırıcı kurumlar biçiminde işlettiğini sanıyorum.

Aynı eğilimlerin Türk aydınları arasında da yeşerdiğini görüyorum. Örneğin, *Çağdaş Felsefe* diye Almanca'dan bir derleme-çeviri yayınlayan A. Çalışlar'ın kitabında "Bilimsel Maddeci Filozoflar" başlıklı bölümünde ipe sapa gelmez bir yığın ada rastlamyor ama Troçki'den tek satırla bile hâlâ söz edilemiyor. Vygotay'den de. Tuhaf olaylar.

Orhancığım, burada olman gereken bir zamanda, ne yazık ki burada değilsin. Açık düşünebilen insanlara gereksinim var. Bu, inançsız olmak değil elbet. Ama benden başka türlü düşünenin yapıtını da başkalarına sunabilmeyi başarmalıyım diye düşünmek gerekiyor. From ya da Marcusse, Foucault ya da Althuser, Raymond Williams ya da Laclau: Her biri gerçeğin üzerinde düşünmeye çalışan, perdenin şurasını burasını kaldırmaya uğraşan insanlar. Sorun, geliştirilen yeni düşüncelerden yararlanabilmeyi bilebilmekte. T. Eagleton ve W. Benjamin, günümüz koşullarında elbette Klasikler'in yazın anlayışının ilerisinde olacaklardır. Ama bu ilerlemeyi ya da gelişmişliği ancak Klasikler'in metinlerini yeniden okuyarak sağlıyorlar.

Oradan, buraya niçin katkıda bulunmayı gündeme getirmiyorsun? Yayımlanan ve oylumlu yazılar yayımlayabilecek durumda olan dergiler var artık. Çalışkanlığın bence malûm. Sözlük yapmak da güzel ve kalıcı bir iş elbet. Ama bence çevirmenliğini şu ara yazın, felsefe ve siyaset üzerinde de yoğunlaştırmalısın.

Yukarda çizdiğim kötümser/karamsar tabloya cesaretle bakabilmeyi sağlayan girişimler de var elbet. Örneğin *Defter* diye, iki ayda bir çıkan bir dergi yayınlayan genç insanlar. 150 sayfalık bir dergi. Enis Batur'un *Gergedan*'ını da anmak gerekir, biraz lüks olsa da.

İşte sana upuzun ve sorunlarla dolu bir mektup. Cevabında yapıp etmelerinden haber bekliyorum. Bir de söz verdiğin o Polonyalı'nın toplumcu gerçekçilikle ilgili yazısını.

Seni özlemle kucaklıyorum.

Binlerce sevgi sana.

Ahmet Oktay

Dursun Akçam'ın roman/hikâye konusunda bir konuşma yapmak üzere geleceğini duyuruyor Londra Halkevi yöneticileri. Oturumu Cahit Baylav'ın yöneteceği belirtiliyor.

Sırf Dursun Akçam'ın hatırına gidiyoruz toplantıya. Sanat/edebiyat sohbeti başlamadan önce Dursun'la kucaklaşıyor, hal hatır soruyoruz. Başta Cahit Baylav olmak üzere TKP'nin Londralı temsilcileri, göçmen işçiler, siyasi sığınmacılar, yerel gazetelerin temsilcileri doluşmuş salona.

Dursun konuşmaya başlıyor başlamasına, ama bir tedirginlik var üzerinde. Düşüncelerini böyle bir ortamda sere serpe ifade edememenin tedirginliği bu. Bir buçuk saat konuşuyor kan ter içinde. Sorulara geçiliyor ondan sonra. Öyle yavan sorular ki, hafakanlar basıyor bana ve Sevgi'ye. Adamcağız kendisini konuk edenlere pek aykırı gelmeyecek bir biçimde cevaplamaya çalışıyor soruları. Dursun'u bu esir alınmışlıktan kurtarmak ve rahatlatmak için söz istiyorum.

Gözlerinin içi gülüyor ben konuşurken. Güdümlü sanatı, sosyalist gerçekçiliği kıyasıya eleştiren konuşmam o kadar etkili oluyor ki dinleyiciler üzerinde, Halkevi yöneticilerinin bütün fiyakası bozuluyor ve Cahit Baylav salonun beş dakikaya kadar boşaltılması gerektiğini, vaktin dolduğunu ileri sürerek sona erdiriyor toplantıyı.

Ayaküstü konuşuyoruz Dursun'la. Akşama bize gel, hasret giderelim diyorum. Pek seviniyor. Mutlaka geleceğini söylüyor.

Halkevi'nde görevli bir genç kendi arabasıyla getiriyor Dursun'u. Sonra ben gene gelir, alırım kendisini diyor. Gece yarısına kadar sürüyor sohbetimiz. Üç gündür tam bir cendere içinde olduğunu, Hamburg'daki aklı kıt Türklerden de bunaldığını anlatıyor Dursun. Sen konuşunca bir büyük yük kalktı üzerimden, keşke hep bir arada olabilseydik diyor. Yurtdışındaki hayatıyla ilgili o kadar hoş hikâyeler anlatıyor ki, kahkahalara boğuyor bizi.

Mutlaka yazışalım, Hamburg'a beklerim, diyor ayrılırken...

Hamburg, 25 Aralık 1988

Sevgili Suda,

Tatlı sesin, yunmuş yıkanmış dost sözcüklerin, ermiş kişiliğin capcanlı yüreğimde ve belleğimde. Resimden anlasaydım senin en güzel portreni ben yapardım sanıyorum.

Evet, bir kötü yıl daha geçti. Yeni Yıl güzel olsun. Tüm kötüler, kötülükler, gömüldükleri yerde kalsın. Yaşasın iyi ve güzel olan. İnsanca, kardeşçe kucaklaşsın insanlar... Bu dilek bizden.

Senin ve yengemin yeni yıllarını da bu anlamda kutluyorum. Daha çok çok yıllar diliyorum.

Dursun Akçam

Londra, 3 Ocak 1989

Sevgili Akçam Kardeş,

Yeni Yıl'ın üçüncü gününe senin kartınla başladım: Sabah serinliğinde gelen kartınla. Beni böylesine değerlendirmiş olman, şu dar dünyada, insanca sevgilerin henüz yitmemiş olduğunun en güzel kanıtlarından biri. 1986'da bana gönderilen bir dergide, hiç haberim olmaksızın yer alan bir yazı da, beni gene bugünkü gibi yürekten sevindirmişti.

İdeolojilerin potasında eritilmemiş, kaynağını göğüs kafesimizin altındaki cevherden alan sevda uğrunadır bunca çektiklerimiz. Dostlukları siyaset pusulasına göre kurmanın aldatıcı ve kahredici tehlikesini 1952-1957 döneminde hapishanede yaşarken sezmiştim ilk kez. Yolumu, yöntemimi kendi aklımın ışığında bulmaya ilk o zaman söz vermiştim. Bu sözüme bağlı kaldım hep. Sel gider kum kalır'ı, ideolojiler tükenir, insan kalır'a dönüştürdüm ömrüm boyunca. İçim dışım asude bir bahar ülkesi benim. Hiçbir şeye değişemem bunun verdiği güzelliği, huzuru.

Yazılar yazmak, çeviriler yapmakla geçiyor günlerim. Çevirilerden birinin adı "Şair ve Devrim." İbret verici bir inceleme. Benim çok sevdiğim ve genç yaşında, Mayakovski'den önce canına kıyan Yesenin'in bir şiiri var ki bu yazıda, senin gibi toprak insanlarının ince duyarlığını dile getiriyor. Tarımda makineleşmeyle (demir konukla) birlikte gelen insansızlığı öyle güzel dile getiriyor ki Yesenin... Dinle bak:

Kırların, içli türkülerle bezenmiş
Tahta köprülerin son şairiyim ben.
Hoşça kal diyorum
Yaprakları ak bulutlar gibi
Titreşen kayınlara.
Altın bir alevde
Parlak bir ışık gibi tükenecek bedenim
Ve yansıyacak ahşap bir duvar saatine benzeyen
Dolunayda son nefesim.
Az sonra, demirden bir konuk dolduracak

Gök mavisi bozkırda yerimi
Tunçtan elleriyle devşirecek
Doğan güneş gibi dört bir yana
Savrulmuş ekinleri.
Ey cansız soğuk, ey yabancı eller!
Sizlerle hiçbir zaman yaşamayacak türkülerim.
Oynak taylara benzeyen buğday
Başaklarından başka kimse ağlamayacak
Ölümüne eski efendilerinin.
Ve devşirecek onların
Dertli kişnemelerini rüzgâr
Onlarla birlikte başlayacak
Halay çekmeye anılar.

Yeni yılda benden/bizden haberler şimdilik bu kadar. İlkbaharda on beş-yirmi günlük bir Avrupa gezisi düşlüyoruz. Gerçekleşirse eğer, şiirlerle, edebiyatla koyun koyuna bir geceyi birlikte geçireceğiz demektir.

Yaşasın Yeni Yıl'da güdümsüz sanat, hilesiz dostluk, aydınlık, hür düşünce! Seni özlemle kucaklıyorum. Güzellikler içinde geçsin ömrün. Yengen selamlarını, sevgilerini yolluyor. Hoşça kal.

Orhan Suda

19 Ocak 1989

Sevgili Suda, Güzel dost,

Sözcükleri politik gruplar parsellediler diye biz onlardan vaz mı geçeceğiz? Hayır, "dost" sözcüğüne en güzel içeriğini vererek senin için yazdım en başa! Cuk diye de oturdu yerine, yozlaşmış, tekdüzeleşmiş anlamı dışında...

Mektubunu hazla okudum, yudum yudum. Damıtılmış bir ifade, "Yesenin'in şiiri", Metin İlkin'den aktardığınız kupür, hepsi bir bütünlük içinde. Üç ayrı parçayı bir müzik, bir sanat kompozisyonu bütünlüğü içinde tattım. Eliniz, diliniz dert görmeye... Yabancı bir ülkede, sözcüklerin bile yozlaştırıldığı, kısırlaştırıldığı bir sığlık ortamında Suda'ca anlatımlara nasıl da özlemimiz varmış meğer.

Birkaç satırlık bir mektup üstüne bu denli laf etmek yadırganabilir. Ben de hemen Bedri Rahmi'nin bir dizesini belge olarak ileri sürebilirim: Şiirin güzelini, hasını ayak sesinden tanırım...

Benim "mola"larım çok uzun oldu. Çok zaman yitirdim. Kazandıklarım oldu ama kayıpların daha çok... Doğru dürüst okuyamadım bile. 55 yaşından sonra sıfırdan yabancı dil öğrenme çabaları da çok pahalıya mal oldu bana. Bir yanıyla da güzel oldu. Hani derler ya, "o mahiler ki derya içre deryayı bilmezler", bence bu bir hiciv değil, bir gerçek! Deryanın içinde dalgalarda sürüklenen insanlar, deryanın dışına çıktıkları zaman onun büyüklüğünü daha iyi anlıyorlar! Şimdi dönüp geriye baktığım zaman –pek bakmak istemiyorum ya– dünyayı eskitmiş olduğumu anlıyorum. Eski filmleri ve onların kopuk parçalarını hiç mi hiç yaşamak istemiyorum! Müthiş bir rahatsızlık duyuyorum. Her şeyi yeni baştan yorumlamak, yeniden düşünmek istiyorum, kendi bağımsız tahtımda... Ne ki ömrümüz de geldi, yukarılara tırmandı.

Sevgili Suda, bizim yakından tanışmamız da geç kaldı. Ama bu denlisine de şükür. Yolunuzu bu yerlere düşüreceğiniz umudu içindeyim. Daracık sayfalarda değil, zamanın genişliği içinde söyleşeceğiz.

Çok çok sevgiler, saygılar sana, yenge hanıma. Molasız çalışmalarında bin bereket dileği ile.

Dursun Akçam

Birden tatsız bir durum çıkıyor ortaya. Hiç hesapta yokken bir kalp hikâyesi giriyor araya. Hastane, filmler, kan almalar, yorma testleri damarlarımda bir daralma ya da pıhtılanma olabileceğini haber veriyor. Acil bir anjiyo için sıra bekliyorum. Damarlara sonda ile girilecek. Ayrıntılı durum asıl o zaman belli olacak. Bir ameliyat gerekecek belki.

Çalışma tempomu azaltıyorum biraz. Oyalanıyorum günlerdir... KALP NAHİYESİ ve NÜFUS İDARESİ MÖHİMDİR diyorum kendi kendime.

Aslında hiç gelmeseydik bu dünyaya daha iyi olurmuş. Kuşlara, böceklere imreniyorum: Giyim kuşam istemiyorlar. Kira ödemiyorlar. Askere, savaşa gitmiyorlar. Mahpuslarda çürümüyorlar. Market market dolaşıp sağlığa bunca zararlı sözde "fenni" yiyecekleri tıkınmıyorlar. Dedikodu bilmiyorlar. Odun, kömür, ulaşım masrafları yok. Siyasi partiler kurup "ideolojicilik" oynamıyorlar.

Bu arada, *Hasretinden Prangalar Eskittim*'i bir kere daha okudum ve beni artık doyurmadığını gördüm. Bir şeye inanmış olmak, bir inancı dile getirmek ve bu inancı, yer yer olağanüstü imgelerle bezemek, belli bir süre geçerli oluyor, göklere çıkarılıyor, ama geriye pek fazla bir şey kalmıyor. Hele Ahmet Arif hakkında kitabına yazılan önsözler bir yavanlık örneği. Hepsi de sözbirliği etmiş gibi, Ahmet Arif'in halka inandığından, bir davaya baş koyduğundan, namuslu kişiliğinden, halk dilini ustaca kullandığından dem vuruyor da, şiirlerini irdelemeyi adeta es geçiyor. "Ol kitapta öyle yazılıdır" dendi mi, millet aşka geliyor. Aşka gelenlerin de yüzde 95'i "ol kitabı" hiçbir zaman doğru dürüst okumuş değil, sadece satın almış kişiler. Dranas'ın Olvido'su bütün ihtişamıyla gülümsüyor bize, üstelik "ol kitabın" sözünü etmeksizin...

Londra, 14 Şubat 1990

Sevgili Ahmet Oktay,

Dileğini yerine getirdi Adalet Ağaoğlu. Senin adına yanaklarımdan öptü hasretle. Seni de iki yanağından öpmesini söyledim kendisine. Vaktin nasıl geçtiğini bilemedik.

Bugün de kitabın çıkıverdi postadan. Öğle üzeriydi. Hemen koyuldum okumaya. Seni bir de bu kitabın için öpüyor, sevgiyle kucaklıyorum. *Sosyalist Gerçekçiliğin Kaynakları*'ndan sonra, imbikten süzülmüşçesine kotarılmış çok önemli bir çalışma bu. Bir mit'i anlamanın ötesinde, mitleri yıkmanın, özgür düşünüşün seçkin örneklerinden biri olmuş *Karanfil ve Pranga.*

Ahmet Arif ikinci kitabını ne zaman yayınlar, bilemem. Yayınlasa bile, şiirlerinin, prangalar'ı kırıp yepyeni bir kimliğe bürünmüş olabileceğini hiç sanmıyorum. Sadece mideyi değil, zihni de beslemek, duyargaları dünyaya açık tutmak gerekiyor. *Hasretinden Prangalar Eskittim* 40. basımını da yapsa, kökeni, kültür düzeyi ve psikolojik yapısı bir DİRİLİŞ'i imkânsız kılacaktır.

Ahmet Arif için, *Karanfil ve Pranga*'nın son paragrafı bunun böyle olacağının habercisidir şimdiden.

Bu ayın yirmisinde sağlık kontrolünden geçeceğim hastanede. Sanırım, "Durumunuz iyidir, Nisan ortalarına doğru çok daha iyi olacaksınız" diyeceklerdir. Gün be gün kendimi daha iyi hissediyorum. Tek zorum, ameliyat yerlerinin sancısı. Gerçi giderek azalan bir sancı bu, ama soğuk, rüzgâr ve rutubet en büyük düşman bana. Kısacası Nisan sonuna kadar rölantide yaşamaya devam.

Sağlığına "mukayyet ol" Ahmetciğim. En verimli dönemindesin.

Adalet'i benim yerime öp. Mektubunu beklediğimi, sesinin içimi ışıttığını bilesin. Soranlara çok selam.

Orhan Suda

Bir uçak atımı uzakta olan, ama ancak geceleri düşlerimde gidebildiğim Türkiye'nin kapıları on dört yıl sonra açılıyor bana. Mahalle arkadaşlarımla çember çevirdiğim, salıncaklarında kolan vurduğum, masallarını dinleyerek, ezberleyerek büyüdüğüm, dutlarından, yarma şeftalilerinden, dalları basmış kirazlarından, kırk çeşit üzümünden yediğim, soğuk sularından içtiğim, hapishanelerinde bir ütopya vurgunu insanlarıyla kardeşçe bir dostluğu beş yıl paylaştığım, beni ben eden memleketime kavuşuyorum nihayet.

Havaalanında bizi karşılayan dostlarımızla, akrabalarımızla sımsıcak kucaklaşmak kaybolmuş bir cennete ayak bastığımızın ilk habercisi oluyor. Ama o anda başımıza gelenlerden ötürü ancak gece geç vakit varabiliyoruz evimize. Sevincimizden uyku tutmuyor ikimizi de. Büyük bir coşkunluğu yaşıyoruz.

Uçak biletimiz bir aylık olduğu için herkesi, her şeyi bir an önce görmek istiyoruz. Ankara'ya da gidiyoruz. Ablamın evinde tüm akrabalar bir araya geliyoruz vardığımızın ikinci gecesi. Kız kardeşim İlknur, kızı Elif, yeğenlerim Güven'le Figen, ablam, enişte m, Figen'in kocası Ali Rıza Cihan, büyük dayımın kızı Gönül onca yıl birbirimizden ayrı kalmış olmanın acısını şarkılarla, türkülerle çıkarıyoruz. Gönül'le Elif'in söyledikleri hasret türküleri, aryalar tüm dertlerimizi unutturuyor.

Ertesi gün akşamüzeri Toplum Kitabevi'nin sahibi Remzi İnanç'la buluşuyoruz. Hisar'da ünlü bir restoranda ziyafet çekiyor bize. Daracık sokaklar, Hisarönü çocukluk günlerime götürüyor beni. Hisarönü'ndeki evimizden Ulus İlkokulu'na koşarak giderken görüyorum kendimi. Bir ara Sevgi'nin kulağına eğilip dönmeyelim Londra'ya, Ankara'ya yerleşelim, diyorum. O an gerçekten istiyorum bunu.

Bir ay yıldırım gibi geçiyor. Bu bir ayın son on gününü de dönerken bir aksilik olmasın diye, bilgisayardan adımı sildirmekle geçiriyoruz. Saçmanın saçması bir durum yaşıyoruz. Bu olan bitenin dışında, on dört yıl sonra, genellikle olumlu izlenimlerle ayrılıyoruz İstanbul'dan.

Londra, 9 Kasım 1991

Şanarcığım,

Çeviri bir kitaptan dolayı hakkımda verilmiş beş yıllık mahkûmiyet kararının tüm sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırıldığını bildiren mahkeme kararı elime ulaştı nihayet. Ve biz 14 yıllık bir aradan sonra, 25 Eylül 1991'de Atatürk Hava limanına indik. Dosdoğru evimize gideceğimizi umarken yolculuğumuzun öbür yüzü başladı.

– Kâzım, Beyefendiyi Emniyet Amirliği'ne götür, deyiverdi pasaportu damgalayan haysiyetli memur (haysiyetli enginar). Sevgi'nin pasaportunu damgaladı ardından. Polis Kâzım beni Amirliğe götürürken, Sevgi seğirti:

– Ben eşiyim, "birlikte gideriz"i bastırdı.

Vardık amirliğe.

Kibarca karşılandık. Soruyorum:

– Sorun nedir Beyefendi?

– Bir şey değil, önemsiz!

Sonra telefona sarıldı Beyefendi, hafifçe seslendi:

– Şu Orhan Suda'nın dosyasını getirin!

Tam bu sırada Sevgi'nin kardeşi, diş doktoru Ertuğrul nefes nefese daldı içeri (nasıl daldığını sonra öğreniyoruz: Ulufeler, rüşvetler dağıtarak). Kucaklaştık:

– Ufak bir pürüz var. Merak etmeyin, çözeceğiz, dedi.

Ve ben, Sevgi, Ertuğrul, polis Kâzım, havalimanına bağlı bir başka Emniyet Amirliği'ne gitmek üzere, odadan ayrıldık. Ve de bizi bekleyenlerin arasına karıştık. Akrabaların yanı sıra, *Cumhuriyet*'den, *Hürriyet*'den muhabirler, Yurdakul Fincancı, yayımcı Enver Aytekin, yazar dostlar, Avukat Gülçin Çaylıgil, yardımcısı Öznur Hanım, Halim Spatar birbirimize sarıldık. Flaşlar, sorular, poz poz resim çekmeler.

Ertuğrul, anabilim dalı başkanı coğrafya profesörü bacanağım Sermet Erer, baldızım Sabahat Erer ve diğerleri arabalara doluşarak, hep birlikte Emniyet Amirliği'ne vardık.

Ertuğrul, daha günlerce önce, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden, tahditin kaldırıldığına ve adımın terminallerdeki bilgisayarlardan

silinmesine ilişkin kararı sağlamış ve karar İstanbul Birinci Şube Tahdit Masası'na ulaşmış. Fakat orada kalmış, kasten bildirmemişler. Gülçin Hanım ter içinde ve bütün iyi niyetiyle,

– Orhan Bey, biz tahditin kaldırılması için dört ay önce Emniyet Genel Müdürlüğü'ne dilekçe verdik. Oralı bile olmadılar. Ertuğrul Bey araya girmeseydi, daha kimbilir ne kadar bekleyecektik. Bizi Birinci Şube'den, Emniyet'den içeri sokmuyorlar, savsaklıyorlar, dedi.

Tam iki buçuk saat bekletildikten sonra, Birinci Şube'den o mahut kararın mevcudiyeti doğrulandı ve ben bir zabıt işleminden sonra serbest bırakıldım.

FAKAT, adım terminaldeki bilgisayardan gene silinmedi.

Bu durumda, çıkış yapamayacağımız, biletlerimizin yanacağı, havalimanında bavullarımızla çivilenip kalacağımız kafamıza dank etti.

İlerici, solcu avukatların yasal girişimleri, pratikte sonuçsuz kalıyor bu bilgisayar karşısında. Oradaki görevliler, bile bile, eziyet olsun diye silmiyorlar.

Ve biz, yani Mustafa Ekmekçi, Ekmekçi'nin sözünü geçirdiği İçişleri Bakanı'nın özel kalem müdürü (Ekmekçi ile birlikte gittik makamına), Yurdakul Fincancı, *Milliyet*'in istihbarat müdürü Erkan Yiğit, Ertuğrul ve halden laftan anlar üç adet Emniyet Müdür muavini, Pasaport Dairesi Müdürü, adımızı, anlı şanlı, Türk be Türk adımızı bilgisayardan sildirmek için var gücümüzle uğraştık.

Ama bu meret bilgisayara (bizlerin binlerce Sterlinini ham eden bilgisayara) söz anlatmak mümkün değil.

Adliyeye koşturduk, yukarda adı geçen hatırlı kişilerin aracılığı ile, İnfaz Savcılığı'ndan, yurtdışına çıkış yasağının kaldırıldığına dair yeniden bir karar çıkarttık. Bu kararı göstererek Pasaport Dairesi'nden Telsiz emri başlıklı bir karar daha sağladık. Ve bu iki karara rağmen, bilgisayardan adım silinmedi.

Dönüşümüze dört gün kala, Denizcilik İşletmesi Genel Müdür Yardımcısı yeğenim Güven Tekinsoy girdi devreye. İstanbul Basın Savcısı Turan Özatan yakın arkadaşıymış. Onun aracılığı ile nihayet, adımın bilgisayardan sildirildiği haberi ulaştı. Havalimanında Emniyet Müdür Muavini Çetin Bey'in, pasaportları damgalayan görevli İbrahim Çelik'in haberdar edildiği, pasaportumu İbrahim Çelik'e göstermem gerektiği bildirildi.

Ve biz sabahın köründe, karga bokunu yemeden havalimanına gittiğimizde, yukarda adı geçen zevatın saat dokuzdan sonra işbaşı

yapacaklarını öğrenmiş bulunduk. Bizim uçak sekize beş kala kalkacaktı. Ertuğrul girdi gene devreye. Biz bagaj kontrolü yaptırırken, pasaportumu ve söz konusu iki kararı ilgililere göstererek, en sonunda pasaportuma çıkış damgası vurdurdu.

Ertuğrul ilgili memura sordu:

– Bilgisayardan silindi mi?

– Evet, silindi, fakat siz gene de, bu iki kararı her zaman yanınızda taşıyın, oldu adamın cevabı.

Sevgili Şanar, çıkmayan lekeye benziyor bu sildirme işi. Günde kaç defa duş alırsan al, silinmiyor kardeşim, silmiyorlar! Bulunsun, ilerde lazım olur, diyorlar. Ayrıca, isimler bir defterde yazılı olarak da varmış. Elektrikler kesildiğinde, bilgisayarlar çalışmadığında, o deftere bakıp adını şıp diye buluyorlarmış. Ve sen o ana kadar kaç kere giriş-çıkış yapmış olursan ol, ben anlamam adın burada yazılı, yürü Emniyet'e diyorlarmış.

Şimdi anladın mı ilgili memurun siz bu iki kararı her zaman yanınızda taşıyın cevherini niçin yumurtladığını?

Öpüldünüz hep birlikte, birikmiş özlemlerle...

Orhan Suda

Londra, Nisan 2004

Doğan Görsev telefon ediyor. "Pek özledim sizleri. Bizim burdan Londra'ya günü birliğine çok ucuza gidip gelen bir otobüste yer ayırttım. İki gün sonra otobüs sabah beşte Trafalgar Meydanı'nda olacak. Bir taksiye atlayıp sizin eve geleceğim" diyor. Bayram ediyorum Doğan gelecek diye. Dostluğun böylesine can kurban. Pencerelerde perde oluyorum, Doğan'ı getirecek taksiyi görebilmek için. Doğan, sabahın beş buçuğunda aydınlatıyor odamızı. Sanki her zaman berabermişiz gibi kaldığımız yerden başlıyoruz. Vakitten çalmak için hızla konuşuyoruz ikimiz de. Sevgi habire çay, kahve yetiştiriyor bize. Konyak kadehlerini de yuvarlıyoruz çayların yanı sıra. Akşam dokuzda Doğan'ı uğurladıktan sonra eve geldiğimizde bir gariplik çöküyor üzerimize. Bir hafta sonra mektup yazıyorum Doğan'a:

Doğancığım, iki gözüm,

Bugün Cumartesi. Bu gün arka odaya, hani seninle sekiz saatliğine de olsa, sohbeti balla beslediğimiz o çalışma odasına çıkardım kendimi. Pencereden dışarıya bakıyorum. İnanılmaz bir kar, Londra'da görmeye hiç alışık olmadığımız bir kar, duru bir beyazlık kaplamış her yeri. Bastıkça, yürüdükçe ayaklarımızın altında gıcırdayan o eski Ankara karlarını, seninle 1948'lerde Sıhhıye'nin oradan Cebeci'ye doğru konuşa konuşa yürüdüğümüz yolları hatırladım. Mis gibi bir Doğan kokusu tüttü burnumda.

İşte tam o sırada inanılmaz bir şey oldu. Sevgi girdi kapıdan içeri.

– Bil bakalım, kimden, dedi.

– Doğan'dan mı?

Sevinçle güldü. Hızla açtık zarfı. Mektubun ve o güzelim suretlerimiz çıktı içinden. Gel de ne tesadüf, deme. Bir ermişliğimiz varmış demek.

Yudum yudum okuduk mektubunu. İçimizi ışıttın. Hay ömrüne bereket!

Senden hep mektuplar bekledim, için için yazıp da kâğıda dökmediğin mektuplar bekledim. Kendine haksızlık ediyorsun. Duygu ve düşüncelerini böylesine derinden ve akılda kalıcı bir ifadeyle ve

az rastlanır güzellikteki bir elyazısıyla dile getirdiğin halde, yazmamak, yazmaktan kaçınmak için bunca bahaneye kalkışmana hayıflanıyorum.

1948'den beri, sen yokken, sen uzaklardayken, hücrede, hapishanede, hapisten çıktıktan sonra, sürgünde, İzmir'de, İstanbul'da, Sivas'ta, Ankara'da, Fransa'da ve Londra'da seninle konuşur oldum muttasıl. Birlikte olamadığımıza yazıklandım durdum. Tasvir ile ifade arasındaki derin farkı ve bir yığın derinliği tartışa tartışa, güneşe, ayışığına, aydınlıklara yol almak istedim.

Starova'dan çevirdiğim ikinci kitabı, *Babamın Kitapları*'nı ayrı posta ile yolluyorum. Bana sorarsan, kitap sevgisinin, baba ile oğul arasında kitaplar aracılığı ile kurulan derin sevginin dile getirildiği unutulmaz bölümler içeriyor bu roman.

Sen, ben ve birçoklarımız teoride yaşadık sosyalist uygulamayı. Starova gibiler onu etiyle, kemiği ile yaşadılar. Onlara sosyalizmin erdemlerinden söz etmeye kalkıştığımızda, yüzlerinde acı bir gülümsemenin belireceğini görür gibi oluyorum.

Ayrıca, Arif Damar'ın *Adam Sanat*'da yayınlanan o uzun şiirinin kopyasını yolluyorum. Bugünlerde dilimden düşmez oldu. Bir tür senfoni gibi sanki. Üstelik, onun böyle bir şiir yazabileceğini hiç ummazken çıkıverdi karşıma.

Bir de size Prévert'den tadımlık iki şiir gönderiyorum ilişikte. Noel Baba Orhan'ın torbasından çıkanlar şimdilik bu kadar.

Mektubun bugün (30. 12. 2000) geldi. Hiç sektirmeden aynı gün cevaplıyorum. Postaya 02. 01. 2001'de atacağım. Üç günlük bir tatile giriyor Londralılar.

Müziğin, resmin, sanatın, yalın dostluğun birliğine emanet olun.

Füruzan'ın *Sevda Dolu Bir Yaz*'ını, Ayfer Tunç'un *Aziz Bey Hadisesi*'ni tekrar tekrar okuduk. Olağanüstü güzel hikâyeler.

Son günlerde bir alıntının hüznünü yaşıyorum: Jean Giono'nun *Eğlentisiz Bir Kral*'ında bir alıntı var, ilk başta:

"Gaydanızı ve onun diğer küçük parçalarını bana yollasaydınız eğer, onları kendi elimle yerlerine takar ve dayanılmaz mahpusluğuma pek uygun düşen birkaç acıklı hava çalardım".

Belli ki gayda gönderilmemiş ve o mahpus adam yüreğini dağlayan hüznü seslendirecek bir acıklı hava çalamamış.

Geriye baktığımda hapiste geçirdiğim o beş yılı bağrımda bir define gibi gizlemiş olduğumu duyumsuyorum ve adsız kahramanlar diyeceğim, sıradan, ama gerçek birer dost olan hapishane arkadaşlarımı (ölenleri dahil) öylesine özlüyorum ki...

Hapislik, çocukluğum ve gençliğim iç içe geçiyor ve bizi kıskıvrak yakalamış bugünkü ZAMAN'a, insansız, donuk, kaskatı ZAMAN'a hiç benzemeyen bambaşka bir ZAMAN'da kolan vurmaya başlıyorum: Anacığım şarkı söylüyor Yına Sumac'ı aratmayan sesiyle. Teyzeler, halalar, yeğenler arasında sevinçlerle sarmalanmış o tasasız, o mutlu çocuğu, o güleç delikanlıyı, o Orhan Suda'yı görüyorum. Çarşıya alışverişe giderken, komşu teyzelerin kapılarını çalıp istediğiniz bir şey varsa alayım diyorum. Oruç bozanlara katılıyorum iftar sofralarında. Radyoda ajans haberlerini okuyan spikere "Ah evladım, ağzına sağlık" diyen Raife halanın ellerini, yüzünü öpüyorum. Mahallemizin güzel kızlarını sıkıştırıyorum alaca karanlıkta. Beni ben eden o güzel insanlar hora tepiyorlar o Orhan'ı aralarına alıp. Fotoğraflarımızı çekiyor görünmeyen, sihirbaz bir fotoğrafçı.

Bu Anılar'ın son sayfalarını rahat bir ortamda yazabilmemi on dört genç dostumuzun manevi değeri paha biçilmez yardımlarına borçluyum. Londra'da, yirmi yıldan sonra, ilk defa doğru dürüst, hem de kocaman bahçeli bir eve yerleşmemizi onlar sağladılar. Evin tüm duvarlarının badanasını, döşemelerin boyanmasını, binlerce kitabın, birikmiş ha birikmiş bir yığın eşyanın hiç yüksünmeden taşınmasını onlar gerçekleştirdiler. Aslında, bir kamerayla saptanması gereken olağanüstü bir imeceydi bu. Ne yazık ki, her iş bittikten sonra akıl edebildik bunu.

Binlerce teşekkür Camden Belediyesi Planlama Bölümü ekip başı yüksek mimar Emel Teymur'a, Türk Eğitim Birliği başkanı ve on parmağında on marifet elektrik mühendisi Önder Biçer'e ve arkeolog kız arkadaşı Semiha Durak'a, dört-beş işi bir arada kotaran, bu arada Shakespeare İngilizcesini sökebilmek için imanı gevreyen Ergun Nalbantoğlu'na ve zarif kız arkadaşı Nazan Uçar'a, ince bir duyarlık ve özveri simgesi Günnur İlhan'a, her zaman, her yerde herkesin yardımına koşan bas gitarcı ve besteci Sedat Sarıcı'ya, ölümcül bir hastalığı irade gücüyle yenip durmadan proje üreten tatlı dilli mimar Muzaffer Taşdelen'e, yıllarca bakımsız kalmış bahçeyi düzenleyen, çimlendiren Hüseyin Özyurtlu ile yeni evimizi pırıl pırıl eden alçakgönüllü eşi Nalan Özyurtlu'ya, arabasıyla uzağı yakın eyleyen Halis Arsöz'e, çerkez güzeli cıvıl cıvıl Gupset Bageoğlu'na, incecik kollarıyla koca koca kolileri kaldıran master öğrencisi Cankat Gış'a ve yeni evimizle eskisi arasında kamyonetiyle ring seferi yapan Süleyman Atım'a...

Adlar Dizini

A

Adıvar, Halide Edip, 26
Ahmet Arif, 57, 69, 79, 110, 174, 266, 267
Ahmet Oktay, 110, 133, 256, 260, 267
Akça, Nurettin, 127, 128
Akçam, Dursun, 261, 262, 263, 265
Akol, Günseli, 29
Arıcan, Mehmet, 141
Aşüroğlu, Tuğrul, 105
Atademir, H. Ragıp, 24
Akseyımen, Nihat, 232
Aksoy, Suat. 132, 133
Akşar, Asım, 82
Aktimur, Cazım, 58, 70, 85
Alpago, Saim, 27
Altıneş, Saim, 37, 62, 63, 67, 78, 100, 104
Anday, Melih Cevdet, 24, 26, 30, 35, 131, 163, 169, 207
Arhavi, Mustafa, 58, 68, 85
Ataç, Nurullah, 23 ,24
Atılal, İbrahim, 57, 60
Ay, Lütfi, 23, 24, 26
Aydemir, Cavit, 66
Aytekin, Enver, 123, 127, 128, 131, 190, 253, 269

B

Bakırsan, Şahap, 76
Batur, Enis, 260
Baykal, Deniz, 131
Bilge, Ahmet, 70, 76, 93, 94, 95
Bilge, Karasu, 136
Bilge, Macit, 59, 70
Boratav, Korkut, 81, 131
Buyrukçu, Muzaffer, 128
Baraner, Reşat Fuat, 58, 83, 92
Başaran, Heyecan, 27
Baştımar, Dündar, 58
Baştımar, Zeki, 66, 80, 93
Baştuji, Kâmuran, 40, 51, 60, 67
Baylav, Cahit, 261
Bekir, Kemal [(Öz)manav], 27, 31, 34, 40, 51, 52. 60, 64, 67, 69, 75
Belli, Mihri, 57, 73, 89
Benneci, Celal, 56
Berç, 191
Berktay, Erdoğan, 57, 83, 100, 101, 102,
Bilgi, Alaeddin, 28
Bozışık, Mehmet, 89
Buldu, Kadrı, 63, 67, 78, 80

C–Ç

Cezayirli, Vedii, 105, 106
Cansever, Edip, 118, 128
Canova, Mahir, 26, 27, 28,
Cemgil, Adnan, 22
Cerit, Yalçın, 134
Chervel, André, 1, 4, 143, 146
Çalışır, Halil, 79, 80
Çandar, Cengiz, 134
Çandar, Saffet, 134
Çapan, Cevat, 150
Çıdamlı, Nejat, 36
Çıdamlı, Nevzat, 27, 34
Çayıroğlu, Şeref, 159, 237

Çelenk, Halit, 134
Çelenk, Şekibe, 134
Çetiner, Doğan, 59, 63, 78
Çolpan, Yılmaz, 75, 150, 175

D
Damar, Arif, 273
Dede Ahmet, 64, 82
Değmer, Şefik Hüsnü, 58
Dikmen, Sabahattin, 90
Dinçer, Nabi, 72
Dinçer, Raci, 72
Doğan, Mehmet, 31
Duru, Orhan, 138
Dündar, Rahmi, 103

E
Ebert, Karl, 26, 27
Ege, Süleyman, 133
Eldelekli, Abdullah, 134, 149, 150
Erhat, Azra, 24
Erkin, Cemal, 118, 120, 121, 122
Evrenos, Abdullah, 22
Eyüboğlu, Sabahattin, 24

F
Fırıncı, Ahmet, 64

G
Gayretli, Ahmet, 79
Giray, Fethi, 104, 105
Görsev, Doğan, 30, 250, 272
Gülmez, Bahadır, 155
Gülmez, Gülnihal, 155, 167, 168, 173, 174, 178, 180, 182, 185, 193, 194, 217, 239
Gökçe, Enver, 46, 66, 67, 77, 80, 84, 86, 96, 141
Güney, Dora, 160, 161, 163, 164, 195, 196, 233
Güney, Erol, 23, 38, 160, 162, 163
Güneyçal, Aydın Sami, 30

H
Hasırcı, İhsan, 82, 141
Hızır, Nusret, 24, 25, 30
Hicri, 134
Hürol, Ekmel, 27
Hilav, Selahattin, 123, 127, 128

I–İ
Ilgaz, Rifat, 129, 237
Irgat, Cahit, 130
İlkin, Metin, 141, 142, 187, 206, 265

K
Karadeniz, Tarık, 142
Karahan, Edip, 128
Kemal, Orhan, 123, 127
Kunt, Gazanfer, 105
Kuruç, Bilsay, 131
Kanbolat, Yahya, 131, 132, 245
Kandemir, Demir, 40, 52, 67, 179, 222
Kıray, İbrahim, 58
Kız Necmi, 35
Köni, Hayrünisa, 22
Kurdakul, Şükran, 59
Kurtuluş, Baki, 30

L
Levet, Füsun, 251
Levet, Hervé, 251

M
Maden, Sait, 127
Moral, Şaziye, 28
Mutluay, Rauf, 35, 166
Muhittin Abi, 127, 128

N
Naci, Fethi, 128
Nahire, 130
Novara, Daryo, 141
Nugay, Raziye, 136

Nayır, Yaşar Nabi, 24
Nesin, Aziz, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 131, 241

O–Ö
Orhan Veli, 23, 24, 35, 163, 195, 233,
Ormanlar, Günnur, 121
Ormanlar, Şaban, 57, 120, 121, 123
Ökte, Zekai, 137
Ölçer, Halil, 50, 51, 60, 83
Özbay, Sabahattin, 40, 84
Özertem, Kemal, 102
Özön, Nijat, 75
Özyener, Bahattin, 112

P
Patriyot Hayati, 62, 76
Peltek, Oğuz, 23
Pirhasan, Abdülkadir, 58

R
Rifat, Oktay, 24, 35, 163

S–Ş
Saim (yarbay), 117, 118, 119, 120, 122
Sonku, Cahide, 130
Sayılgan, Aclan, 27, 40, 43, 67, 75
Sayman, Yücel, 140
Sencer, Hayati, 78
Sherhen, Hermann, 24
Sirmen, Barika, 28
Solok, Cevdet Kudret, 22, 24
Spatar, Halim, 57, 68, 269
Su, Ruhi, 59, 69, 73, 84, 90, 94
Suda, Sırrı, 50
Şekeroğlu, Faik, 59, 80
Şen, Bilal, 75, 76

T
Tahir, Kemal, 123, 127
Tekinsoy, Güven, 270
Terzi Emin, 59, 76
Tura, Ercan, 30
Tükel, Süha Sükuti, 101, 103, 107
Tanör, Bülent, 138, 140
Taşkıran, 60, 79
Toygar, Cemil, 80
Tözün, Hayati (Patriyot Hayati), 62, 76
Tuna, Turan, 40, 51, 52, 58, 60, 67, 68, 75
Tuncel, Bedrettin, 24
Tüfekçi, Gürbüz, 28

U
Umut, Sıdıka, 69
Uraz, Ulvi, 68
User, Enis, 249
Uslu, Tayyar, 79
Uğurlu, Nurer, 127, 128
Uygur, Muammer, 132

Y
Yağcı, Öner, 141
Yalçın, İrfan, 141
Yamaç, Cavit, 130
Yalçınkaya, Halil, 57, 69
Yaşlıçam, Kenan, 76
Yeğin, Şemsa, 141, 142
Yelkenkaya, Recep, 100
Yeşim, Kaya, 30, 150
Yetkin, Suut Kemal, 26
Yıldırım, Nevzat, 75
Yurdatapan, Şanar, 249, 250

Z
Zeynel, Abidin, 16, 32, 33
Ziyalan, Nihat, 105

Hapislik, çocukluğum ve gençliğim iç içe geçiyor ve bizi kıskıvrak yakalamış bugünkü ZAMAN'a, insansız, donuk, kaskatı ZAMAN'a hiç benzemeyen bambaşka bir ZAMAN'da kolan vurmaya başlıyorum: Anacığım şarkı söylüyor Yma Sumac'ı aratmayan sesiyle. Teyzeler, halalar, yeğenler arasında sevinçlerle sarmalanmış o tasasız, o mutlu çocuğu, o güleç delikanlıyı, o Orhan Suda'yı görüyorum.

Genç cumhuriyetin ilk yıllarında, Ankara'nın çeşitli semtlerinde mutlu ve huzurlu yaşanan bir çocukluk. Taşmektep, Halkevi, Dikmen Bağları, tangolar, fokstrotlar, valsler... Sokakları şenlendiren eskiciler, seyyar satıcılar. Yahudi mahallesinin Marikaları, Yasefleri, Aronları, kapı önlerinde ayçekirdeği çitleyerek pörsük bedenlerini, incelmiş kemiklerini güneşe seren ihtiyarcıklar...
Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu okul olacaktır gencecik Orhan Suda'ya. Sabahattin Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday, Orhan Veli, Oktay Rifat, Nusret Hızır, Azra Erhat da eğitmenleri. Zamanla binlerce aşina yüz kaplayacaktır bu tabloyu.
Devlet Konservatuarı Tiyatro bölümünde okurken, Klasik diller bölümünde Latince öğrenirken, karanlık sokaklardaki hücre toplantılarında kimseler duymasın diye usul usul konuşurken, Sansaryan hanında sorgulama başlarken, Harbiye Askeri Cezaevi'nde günleri sayarken belleğinde yer etmiş bu görüntüler hiç yalnız bırakmayacaktır onu.
Reşat Fuat Baraner, Arhavili Mustafa, Cazım Aktimur, Ruhi Su, Faik Şekeroğlu, Halim Spatar, Şükran Kurdakul, Mihri Belli ile birlikte yatar, birlikte göğüslerler mahpusluğu. "Bir Ömrün Kıyılarında" yayıncı, yazar ve çevirmen Orhan Suda'nın çocukluğundan mahpusluğuna, Suda Yayınları'na, uzunyol arkadaşı, eşi Sevgi Suda'yla Fransa ve İngiltere'de devam eden yaşantılarına uzanan anıları. Mücadele gücü, yaşama ve özgürlüğe tutkusu, insana sevgisi ve inancı tükenmeyen bir aydının, bir dil işçisinin, gerçek bir vatanseverin, bir müzik tutkununun, doğa âşığının yaşam serüveni. Yakınlarına, dostlarına yazdıkları ve onlardan gelen mektuplarla zenginleşen kitapta yabancı bir ülkede yaşamanın güçlükleri, özlemleri anlatılırken o yıllardaki Türkiye'nin de portresi çiziliyor.

Nemika Tuğcu